LEE STROBEL

A JÉZUS DOSSZIÉ

Egy oknyomozó újságíró interjúi a történelem legnagyobb rejtélye körül

HARMAT

LEE STROBEL

A JÉZUS DOSSZIÉ

Egy oknyomozó

újságirói nterjúi

a történelem 1egnagyobb

rejtélye körül

HARMAT

Budapest, 2016

Originally published in the U.S.A. under the title
The Case fór Christ

Grand Rapids, Michigan

Első kiadás 2005, utánnyomás 2005, 2006, 2007
Második kiadás 2010, utánnyomás 2013, 2016

Fordította: Székely György
Felelős szerkesztő: Lehoczky Tünde

ISBN 978-963-288-055-6

Köszönetnyilvánítás

Végtelenül hálás vagyok annak a sok embernek, akik meglátásaikkal és hozzászólásaikkal segítették e könyv létrejöttét. Különösen is adósa vagyok Bili Hybesnek, aki több alkalommal lehetőséget adott arra, hogy ebben a témában bemutatókat és ismertetéseket tartsak a *Willoiv Creek Community* gyülekezetében; feleségemnek, Leslie-nek, akinek eszébe jutott, hogy az alapgondolatot könyvvé kellene formálni; és a szerkesztőnek, John Sloannak, aki sok ötletével és tanácsával támogatta a kiadást.

Hálás vagyok továbbá Mark Mittelbergnek és Garry Poole-nak bátorításaikért és segítségükért; Chad Meisternek, valamint Bob és Gretchen Passantinónak, amiért kutatásokat végeztek és ötletekkel álltak elő; Russ Rinsonnak, aki a jog területéről szolgált hasznos adalékokkal; titkárnőmnek, Jodi Walle-nak felbecsülhetetlen értékű segítségéért; valamint lányomnak, Alisonnak és fiamnak, Kyle-nak a sok háttérmunkáért.

Végül szeretnék köszönetét mondani azoknak a kutatóknak, akik hozzájárultak ahhoz, hogy interjút készítsek velük e könyv számára. Nemcsak tudásuk és bölcsességük nyűgözött le újra meg újra, hanem alázatos és őszinte hitük is, és az a vágyuk, hogy segítsenek a keresőknek annak kiderítésében, hogy Jézus önmagával kapcsolatos megdöbbentő állításai megfelelnek-e az igazságnak.

Bevezetés

Újraindul az élethosszig tartó nyomozás

Senki sem kételkedett abban, hogy James Dixon - aki ellen emberölési kísérlet alapos gyanújával emeltek vádat - bűnös. „Holtbiztos kimenetelű ügy", ahogy az ügyész fogalmazott. A bizonyítékok felületes vizsgálata is elegendő volt annak megállapításához, hogy Dixon egy csetepaté során hasba lőtte Richard Scanlon rendőr őrmestert Chicago egyik déli kerületében.

A gyanú lépésről lépésre, pontról pontra, tanúvallomásról tanú-vallomásra terelődött Dixonra. Volt ujjlenyomat és gyilkos fegyver, szemtanú és indíték, egy sebesült zsaru és egy büntetett előéletű vádlott. Az igazságszolgáltatás gépezete olyan hálót szőtt a vádlott köré, hogy arra lehetett számítani, a bizonyítékok súlya alatt végül megtörik.

A tények önmagukért beszéltek. Egy szemtanú betelefonált a rendőrségre, mert egy férfit látott fegyverrel a kezében. A riasztást követően Scanlon őrmester ért elsőként a Nyugati 108. térre, ahol Dixon hangosan vitatkozott a barátnőjével a lány lakásának bejárati ajtaján keresztül. A lány apja csak Scanlon megjelenése után mert kilépni az utcára.

Dixon és az apa között verekedés tört ki, amit az őrmester megpróbált félbeszakítani. Ekkor lövés dördült. Scanlon, akit a hasán ért a golyó, megtántorodott. Ebben a pillanatban nagy fékcsikorgással két rendőrautó érkezett a helyszínre, és a rendőrök elfogták Dixont.

A 22-es kaliberű pisztoly, melyből egy golyót lőttek ki, Dixoné volt, megtalálták rajta az ujjlenyomatait. A közelben akadtak rá, ahová a lövés után eldobta. Az apának nem volt fegyvere, Scanlon pisztolya pedig végig a tokjában maradt. Az őrmester bőrére égett lőpormaradványok azt igazolták, hogy a fegyvert egészen közelről sütötték el.

A sebesülés szerencsére nem volt életveszélyes, ahhoz azonban elégnek bizonyult, hogy a rendőr kitüntetésben részesüljön bátorságáért, melyet maga a rendőrfőnök tűzött büszkén a mellkasára. Ami Dixont illeti, a rendőrségen nyilvántartott bűnlajstromában szerepelt, hogy korábban már vádolták emberöléssel. Nyilvánvalóan vérében volt az erőszak.

Majdnem egy évvel az események után ott ültem és jegyzeteltem a csaknem üres tárgyalóteremben, amikor Dixon nyilvánosan beismerte, hogy ő lőtt az ötvenéves rendőrre. A bizonyítékok és a beismerő vallomás mind ugyanabba az irányba mutatott. Frank Machala, a büntetőügyet tárgyaló bíró elrendelte Dixon bebörtönzését, majd kalapácsával az asztalra ütve jelezte, hogy a maga részéről lezárta az ügyet. Éljen az igazság!

Jegyzettömbömet sportzakóm belső zsebébe csúsztattam, és a tárgyalóteremből kilépve a sajtószoba felé vettem az irányt. Azt reméltem, hogy a szerkesztő legalább egy hasábot biztosít a történtekről szóló beszámolómnak a *Chicago Tribune* másnapi számában. Több figyelmet nem is érdemelt az eset. Nem volt valami nagy hír.

Legalábbis akkor még nem tűnt annak.

FÜLES ÉRKEZIK

Csörgött a telefon a sajtószobában. Fölvettem, és azonnal megismertem az informátorom hangját, akivel folyamatosan kapcsolatban álltam az elmúlt egy év alatt, amióta törvényszéki tudósítóként dolgoztam. Rögtön tudtam, hogy valami fontosat akar mondani, mert minél szenzációsabb volt a hír, annál gyorsabban és visszafojtottabb hangon beszélt, márpedig most hadarva suttogott.

– Ismered a Dixon-ügyet, Lee? - kérdezte.

– Igen, persze - válaszoltam. - Két napja lezárták, én is foglalkoztam vele. Rutinmunka.

– Ne legyél olyan biztos a dolgodban! Beszélik, hogy a lövés előtt néhány héttel egy bulin Scanlon őrmester a tollpisztolyával dicsekedett.

– Micsodájával?

– A tollpisztolyával. Egy 22-es kaliberű pisztollyal, ami pont úgy néz ki, mint egy töltőtoll. Aki ilyet magánál tart, az törvénysértést követ el. Még akkor is, ha rendőr az illető.

Amikor közöltem vele, hogy ennek semmi jelentőséget nem tulajdonítok, az eddiginél is nagyobb lendülettel folytatta. - A helyzet a következő: Dixon nem lőtte meg Scanlont. Scanlon akkor sebesült meg, amikor az ingzsebében véletlenül elsült a saját tollpisztolya. Megegyezett Dixonnal, nehogy bajba kerüljön, amiért illegálisan fegyvert tartott magánál. Nem érted? Dixon ártatlan!

– Az lehetetlen! - kiáltottam föl.

– Győződj meg róla magad! - jött a válasz. - Nézd át újra a bizonyítékokat!

Amint letettem a telefont, fölszaladtam az emeletre. Az ügyészi iroda ajtaja előtt megálltam, hogy kicsit kifújjam magam, majd beléptem. - Ugye ismeri a Dixon-ügyet? - kérdeztem az ügyészt nyugalmat erőltetve magamra, mert nem akartam ajtóstul rontani a házba. - Ha megengedi, szeretném még egyszer átfutni a részleteket.

Az ügyész arca hamuszürkére változott. - Ebben az ügyben nem adhatok felvilágosítást - hebegte. - Nincs mit mondanom!

Kiderült, hogy az informátorom már járt az ügyész irodájában, és megosztotta vele a gyanúját. A színfalak mögött már elkezdték szervezni az esküdtszéket, hogy újból átvizsgálják a rendelkezésre álló bizonyítékokat. Mindenkit meglepett és váratlanul ért, hogy az addig légmentesen lezártnak hitt James Dixon-dossziét ismét megnyitották.

ÚJ TÉNYEK, ÚJ ELMÉLETEK

Ezzel egy időben magam is nyomozni kezdtem. Tanulmányoztam a tett színhelyét, tanúkat kérdeztem ki, beszéltem Dixonnal, és megvizsgáltam a tárgyi bizonyítékokat. Miközben újra alaposan átrágtam magam az ügyön, különös dolog történt: minden újabb napvilágra került tény, sőt még azok a régi bizonyítékok is, amelyek olyan meggyőzően mutattak Dixon bűnösségére, szépen beleillettek a tollpisztoly teóriába.

- A tanúk szerint azelőtt, hogy Scanlon a helyszínre ért, Dixon a fegyverét barátnője házának ajtajára szegezte. A fegyver csöve a földre irányult, amikor elsült. A veranda betonjában találtak is egy szilánkot, amely lövedék becsapódásától is származhatott, és ez megmagyarázza, miért hiányzott Dixon pisztolyából egy golyó.

• Dixon azt vallotta, hogy mivel nem akarta, hogy a rendőrök fegyverrel a kezében találjanak rá, még az ő kiérkezésük előtt elrejtette a pisztolyt a fűben. Találtam egy tanút, aki ezt megerősítette. Ez megmagyarázza, miért találták meg a fegyvert bizonyos távolságra attól a helytől, ahol a lövés eldördült, annak ellenére, hogy senki sem látta, hogy Dixon eldobta volna.
• A lőportól származó égésnyomok Scanlon ingzsebének belső felén voltak láthatók. A golyó a zseb legalján ütött lyukat. Következtetés: a sebesülést okozó fegyver a zsebben sült el.
• A rendőri jelentéssel ellentétben a golyó röppályája lefelé mutató szöget zárt be. Scanlon ingzsebe alatt találtak egy véres szakadást, ahol a golyó - miután átszakított néhány izomszövetet - távozott.
• Dixon „bűnlajstroma" nem számolt be mindenről. Bár egy korábbi lövöldözésért már ült három évet, a fellebbviteli bíróság ártatlannak találta, és szabadlábra helyezte. Kiderült ugyanis, hogy a rendőrség visszatartott egy olyan tanút, aki a védelmében vallott volna, a vád tanúja pedig hazudott. Ennyit Dixon agresszív hajlamáról.

EGY ÁRTATLAN EMBER KISZABADUL

Végezetül feltettem Dixonnak a döntő kérdést:

– Ha ártatlan, miért vallotta magát bűnösnek?

– Vádalkut kötöttem - sóhajtotta, arra a szokásra utalva, hogy a vádhatóság kisebb büntetés kiszabását kéri olyan esetekben, ha az alperes beismerő vallomást tesz, és ezzel mindenki számára időt és perköltséget takarít meg.

– Azt mondták, ha vallomást teszek, legfeljebb egy év börtön-büntetést kapok. Akkor már 362 napot töltöttem előzetesben, a tárgyalásra várva. Nem kellett mást tennem, mint beismerő vallomást tenni, s akkor - mondták - néhány nap után haza is mehetek. De ha ragaszkodom a bírósági tárgyaláshoz, és bűnösnek mondanak ki, akkor a törvény teljes szigorát érvényesítik velem szemben. Akár húsz évet is kiszabhatnak egy zsaru megsebesítéséért. Ezt nem akartam megkockáztatni. Haza akartam menni...

– Így tehát beismert valamit, amit soha nem követett el - mondtam.

– Így van - bólintott Dixon.

A dolog vége az lett, hogy Dixont felmentették, később pedig pert nyert a rendőrség ellen. Scanlont megfosztották kitüntetésétől, vádat emeltek ellene, bűnösnek mondták ki hivatalos személyként elkövetett visszaélés bűntettében, és elbocsátották a rendőrség kötelékéből. Ami engem illet, a cikkeim címoldalra kerültek, és ami ennél is fontosabb, fiatal újságíróként sikerült néhány fontos tanulságot levonnom ebből az esetből.

Az egyik nyilvánvaló tanulság az volt, hogy a bizonyítékokat úgy is lehet csoportosítani, hogy azok több irányba mutassanak. Dixon ügyében például elegendő bizonyíték gyűlt össze ahhoz, hogy az őrmester megsebesítésének vádjával elítéljék. A kulcskérdések azonban megválaszolatlanok maradtak: *Alapos munkát végeztek-e azok, akik a bizonyítékokat összegyűjtötték? Melyik az a magyarázat, amely a tények összességét leginkább figyelembe veszi?* Amikor egyszer csak megjelent a képben a tollpisztoly elmélet, világossá vált, hogy ez az a forgatókönyv, amely szerint a bizonyítékok a legoptimálisabb módon illeszkednek egymáshoz.

És volt még egy fontos tanulság. Eredetileg azért találtam olyan meggyőzőnek a bizonyítékokat, mert megfeleltek az előítéleteimnek. Dixonban egyértelműen a bajkeverőt láttam, aki széthullott családban nőtt fel, majd munkanélküliből bűnözővé vált. A zsaruk voltak a jófiúk, az ügyészek pedig az igazság bajnokai.

Ezen a szemüvegen keresztül nézve a bizonyítékok pontosan illeszkedtek egymásba. A következetlenségek és hiányosságok felett naiv módon átsiklottam. Amikor a rendőrség közölte, hogy az ügy teljesen egyértelmű, eszembe sem jutott, hogy kételkedjek a szavukban, és nem kutattam tovább.

De amikor letettem ezt a szemüveget, és előítéletemet felfüggesztve megkíséreltem objektíven gondolkodni, egészen más fényben láttam az ügyet. Hagytam, hogy a bizonyítékok elvezessenek az igazsághoz, függetlenül attól, hogy ez megfelelt-e az eredeti előfeltevéseimnek.

Mindez több mint húsz évvel ezelőtt történt. Az élet tartogatott számomra még néhány fontos tanulságot.

DIXONTÓL JÉZUSIG

Azért számoltam be erről a szokatlan esetről, mert a lelki út, amelyet azóta bejártam, sok tekintetben hasonlít ahhoz, amit a Dixon-ügy kapcsán tapasztaltam.

Életem nagyobbik felét szkeptikusként éltem le. Gyakorlatilag ateistának tekintettem magam. Úgy véltem, bőséges bizonyíték támasztja alá, hogy Isten nem egyéb, mint ősi mitológiák és primitív babonák terméke, és emberi vágyak kivetítése. Hogyan lehet szerető Istenről beszélni, ha ő pokolra szán embereket csupán azért, mert nem hisznek benne? Hogyan hihetnénk a csodákban, amelyek ellentmondanak a természet törvényeinek? Vajon nem ad-e az evolúció kielégítő választ az élet eredetének kérdésére? A tudományos gondolkodás nem száműzi-e a hitet a természetfeletti világába?

Nem tudtad, hogy Jézus soha nem állította magáról, hogy ő Isten? Forradalmár volt, nagy bölcs, tekintélyromboló zsidó - de Isten? Nem, ez még neki magának sem jutott az eszébe! Számos egyetemi tanár van ezen a véleményen, rájuk igazán hallgathatunk, nemde? Nézzünk végre szembe a ténnyel: a bizonyítékok felületes áttekintése is meggyőzően igazolja, hogy Jézus ugyanolyan ember volt, mint te vagy én, csak benne szokatlanul nagy szeretet és bölcsesség lakott.

Én is csupán egy felszínes pillantás erejéig foglalkoztam a rendelkezésre álló bizonyítékokkal. Elég filozófiát és történelmet olvastam össze ahhoz, hogy alátámaszthassam kételkedésemet - egy tény innen, egy tudományos elmélet onnan; mindig kéznél volt egy frappáns idézet vagy egy szellemes ellenérv. Persze akadtak rések és következetlenségek is, de jó okom volt arra, hogy ezeket figyelmen kívül hagyjam: az önző és erkölcstelen életmód, amivel teljesen fel kellett volna hagynom, ha megváltoztatom a nézeteimet, és elkezdem követni Jézust.

A magam részéről lezártnak tekintettem az ügyet. A rendelkezésre álló bizonyítékokat elegendőnek tartottam ahhoz, hogy levonjam a végkövetkeztetést: Jézus istensége nem egyéb, mint babonás emberek fantáziadús kitalációja.

Legalábbis akkor így gondoltam.

VÁLASZOK EGY ATEISTÁNAK

Végül nem egy informátor telefonhívása alapján kezdtem el újravizsgálni a Jézus-dossziét, hanem a feleségem miatt.

Leslie 1979 őszén azzal a hírrel döbbentett meg, hogy kereszténnyé lett. Összevontam a szemöldököm, és a legrosszabbra számítottam. Egy beetetés svindli-kampány áldozatának éreztem magam. Én egy vidám, könnyed, kockáztatni kész Leslie-t vettem el feleségül, és tartottam tőle, hogy most majd egy mogorva és a házaséletben prűd Leslie marad a nyakamon, aki mozgalmas életformánkat éjszakai imavirrasztásokra és szurtos szegénykonyhákban végzett önkéntes munkára fogja felcserélni.

Ám kellemesen csalódtam, sőt, lenyűgöztek azok a mélyreható változások, melyek feleségem jellemében, gondolkodásában és értékrendjében végbementek. Végére akartam tehát járni annak, mi váltotta ki ezt a finom, mégis alapvető fordulatot, ezért minden kutató kedvemet a kereszténységgel kapcsolatos alapos vizsgálódásra fordítottam.

Önzésemet és előítéleteimet amennyire tudtam, félretettem, és belevetettem magam a kutatásba: könyveket olvastam, szakértőket interjúvoltam meg, kérdéseket tettem fel, történelmi elemzéseket végeztem, archeológiái kutatásokat tanulmányoztam, beleástam magam az ókori irodalomba, és életemben először versről versre végigolvastam a Bibliát.

Olyan lendülettel vetettem bele magam a nyomozásba, mint korábban egyetlen más esetben sem. Jó hasznát vettem a Yale Egyetem jogi fakultásán szerzett ismereteimnek éppúgy, mint a *Chicago Tribune-nál* törvényszéki újságíróként szerzett tapasztalataimnak. Es idővel az elém táruló bizonyítékok - a történelmi, természet-tudományos, filozófiai és pszichológiai tények - egyre inkább olyan irányba mutattak, amit korábban elképzelni sem tudtam volna.

Minden pontosan úgy történt, mint az újramegnyitott Dixon-dosszié esetében.

ÍTÉLD MEG MAGAD!

Talán hozzám hasonlóan az olvasó is a környezetében fellelhető bizonyítékokra, olvasmányemlékeire, a tanáraitól, családtagjaitól és barátaitól valaha átvett szemléletmódra alapozza személyes meggyőződését. De biztos-e, hogy a következtetés, amire jutott, a fellelhető bizonyítékok

lehető legjobb magyarázatán alapul? Ha mélyebbre ásna - leszámolna előítéleteivel, és módszeresen megvizsgálná a bizonyítékokat -, vajon mit találna?

Pontosan erről szól ez a könyv. Egy olyan lelki utazás állomásait szeretném feltárni, amely az én esetemben csaknem két évet vett igénybe. Tizenhárom neves tudóssal és szaktekintéllyel készült interjúmat teszem itt közzé, akik kifogástalan tudományos ajánlólevelekkel rendelkeznek.

Bejártam az országot keresztbe-kasul - Minnesotától Georgiáig, Virginiától Kaliforniáig -, hogy megismerjem a véleményüket, és nekik szegezzek minden ellenvetést, ami szkeptikusként eszembe jutott, mert ki akartam kényszeríteni, hogy megbízható adatokkal és következetes érvekkel védjék meg az álláspontjukat. Szembesíteni akartam őket azokkal a kérdésekkel, melyeket bizonyára az olvasó is feltenne, ha lehetősége nyílna rá.

Az igazság keresése közben törvényszéki újságírói gyakorlatomnak megfelelően a rendelkezésre álló bizonyítékokat a következő kategóriákba soroltam: szemtanúk, dokumentumok, megerősítő bizonyítékok, cáfolatok, tudományos bizonyítékok, pszichológiai bizonyítékok, közvetett bizonyítékok, és - igen! - még ujjlenyomatok is (ami eléggé meghökkentő, nem?).

A bizonyítékoknak ugyanezekkel a kategóriáival lehet találkozni a bírósági tárgyalótermekben. És talán ez a jogi szemlélet a legjobb módszer arra, hogy a dolgok végére járjunk, és az esküdtszéki tag szemszögéből tekintsük át az egész folyamatot.

Ha egy igazi bírósági ügyben megválasztanának esküdtnek, nyilvánosan ki kellene jelentenünk, hogy semmiféle előfeltevés nem befolyásol az ügyben. Esküt kellene tennünk, hogy elfogulatlanul és méltányosan vonjuk le a következtetéseket a tények súlya alatt, és nem a szeszélyeink vagy előítéleteink alapján. Nyomatékosan felszólítanának, hogy alaposan fontoljuk meg, szavahihetőek-e a tanúk, gondosan rostáljuk meg a tanúvallomásokat, és helyezzünk mindent a józan ész és a logikus gondolkodás mérlegére. Ilyen elfogulatlan mérlegelésre kérem az olvasót is.

A bírósági eljárás végén az esküdtekre vár a feladat, hogy kimondják az ítéletet. Ez nem azt jelenti, hogy száz százalékos bizonyosságra jutottak az igazság felől, hiszen semmivel kapcsolatban sem lehetnek abszolút bizonyítékaink. Egy bűnvádi eljárás során az esküdteknek az a dolga, hogy

a bizonyítékokat mérlegelve a lehető leghelyesebb következtetésre jussanak, más szóval - hadd utaljak ismét a Dixon-ügyre - ítéljék meg, hogy a lehetséges forgatókönyvek alapján melyik felel meg leginkább a feltárt tényeknek.

Ez a feladat vár az olvasóra. Remélem, komolyan veszi ezt, mert itt nem csupán a kíváncsiság kielégítése a tét. Ha Jézusban hinni kell - ami talán még nagyon is kérdéses sok olvasó számára -, akkor semmi sem fontosabb, mint az, hogy miként viszonyulunk hozzá.

Ki volt ő valójában? Kinek tartotta magát? Meggyőző bizonyítékok támasztják-e alá az állításait? Ennek szeretnék utánajárni, miközben Denver felé veszem az irányt, hogy elkészítsem az első interjút.

1. rész

A dokumentumok vizsgálata

..1. A szemtanuk vallomása

Megbízhatóak-e a Jézus-életrajzok?

Amikor először találkoztam a félénk és halk beszédű Leo Carterrel, ő már akkor, tizenhét évesen Chicago kétes hírű negyedének veteránja volt. Tanúvallomása egyszerre három gyilkost tett hidegre, és máig a koponyájában hord egy 38-as kaliberű golyót, szörnyű emlékét annak a rémtörténetnek, ami azzal kezdődött, hogy szemtanúja volt, amint Elijah Baptist lelőtt egy helyi fűszerest.

Leo és barátja, Leslie Scott kosarazás közben pillantotta meg Elijah-t, az akkor tizenhat éves bűnözőt, akinek a múltját fiatalkora ellenére máris harminc előállítás terhelte, és aki a szemük láttára ölte meg saját boltja ajtajában Sam Blue-t.

Leo gyerekkora óta ismerte a fűszerest. - Ha nem volt mit ennünk, Samtől mindig kaptunk valamit - mondta nyugodt hangon. - Amikor meg akartam látogatni a kórházban, és megmondták, hogy már nem él, tudtam, hogy tanúskodnom kell arról, amit láttam.

Egy szemtanú vallomása sokat nyom a latban. A büntetőperek legdrámaibb pillanata az, amikor a szemtanú részletesen beszámol a jelenlétében lezajlott bűncselekményről, majd a vádlottra mutatva kijelenti, hogy ő volt a tettes. Elijah Baptist tisztában volt azzal, hogy ettől a pillanattól egyedül csak az mentheti meg, ha Leo Car-tert és Leslie Scottot elteszi láb alól.

Elijah tehát két bűntársával együtt vadászni kezdett rájuk. Hamarosan sikerült is rajtaütniük Leon és Leslie-n, akik Leo testvérével,

Henryvel együtt ballagtak az utcán. Mindhármukat megfogták és elhurcolták a közeli kikötő egyik sötét szegletébe.

- Téged kedvellek - vallotta be Elijah unokatestvére Leonak - de meg kell tennem. - E szavak kíséretében pisztolyát Leo orrnyergéhez szorította, és meghúzta a ravaszt.

A pisztoly eldördült, a golyó tompa szögben hatolt Leo fejébe, megvakította a jobb szemére, és megállt a koponyájában. Amikor eldőlt, kapott még egy lövést. Ez a golyó négy centiméterre állt meg a gerincoszlopától.

Leo úgy tett, mintha meghalt volna, ám közben figyelt. Látta, amint zokogó bátyját és a barátját közvetlen közelről leadott lövésekkel irgalmatlanul lemészárolják. Amikor Elijah és bandája odébb-állt, biztonságos helyre vonszolta magát.

Leo Carter csodával határos módon életben maradt. A koponyájában bennmaradt a golyó, mert túl veszélyes lett volna műtéttel eltávolítani. A hasogató fejfájások és erős gyógyszerek mellett is tiszta maradt az elméje, és egyetlen szemtanúként tanúskodott Elijah Baptist ellen Sam Blue fűszeres meggyilkolásának bűnperében. Az esküdtszék hitt Leonak, és a bíróság Elijah-t nyolcvan év börtön-büntetésre ítélte.

Ezután újabb büntetőeljárás indult Elijah és két társa ellen Leo testvérének és barátjának meggyilkolása ügyében, és ebben a perben is Leo volt az egyetlen szemtanú. Vallomása ezúttal is elegendő súlyú volt ahhoz, hogy mindhárom bűnöző börtönben töltse élete hátralevő részét.

Leo Carter hős a szememben. Gondoskodott az igazság győzelméről, bár iszonyú árat fizetett érte. Mind a mai napig - húsz évvel az események után -, ha szemtanúk vallomása kerül szóba, az ő arca jelenik meg előttem.

RÉGMÚLT IDŐK TANÚI

A szemtanúk vallomása mindig hatásos és meggyőző. Ha a szemtanú pontos leírást tud adni a bűncselekmény elkövetéséről, és ha kizárható, hogy elfogultság vagy hátsó szándék vezérelné, továbbá ha szavahihető és becsületes, vallomása elegendő indok lehet ahhoz, hogy az elkövetőt börtönbüntetésre ítéljék vagy még súlyosabb büntetést szabjanak ki rá.

A szemtanúk tanúságtétele ugyanilyen perdöntő a történelmi események vizsgálatánál, így akkor is, ha a vizsgálat tárgya az, hogy Jézus Krisztus valóban Isten Fia-e.

De milyen tanúvallomások állnak rendelkezésünkre ebben az esetben? Van-e olyan tanú, aki személyesen ismerte Jézust, aki hallgatta a tanításait, látta a csodatételeit, a kivégzését, sőt, még állítólagos feltámadása után is találkozott vele? Léteznek-e feljegyzések olyan első században élt

„újságíró" tollából, aki szemtanúkkal beszélt, alaposan kikérdezte őket, és hűségesen feljegyzett mindent, amit ők teljes meggyőződéssel állítottak? S az sem elhanyagolható szempont, hogy ezek a beszámolók - ha vannak - mennyire állják ki a szkeptikusok vizsgálódásait.

Tisztában voltam azzal, hogy ugyanúgy, ahogy Leo Carter vallomása kulcsfontosságú volt a három brutális gyilkos bűnperében, a régmúlt korok szemtanúinak beszámolói is hozzájárulhatnak e létfontosságú kérdés tisztázásához. Megbízható válaszokra volt szükségem, ezért felkerestem a neves kutatót, dr. Craig Blomberget, a *The Historical Reliability ofthe Gospels* (Az evangéliumok történelmi megbízhatósága) című könyv szerzőjét.

Blomberg ízig-vérig tudós ember. Magas, szikár alakjára, lazán előrefésült, hullámos, barna hajára, bozontos szakállára és vastag, keret nélküli szemüvegére pillantva nem volt nehéz elképzelni, hogy már a középiskolában is ünnepi szónoklatok megírására kérték fel, majd magna cum laude végzett a nagy tekintélyű *Trinity Evangelical Divinity Schoolon*, később pedig rangos állami elismerésben részesült.

Nekem azonban olyasvalakire volt szükségem, aki nem csupán széles látókörű és jól képzett. Olyan szakembert kerestem, aki nem siklik át az apró részletek felett, és akinek a figyelmét nem kerülik el a kereszténység dokumentumainak esetleges hiányosságai sem.

Olyan hiteles emberrel akartam beszélni, aki maga is megküzdött a hit nehéz kérdéseivel, aki tekintéllyel szól, és hajlandó szembenézni a kényes kérdésekkel is.

Úgy tájékoztattak, hogy Blomberg pontosan az az ember, akit keresek, ezért Denverbe repültem, hogy interjút készítsek vele. Be kell vallanom, volt bennem némi kétely, különösen, amikor felfedeztem egy mélységesen zavarba ejtő tényt, melynek közzétételétől a neves kutató is bizonyára szívesen eltekintene, nevezetesen azt, hogy Blombergben még mindig él a remény, hogy gyermekkorának bálványozott hősei, a *Chicago Cubs*, egyszer még az ő életében megnyeri a baseballcsapatok világbajnokságát.

Ez, őszintén szólva, kissé gyanakvóvá tett ítélőképessége józanságával szemben.

ELSŐ INTERJÚ: CRAIG L. BLOMBERG, PH.D.

Craig Blomberg a Jézus-életrajzok, azaz a négy evangélium egyik legfőbb szaktekintélye az Egyesült Államokban. Az Újszövetségből doktorált az Aberdeeni Egyetemen, Skóciában, később tudományos főmunkatársként az angliai Cambridge-i Egyetem Tyndale House nevű intézetében dolgozott, továbbá tagja volt annak a rangos nemzetközi tudóstársaságnak, amely több elismert művet adott ki Jézusról. Az utóbbi tizenkét évben a nagy tekintélyű Denveri Teológiai Főiskola professzoraként tevékenykedik.

Könyvei között érdemes megemlíteni a következőket: *Jesus and the Gospels* (Jézus és az evangéliumok), *Interpreting the Parables* (Jézus példabeszédeinek magyarázata), *How Wide the Divide?* (Mekkora a mérhetetlen?); írt továbbá kommentárokat a Máté evangéliumáról és Pál első korinthusi leveléről. Közreműködött a *Gospel Perspectives* (Evangéliumi perspektívák) hat kötetének összeállításában, amely részletesen foglalkozik Jézus csodáival, valamint társszerzője az *Introduction to Biblical Interpretation* (Bevezetés a Biblia értelmezésébe) című műnek. Az evangéliumok történetiségéről szóló fejezetekkel járult hozzá a *Reasonable Faith* (Ésszerű hit) és a díjnyertes *Jesus under Fire* (Jézus kereszttűzben) című könyvekhez. Tagja egyebek között a *Society fór the Study of the New Testament* (Újszövetségkutatók Társasága), a *Society ofBiblical Literature* (a Bibliai Irodalmi Társaság) és az *Institute fór Biblical Research* (Biblia-kutató Intézet) elnevezésű tudományos társaságoknak.

Amint vártam, dolgozószobájának polcai roskadoztak a tudományos művek sokaságától (még a nyakkendőjét is könyvmotívumok díszítették).

Ugyanakkor feltűnt, hogy a szoba falát nem ókorkutatók porlepte kötetei, hanem lányai, Elizabeth és Rachel sajátkezű aláírásával ellátott alkotásai díszítik. Színes és vidám rajzaik, melyek lámákat, házakat és virágokat ábrázoltak, egyáltalán nem hanyag összevisszaságban voltak a falra tűzdelve, hanem nagy becsben tartott okleveleket megillető gondossággal bekeretezve, és jól látható helyre függesztve. Világos, gondoltam, hogy ennek az embernek az esze és a szíve egyformán a helyén van.

Blomberg egy matematikus precizitásával beszél (nem csoda, hiszen pályája elején matematikát tanított), alaposan mérlegeli minden egyes

szavát, nehogy egy árnyalatnyival is olyan területre tévedjen, amit a bizonyítékok nem támasztanak alá. Pontosan erre volt szükségem!

Magas támlájú székben ült, egyik kezében kávéscsészét tartott. A kávét szívesen elfogadtam magam is, mert kissé átfagytam a dermesztő coloradói hidegben. Mivel gyanítottam, hogy Blomberg nem híve a szószaporításnak, úgy döntöttem, hogy rögtön a tárgyra térek.

A TÖRTÉNELEM SZEMTANÚI

– Mondja meg őszintén - kezdtem el a beszélgetést szándékosan provokatív hangnemben -, lehetséges az, hogy egy intelligens, kritikus gondolkodású ember elhiszi, hogy a négy evangéliumot valóban azok az emberek írták, akiknek a hagyomány a szerzőséget tulajdonítja?

Blomberg íróasztala szélére tette a kávéscsészét, és figyelmesen rám emelte a tekintetét. - A válaszom: igen - mondta mély meggyőződéssel.

Hátradőlve folytatta. - Fontos leszögezni, hogy az evangéliumok szigorú értelemben véve névtelen iratok. A korai egyház ugyanakkor egyöntetűen arról tanúskodik, hogy az Újszövetség első evangéliumának szerzője Máté, a Lévinek is nevezett vámszedő, aki a tizenkét tanítvány egyike volt; hogy Márk evangéliumának a szerzője János Márk, Péter útitársa; és hogy Lukács - akit Pál a „szeretett orvos"-nak nevez - írta a harmadik evangéliumot és az Apostolok cselekedeteit.

– Mennyire volt egységes az a vélekedés, hogy ők az evangéliumok szerzői? - kérdeztem.

– Ezzel a három evangéliummal nem is hoztak kapcsolatba más szerzőket - felelte. - Úgy tűnik, ez a kérdés soha nem volt vita tárgya·

Én azonban nem értem be ennyivel. - Bocsássa meg a kétkedésemet - folytattam -, de nem állhatott érdekében senkinek azt hazudni, hogy ők írták az evangéliumot, miközben nem ők a valódi szerzők?

– Valószínűleg nem - rázta a fejét Blomberg. - Ne feledje, elég nagy képtelenség lett volna ilyen személyeket kitalálni! - mondta finom mosollyal. - Márk és Lukács nem is tartozott a tizenkét tanítvány közé. Máté igen, ő viszont adószedőként - a Jézust eláruló Júdás Iskáriótesehez hasonlóan - korábban meglehetősen dicstelen szerepet töltött be.

– Ennek a folyamatnak pontosan az ellenkezője játszódott le, amikor jóval később megszülettek az élénk fantáziával megírt

apokrif evangéliumok. Ezeket az írásokat olyan ismert és tiszteletnek örvendő személyek művének tüntették fel, mint Fülöp, Péter, Mária vagy Jakab, akiknek a neve sokkal jobban csengett, mint Máté, Márk vagy Lukács neve. Tehát, hogy válaszoljak a kérdésére, nem lett volna ésszerű utólag szerzőséget tulajdonítani e három, kevésbé méltányolt személynek.

Ez logikusnak hangzott, de nyilvánvaló volt, hogy Blomberg szándékosan nem említette a negyedik evangélium szerzőjét. - És hogy áll a dolog Jánossal? - firtattam. - Ő aztán igazán kimagasló személyiség. Nemcsak a tizenkét apostol egyike volt, de Jakabbal és Péterrel együtt Jézus tanítványainak a legszűkebb köréhez tartozott.

– Így van, ő az egyetlen kivétel - bólintott Blomberg. - És érdekes módon Jánosé az egyetlen olyan evangélium, amelynek a szerzősége körül kérdések merültek fel.

– Mi a vita tárgya?

– A szerző neve nem kérdéses, Jánosnak hívták - válaszolt Blomberg. - A kérdés csupán az, hogy János apostolról van-e szó, vagy valaki másról.

– Tudja, Kr. u. 125 tájékán egy keresztény szerző, Papias említést tesz Jánosról az apostolról, és Jánosról, a presbiterről, és a szöveg-összefüggés alapján nem világos, hogy egy személyre gondol, aki kétféle funkciót töltött be, vagy két különböző személyről van szó. Ám ezt az egyetlen kivételt nem számítva, a korai egyház egybehangzó tanúsága szerint János apostol, a Zebedeus fia írta a negyedik evangéliumot.

– És az ön személyes meggyőződése is ez? - érdeklődtem.

– Igen, úgy vélem, hogy az evangélium anyagának a túlnyomó része János apostoltól származik - felelte. - Ugyanakkor, ha figyelmesen olvassuk, bizonyos jelek arra utalnak, hogy a záró verseket egy szerkesztő illesztette a szöveghez. A magam részéről semmi kivetnivalót nem találok abban a feltételezésben, hogy János valamelyik közeli munkatársa fogalmazta meg az utolsó néhány sort, amivel hozzájárult az evangélium egészének stiláris egységéhez.

– Mindenesetre - hangsúlyozta - János evangéliuma nyilvánvalóan szemtanú vallomása, amint a másik három evangélium is az.

LÁSSUK A RÉSZLETEKET

Bár meggyőzőnek tartottam Blomberg érvelését, még tisztázni akartam néhány kérdést. Az evangéliumok szerzőségének kérdése rendkívül fontos, ezért további részleteket szerettem volna megtudni: neveket, dátumokat, idézeteket. Végeztem a kávéval, és a csészét letettem az íróasztalra. Tollamat készenlétbe helyezve újra nekirugaszkodtam.

– Térjünk vissza Mátéhoz, Márkhoz és Lukácshoz! - folytattam. -Milyen konkrét bizonyíték támasztja alá, hogy valóban ők az evangéliumok szerzői?

Blomberg előredőlt. - A legkorábbi és valószínűleg a legfontosabb dokumentum ismét Papiastól származik, aki Kr. u. 125 körül külön megemlékezett arról, hogy Márk gondosan és pontosan feljegyzett mindent, amit Péter szemtanúként átélt és megfigyelt. Szó szerint azt írta, hogy Márk „nem követett el hibát", és nagy gondot fordított arra, hogy ne kerüljön „téves állítás" a szövegbe. Papias azt is megállapította, hogy Máté is hitelesen megőrizte Jézus tanításait.

– Őt követte Irenaeus - folytatta -, aki Kr. u. 180 táján megerősítette a hagyomány által vallott szerzőséget. - Ekkor Blomberg a polchoz lépett, és leemelt egy könyvet, majd olvasni kezdte Irenaeus szavait.

Máté saját evangéliumot tett közzé a héberek számára, az ő nyelvükön, abban az időben, amikor Péter és Pál Rómában hirdette az evangéliumot, megalapítva ezzel az ottani gyülekezetét. Miután elváltak egymástól, Márk, Péter tanítványa és tolmácsa, írásba foglalta Péter igehirdetésének lényegét. Lukács, Pál követője, az ő tanítója által hirdetett evangéliumot öntötte könyv formába. Majd János, az Úr tanítványa, aki az ő keblén pihent, szintén megírta evangéliumát az ázsiai Efézusban való tartózkodása idején.

– Hadd foglaljam össze az eddigieket! - néztem fel jegyzeteimből. - Ha bizonyítékok támasztják alá, hogy az evangéliumokat tanítványok írták, Máté és János, valamint Márk, Péter kísérője és tanítványa, továbbá Lukács, a történész, amolyan első századi újságíró, aki Pál útitársa volt, akkor bizonyosak lehetünk afelől, hogy a feljegyzések közvetlenül vagy közvetve szemtanúk bizonyság-tételén alapulnak.

Miközben beszéltem, Blomberg minden egyes szavamat mérlegelte, majd bólintott.

– Pontosan - mondta határozottan.

ÓKORI ÉS MAI ÉLETRAJZOK

Még mindig voltak bizonyos homályos pontok az evangéliumok körül. Különösen arra voltam kíváncsi, milyen irodalmi műfajba sorolhatók az evangéliumok.

– Azok az életrajzok, amelyekkel a könyvesboltok polcain találkozunk, nagyon különböznek az evangéliumi leírásoktól - mondtam. - Ha valaki manapság életrajzot ír, alaposan beleássa magát az illető személy életébe. De vegyük például Márk evangéliumát, nem tesz említést Jézus születéséről, és fiatal felnőttkoráról sem ír, csupán életének utolsó hároméves periódusával foglalkozik, s írásának mintegy fele azokat az eseményeket ismerteti, amelyek Jézus életének utolsó hetéhez vezettek, illetve abban érték el csúcspontjukat. Mi a magyarázata ennek?

– Ennek két oka van - válaszolta. - Az egyik irodalmi, a másik teológiai.

– Az irodalmi ok az, hogy az ókori szerzők így írtak életrajzot. A mai életrajzírókkal ellentétben nem érezték úgy, hogy egyforma súlyt kell helyezniük a bemutatott személy életének minden egyes szakaszára, vagy hogy élete eseményeit szigorú időrendben kell elbeszélni. Azt sem tartották szükségesnek, hogy szó szerint idézzék az illető szavait, csupán arra fektettek súlyt, hogy visszaadják mondandója lényegét. Az ókori görög és héber nyelv nem is ismerte az idézőjelet.

– Úgy gondolták, hogy a történelmi eseményeket kizárólag azért érdemes lejegyezni, hogy bizonyos tanulságokat le lehessen vonni a bemutatott személyek életéből. Ezért az életrajznak csupán azokkal az eseményeivel foglalkoztak részletesebben, amelyek példaértékűek voltak, tanulsággal szolgáltak, vagy hozzájárultak az adott történelmi korszak jobb megértéséhez.

– És mi a teológiai ok? - kérdeztem.

– Az a fentiekből következik. A keresztények meggyőződése szerint Jézus élete, tanítása és csodái akármilyen nagyszerűek, nem volna semmi jelentőségük, ha nem lenne történelmi tény, hogy Jézus meghalt és feltámadt, s ezzel elégtételt adott és megbocsátást szerzett az emberiség bűneire.

– Ennek megfelelően, különösen Márk, mint valószínűleg a legkorábbi evangélium írója, beszámolójának körülbelül a felét olyan eseményeknek -

közöttük kiemelten az utolsó hét történéseinek -szenteli, melyek Krisztus halálában és feltámadásában érték el csúcspontjukat.

– A keresztre feszítés jelentőségét és az ókori történetírás sajátosságait figyelembe véve - mondta végül - ez teljesen érthető.

A TITOKZATOS Q

A négy evangéliumon kívül a kutatók gyakran hivatkoznak egy forrásra, amit a német Quelle („forrás") szó nyomán Q betűvel szokás jelölni. Máté és Lukács evangéliumának nyelvi és tartalmi hasonlóságai arra engednek következtetni, hogy írásukhoz mindketten felhasználták a korábban keletkezett Márk evangéliumát. Ezen kívül a kutatók azon a véleményen vannak, hogy Máté és Lukács egyes szövegrészeket - melyek Márknál nem találhatók meg - ebből a titokzatos Q-gyűjteményből vettek át.

– Mi is pontosan ez a Q? - kérdeztem Blomberget.

– Nem egyéb egy hipotézisnél - válaszolta, miközben kényelmesen elhelyezkedett a székén. - Néhány kivételtől eltekintve Jézus tanításai gyűjteményének tartják, amely egykor önálló dokumentumot alkotott.

– Tudja, annak idején szokás volt összegyűjteni a köztiszteletben álló tanítók mondásait. Ez az irodalmi műfaj hasonló volt ahhoz, mint amikor ma egyes énekesek legnépszerűbb dalainak gyűjteményét külön albumban adják ki. A Q valami ilyesmi lehetett, legalábbis ezen elmélet szerint.

De ha a Q már Máté és Lukács evangéliuma előtt létezett, bizonyára igen korai feljegyzéseket tartalmazott Jézusról. Talán - gondoltam - ez újabb megvilágításba helyezi a személyét.

– Vajon ha a Q-ból származó anyagot különválasztanánk az evangéliumok többi részétől, milyen képet kapnánk Jézusról? - kérdeztem.

Blomberg végigsimította a szakállát, és tekintetét néhány másodpercig a mennyezetre emelte, miközben a választ fontolgatta. - Nos, ne tévesszük szem elől, hogy a Q egy mondásgyűjtemény, tehát nélkülözi az elbeszélő részeket, amelyek egy árnyaltabb Jézus-képet tárhatnának elénk - válaszolta lassan, minden szavát megfontolva.

– Mindazonáltal ebből a gyűjteményből is kiderül, hogy Jézus igen határozott kijelentéseket tett önmagával kapcsolatban, például azt állította magáról, hogy ő a megtestesült bölcsesség, és ő az, akin keresztül Isten az

egész emberiséget megítéli, azokat is, akik megváltják őt, és azokat is, akik tagadják. Nemrég látott napvilágot egy jelentős tudományos munka, amely azt fejtegeti, hogy ha a elmondásokat elkülönítve vizsgáljuk, akkor is ugyanaz a kép tárul elénk Jézusról - aki megdöbbentő kijelentéseket tett önmagával kapcsolatban -, mint amit az evangéliumokból ismerünk.

Szerettem volna továbbvinni ezt a gondolatmenetet, ezért megkérdeztem: - És Jézus mint csodatevő is megjelenik?

– Mint említettem, a Q-ban nem találunk csodaleírásokat, mivel ezek rendszerint az elbeszélő részekben fordulnak elő, a Q pedig elsősorban mondások gyűjteménye - mondta, majd átnyúlt az íróasztalon, felemelt egy bőrkötéses, viseltes Bibliát, és belelapozott.

– De például a Lukács 7,18-23 és a Máté 11,2-6 beszámol arról, hogy Keresztelő János elküldte a követeit, hogy kérdezzék meg Jézust, ő-e a Krisztus, a Messiás, akit várnak. Jézus válaszának a lényege ez volt: „Beszéljetek Jánosnak a csodáimról! Mondjátok el, amit láttatok: a vakok látnak, a süketek hallanak, a bénák járnak, és a szegényeknek hirdetik az evangéliumot."

- Tehát - vonta le a következtetést - még a Q is tisztában van Jézus küldetésével és csodáinak jelentőségével.

Amikor Blomberg Mátét említette, eszembe jutott egy másik kérdés az evangéliumok keletkezésével kapcsolatban. - Tudva azt, hogy Máté Jézus életének szemtanúja volt, felmerül a kérdés, hogy miért szerkesztett volna a saját művébe olyan részeket, melyeket Márktól vett át, aki, mint tudjuk, nem volt szemtanú? Ha Máté evangéliumát valóban szemtanú írta, miért nem hagyatkozott pusztán a saját élményeire?

Blomberg elmosolyodott. - Ez csak azzal magyarázható, hogy Márk a szemtanú Péter visszaemlékezései alapján írta evangéliumát - mondta. - Mint azt korábban ön is megjegyezte, Péter Jézus belső tanítványi köréhez tartozott, így olyan dolgoknak is szem- és fültanúja lehetett, amit a többi tanítvány csak hallomásból ismert. Tehát, bár Máté maga is szemtanú volt, jó oka volt arra, hogy Péter Márk által közvetített beszámolóira hagyatkozzon.

Igen, gondoltam magamban, így már világos. Eszembe jutott egy hasonló eset újságírói praxisomból. Egyszer egy sereg újságíróval együtt vártuk, hogy megjelenjen Chicago legismertebb politikusa, a néhai Richard J. Daley polgármester, hogy kifaggassuk arról a botrányról, ami akkoriban

robbant ki a rendőrségen belül. Ő azonban alig néhány mondat után elhajtott a limuzinjával.

Bár szemtanúja voltam az eseménynek, megkértem egy rádióriportért, aki közelebb állt Daley-hez, hogy játssza vissza a magnóján az imént felvett néhány mondatot. így meggyőződhettem arról, hogy pontosan jegyeztem-e le a szavait.

Máté is hasonló céllal fordulhatott Márk evangéliumához, jóllehet tanítványként saját élményei is voltak. Mivel pontosságra törekedett, felhasználta azt az anyagot, ami - Márk közvetítésével -Pétertől, a legbelső tanítványi körből származott.

JÁNOS EVANGÉLIUMÁNAK KÜLÖNLEGESSÉGE

Az első három evangéliumot szinoptikusoknak nevezik (a görög eredetű szó azt jelenti: „együtt, egyszerre látni"), mivel hasonló a felépítésük, és szoros kapcsolatban állnak egymással. Miután kielégítő választ kaptam a szinoptikusokkal kapcsolatos kérdéseimre, figyelmemet János evangéliumára fordítottam. Aki a négy evangéliumot elolvassa, annak azonnal feltűnik a szinoptikusok és János evangéliuma közötti különbség. Arra voltam kíváncsi, vajon ez nem jelenti-e azt, hogy feloldhatatlan ellentmondások vannak köztük.

– Miben foglalná össze a szinoptikus evangéliumok és János evangéliuma közötti különbséget? - kérdeztem Blomberget.

– Ez egy hihetetlenül szerteágazó téma - szaladt fel a szemöldöke. - Köteteket lehetne írni róla.

Miután biztosítottam afelől, hogy nem várok kimerítő választ, csupán a lényeget szeretném hallani, hátradőlt a székében.

– Nos, az az igazság, hogy János evangéliuma sokkal több ponton tér el a szinoptikusoktól, mint amennyi egyezést lehet találni köztük - kezdte. - A másik három evangélium főbb történetei közül csupán néhány jelenik meg Jánosnál, bár Jézus élete utolsó hetének leírásánál ez megváltozik. Ettől a ponttól kezdve sokkal több párhuzam található a négy evangélium között.

– A nyelvi stílus is nagyon különböző. Jánosnál Jézus más kifejezéseket használ, hosszú beszédeket tart, és a krisztológiája is közvetlenebb, mint a szinoptikusoké: sokkal egyértelműbb állításokat fogalmaz meg Jézus és az

Atya egységéről, Jézus istenségéről, és arról, hogy ő az út, az igazság és az élet, illetve a feltámadás és az élet.

– Minek tulajdoníthatók ezek a különbségek? - kérdeztem.

– Sokáig azt feltételezték, hogy János jól ismerte Máté, Márk és Lukács beszámolóit, és nem akarta ugyanazt leírni, ezért tudatosan törekedett arra, hogy kiegészítse a szinoptikusok írását. Az utóbbi időben azonban az a feltevés terjedt el, hogy János nagyrészt független a másik három evangéliumtól, ami nem csak az eltérő anyagválasztásra ad magyarázatot, hanem arra is, hogy ő a többiekétől eltérő szemszögből látja Jézust.

JÉZUS LEGMERÉSZEBB KIJELENTÉSE

– Van néhány teológiai jellegzetesség, amely csak Jánosra jellemző - vetettem közbe.

– Ez kétségtelen. De vajon ellentmondanak-e ezek a másik három evangéliumnak? Szerintem nem, és meg is mondom, miért: csaknem minden Jánosnál felvetődő fontosabb témának megtalálható a párhuzama Máténál, Márknál és Lukácsnál, bár e párhuzamokról nem állíthatjuk, hogy számosak.

Próbára akartam tenni kijelentésének megalapozottságát, ezért felvetettem a legalapvetőbb kérdést, ami János evangéliuma és a szinoptikusok közti különbség kapcsán felmerül.

– János határozott és egyértelmű kijelentéseket tesz Jézus isteni mivoltával kapcsolatban, amit néhányan azzal magyaráznak, hogy mivel a többieknél később írta az evangéliumát, kissé kiszínezte a dolgokat - mondtam. - Megjelenik egyáltalán az istenség kérdése a szinoptikusoknál is?

– Igen - válaszolta. - Közvetettebb formában ugyan, de megjelenik. Gondoljon csak arra a történetre a Máté 14,22-33-ban és a Márk 6,45-52-ben, amikor Jézus a vízen jár. Mikor a tanítványok megrettennek, ezt mondja nekik: „Bízzatok, én vagyok, ne féljetek!"" Jézus itt úgy utal magára, mint a János 8,58-ban, ahol Isten nevét magára vonatkoztatja: „ÉN VAGYOK". Isten így nyilatkoztatta ki magát Mózesnek az égő csipkebokorból: „Vagyok, aki vagyok" (2Móz 3,14). Jézus tehát ugyanazt az isteni hatalmat tulajdonítja magának a természet erői felett, mint amivel Jahve, az Ószövetség Istene rendelkezik.

– Ez egyetlen példa - bólintottam. - Van több is?

Ahol másként nem jelöltük, a bibliai idézeteket a Magyar Bibliatársulat Bibliafordító Szakbizottsága által készített fordításból vettük át: Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1993.

– Igen, folytathatnám a sort - mondta Blomberg. - Például az első három evangéliumban Jézus legtöbbször az „emberfia" elnevezést alkalmazza magára, és ...

– Álljunk csak meg egy pillanatra! - szakítottam félbe. Elővettem egy könyvet az aktatáskámból, és kikerestem belőle egy idézetet. - Karén Armstrong, egykori apáca, az *A History of God* (Isten története) című bestseller szerzője arról ír, hogy az „emberfia" kifejezés „mindössze az emberi léthelyzet gyengeségét és halandóságát hangsúlyozza", és Jézus ajkán nem jelent egyebet, mint azt, hogy „ő maga is törékeny ember, akire szenvedés vár, és egy napon meg fog halni'Á Ha ez így van - mondtam -, ez az elnevezés aligha utal Jézus istenségére.

– Nézze - komorodott el Blomberg -, a közhiedelemmel ellentétben az „emberfia" cím elsődlegesen nem Jézus ember voltára vonatkozik, hanem közvetlen utalás Dániel könyve 7,13-14-re.

Ezzel kinyitotta az Ószövetséget, és Dániel próféta könyvét kezdte el olvasni:

Láttam az éjszakai látomásban: Jött valaki az ég felhőin, aki az emberfiához hasonló volt; az öregkorú felé tartott, és odavezették hozzá. Hatalom, dicsőség és királyi uralom adatott neki, hogy mindenféle nyelvű nép és nemzet őt tisztelje. Hatalma az örök hatalom, amely nem múlik el, és királyi uralma nem semmisül meg.

Becsukta a Bibliát. - Ebből megérthetjük, hogy mit is akar Jézus kifejezni azzal, hogy önmagára alkalmazza az „emberfia" elnevezést - folytatta. - Egy olyan személyről van szó, aki egyenesen a mennyei trónuson ülő Isten elé járul, és egyetemes tekintélyt és hatalmat kap Istentől. Az „emberfia" cím tehát nem pusztán Jézus emberségét fejezi ki, hanem mennyei felmagasztalását is.

Később magam is olvastam egy másik kutató, William Lane Craig írását, aki hasonló észrevételt tett. A vele készült interjú a könyv későbbi lapjain olvasható.

„Az emberfia kifejezésről sokan gondolják, hogy Jézus emberségét jelöli, hasonlóan ahhoz, ahogy az Isten Fia cím istenségére utal. Valójában

ennek a fordítottja igaz. Az Ószövetségben, Dániel könyvében az emberfia isteni személy, aki a világ végén eljön ítélni az emberiséget, és akinek az uralma örökké megmarad. Ezért amikor Jézus emberfiának vallja magát, azzal valójában istenségére utal."

– Ezenkívül - folytatta Blomberg - a szinoptikusoknál Jézus fenntartja magának a jogot arra, hogy bűnbocsánatot gyakoroljon, ezt pedig egyedül Istennek áll jogában megadni. Jézus elfogadja az imádságot és a magasztalást. És azt mondja: „Mindazt, aki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom mennyei Atyám előtt." A végítélet alapja az, hogy az ember életében miként válaszol -kinek? Egy emberi lénynek? Nem, ez igazságtalan volna. A végítélet alapja az, hogy életünk egészével miként válaszolunk jézusnak *mint Istennek.*

– Mint látja, a szinoptikusoknál is elég sok olyan szövegrész található, amely Jézus istenségére utal, amit János evangéliuma sokkal közvetlenebb formában tár elénk.

AZ EVANGÉLIUMOK TEOLÓGIAI MEGFONTOLÁSAI

Amikor János az evangéliumát írta, neki már megvolt az az előnye, hogy - mivel hosszabb idő telt el Jézus feltámadása óta - alaposan át tudott gondolni bizonyos teológiai kérdéseket. Ezért ezt kérdeztem Blombergtől: - Az a tény, hogy János evangéliuma határozott teológiai szemlélettel íródott, nem megy-e a történeti anyag megbízhatóságának a rovására?

– Nem hiszem - mondta Blomberg -, hogy Jánosnak saját teológiája lenne. Mindössze arról van szó, hogy mások a hangsúlyai. Máté, Márk és Lukács is különböző és jól elhatárolható teológiai szemszögből láttatja Jézus történetét: Lukács a szegénység és a szociális érzékenység teológusa; Máté a kereszténység és a judaizmus egymáshoz való viszonyát igyekszik megragadni; Márk pedig Jézust mint szenvedő szolgát állítja középpontba. Hosszan lehetne még sorolni azokat a megkülönböztető jegyeket, melyek Máté, Márk, illetve Lukács teológiáját jellemzik.

Közbeszóltam, mert attól tartottam, hogy Blomberg figyelmét elkerüli a kérdés tágabb összefüggése: - Értem, de vajon ezek a teológiai megfontolások nem akadályozták-e őket abban, hogy pontos leírást adjanak a történtekről? - kérdeztem. - Nem tűnik-e valószínűnek, hogy teológiai

felfogásuknak megfelelően színezték és torzították el az általuk megjelenített történetet?

– Természetesen, mint minden más ideológiai célzattal írott dokumentum esetében, itt is számolnunk kell ennek lehetőségével -ismerte el. - Egyesek elfogultan, önös céljuknak megfelelően eltorzítják a történelmet, hogy saját ideológiai felfogásukat támasszák alá. Emiatt sajnálatos módon az emberek arra a téves következtetésre jutottak, hogy ez minden esetben így történik.

– Az ókorban teljesen elképzelhetetlen volt, hogy valaki szenvedélyektől mentesen, objektív módon írjon le történelmi eseményeket, mindenféle ideológiai célzatosság nélkül. Senki nem írt úgy történelmet, hogy azzal ne akart volna valamilyen tanulságot levonni.

– Azt akarja ezzel mondani - mosolyodtam el -, hogy minden eleve gyanús?

– Igen, bizonyos tekintetben ez valóban így van - felelte. - Ám ha az egyéb, ókorban született írásművek alapján megközelítő pontossággal mégis képesek vagyunk rekonstruálni a történelmi eseményeket, akkor ezt szükségképpen megtehetjük a négy evangélium alapján is, annak ellenére, hogy ezek is határozott ideológiai felfogással íródtak.

Blomberg néhány pillanatig megfelelő analógia után kutatott a gondolatai között, hogy pontosan érzékeltesse, miről is van szó. Végül így szólt: - Vegyünk egy mai párhuzamot a zsidó közösség tapasztalatából, ami talán jobban megvilágítja, mire gondolok.

– Egyesek, rendszerint antiszemita céllal, tagadják vagy bagatellizálják a zsidó holokauszt tényét. Viszont többnyire zsidó származásúak azok a kutatók, akik múzeumokat hoznak létre, könyveket írnak, tárgyi emlékeket őriznek, és a túlélők vallomásait dokumentálják.

– Ezt kétségkívül nagyon is határozott ideológiai céllal teszik, nevezetesen biztosítani kívánják, hogy ez soha többé ne ismétlődhessen meg az emberiség történetében, ugyanakkor a legnagyobb pontossággal és objektivitással rögzítik a történelmi tényeket.

– Ehhez hasonlóan a kereszténység is történelmi tényeken alapul. A názáreti Jézus személyében Isten egyedülálló módon belépett térbe és időbe, ezért az az ideológia, amit a keresztények vallanak, a lehető legalaposabb történelmi kutatómunkát teszi szükségessé.

Elagyott egy kis időt, hogy amit mondott, leülepedhessen. Majd egyenesen a szemembe nézett, és ezt kérdezte: - Érti már, mire gondolok?

Bólintással jeleztem, hogy mindent értek.

TÖRTÉNELMI „HELYSZÍNI TUDÓSÍTÁS"

Az az állítás, hogy az evangélium közvetve vagy közvetlenül szemtanúk vallomásain alapul, még nem jelenti, hogy ez az információ megbízható módon hagyományozódott át, míg évek múltán le nem írták. Tudtam, hogy nagyon megoszlanak a nézetek ezzel kapcsolatban, és szerettem volna Blomberget a lehető legközvetlenebb módon szembesíteni a problémával. Ismét Armstrong Λ *History of God* című népszerű könyvét vettem elő. - Hallgassuk meg, mit mond Armstrong! - mondtam.

Nagyon keveset tudunk Jézusról. Az első hosszabb lélegzetű mű, ami az életéről szól, Márk evangéliuma, amely 70 tájékán íródott, azaz mintegy negyven évvel a halála után. Addigra a történelmi tények mitikus elemekkel keveredtek, s a Jézusról szóló beszámoló inkább azt fejezte ki, hogy mit jelentett ő a követői számára. Márk elsősorban ezt az értelmezést közvetíti, és nem ad megbízható, hiteles portrét.

Visszacsúsztattam a könyvet nyitott aktatáskámba, és Blomberg-hez fordulva így folytattam: - Vannak kutatók, akik szerint az evangéliumok megírása olyan soká követte az eseményeket, hogy addigra már legendák születtek, melyek e kései írásokban eltorzították Jézus képét. Azt a Jézust, aki nem volt több egy bölcs tanítónál, a mitológiai Isten Fiává színezték át. Ésszerű ez az elmélet, vagy elegendő bizonyíték áll rendelkezésre arra nézve, hogy az evangéliumok korábban keletkeztek, mint e feltételezések állítják, és már akkor leírták azokat, amikor még nem telepedhettek rájuk legendás elemek?

– Ez két külön kérdés - jelentette ki határozottan Blomberg összevont szemöldökkel. - Igenis, azt gondolom, hogy megfelelő bizonyítékaink vannak arra nézve, hogy az evangéliumokat jóval korábban jegyezték le. Ám ha nem így volna, Armstrong érvelése akkor sem állná meg a helyét.

– Miért nem? - kérdeztem.

– Az evangéliumok megírásának még a legliberálisabb kutatói körökben is elfogadott legkésőbbi időpontjai: Márk, hetvenes évek; Máté és Lukács, nyolcvanas évek; János, kilencvenes évek. Ám még ezek az időtávlatok is feltételezik, hogy Jézus életének számos szemtanúja volt életben akkor, közöttük olyan ellenséges érzületű szemtanúk is, akik azonnal

méltatlankodtak volna, ha az iratok állításai nem feleltek volna meg a valóságnak.

– Következésképpen még ezek a feltételezett kései időpontok sem annyira késeiek! Hadd említsek egy rendkívül tanulságos párhuzamot!

– Nagy Sándor életének két legkorábbi biográfusa, Arrianosz és Plutarkhosz több mint négyszáz évvel Nagy Sándor Kr. e. 323-ban bekövetkezett halála után élt, a történészek mégis egybehangzóan szavahihetőnek tartják őket. Igen, Nagy Sándor személye körül valóban kialakultak legendás elemek, de csak évszázadokkal e két szerző után.

– Más szóval az első ötszáz év Nagy Sándor történetét szinte érintetlenül hagyta. Legendás elemek az azt követő ötszáz év során jelentek meg a személye körül. Ezzel szemben az a harminc vagy akár hatvan esztendő, ami Jézus földi élete és az evangéliumok megírása között eltelt, jelentéktelen időbeli távolságnak tűnik. Említésre sem méltó.

Egyértelműnek tűnt, hogy minél kevesebb idő telik el egy esemény és annak lejegyzése között, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy a leírásba legendás elemek keverednek, vagy hogy a szerző és forrásai rosszul emlékeznek.

– Egyelőre elfogadva az álláspontját, hadd térjek vissza az evangéliumok keletkezésének idejéhez! - vettem közbe. - Jelezte, hogy személyes véleménye szerint az említett időpontoknál korábban íródtak.

– Igen, korábban - mondta. - És ez akkor derül ki, ha megvizsgáljuk a Lukács által írt Apostolok cselekedeteit, ami nyilvánvalóan befejezetlen mű. Azzal végződik, hogy Pál, aki az irat központi alakja, házi őrizetben van Rómában. Itt a történet megszakad. Mi történt Pállal? Az Apostolok cselekedeteiből ez nem derül ki, és valószínűleg azért nem, mert a könyvet Pál halála előtt írták.

Blomberg egyre élénkebben folytatta. - Ez annyit jelent, hogy az Apostolok cselekedetei nem íródhatott Kr. u. 62-nél később. És innen fejthetjük vissza a szálakat. Mivel az Apostolok cselekedetei egy kétrészes mű második része, az első résznek, Lukács evangéliumának előbb kellett keletkeznie. És mivel Lukács átvett bizonyos részeket Márktól, ez azt jelenti, hogy Márk evangéliuma még korábbra datálható.

– Ha kb. egy-egy év ráhagyással számolunk, akkor ebből az következik, hogy Márk evangéliuma legkésőbb Kr. u. 60-ban íródott, sőt talán az

ötvenes évek végén. Ha Jézus keresztre feszítése 30-ban vagy 33-ban történt, akkor legfeljebb harminc év telt el a legkorábbi evangélium keletkezéséig.

Diadalittasan hátradőlt a székében. - Történelmi távlatokban nézve a dolgot, különösen a Nagy Sándor életrajzával való összehasonlításban, ez szinte felér egy helyszíni tudósítással!

Mély benyomást tett rám, ahogyan kifejtette, hogy Jézus élete és az evangéliumok megírása között eltelt idő annyira rövid volt, hogy az - történelmi mércével mérve - szinte elhanyagolható. Ennek ellenére tovább feszegettem a kérdést. Az volt a célom, hogy amennyire csak lehetséges, az idő kerekét visszaforgatva megtaláljam azt az időpontot, ahonnan a Jézusról szóló legkorábbi információ származik.

VISSZA A KEZDETEKHEZ

Felálltam, és átballagtam a könyvespolchoz. - Lássuk csak, vissza tudunk-e menni ennél is korábbra! - mondtam Blomberg felé fordulva. - Mi az a legkorábbi időpont, amikor a megváltásba, feltámadásba és Jézus istenfióságába vetett hit először megjelenik?

– Fontos momentum - kezdett a válaszba Blomberg -, hogy az Újszövetség könyvei nem időrendben követik egymást. Az evangéliumok a legtöbb páli levél keletkezése után íródtak. Pál valószínűleg a negyvenes évek végén látott hozzá a levelek megírásához. A nagy levelek az ötvenes években íródtak. Ha a legkorábbról származó információkra vagyunk kíváncsiak, ezt a kérdést kell feltennünk: Vannak-e olyan jelzések Pál leveleiben, amelyek korábbi források felhasználására utalnak?

– És vannak ilyenek? - sürgettem a választ.

– Azt találjuk, hogy Pál levelei tartalmaznak néhány olyan himnuszt és hitvallást, melyek a legelső gyülekezetekben születtek, és egészen az egyház hajnaláig, a feltámadást közvetlenül követő évekig nyúlnak vissza.

– Az egyik legnevezetesebb hitvallás a Filippi levél 2,6-11-ben olvasható, amely Jézus Istennel való egyenlőségéről beszél, a másik pedig a Kolosséiakhoz írt levél 1,15-20-ban található, amely úgy írja le Jézust, mint aki „a láthatatlan Isten képe", akiben minden teremtetett, és aki „békességet szerzett a keresztfán kiontott vére által".

– Ezeknek a hitvallásoknak azért is nagy jelentősége van, mert bepillantást engednek abba, hogy mit vallottak az első keresztények Jézusról. A történelmi Jézust illetően ugyanakkor talán a Korinthusiakhoz írt első levél 15. részében olvasható hitvallás a legfontosabb, ahol Pál egy korábban rögzült szövegforrást használ, és ez elárulja, hogy a szóbeli hagyomány viszonylag kötött formában hagyományozódott át.

Blomberg megkereste a Bibliában ezt a szakaszt, és felolvasta: Mert én elsősorban azt adtam át nektek, amit én magam is kaptam; hogy tudniillik Krisztus meghalt a mi bűneinkért az írások szerint. Eltemették, és - ugyancsak az írások szerint -feltámadt a harmadik napon, és megjelent Kéfásnak, majd a tizenkettőnek. Azután megjelent több, mint ötszáz testvérnek egyszerre, akik közül a legtöbben még mindig élnek, néhányan azonban elhunytak. Azután megjelent Jakabnak, majd valamennyi apostolnak.*

– És ez a lényeg! - mondta Blomberg. - Ha a keresztre feszítés már 30-ban megtörtént, Pál megtérése nagyjából 32-re tehető. Pált azonnal Damaszkuszba vezették, ahol egy kereszténnyel, név szerint Anániással találkozott, és még néhány tanítvánnyal. Első, jeruzsálemi találkozása az apostolokkal 35-re tehető. Akkortájt vehette át Pál ezt a hitvallást, amely akkor már kötött formában rögzült, és közszájon forgott az ősegyházban.

– Nos, ez a hitvallás már minden fontos tényt tartalmaz Jézus bűneinkért elszenvedett halálával kapcsolatban, ráadásul egy részletes listát is kapunk azokról, akiknek a feltámadott Jézus megjelent - és mindez rögzült formában megvolt már kettő-öt évvel az események után!

– Tehát szó sincs arról, hogy mitikus történetről lenne szó, amely több, mint negyven évvel az események után keletkezett, ahogy Armstrong állítja. Nyomós érvek szólnak amellett, hogy a keresztények feltámadás-hite, bár még írott formában, de az eseményt követő két éven belül már tetten érhető.

– És ennek hihetetlenül nagy jelentősége van - mondta, minden szót hangsúlyozva. - Most már nem harminc vagy hatvan évet vetünk össze a Nagy Sándor esetében említett ötszáz évvel, hanem mindössze kettőt.

Ennek az érvnek a súlya a szememben is tagadhatatlan volt. Hiszen kivette a szelet annak a vádnak a vitorlájából, mely szerint a feltámadás - amelyre a keresztények úgy hivatkoznak, mint a Jézus istenségébe vetett hit legfőbb bizonyítékára - csupán egy mitológiai fogalom, amely hosszú időn

keresztül alakult ki, miközben a legendák eltorzították a szemtanúk beszámolóit. Mindez különösen is nagy hatással volt rám, aki - akkor még szkeptikusként - ezt tartottam a legsúlyosabb ellenvetésnek a kereszténységgel szemben.

A könyvespolcnak támaszkodtam. Nagy mennyiségű anyagot tekintettünk át, és beszélgetésünk csúcspontjához érkezve jólesett egy kis szünetet tartani.

RÖVID SZÜNET

Már késő délutánba hajlott. Órák óta beszélgettünk, és közben szünetet se tartottunk. De nem akartam a beszélgetést lezárni anélkül, hogy a szemtanúk beszámolóit ugyanolyan alapos vizsgálatnak vessem alá, mint amit a jogászok vagy az újságírók szoktak alkalmazni. Tudnom kellett, vajon kiállják-e a próbát vagy sem.

Miután lefektettük az alapokat, azt javasoltam Blombergnek, kicsit nyújtóztassuk ki a tagjainkat, mielőtt folytatnánk.

2. A szemtanúk szavahihetőségének vizsgálata

Kiállják-e Jézus életrajzai az alapos vizsgálódás próbáját?

Annyira halkan mondta ki a tizenhat éves Michael McCullogh a szavakat, hogy az őt életben tartó mechanikus lélegeztető gép bújtatása miatt az esküdtek nem is hallották. Egy szájról olvasó tolmácsnak kellett az ágya fölé hajolnia, hogy megértse a fiú suttogását. A tanúvallomását ő közvetítette a rögtönzött bíróság felé.

Michaelt nyakától lefelé megbénította a gerincvelőt szétroncsoló golyó. Túl gyenge volt ahhoz, hogy átszállítsák a bíróságra, az őt megtámadó két fiatal büntetőperének tárgyalására, ezért a bíró Michael kórtermét a Cook Megyei Körzeti Bíróság ideiglenes helyszínévé nyilvánította. Ide zsúfolódtak be a bírók, az esküdtek, a vádlottak, az ügyvédek és a riporterek.

Az ügyész kérdéseire Michael elmondta, miként hagyta el két dollárral a zsebében chicagói lakótelepi lakásukat. A lépcsőházban leszólította őt a két vádlott, akik közül az egyik szándékosan az arcába lőtt, miközben dulakodtak, és megpróbálták elvenni a pénzét. A vallomást két másik fiatal is megerősítette, akik - rejtekhelyükről - elborzadva nézték végig a támadást.

A vádlottak nem tagadták a lövést, ám azt állították, hogy a pisztoly a hadonászás közben véletlenül sült el. A védők tudták, hogy két védencük enyhébb büntetéssel úszhatja meg, ha sikerül aláásni azt a tanúvallomást, amely szerint a lövést aljas indokból, előre megfontolt szándékkal adták le.

Mindent megtettek annak érdekében, hogy a szemtanúk vallomására a kétely árnyékát vetítsék. Kétségbe vonták, hogy a tanuk egyáltalán láthatták

a támadást, ám nem sikerült rosszhiszeműséget rájuk bizonyítani. Megpróbálták felnagyítani elbeszélésük következetlenségeit, de beszámolóik a leglényegesebb pontokon egybecsengtek. Több bizonyítékot követeltek, erre azonban nem volt szükség.

Megkísérelték jellembeli gyengeségeket rábizonyítani a vallomástevőkre, de mind az áldozat, mind a tanúk büntetlen előéletű, törvénytisztelő fiatalok voltak. Megkérdőjelezték, hogy az egyik szemtanú, a kilencéves Keith elég idős volt ahhoz, hogy felfogja, mit jelent eskü alatt igazat vallani, ő azonban nyilvánvalóan tisztában volt ennek jelentőségével.

Mivel a védők nem tudták megingatni az áldozat és a tanúk szavahihetőségét, a két vádlottat gyilkossági kísérletért ötven év fegyházbüntetésre ítélték. Tizennyolc nappal később Michael meghalt.

A védőügyvédekre az a cseppet sem hálás feladat vár, hogy kérdéseket vessenek fel, kételyt ébresszenek, és kitapogassák a tanúk beszámolóinak gyenge pontjait. Ennek érdekében különböző próbáknak vetik alá a tanúvallomásokat, mivel feltételezik, hogy a hiteles és helytálló vallomás kiállja a próbát, míg a hamis, elfogult vagy félrevezető vallomás fennakad a szűrőn.

Michael ügyében az igazság kerekedett felül, mert az esküdtek meggyőződtek arról, hogy a tanúk és az áldozat őszintén és pontosan idézték fel a történteket.

Térjünk most vissza a Jézussal kapcsolatos történelmi tanúbizonyságok vizsgálatához! Eljött az ideje, hogy dr. Blomberg beszámolóját alapos vizsgálatnak vessem alá, hogy ellenőrizzem vallomása hitelességét. Nagyrészt ugyanazokat a vizsgálati módszereket alkalmaztam, mint annak idején a Michael ügyében eljáró védőügyvédek.

- Nyolc különböző próbát szeretnék elvégezni a szemtanúk szavahihetőségének ellenőrzése céljából - mondtam Blombergnek, mikor negyedórás szünet után újra leültünk.

Kávéscsészéjét kezében tartva hátradőlt a székében, és alig leplezett kíváncsisággal várta, hogy munkához lássunk.

– Vágjunk bele! - mondta.

1. A SZÁNDÉK PRÓBÁJA

Az ilyen típusú vizsgálattal azt lehet megállapítani, hogy - akár közvetlenül, akár közvetve - szándékában állt-e a szerzőknek az események pontos rögzítése.

– Vajon fontosnak tartották-e ezek az T. századi írók, hogy azt jegyezzék fel, ami valóban megtörtént? - kérdeztem.

– Igen - bólintott Blomberg. - Ez azonnal kiderül Lukács evangéliuma bevezetéséből, amely nagyon hasonló más, megbízhatónak tartott ókori történelmi és életrajzi művek bevezetőjéhez.

Felemelte a Bibliáját, és olvasni kezdte Lukács evangéliuma első mondatait:

Miután sokan vállalkoztak már arra, hogy tudósítsanak bennünket a közöttünk beteljesedett eseményekről úgy, amint reánk hagyták azok, akik kezdettől fogva szemtanúi és szolgái voltak az igének, magam is jónak láttam, hogy miután eleitől kezdve mindennek pontosan utánajártam, sorjában megírjam azokat neked, nagyra becsült Teofilus, hogy azokról a dolgokról, amelyekről tanítást kaptál, megtudd a kétségtelen valóságot.

– Mint látja - folytatta Blomberg -, Lukács világosan kijelenti, hogy pontosan kíván beszámolni azokról a dolgokról, amelyeknek utánajárt, és meggyőződött arról, hogy az elbeszélést szavahihető tanúk vallomása támasztja alá.

– És mi a helyzet a többi evangéliummal? - kérdeztem. - Azok nem kezdődnek hasonló szándéknyilatkozattal. Azt jelentené ez, hogy a többi szerző nem törekedett történelmi hűségre?

– Igaz, hogy kifejezett kijelentés formájában sem Márk, sem Máté nem közli ezt a szándékát - válaszolta Blomberg. - Ám műfaji szempontból közel állnak Lukácshoz, és joggal feltételezhetjük, hogy Lukács történeti igényessége az övékét is tükrözi.

– És János? - kérdeztem.

– Az evangéliumok céljának egyetlen másik megfogalmazása éppen a János 20,31-ben olvasható: „Ezek pedig azért írattak meg, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hitben életetek legyen az ő nevében."

– Ez inkább teológiai, semmint történelmi kijelentésnek hangzik - vetettem ellen.

– Ebben igaza van - ismerte el Blomberg. - Ám ha valaki kellő meggyőződésre akar jutni ahhoz, hogy higgyen, olyan teológiára van szüksége, amely hiteles történelmi tényeken alapul. Mindemellett

létezik egy fontos közvetett bizonyíték is, amit nem lehet megkerülni. Gondoljon csak az evangéliumok stílusára, a józan és felelősségteljes hangnemre, a részletekbe menő pontosságra, és a szembeötlő alaposságra! Nincs bennük semmi abból a furcsa cikornyásságból és otromba mitologizálásból, ami sok ókori írásra jellemző.

– Mi következik mindebből? - tette fel a kérdést, hogy mindjárt meg is válaszolja. - Egyértelmű az evangéliumok szerzőinek az a törekvése, hogy azt és csak azt írják meg, ami valóban megtörtént.

Válasz az ellenvetésekre

Ám valóban erről van szó? Akadnak kritikusok, akik egy másik és ennek ellentmondó forgatókönyvvel állnak elő.

Véleményük szerint az első keresztények meg voltak győződve arról, hogy Jézus még az ő életükben visszatér a földre, és véget vet a történelem folyásának. Ezért nem törekedtek arra, hogy történelmi feljegyzéseket őrizzenek meg Jézus életéről és tanításairól. Végül is miért vesződtek volna ezzel, ha ő bármelyik pillanatban visszajöhet, és lezárhatja az emberiség történelmét?

– Így tehát - vettem át a szót -, amikor évekkel később világossá vált, hogy Jézus eljövetele nem egy küszöbön álló esemény, rádöbbentek, hogy nincs olyan megbízható történelmi forrásuk, amire támaszkodhatnának az evangéliumok írása közben. Nem ez történt?

– Természetesen a történelem során mindig is léteztek szekták és különféle vallási csoportosulások, melyekre nézve ez az érvelés megállja a helyét. A korai keresztények esetében azonban nem érvényes - felelte Blomberg.

– Miért nem? - kérdeztem. - Miben különbözött a kereszténység?

– Mindenekelőtt, úgy vélem, már a kiindulópont sántít egy kicsit. Az az igazság, hogy Jézus tanításainak túlnyomó része jelentős időbeli távolságot feltételez saját kora és a világ vége között - mondta. - Másodszor pedig, ha akadtak is Jézus követői között olyanok, akik úgy gondolták, hamarosan visszatér, ne feledjük, hogy a kereszténység a judaizmus talajából nőtt ki!

– Izrael történelme során a zsidó nép nyolc évszázadon át szembesült az Úr napjának közeli eljövetelét hirdető próféták üzenetével. A próféták követői pedig hűségesen lejegyezték és megőrizték a prófétai szót. Mivel

Jézusra úgy tekintettek a követői, mint aki még a prófétáknál is nagyobb, ésszerűnek tűnik a feltételezés, hogy ők is hasonló módon jártak el.

Bár ez valóban ésszerűen hangzik, egyes kutatók egy másik ellenvetést is hangoztatnak. Kíváncsi voltam, mi erről Blomberg véleménye.

– Az előbb említett kutatók szerint az első keresztények között voltak, akik hitték, hogy a fizikailag eltávozott Jézus rajtuk keresztül közöl üzeneteket, „próféciákat" a gyülekezet számára. Mivel ezeket a próféciákat Jézus tekintélyével kimondott üzeneteknek tekintették, nem tettek különbséget az így keletkezett újabb kijelentések és a történelmi Jézus eredetileg elhangzott szavai között. Ennek következtében az evangéliumok e kétféle megnyilatkozások keverékét tartalmazzák, ezért nem is tudhatjuk, melyik vers megy vissza a történelmi Jézusra, és melyik nem. Ez a vélemény sokak számára nyugtalanító vádként hangzik. Ön mit felelne erre?

– Ez az érv történelmileg az előzőnél is kevésbé állja meg a helyét - felelte mosolyogva. - Nem nehéz megcáfolni, hiszen az Újszövetség több helyen is megkülönbözteti a korai keresztény próféciákat attól, amit az Úr mondott.

– Az lKorinthus 7-ben például Pál világosan különbséget tesz az Úrtól kapott kijelentés és a történelmi Jézus szavai között. A Jelenések könyvében is egyértelműen megkülönböztethető az a néhány eset, amikor Jézus közvetlenül szól a prófétához - aki a hagyomány szerint János apostol volt attól, amikor János a saját ihletett látomásaira hivatkozik.

– Az lKorinthus 14-ben, ahol Pál a prófétálásról beszél, azt mondja, hogy a gyülekezet felelős azért, hogy megvizsgálja a prófétákat. Mint a zsidó vallás jó ismerője, Pál tudta, hogy a valódi prófécia egyik ismérve a prófécia beteljesülése, a másik pedig az, hogy a kijelentés összhangban van-e az Úr által korábban kinyilatkoztatott szavakkal.

-A legerőteljesebb érv azonban az evangélium utáni időkbe vezet. Jézus mennybemenetele után számos nézeteltérés veszélyeztette a korai egyház egységét - körül kell-e metélni a hívőket, hogyan kell szabályozni a nyelveken szólást, hogyan lehet megteremteni a zsidók és pogányok közötti egységet, mi a nők szerepe a szolgálatban, elválhatnak-e a hívők nem keresztény házastársuktól?

– Ezeket a vitatott kérdéseket könnyen feloldhatták volna, ha egyszerűen visszaveti tik az evangéliumokba mindazt, amit már a mennybe távozott

Jézustól tanultak. Ezt azonban sohasem tették. Éppen a nézeteltérések fennállása bizonyítja, hogy az első keresztények fontosnak tartották, hogy megkülönböztessék azt, ami Jézus földi élete idején történt, azoktól a vitatott kérdésektől, melyek a gyülekezetekben később felmerültek.

2. A KÉPESSÉG PRÓBÁJA

Még ha az evangéliumok írói a történeti hűség igényével írták is a beszámolóikat, akkor is felmerül a kérdés: meg tudták-e ezt tenni? Honnan tudhatjuk, hogy a Jézus életéről és tanításairól szóló hagyomány eredeti állapotában maradt fenn harminc éven át, mikor végül írásba foglalták?

Ezt kérdeztem Blombergtől: - Nem tartja elképzelhetőnek, hogy a emlékezet, a vágyak és a legendaképződés folyamata helyrehozhatatlan torzulásokat idézett elő a Jézussal kapcsolatos hagyományban, még mielőtt az evangéliumokat lejegyezték volna?

Válaszát azzal kezdte, hogy megvilágította a kérdés tágabb összefüggését: - Ne feledjük, hogy idegen földön, távoli időben és helyen járunk, egy olyan kultúrában, amelyben még nem voltak számítógépek, sőt nyomtatott sajtó sem volt! A könyvek, pontosabban a papirusztekercsek, elég ritka portékának számítottak, ezért a vallási közösségekben az oktatás, a tanulás, az istentisztelet és a tanítás szóban történt.

– Egyes rabbik arról váltak híressé, hogy az egész Ószövetséget fejből tudták idézni. Ezt szem előtt tartva könnyen beláthatjuk, hogy Jézus tanítványai jóval nagyobb ismeretanyagot is képesek voltak rögzíteni az emlékezetükben, mint a négy evangélium együttvéve.

– Álljunk csak meg egy pillanatra! - szóltam közbe. - Hogy őszinte legyek, ilyen nagy anyag memorizálása számomra eléggé hihetetlennek tűnik. Hogyan képzelhető el, hogy ez így történt?

– Igen, a mai kor emberének ezt elég nehéz elképzelni - ismerte el -, de ez szóbeli kultúra volt, amelyben a memorizálás fontos szerepet játszott. És ne feledje, hogy Jézus szavainak nyolcvan-kilencven százaléka eredetileg költői formában terjedt el. Nem rímelő verssorokról van szó, hanem olyan költői eszközök alkalmazásáról, mint a ritmus, az azonos hosszúságú sorok, a paralelizmus és így tovább, amelyek nagymértékben segítették a memorizálást.

– Arról se feledkezzünk el, hogy a memorizálás fogalma a mainál jóval rugalmasabb volt. A szóbeli hagyományok kultúráit elemző tanulmányok szerint az elbeszélők szabadsága tág határok között mozgott: az adott alkalomtól és hallgatóságtól függően egyes eseményeket belevettek az elbeszélésbe, másokat elhagytak, hol átfogalmazva, hol magyarázatokkal ellátva közvetítették, és így tovább.

– Egy tanulmányból például megtudhatjuk, hogy az ókori Közel-Keleten a szent hagyományt tíz vagy akár negyven százalékos eltéréssel adták tovább az elbeszélés különböző alkalmainak megfelelően. Természetesen voltak olyan szilárd pontok, amelyeken nem lehetett változtatni, és a közösség félbeszakíthatta és helyesbíthette az elbeszélőt, ha a történetnek e fontos pontjainál hibázott.

– Rendkívül érdekes - itt egy pillanatra megakadt, mert a megfelelő szót kereste - *egybeesés*, hogy ez a tíz-negyven százalék éppen annak a variációtartománynak felel meg, ami a szinoptikusok elbeszélései között megfigyelhető egy adott szakasz összevetésekor.

Szerettem volna, ha ezt részletesebben kifejti, ezért közbeszóltam: - Elmagyarázná, hogy pontosan, mire gondol?

– Igen valószínű, hogy a szinoptikusok közötti hasonlóságok és eltérések azzal magyarázhatók, hogy a tanítványok és általában a korai keresztények között bevett gyakorlat volt, hogy Jézus szavait és tetteit az emlékezetükben rögzítették, ám rugalmasan kezelték ezt az ismeretanyagot, és többféleképpen adták vissza, miközben mindvégig megőrizték Jézus eredeti tanításának és cselekedeteinek a jelentőségét.

Még mindig maradt bennem némi kétely azzal kapcsolatban, hogy az első keresztények hogyan lehettek képesek a szóbeli hagyományt pontosan megőrizni. Gyerekkorom telefonos játékai jártak a fejemben, amikor alig néhány perc alatt a szavak és mondatok gyökeres változáson mentek át, amíg visszaérkeztek a feladóhoz.

Telefonos játék

Bizonyára sokan ismerik a gyerekek körében népszerű telefonos játékot. Az egyik gyerek a mellette ülő fülébe súg egy mondatot, majd a játék résztvevői sorban egymás után a mellettük ülő fülébe suttogják, amit hallani véltek. Az eredeti üzenet sokszor alaposan elferdítve ér körbe.

– Legyünk őszinték! - mondtam Blombergnek. - Nem lehetséges, hogy a Jézusról szóló szóbeli hagyománnyal is valami hasonló történt?

Blomberg nem volt vevő az ötletre. — Nem, egyáltalán nem. Azt is megmondom, miért. Ha alaposan bevésünk valamit az emlékezetünkbe, és gondunk van rá, hogy addig ne adjuk tovább, amíg pontosan nem rögzítettük, akkor valami egészen más dolog történik, mint a telefonos játékban.

– A telefonos játékban jórészt éppen abból ered a mulatság, hogy nem biztos, hogy az eredeti mondatot halljuk, sőt az sem, hogy jól halljuk, mégsem kérdezhetünk vissza. Azonnal tovább kell adni, ráadásul suttogva, ami tovább növeli annak az esélyét, hogy a következő játékos még jobban félreérti az üzenetet. És valóban kacagtató lesz a végeredmény, ha a szobában harmincán adják így tovább a mondatot.

– Tehát végül is miért nem jó analógiája ez a játék a szóbeli hagyomány átadásának? - kérdeztem.

Blomberg kortyolt egyet a kávéjából. - Ha ragaszkodunk ehhez az analógiához, miközben azt is figyelembe vesszük, hogy az első századi közösségen belül milyen ellenőrző és kiegyensúlyozó mechanizmusok működtek, akkor a játékot úgy kell elképzelni, hogy a jelenlévők közül minden harmadik játékos hangosan és tagoltan elismétli az üzenetet, majd megkérdezi az első játékost: „Jól mondtam?", s végül kijavítja az esetleges tévedést.

– A közösség folyamatosan figyelemmel kísérte a szóbeli hagyomány terjedését, és azonnal korrigálták, ha hiba csúszott az elbeszélésbe. Ez garantálta az üzenet sértetlenségét, tehát az eredmény is egészen más volt, mint a játékban.

3. AJELLEM PRÓBÁJA

Ez a próba azt vizsgálja, hogy a szerzők jelleme hitelesíti-e a szavaikat. Férhet-e kétség jellemük feddhetetlenségéhez és erkölcsösségéhez, ami alapján megkérdőjelezhető az a képességük vagy hajlandóságuk, hogy a történetet pontosan adják tovább?

Blomberg a fejét rázta. - Egyszerűen nincs semmi olyan jelzés, amely alapján kétségbe leheüae vonni ezeknek az embereknek a szavahihetőségét.

– Egy olyan ember szavairól és cselekedeteiről számolnak be, aki olyan magas erkölcsi mércét állított a tanítványai elé, amire egyetlen más vallásban sincs példa. A tizenegy maradék tanítványból tíz még a kínhalált is vállalta azért az igazságért, ami mellett elkötelezte magát, és ez nagy jellemeket sejtet.

– Becsületesség, szavahihetőség, tisztesség és erkölcsösség dolgában ezek a férfiak irigylésre méltóan feddhetetlenek voltak.

4. A KÖVETKEZETESSÉG PRÓBÁJA

A kételkedők gyakran illetik az evangéliumokat a következetlenség vádjával. Nincs-e némi igazság abban, hogy számos ellentmondás, sőt kibékíthetetlen ellentét található az egyes evangéliumi beszámolók között? Ha viszont vannak ilyenek, akkor hogyan lehet bízni bármiben, amit e beszámolók állítanak?

Blomberg elismerte, hogy számos eltérés található az egyes evangéliumi beszámolók között. - Ezek az eltérések a jelentéktelen szó-használati különbségektől a gyakran emlegetett látszólagos ellentmondásokig terjednek - mondta.

– A magam részéről meg vagyok győződve arról, hogy amennyiben számolunk a korábban említett sajátosságokkal - parafrázis, tömörítés, magyarázó jellegű hozzáfűzések, az alkalomhoz illő részletek betoldása, mások elhagyása -, az evangéliumok rendkívül következetes beszámolóknak bizonyulnak az ókori mintákkal való összehasonlításban, ami az egyetlen helyes viszonyítási alap, ha méltányos ítéletet szeretnénk alkotni.

– Különös dolog - tettem hozzá némi iróniával -, de ha az evangéliumok szóról szóra megegyeznének egymással, az lenne a vád, hogy a szerzők összejátszottak, és előre egyeztették egymás között a történeteiket, ami minden bizonnyal komoly kételyeket ébresztene a megbízhatóságuk iránt.

– Így van - bólintott Blomberg. - Ha az evangéliumok túlságosan következetesek lennének, az a független szövegtanúként való használhatóságukat vonná kétségbe. A kételkedők akkor azt mondanák, hogy valójában csak egy szövegtanéiról lehet beszélni, a többi csak üres ismételgetés.

Eszembe jutottak a Harvard Egyetem oktatójának, Simon Green-leafnek, a jogtörténet egyik legismertebb kutatójának a szavai, aki egy nagy hatású értekezést írt a bizonyítási eljárásról. Miután kutatásokat végzett a négy evangéliumi beszámoló következetességének témájában, így foglalta össze értékelését: „Elegendő mennyiségű eltérés van közöttük ahhoz, hogy megállapíthassuk, a szerzők nem beszéltek össze. S ugyanakkor olyan mértékű köztük a megegyezés, amely azt mutatja, hogy egymástól független elbeszélői ugyanannak az eseménysornak."

A német ókorkutató, Hans Stier azon a véleményen van, hogy az alapvető tények egyezése, és az egyes részletek közötti eltérés a szavahihetőséget támasztja alá, mivel a kitalált beszámolókra jellemző, hogy teljesen következetesek és tökéletesen harmonizálnak. „Minden történész - írja - rögtön gyanakodni kezd, ha egy különleges eseményről teljesen egybehangzó, és minden ellentmondást nélkülöző beszámolók tudósítanak."

Bár ezt az érvelést meggyőzőnek tartottam, nem akartam figyelmen kívül hagyni azokat a nehézségeket, melyek az evangéliumok közötti látszólagos ellentmondások kapcsán felmerülnek. Úgy döntöttem, tovább faggatom Blomberget azokról a nyilvánvaló eltérésekről, melyeket az evangéliumok megbízhatatlanságát hangoztatok oly sokszor felhánytorgatnak.

Az ellentmondások kérdése

Egy jól ismert gyógyítástörténettel kezdtem. - Máténál a százados maga kéri, hogy Jézus menjen vele, és gyógyítsa meg a szolgáját -mutattam rá. - Lukács azonban azt írja, hogy a százados elöljárókat küldött maga helyett. Nem nyilvánvaló ellentmondás ez?

- Nem, nem hiszem - válaszolta Blomberg. - Gondoljon arra, hogy manapság a hírekben gyakran hallható: „... a mai napon az elnök bejelentette..." - jóllehet mindenki tudja, hogy a beszédet nem az elnök írja, hanem egy megbízott tisztviselő, és a szóvivő tárja a nyilvánosság elé. Optimális esetben az elnök egy pillantást vet az anyagra, mielőtt nyilvánosságra hozzák. Mégsem mondja senki, hogy a híradások tévednek.

– E példához hasonlóan az ókorban is teljesen érthető és elfogadott volt, hogy bizonyos embereknek olyan cselekedeteket tulajdonítottak, melyeket

ők valójában küldötteiken vagy alárendeltjeiken keresztül valósítottak meg - ebben az esetben zsidó zsinagógái elöljárók bevonásával.

– Szóval úgy véli, hogy mind Mátének, mind Lukácsnak igaza lehet?

– Pontosan ez a véleményem - válaszolta.

Ez hihetőnek hangzott, ezért előálltam egy második példával. -És mi a helyzet azzal az esettel, amikor Márk és Lukács szerint Jézus Gerázában űzte a disznókba a démonokat, míg Máté Gadarát említi. Ha valaki ezt olvassa, azt mondhatja, hogy ez nyilvánvaló és kibékíthetetlen ellentmondás, hiszen két különböző helyről van szó. S ezzel az ügyet lezártnak tekinti.

– No, azért ne zárjuk le ilyen gyorsan az ügyet! - mosolygott Blomberg. - Van megoldás: az egyik a város neve, a másik viszont a körzeté.

Nekem ez így túl egyszerűnek tűnt. Mintha át akart volna siklani a probléma felett.

– Szerintem ez azért ennél bonyolultabb - mondtam. - Geráza városát nem találjuk meg a Galileai-tenger partján, holott a disznók, miután a démonok beléjük mentek, a szakadékon át a tengerbe zuhantak és belevesztek a vízbe.

– Elismerem, jó észrevétel - mondta. - Ám a régészek találtak egy romvárost a Galileai-tenger keleti partján, pontosan a történetben szereplő helyen. A város neve Khersza, Geráza pedig a héber szó görögre fordított, helyesebben átírt változata lehet. Tehát az események minden bizonnyal Kherszában - görögül Gerázában -történtek, Gadara körzetében.

– Hát legyen! - mosolyodtam el. - Megadom magam. De van még egy probléma, ami korántsem látszik ennyire könnyűnek: mi a helyzet Jézus Máténál illetve Lukácsnál megadott nemzetségtáblájával?

A szkeptikusok úgy emlegetik ezt a két helyet, mint amelyek kibékíthetetlen ellentmondásban állnak egymással.

– Itt szintén többféle megoldás kínálkozik.

– Például?

– Az egyik legelterjedtebb nézet szerint Máté József családfáját adja meg, mivel a bevezető fejezet József szemszögéből mutatja be az eseményeket, hiszen nevelőapaként ő a törvényes felmenő, akin keresztül Jézus királyi származása kimutatható. Máté számára pedig ez a fontos.

– Lukács ugyanakkor Mária családfáját rögzíti. És mivel mindketten Dávid leszármazottai voltak, közös ősökkel rendelkeztek.

– A másik magyarázat az, hogy a megfelelő törvényesség biztosítása érdekében mindkét családfa József leszármazását követi végig. Az egyik József testi leszármazását, a másik pedig jogi vagy tör-vény szerinti leszármazását mutatja be. A két vonal azokon a pontokon tér el egymástól, ahol nem volt egyenes ági leszármazott. Ilyen esetben az ószövetségi gyakorlatnak megfelelően törvényes örökösöket kellett kijelölni.

– Nehezíti a dolgunkat, hogy bizonyos nevek kimaradnak, bár ez teljesen megfelel az ókori szokásoknak. Azután ott vannak a szöveg bizonyos módosulásai - a nevek, melyeket miközben egyik nyelvről lefordítottak egy másikra, eltérő betűzéssel írtak le, s így könnyen összetéveszthetővé váltak más személyek hasonló hangzású nevével.

Blomberg mindenesetre megtette a magáét: bemutatta, hogy vannak ésszerű magyarázatok. Bár ezek az elméletek nem kikezdhetetlenek, mégis az evangéliumi beszámolók egybecsengését támasztják alá.

Mivel beszélgetésünket nem akartam a „szorítsuk sarokba a tudóst" játékká alacsonyítani, úgy döntöttem, továbblépek. Egyetértettünk abban, hogy a legmegfelelőbb megközelítés az lenne, ha minden egyes kérdést külön-külön vizsgálnánk meg, hogy lássuk, van-e ésszerű megoldás az evangéliumok látszólagos ellentmondásaira. A szakirodalom terméséből természetesen nem hiányoznak azok a tekintélyes könyvek, amelyek részletekbe menő alapossággal taglalják, miként lehet ezeket az eltéréseket összeegyeztetni.

– Vannak továbbá olyan esetek - mondta Blomberg -, amikor az ítéletalkotást függőben kell hagynunk, és csak annyit mondhatunk, hogy mivel a szöveg legnagyobb része megbízhatónak bizonyul, joggal feltételezhetjük, hogy a szövegtanú a kérdéses részletek esetében is szavahihető.

5. A RÉSZREHAJLÁS PRÓBÁJA

Meg kell vizsgálnunk, hogy az evangéliumok szerzőit nem vezette-e elfogultság művük megírásában. Vajon nem állt-e érdekükben, hogy elferdítsék vagy kiszínezzék az eseményeket, amelyekről beszámoltak.

– Nem becsülhetjük alá azt a tényt, hogy ezek az emberek szerették Jézust - mutattam rá. - Nem semleges megfigyelőkről, hanem elkötelezett követőkről van szó. Nem tűnik-e valószínűnek, hogy esetleg jobb színben akarták őt feltüntetni?

– Ezt az érvet kétségkívül nem szabad figyelmen kívül hagyni - válaszolta Blomberg -, hiszen elvileg fennáll ennek a lehetősége. Másfelől azonban úgy is kifejezhetjük a tiszteletünket és megbecsülésünket valaki iránt, hogy igyekszünk hitelt érdemlően beszámolni az életéről. Ilyen módon is az iránta való szeretetünket bizonyíthatjuk. És az a véleményem, hogy jelen esetben ez történt.

– Ráadásul ezek a tanítványok semmit sem kaptak a munkájukért cserébe, legfeljebb kritikát, kiközösítést és mártíromságot. Anyagi előnyökhöz semmiképpen sem juthattak. A kísértésük sokkal inkább az lehetett volna, hogy hallgassanak, tagadják meg Jézust, és tompítsák a jelentőségét, sőt felejtsék el azt is, hogy valaha találkoztak vele. Feddhetetlenségüket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy szenvedések árán is hirdették, amit láttak.

Amikor szemtanuk olyan eseményekről számolnak be, amelyeket maguk is átéltek, gyakran úgy próbálják védeni magukat vagy másokat, hogy egyszerűen „kifelejtik" a kínos vagy nehezen magyarázható részleteket. Ez persze megkérdőjelezi egész beszámolójuk valóságtartalmát.

A következő kérdéssel fordultam Blomberghez: - Elhagytak a szövegben a szerzők zavarba ejtő részleteket, vagy megpróbálták jó színben feltüntetni önmagukat? Beszámolnak kényelmetlen, nehezen megmagyarázható dolgokról?

– Nagyon is sok ilyen részlet olvasható az evangéliumokban -felelte. - Jézus tanításainak tekintélyes részét képezik az un. „kemény mondások", melyek némelyike komoly erkölcsi kérdéseket vet fel. Ha vallásalapító volnék, valószínűleg nem mondanám magamról, hogy tökéletes vagyok, amint mennyei Atyám is tökéletes, és nem nevezném házasságtörésnek azt, ha valaki kívánsággal tekint egy asszonyra.

– Más vallásokban is vannak nehezen teljesíthető követelések - jegyeztem meg.

– Igen, ez így van, éppen ezért bírnak nagy meggyőző erővel azok a „kemény mondások", amelyek nem egyeznek azzal a képpel, amit az egyház akart tanítani Jézusról.

Ez a válasz kissé homályosnak tűnt, ezért megkértem, említsen néhány példát.

Blomberg gondolkozott néhány másodpercig, majd így szólt: -Gondoljon például a Márk 6,5-re, ahol azt olvassuk, hogy Jézus kevés csodát tudott tenni Názáretben, mert az ott lakóknak alig volt hite. Ez viszont mintha korlátozná a mindenhatóságát. Azt mondja Jézus a Márk 13,32-ben, hogy ő nem tudja visszaérkezésének sem a napját, sem az óráját. Ezzel viszont mindentudását kérdőjelezi meg.

– Teológiailag nem jelentenek problémát ezek a kijelentések, hiszen Pál a Filippi 2,5-8-ban arról beszél, hogy Krisztus önként és tudatosan korlátozta magát ezeknek az isteni tulajdonságoknak a gyakorlásában.

– Ugyanakkor, ha szabadon alakíthatnánk az evangéliumi történetet, sokkal kényelmesebb lenne ezt a részt teljes egészében kihagyni, hogy ne kelljen a magyarázatokkal bajlódnunk.

– Egy másik példa Jézus megkeresztelése. Természetesen meg lehet magyarázni, hogy a bűntelen Jézus miért vállalta a keresztséget, de nyilvánvalóan egyszerűbb lett volna elhagyni ezt a történetet. Említhetnénk még Jézus felkiáltását a kereszten: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?" Mindenképpen a szerzők érdekében állt volna, hogy kihagyják ezt a mondatot, mert túlságosan sok kérdést vet fel.

– Ráadásul - tettem hozzá - ott a sok zavarba ejtő történet a tanítványokkal.

– Pontosan - mondta Blomberg. - Márk például következetesen kedvezőtlen színben tünteti fel Pétert. Pedig ő a vezető! A tanítványok újra és újra félreértik Jézust. Jakab és János Jézus jobb illetve bal oldalán akar helyet foglalni, ezért mondja el az Úr a szolgáló vezetésről szóló tanítását. A tanítványi kör gyakran úgy jelenik meg előttünk, mint önző, kicsinyes, nehéz felfogású emberek csoportja.

– Azt már tudjuk, hogy az evangéliumok szerzői válogattak a rendelkezésükre álló anyagból. János evangéliuma azzal a kissé túlzó kijelentéssel zárul, hogy ha mindent megírtak volna Jézusról, az egész világ sem tudná befogadni a teleírt könyveket. Ha tehát egyes részek ki is maradtak, az még nem jelenti azt, hogy meghamisították a történteket.

– A lényeg tehát a következő: ha e válogatás közben a szerzők nem engedték meg maguknak, hogy elhagyják a nehéz és kínos részleteket,

vajon ésszerűnek tűnik-e a feltételezés, hogy maguk kitalálta anyaggal toldották meg a történetet? - Blomberg hagyta, hogy ez a kérdés néhány másodpercig ott lebegjen köztünk, mielőtt leszögezte: - Szerintem nem.

Ezt a tesztet a következő kérdéssel vezettem be: - Független forrásból származó tényekkel igazolható-e, hogy az evangéliumok helytálló adatokat közölnek, amikor embereket, helyszíneket illetve eseményeket említenek? - Az ilyen megerősítés szerfelett hasznos annak megállapításában, hogy a szerzők törekszenek-e a pontosságra.

– Igen, igazolható, és minél tovább kutatják a kérdést, a részletek annál inkább megerősítést nyernek - felelte Blomberg. - Az utóbbi száz évben a régészek ismételten olyan leleteket tártak fel, amelyek konkrét evangéliumi utalásokat erősítettek meg, különösen János evangéliumának egyes részleteit. Érdekes módon éppen azt az evangéliumot, amelyet a legtöbb kritika ér.

– Természetesen még mindig vannak megoldatlan problémák, és volt idő, amikor éppen a régészet vetett fel újabb problémákat, ám mindez elenyésző a megerősítések nagy számához képest.

– Ráadásul nem keresztény források is jelentős számú tényt tárnak elénk Jézussal kapcsolatosan, melyek alátámasztják főbb tanításait és életének eseményeit. És ha az ember elgondolkodik azon, hogy az ókor történetírói szinte kizárólag politikai vezetőkkel, császárokkal, királyokkal, csatákkal, a hivatalos vallási élet nagyjaival, és filozófiai irányzatokkal foglalkoztak, figyelemre méltó, hogy miiyen sokat megtudhatunk Jézusról és a követőiről, annak ellenére, hogy ők nem illettek bele a fent említett kategóriák egyikébe sem.

Tömör és tartalmas válasz! Ám miközben semmi okom sem volt arra, hogy kétségbe vonjam Blomberg kijelentéseit, úgy döntöttem, további vizsgálódásokat folytatok a témában. Tollat ragadtam, és ezt az emlékeztetőt írtam fel magamnak: *Régészek és történészek szakvéleményét kikérni!*

8. AZ ELLENÉRDEKELT TANÚK PRÓBÁJA

Ennél a próbánál a következő kérdést kell feltennünk: Voltak-e jelen olyan személyek az evangéliumok keletkezésekor, akik tiltakoztak volna, ha a beszámolók elferdítve vagy hamisan állították volna be a történteket? Más

szóval, van-e példa arra, hogy Jézus kortársai közül egyesek szóvá tették, hogy az evangéliumi beszámolók tévedéseket tartalmaznak?

– Sokaknak jó oka volt arra, hogy rossz hírét keltsék ennek a mozgalomnak, és bizonyára meg is tették volna, ha pontosabb képet tudtak volna adni az eseményekről - mondta Blomberg.

– Ám hallgassuk meg az ellenfeleket is! A később keletkezett zsidó iratok Jézust varázslónak nevezték, aki tévútra akarta vezetni Izraelt - amivel voltaképpen elismerik, hogy Jézus bámulatos csodákat tett, csupán azt vitatják, hogy milyen hatalommal tette ezeket.

– Mondhatták volna azt is: „Ha a keresztények azt mondják, csodákat tett, ne higgyétek el, mert nem művelt csodákat!" Az ellenfelek azonban ezt soha nem állították. Közvetve elismerték, hogy amiről az evangéliumok hírt adnak, vagyis hogy Jézus csodákat művelt, az való igaz.

– Vajon gyökeret verhetett volna a kereszténység Jeruzsálembe – ahol Jézus a szolgálatának jelentős részét megélte, ahol megfeszítették, eltemették és föltámadt -, ha azok, akik ismerték őt, úgy gondolták volna, hogy a tanítványok túloznak vele kapcsolatban, vagy eltorzítják a tényeket?

– Nem valószínű - válaszolta Blomberg. - Egy olyan mozgalomról kapunk képet, amely kezdetben nagyon sérülékeny és törékeny volt, és üldözések között élt. Ha a kritikusai azzal támadhatták volna, hogy meghamisítja a valóságot, bizonyára megtették volna. De – hangsúlyozta végül - ilyesmivel sehol nem találkozunk.

TÉNYEKKEL ALÁTÁMASZTOTT HIT

El kell ismernem, Blomberg mély benyomást tett rám. Tájékozott és világosan gondolkodó, korrekt és hiteles tudós, aki meggyőzően érvelt az evangéliumok megbízhatósága mellett. Bizonyítékai a szerzőség kérdésének hagyományos felfogása mellett, elemzése arról, hogy miként jelentek meg már igen korán a Krisztusba vetett hit .alapkérdései, alapos érvelése a szájhagyomány pontossága mellett, .i látszólagos ellentmondások gondos vizsgálata - egész bizonyságtétele olyan szilárd alapot vetett számomra, amire építhettem.

Ám még hosszú az út addig, hogy megértsem: Jézus egyedülálló módon Isten Fia. A Blomberggel folytatott beszélgetés után világossá vált előttem, mit kell tennem ezután: fel kell derítenem, hogy ,) Blomberg által olyan

megbízhatónak tartott evangéliumok hűségesen hagyományozodtak-e tovább az évszázadok viharaiban. Hogyan lehetünk biztosak abban, hogy az a szöveg, amit ma olvasunk, egyáltalán emlékeztet az első évszázadban leírt eredeti szövegre? S ami ennél is fontosabb, honnan tudhatjuk, hogy az evangéliumok Jézus teljes történetét tárják elénk?

Az órámra néztem. Ha nincs túl nagy forgalom, még elérem a chicagói gépet. Összeszedtem a jegyzeteimet, kihúztam a konnektorból a magnó zsinórját. Utolsó pillantást vetettem a gyerekek rajzaira Blomberg szobájának falán, és egy pillanatra nem úgy tekintettem rá, mint tudósra, elismert szerzőre, professzorra, hanem mint apára, aki esténként lányai ágya szélére ülve mesél az élet nagy kérdéseiről.

Mit mond vajon a Bibliáról, Istenről, Jézusról, aki ilyen különös dolgokat állít önmagáról? Nem tudtam megállni, hogy utoljára még valamit meg ne kérdezzek tőle: - És ön hogy áll a hittel? Milyen hatással voltak kutatásai az ön hitére?

Alig ejtettem ki a szavakat a számon, máris válaszolt. - Megerősítettek, semmi kétség. A saját kutatásaim alapján is állíthatom, hogy igen nyomós érvek szólnak az evangéliumok szavahihetősége mellett.

Elhallgatott egy pillanatra, majd így folytatta: - Tudja, különös dolog ez. A Biblia elismerően szól azokról, akiknek nincs szüksége bizonyítékokra ahhoz, hogy higgyenek. Tudjuk, mit válaszolt Jézus a kételkedő Tamásnak: „Hiszel, mert látsz. Boldogok, akik nem látnak, és mégis hisznek." És tisztában vagyok azzal, hogy a bizonyíték nem kényszeríti ki a hitet. Semmivel sem helyettesíthetjük a

Szentlélek szerepét, bár sok keresztény aggódik emiatt, ha a miénkhez hasonló beszélgetést hall. Ugyanakkor bizton állíthatom, hogy sok olyan újszövetség-kutató van, aki nem volt keresztény, amikor pályafutását elkezdte, de a kutatásaik elvezették őket a Krisztusban való hitre. És megszámlálhatatlanul több olyan hívő kutatóról tudunk, akiknek erősebb, szilárdabb és megalapozottabb lett a hite a megismert bizonyítékok hatására. Magam is közéjük tartozom.

Ami engem illett, én akkoriban az első kategóriába tartoztam -nem mint kutató, hanem mint szkeptikus, aki lázadt mindenfajta tekintély ellen, és kereste az igazságot azzal a Jézussal kapcsolatban, aki azt állította magáról, hogy ő az út, az igazság és az élet.

Összecsuktam a noteszemet, felálltam és köszönetét mondtam Blombergnek. Hazarepültem Chicagóba azzal az elégedettséggel, hogy lelki kutatómunkám kezdetét vette, és a legjobb irányba haladt.

3. Dokumentumokon alapuló bizonyítékok

Megbízható módon hagyományozódtak át az evangéliumok?

A *Chicago Tribune* tudósítójaként írásos dokumentumokat bújó „könyvmolynak" számítottam: megszámlálhatatlanul sok órát töltöttem el azzal, hogy bírósági aktákon rágtam át magam, hírcsemegék után szaglásztam. Fárasztó és időrabló volt ez a tevékenység, de mindig meglett az eredménye. Ezzel a módszerrel rendszeresen sikerült versenyre kelnem a vezércikkekkel.

Egy alkalommal például az esküdtszék anyagai között kutatva olyan szupertitkos dokumentumokra bukkantam, amelyek csak véletlenül kerülhettek a hozzáférhető akták közé. Az ennek nyomán megírt cikkem megrengette Chicago egyik nagyszabású közbeszerzési projektjét. Jelentős gyorsforgalmi utak is érintettek voltak az ügyben.

A legnagyobb „titkos" dokumentum-fogásom azonban az volt, melynek eredményeként a Ford Motor Companyt gondatlanságból elkövetett emberöléssel vádolták meg három tinédzsernek egy Pinto márkanevű kisautóban elszenvedett kegyetlen haláláért. Ez a határkőnek számító eset volt az első olyan alkalom, amikor egy amerikai céget büntetőjogi perbe fogtak veszélyes termék gyártásának vádjával.

Amikor Indiana egyik aprócska településén, Winamacban a bírósági akták közt kutakodtam, egy sereg szigorúan bizalmas feljegyzést találtam, melyekből kiderült, hogy a Ford cég pontosan tudta, hogy a Pinto felrobbanhat, ha egy másik autó 20 mérföldnél nagyobb óránkénti sebességgel hátulról belehajt. A dokumentumokból arra is fény derült, hogy a cég azért, hogy járművenként néhány dollárt megtakarítson, nem tette biztonságosabbá az autót a csomagtér megnövelésével.

A Ford egyik jogásza, aki véletlenül éppen akkor járt a bíróság épületében, észrevette, hogy fénymásolatot készítek a titkos dokumentumokról. Tombolva követelte az ügyeletes bírótól a végzést, hogy az anyagot elzárhassák a nyilvánosság elől.

De elkésett. Hamarosan a *Tribüné* első oldalán virított a szalagcím: „Titkos dokumentumok szerint a Ford elhallgatta, hogy a Pinto tűzveszélyes" - és a hír bejárta az egész országot.'

1. A DOKUMENTUMOK HITELESSÉGÉNEK IGAZOLÁSA

Nem elég néhány titkos vállalati feljegyzést megszerezni, ezek hitelességét igazolni is kell. Mielőtt egy újságíró közzé tehetné a tartalmukat, vagy mielőtt egy ügyész valamely büntető perben bizonyítékképpen felhasználhatná ezeket, lépéseket kell tennie hitelességük bizonyítása érdekében.

Az úgynevezett Pinto-iratok esetében például felmerült, hogy az a céges papír, amelyre az anyag íródott, nem hamisítvány-e. Nem hamisak-e a rajtuk található aláírások? Hogyan lehet erről meggyőződni? És mivel a feljegyzéseket nyilvánvalóan többször is fénymásolták, mi a biztosíték arra, hogy a másolati példányok megegyeznek az eredeti feljegyzésekkel, melyek nem voltak a birtokomban?

Mi több: honnan lehet tudni, hogy ezek a feljegyzések a teljes igazságot tartalmazzák? Végül is a cég belső levelezésének csak egy kis része szerepelt bennük. Mi történik, ha léteznek más, a nyilvánosság elől elzárt dokumentumok, amelyek a korábban megismert tényeket egészen más fényben tüntetik fel?

Fontos kérdések ezek, és nagy jelentőségük van az Újszövetség vizsgálatánál is. Amikor kézbe veszem a Bibliát, ókori történeti dokumentumok másolatait tartom a kezemben. Jézus életrajzainak, az evangéliumoknak az eredeti kéziratai - hasonlóan az Ó- és Újszövetség eredeti dokumentumaihoz - már rég elenyésztek. Hogyan lehetek biztos afelől, hogy az a szövegváltozat, amit ma használunk, és ami számtalan másoláson ment keresztül az évszázadok során - akár csak emlékeztet is a szerzők eredeti szövegére?

Továbbá hogyan lehetünk biztosak abban, hogy a négy életrajz a történet egészét tartalmazza? Mi van akkor, ha korábban léteztek olyan Jézus-

életrajzok is, melyeket a korai egyház nem hagyott jóvá, mert nem felelt meg annak a képnek, amit Jézusról festettek? Mi a biztosíték arra, hogy egyházpolitikai megfontolásokból nem semmisítettek-e meg olyan életrajzokat, amelyek éppoly pontosak voltak, mint az Újszövetségbe belevett négy evangélium, és amelyek esetleg más megvilágításba helyeznék ennek az ellentmondásos názáreti ácsnak a szavait és tetteit?

Ez a két kérdés alapos megfontolást igényel: megbízhatóan hagyományozódtak-e át a Jézus-életrajzok, valamint nem hallgattatott-e el az egyház más életrajzokat, melyek az evangéliumokkal azonos mértékig pontosak voltak? Elhatároztam, hogy felkeresem azt a kutatót, akit ezekben a kérdésekben nemzetközileg elismert szaktekintélyként tartanak számon. Newarkba repültem, majd autót béreltem, és meg sem álltam Princetonig, ahol Bruce Metzgerrel volt találkozóm.

MÁSODIK INTERJÚ: BRUCE M. METZGER, PH.D.

A nyolcvannégy éves Bruce Metzgerrel egy szombat délután találkoztam kedvenc tartózkodási helyén, a Princeton Theological Seminary könyvtárában. - Szeretem leporolni a könyveket - magyarázkodott mosolyogva.

Közülük a legjobbakat éppenséggel ő maga írta, főként azokat, melyeknek témája az Újszövetség szövege. Összességében ötven könyv szerzője vagy szerkesztője volt, köztük olyanoknak, mint: *The Nezv Testament: Its Background, Groioth, and Content* (Az

Újszövetség - háttere, kialakulása, tartalma); *The Text of the New Testament* (Az Újszövetség szövege); *The Canon ofthe New Testament* (Az újszövetségi kánon); *Manuscripts of the Greek Bibe* (A görög Biblia kéziratai); *Textual Commentary on the Greek New Testament* (A görög nyelvű Újszövetség kommentárja); *Introduction to the Apocrypha* (Bevezetés az apokrifekhez); *The Oxford Companion to the Bibié* (Kézikönyv a Bibliához). Több könyvét lefordították németre, kínaira, japánra, koreaira, madagaszkárira és más nyelvekre. Társszerkesztője a *The New Oxford Annotated Bibié with Apocrypha* (A New Oxford magyarázatos Biblia az apokrifekkel kiegészítve) című kiadásnak, és főszerkesztője a több mint 25 kötetes *New Testament Tools and Studies* (Az Újszövetség tanulmányozásának eszközei) című sorozatnak.

Metzger a Princeton Theological Seminaryn végzett, és a Prince-toni Egyetemen szerzett doktorátust. Öt főiskola és egyetem - többek között a skóciai St. Andrews Egyetem, a németországi Münster Egyetem, valamint a dél-afrikai Potchefstroom Egyetem - díszdoktorává választotta. 1969-ben az angliai Cambridge Tyndale House intézetében volt rezidens kutató. 1974-ben a Cambridge-i Egyetemen, majd 1979-ben az oxfordi Wolfson College-ban volt vendég-előadó. Jelenleg - miután negyvenhat éven át volt az Újszövetség oktatója - a Princeton Theological Seminary nyugalmazott professzora.

Metzger az NRSV Biblia Bizottságának elnöke, a Brit Tudományos Akadémia levelező tagja, és a németországi Beuron Monostor Vetus Latina Intézetének kuratóriumi tagja. Korábban a *Society of Biblical Literature* (Bibliai Irodalmi Társaság), az *International Society for New Testament Studies* (az Újszövetség-kutatás Nemzetközi Társasága) és a *North American Patristic Society* (Észak-Amerikai Patrisztikai Társaság) elnökeként tevékenykedett.

Ha átnézzük bármely Újszövetséggel foglalkozó tudományos könyv lábjegyzeteit, nagy valószínűséggel találkozunk Metzger nevével. Könyvei szerte a világon kötelező olvasmányok az egyetemeken és a teológiákon. Nagy elismerésnek örvend a legkülönbözőbb teológai felfogású kutatók körében.

Az 1914-ben született tudós egy letűnt generáció szellemét idézi. Λ szürke Buickot, amelyből kiszáll, „az én jó öreg autómobilom"-nak nevezi, sötétszürke öltönyt és ódivatú, tarka nyakkendőt visel, aminél könnyedebb öltözéket hétvégén sem ölt magára, amikor elmegy a könyvtárba. Ősz haja rendezett, szeme élénken csillog keret nélküli szemüvege mögött. Lassabban jár, mint régen, ám minden erőlködés nélkül gyalogol fel a második emeletre, ahol egy szerényen berendezett, kissé sötét dolgozószobában folytatja kutatásait.

Humorérzékét sem vesztette el. Mutatott nekem egy bádogdobozt, amit még az RSV Biblia Bizottság elnökeként örökölt meg. A tetejét felnyitva megmutatta annak az RSV Bibliának a hamuját, amit 1952-ben egy fundamentalista prédikátor égetett el tiltakozásul.

-A Zsidókhoz írt levél 1,9-ben „társakról" (*ho metokhosz)* történik említés - mesélte kuncogva -, amit a King James bibliafordítás a *„fellows"* szóval jelölt, mi viszont a *„comrades"* szóval fordítottuk le, ami első helyen

bajtársat jelent, de a politikai szóhasználatban jelent „elvtársat" is. A prédikátor emiatt kommunistának bélyegezte a bizottságot.

Bár Metzger előadásmódja kissé vontatott, és szeret olyan választékos kifejezéseket használni, mint „minden bizonnyal", egy pillanatra sem téveszti szem elől mondanivalója lényegét, az újszövetségkutatás legmodernebb fejleményeit. Amikor statisztikai adatokat kértem tőle, nem az 1992-es kiadású újszövetségi tárgyú könyvének adatait ismertette, hanem a fellelhető legfrissebb számadatokat. Gyors észjárását mutatja, hogy gond nélkül felidéz neveket és helyszíneket, és naprakészen ismeri a legújabb kutatási eredményeket és dilemmákat. Fiatalabb kutatótársai továbbra is gyakran fordulnak hozzá tanácsért.

Dolgozószobája akkora, mint egy börtöncella, ablaktalan, falai szürkére vannak festve. Két fatámlás szék található benne, és ragaszkodott ahhoz, hogy én foglaljak helyet a kényelmesebbiken. Rendkívül kedves volt, meglepően szerény és tartózkodó, és olyan szelíd, hogy arra gondoltam, én is ilyen bölcs és jóságos szeretnék lenni, mikor megöregszem.

Rövid bevezető beszélgetés után felvetettem az első kérdést, amire választ kerestem: hogyan lehetünk biztosak abban, hogy a Jézuséletrajzok megbízható módon hagyományozódtak ránk?

A MÁSOLATOK MÁSOLATÁNAK MÁSOLATA

– Bevallók önnek valamit - mondtam. - Amikor megtudtam, hogy az Újszövetség könyveinek nem maradtak fenn eredeti példányai, erőt vett rajtam a kétség. Azt gondoltam, ha csupán a másolat másolatának a másolata van birtokunkban, akkor nem nagyon bízhatunk abban, hogy a ma kezünkben lévő szöveg akár a legkisebb mértékben is emlékeztet az eredetire. Mi erről a véleménye?

– Ez a probléma nem csak a Biblia kapcsán merül fel. Ugyanez érvényes minden olyan iratra, amely az ókorból hagyományozódott ránk - válaszolta. - A többi ókori íráshoz képest azonban az Újszövetségnek igen sok másolata maradt fenn.

– Miért fontos ez? - kérdeztem.

– Nos, minél több az egymással egyező, és főleg különböző helyekről származó másolat, ezek összevetésével annál pontosabban meghatározható az eredeti szöveg. A másolatok közötti egyezés úgy lehetséges, hogy

egyazon családfához tartoznak, melynek alapján nyomon követhető a kéziratok leszármazása.

– Az már világos - mondtam -, hogy segítségünkre van, ha egyazon szövegrészről más és más földrajzi helyeken keletkezett másolatokat vetünk össze egymással. De mi a helyzet a dokumentumok korával? Ez is ugyanolyan fontos, nem?

– Minden bizonnyal. És ez egy újabb érv az újszövetségi dokumentumok hitelessége mellett. Vannak olyan másolataink, melyeket alig egy-két generáció választ el az eredeti dokumentumoktól, miközben a többi ókori szövegre inkább az jellemző, hogy öt, nyolc vagy akár tíz évszázad is eltelt a legkorábbi fennmaradt másolat és az eredeti szöveg keletkezési ideje között.

– Ráadásul az Újszövetség görög nyelvű kéziratait viszonylag hamar lefordították más nyelvekre: latinra, szírre, koptra. Léteznek továbbá úgynevezett másodlagos fordítások, melyek alig valamivel később keletkeztek, mint az előbbiek, ilyen az örmény és a gót változat, de említhetnénk még a grúz, az etióp és számos egyéb fordítást.

– Ez miben jelent a kutatóknak segítséget?

– Még ha nem állnának is rendelkezésünkre görög nyelvű kéziratok, ezeket a meglehetősen korán keletkezett fordításokat összevetve gyakorlatilag reprodukálni lehetne az Újszövetség eredeti tartalmát. Sőt, ha az összes görög kézirat és korai fordítás elveszett volna, az egyházatyák kommentárjaiban, prédikációiban, és leveleiben található számos idézetből is reprodukálni tudnánk az Újszövetség tartalmát.

Miközben mély benyomást tettek rám Metzger szavai, az összefüggések jobb megvilágítására volt szükségem ahhoz, hogy az Újszövetség egyediségét a súlyának megfelelően tudjam értékelni. Mit szűrhetünk le - tűnődtem -, ha ezt a bibliai iratot összevetjük más jól ismert ókori művekkel?

KÉZIRATHEGYEK

- Mit állapíthatunk meg - kérdeztem -, ha az újszövetségi kéziratok nagy számát összevetjük azokkal az ókori könyvekkel, amelyeket a kutatók fenntartások nélkül megbízhatónak fogadnak el? Érdemes lenne említeni néhány példát a Jézus korabeli szerzők művei közül.

Metzger számított erre a kérdésre, és elővette kézzel írt jegyzeteit.

– Vegyük példának Tacitus, római történész Kr. u. 116 körül írt *Annalesé*t! - kezdte. - Ennek első hat könyvét ma egyetlen ránk maradt kézirat tartalmazza, amit Kr. u. 850 körül másoltak le. A11-16. kötet egy másik kéziratban maradt fenn, amely a XI. századból való. A 7-10. kötetek elvesztek. Igen nagy tehát a távolság Tacitus működése és a ránk maradt másolatok keletkezési ideje között.

– Vagy ott van az első században élt történész, Josephus Flavius, akinek A *zsidó háború* című munkája kilenc kéziratban maradt ránk, melyeket a X., XI. illetve a XII. században másoltak. Létezik ennek egy IV. századból való latin nyelvű fordítása, és néhány orosz nyelvű szövegrészlet a XI-XII. századból.

Megleptek ezek az adatok. Mindössze egy paraszthajszái köti össze ezeket a kéziratokat a mi korunkkal. - Összehasonlításul -kérdeztem - az Újszövetségnek hány görög nyelvű kézirata maradt fenn napjainkig?

– Több, mint ötezret katalogizáltak - nyitotta kerekre a szemét Metzger, miközben a hangja izgalmában vagy egy oktávval magasabbra váltott.

Ez bizony egy egész kézirathegy Tacitus és Flavius vakondtúrásaihoz képest! - Ennyire egyedinek számít ez az ókori világban? Melyik mű lenne a második helyezett? - kérdeztem.

– Szinte zavarba ejtő az újszövetségi kéziratok óriási mennyisége a többi antik kézirattal történő összehasonlításban. A fennmaradt kéziratok számát tekintve Homérosz *Iliász* a van a második helyen, amely az ókori görögök bibliájának számított. Mára azonban ebből is kevesebb, mint 650 görög nyelvű kézirat maradt fenn, melyek a Kr. u. II. és III. századból maradtak ránk. Ha meggondoljuk, hogy Homérosz e hőskölteményt Krisztus előtt mintegy nyolcszáz évvel alkotta meg, jól látható a meglehetősen nagy időbeli távolság.

A „meglehetősen nagy" igen enyhe kifejezés az ezer év különbséghez képest! Nincs tehát megfelelő párhuzam: az Újszövetség szövegtanúinak sokasága messze meghaladja az ókor többi, köztiszteletben álló írásos emlékét, melyeket a kutatók minden fenntartás nélkül, egybehangzóan eredeti szövegeknek fogadnak el.

Miután Metzgernek sikerült felkeltenie az érdeklődésemet az új-szövetségi kéziratok iránt, megkértem, ismertessen közülük néhányat.

– A legkorábbi papirusztöredékek írásait, az Egyiptomban, a Nílus-delta ingoványaiban termő papirusznád szárából készült papiruszra jegyezték fel - mondta. - Eddig kilencvenkilenc olyan papirusztöredék került elő, melyek az Újszövetség egy-egy szakaszát illetve könyvét tartalmazzák.

– Ezek között a Chester Beatty Biblia-papiruszok a legjelentősebbek, melyeket 1930 tájékán találtak meg. Az egyes számmal jelzett Chester Beatty papirusz a négy evangélium és az Apostolok cselekedetei egyes részeit tartalmazza, és a III. századból származik. A kettes számúra jegyezték fel Pál nyolc levelének nagy részét, valamint a Zsidókhoz írt levél néhány részletét. Ezeknek a keletkezése 200-ra tehető. A hármas számú papirusz tekintélyes részt tartalmaz a Jelenések könyvéből, melyet a III. században jegyeztek fel.

– A papiruszkéziratok másik fontos csoportját egy svájci könyvgyűjtő, bizonyos M. Martin Bodmer vásárolta meg. Ezek közül a legkorábbi 200 tájékán keletkezett, és János evangéliumának mintegy kétharmadát tartalmazza. Egy másik, a III. századból származó papirusz pedig Lukács és János evangéliumából örökít meg részleteket.

Jézus életrajzainak leírása és az első szövegemlékek közötti időbeli távolság tehát rendkívül kicsi. De melyik a legrégebbi birtokunkban lévő kézirat? Arra voltam kíváncsi, hogy a kutatók által „autográfiáknak" nevezett eredeti feljegyzésekhez mely kéziratok állnak időben legközelebb.

EGY KORSZAKALKOTÓ TÖREDÉK

– Melyik újszövetségi szakaszról van birtokunkban a legkorábbi másolat? - kérdeztem.

Metzger habozás nélkül válaszolt: - János evangéliumának egy töredékéről, amely a 18. részből tartalmaz öt verset: hármat a papirusz egyik oldalán, kettőt a másikon. Mérete mindössze 7,6 cm x 5 cm.

– Hogyan találtak rá?

– Egyiptomban vásárolták meg 1920-ban, de még évekig hevert észrevétlenül más papirusztöredékek között. 1934-ben C. H. Roberts, az oxfordi Saint John College tanára végiglapozta a manches-téri John Ryiands Könyvtár papiruszait, és azonnal felismerte köztük János evangéliuma töredékét. Az írás stílusa alapján meg tudta állapítani a keletkezési idejét is.

– És mire jutott? - kérdeztem. - Milyen régi a kézirat?

– Arra a következtetésre jutott, hogy Kr. u. 100 és 150 között keletkezhetett. Más ismert paleográfusok, mint Sir Frederic Kenyon, Sir Harold Bell, Adolf Deissmann, W. H. P. Hatch, Ulrich Wilcken és mások is megerősítették ezt a véleményt. Deissmann meg volt győződve arról, hogy az eredete legalább Hadrianus császár koráig (Kr. u. 117—138), sőt esetleg Traianus császár uralkodásáig (Kr. u. 98-117) vezethető vissza.

Ennek a felfedezésnek azért is volt nagy jelentősége, mert a XIX. század szkeptikus német teológusai makacsul kitartottak amellett, hogy a negyedik evangélium nem keletkezhetett Kr. u. 160 előtt. Ezt az időbeli távolságot viszont túl nagynak tartották ahhoz, hogy történelmileg hitelesnek fogadják el János evangéliumát. Ez a nézet-olyan nagy hatású volt, hogy az őket követő kutatók egész generációi megkérdőjelezték a negyedik evangélium megbízhatóságát.

– Ez a felfedezés nyilván kifogta a szelet a szkeptikusok vitorlájából - jegyeztem meg.

– Bizony - felelte. - Birtokunkban van tehát János evangéliumának egy nagyon korai papirusztöredéke, amely olyan helyen bukkant fel - Egyiptomban, a Nílus mentén - amely igen messze van a kis-ázsiai Efézustól, ahol az evangélium nagy valószínűséggel íródott.

Ez a felfedezés szó szerint átírta a közkeletű történelemszemléletet, és János evangéliumának a keletkezését jóval közelebb vitte ahhoz az időhöz, amikor Jézus a földön járt. Gondolatban rögzítettem, hogy feltétlenül beszélnem kell egy régésszel arról, hogy ásatási leletek is alátámasztják-e a negyedik evangélium megbízhatóságát.

I dokumentumokon alapuló bizonyítékok A BIZONYÍTÉKOK BŐSÉGE

Miközben a legelső Újszövetség-töredékeket papirusztekercsek őrzik, számos ókori másolat pergamenre íródott, melynek alapanyaga a kecske, juh, szarvasmarha vagy antilop bőre volt.

– Vannak unciális, azaz görög nagybetűs kéziratok, az úgynevezett majusculus kódexek - magyarázta Metzger. - Ezekből jelenleg 306-ot ismerünk, melyek némelyike egészen a III. századra nyúlik vissza. Közülük a legfontosabb a *Codex Sinaiticus,* az egyetlen olyan nagybetűs kódex, amely a teljes Újszövetséget tartalmazza, és a *Codex Vaticanus*, amely azonban nem egészen teljes szöveg. Mindkettő keletkezése Kr. u. 350 tájékára tehető.

– Kr. u. 800 körül egy újfajta írásmód alakult ki, mely a korábbinál kurzívabb volt. Ezzel a betűfajtával íródtak a minusculus (kisbetűs) kódexek, melyekből 2856-ot ismerünk. Ott vannak továbbá a *lekcionáriumok,* amelyek a korai egyház istentiszteleti olvasmányrendjének sorrendjében tartalmazzák az újszövetségi iratokat. Ezekből összesen 2403-at katalogizáltak. A görög nyelvű kéziratok száma tehát összesen 5664.

– A görög nyelvű szövegemlékeken kívül más nyelveken is több ezer ókori Újszövetség-kéziratot ismerünk. Nyolc- és tízezer közötti a latin nyelvű Vulgata-kéziratok száma, és további nyolcezer kézirat maradt fenn egyéb nyelveken: etiópul, ószlávul és örményül. Összesen tehát mintegy huszonnégyezer kézirat áll rendelkezésünkre.

– Mi tehát az ön véleménye? - kérdeztem, mert szerettem volna, ha megerősít abban, hogy jól értettem, amit mondott. - Ha figyelembe vesszük a kéziratok nagy számát, valamint az eredeti szövegek és az első fennmaradt másolatok között eltelt rövid időt, hogyan állja meg a helyét az Újszövetség más ismert ókori művek mellett?

– Rendkívül jól! - válaszolta. - Nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy a ma birtokunkban lévő anyag hűségesen és pontosan hagyományozódott ránk, különösen a többi ókori írásművei való összehasonlításban.

Ezt a véleményt osztják a világ legismertebb kutatói. Amint azt F. F. Bruce, a Manchesteri Egyetem kiváló professzora, az Újszövetség megbízhatósága című könyv szerzője írja: „Nincs még egy ókori irodalmi mű, amely az Újszövetséghez hasonló bőséggel rendelkezne megbízható szövegtanukkal.

Metzger korábban már említette Sir Frederic Kenyon, a British Museum egykori igazgatójának, és a Paleography ofGreek Papyri („A görög papiruszok paleográfiája") című munka szerzőjének nevét. Kenyon szerint „egyetlen más esetet sem ismerünk, ahol a könyv összeállítása és a legkorábbi fennmaradt kéziratok keletkezési ideje között ennyire rövid idő telt volna el, mint az Újszövetség esetében".

Véleményét a következő szavakkal összegzi: „megingathatatlan bizonyítékok állnak rendelkezésünkre arra vonatkozóan, hogy a Szentírás lényegében úgy jutott el hozzánk, amint azt eredetileg lejegyezték."

Ám mit kezdjünk az egyes kéziratok eltérő szövegváltozataival? A villámgyors fénymásolók korszaka előtt a kéziratokat fáradságos munkával, betűről betűre, szóról szóra másolták az írnokok, és eközben számos hibát

vétettek. Tudni akartam, hogy a másolók hibái nem tették-e pontatlanságoktól hemzsegővé a ma kezünkben tartott bibliai szövegeket.

A TÉVEDÉSEK VIZSGÁLATA

– Ha arra gondolok, hogy több görög betű leírt változata szerfelett hasonlít egymásra, és hogy milyen kezdetleges viszonyok között dolgoztak az írnokok, elkerülhetetlennek látszik, hogy másolási hibák kerültek a szövegbe - mondtam.

– Minden bizonnyal - bólintott Metzger.

– Ez nem jelenti azt, hogy nem bízhatunk a másolatokban? - kérdeztem, ami inkább vádnak, semmint érdeklődésnek hangzott.

– Nem, egyáltalán nem jelenti azt - válaszolta Metzger határozottan. - Először is hadd szögezzem le, hogy a szemüveget csak 1373-bán találták fel Velencében, és biztos vagyok benne, hogy a másolók között előfordult a szemtengelyferdülés. Ezt súlyosbította az a tény, hogy nehéz lehetett kiolvasni a már elhalványult szöveget, amelyen itt-ott a tinta is szétfolyt. És számos egyéb kockázati tényezőt említhetnénk még, például a másolók figyelmetlenségét. Tehát bár a másolók többnyire aggályosán lelkiismeretesek voltak, hibák igenis becsúsztak a munkájukba.

– De - tette gyorsan hozzá - bizonyos tényezők közömbösítették ezt a jelenséget. Például előfordult, hogy másolás közben az írnokot cserbenhagyta a memóriája, és felcserélte a szavak sorrendjét. A megfelelő szavakat jegyezte le, csak rossz sorrendben. De ez mégsem okoz problémát, mert a görög nyelv, az angollal ellentétben, ragozó nyelv.

– Ami azt jelenti... - sürgettem.

– Arról van szó, hogy az angolban a szórend határozza meg a mondat jelentését. Például egészen mást jelent a két mondat: *Dog bites mán* („A kutya megharapja az embert"), és *Mán bites dog* („Az ember megharapja a kutyát"). A görögben ezzel szemben a mondat jelentését nem a szavak helye határozza meg. A mondat alanya attól függetlenül tölti be ezt a szerepet, hogy hol helyezkedik el a mondaton belül. Tehát valóban vannak eltérések a kéziratok között, ezek azonban nem befolyásolják a szöveg értelmét. Másik példának a szavak helyesírását említhetném.

Engem továbbra is zavart a „szövegváltozatok" nagy száma. Egyes becslések szerint ezekből mintegy kétszázezer létezik. Metzger azonban

nem tulajdonított különösebb jelentőséget ennek a számnak.

– Lehet, hogy nagynak tűnik ez a szám, de csak a másolási eltérések összeszámolásának módja miatt - mondta. - Például ha egy szót helytelen helyesírással írtak le kétezer kéziratban, azt kétezer eltérésnek számították.

– Az egyház tanításai közül mennyit érintenek a szövegváltozatok? - tértem rá a legfontosabb kérdésre.

– Nem tudok olyan tanításról, amely ezek miatt megkérdőjelezhető volna - jelentette ki határozottan.

– Egyet sem?

– Egyet sem - felelte. - AJehova tanúi persze bekopogtatnak hozzánk azzal, hogy az lJn 5,7-8 tévesen szerepel a King James kiadásban, ahol ez áll: „...az Atya, a Fiú és a Szentlélek, e három." És hozzáteszik: „A legelső kéziratokban ez nincs benne."

– És ez így is van. Ezek a szavak például mindössze hét vagy nyolc másolatban olvashatók így, és közülük mindegyik a XV-XVI. századból való. Elfogadom, hogy ez nem szerepel abban a szövegben, amelynek leírására János inspirációt kapott.

– Ez azonban nem ok arra, hogy kétségbe vonjuk a Biblia Szentháromságról szóló tanítását, hiszen ezt a Szentírás más helyeken is alátámasztja. Jézus megkeresztelésekor az Atya szól, az ő szeretett Fia megkeresztelkedik, és a Szentlélek leszáll rá. A második korinthusi levél végén pedig ezt írja Pál: „Az Úr Jézus Krisztus kegyelme, az Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal!" És lehetne folytatni a Szentháromságról szóló helyek sorát.

– Tehát az eltérő szövegváltozatok inkább apróbb részletekre vonatkoznak, és nincs nagy jelentőségük?

– Igen, igen, pontosan így van, és a kutatók rendkívüli alapossággal dolgoznak azon, hogy a lehető legpontosabban reprodukálják az eredeti jelentést. A legnagyobb szövegbeli eltérések sem ássák alá az egyház egyetlen tanítását sem. Minden jobb bibliakiadásban találhatók jegyzetek, melyek felhívják az olvasók figyelmét a jelentősebb szövegváltozatokra. De hadd hangsúlyozzam, hogy ez ritkán fordul elő!

Annyira ritkán, hogy Norman Geisler és William Nix erre a következtetésre jutott: „Az Újszövetség szövege nem csak sokkal több kéziratban maradt fenn, mint az ókori irodalom bármely más alkotása,

hanem torzulásmentesebben maradt ránk a többi jelentős könyv szövegénél: olyan formában, amely 99,5 százalékban őrzi az eredetit."

Ugyanakkor, még ha igaz is, hogy példa nélküli az a pontosság, ahogyan az Újszövetséget a történelem során átörökítették, hogyan lehetünk bizonyosak afelől, hogy a kép egészét ismerjük?

Mit kezdjünk azokkal az állításokkal, melyek szerint a zsinatok a meglévőkhöz hasonló hitelességű iratokat vetettek el, mert azok nem olyannak ábrázolták Jézust, amilyennek a zsinati atyák szerették volna? Honnan tudhatjuk, hogy az Újszövetség 27 irata tartalmazza a legjobb és legmegbízhatóbb információt? Miért éppen Máté, Márk, Lukács és János evangéliumát tartalmazza, miközben több más ókori irat - Fülöp evangéliuma, Az egyiptomiak szerinti evangélium, Az igazság evangéliuma, Mária születésének evangéliuma – nem kerülhetett bele?

Eljött az ideje, hogy rátérjünk a „kánon" kérdésére. A görög eredetű szó, melynek jelentése „szabály", „norma" vagy „mérték", azokat a könyveket jelöli, amelyeket az egyház jóváhagyott és felvett az Újszövetség iratai közé/ Metzger vezető szaktekintélynek számít ebben a kérdésben.

EGYBEHANGZÓ VÉLEKEDÉSEK

– Minek alapján döntötték el az ősegyház vezetői, hogy mely könyveknek van tekintélyük, és melyeket kell elhagyni? - kérdeztem. - Milyen kritériumokat alkalmaztak annak eldöntésére, hogy a dokumentumok közül melyek váljanak az Újszövetség részévé?

– Az ősegyház alapvetően három kritériumot alkalmazott -mondta. - Az első az volt, hogy a könyveknek apostoli tekintéllyel kell rendelkezniük, azaz a szerzők vagy apostolok - tehát szemtanúk -, vagy az apostolok tanítványai voltak. Így Márk és Lukács esetében, bár ők nem tartoztak a tizenkettő közé, a hagyomány elegendőnek ítélte, hogy Márk Péter segítője volt, Lukács pedig Pál munkatársa.

– A kanonikusság második kritériuma az volt, hogy a dokumentumok tartalma legyen összhangban „a hit szabályával", azaz feleljen meg a kereszténység alapvető hagyományainak, melyeket az egyház normatívnak tekintett. A harmadik ismérvnek megfelelően csak olyan dokumentum kerülhetett a kánonba, melyet az egész egyházban elfogadtak és folyamatosan használtak.

– Szóval a lényeg az volt, hogy a könyvek feleljenek meg ezeknek a kritériumoknak, aztán hadd hulljon a férgese? - kérdeztem.

– Nos, ezt ne úgy képzeljük, mintha ezeket az ismérveket mechanikusan alkalmazták volna! - felelte. - Természetesen voltak nézetkülönbségek arra vonatkozóan, hogy mely kritériumokat részesítsék előnyben.

– Ám figyelemre méltó, hogy bár a kánon kialakulása bizonyos időt vett igénybe, már az első két évszázadban is nagyfokú összhang mutatkozott az Újszövetség könyveinek használatában. És ez egyformán jellemezte a sok tekintetben egymástól eltérő összetételű, és földrajzilag távoli területeken elhelyezkedő gyülekezeteket.

– Tehát - foglaltam össze - az Újszövetség négy evangéliuma megfelelt ezeknek a követelményeknek, míg a több nem?

– Igen - mondta. - Azok maradtak fenn a rostán, amelyek „életképesebbek" voltak. A kánonról szólva Arthur Darby Nock, a Harvard Egyetem professzora a következőt mondta a hallgatóinak: „Európában a legforgalmasabb utak a legjobbak. Éppen ezért olyan forgalmasak." A brit kommentátor, William Barclay ugyanezt a gondolatot így fogalmazta meg: „Egyszerűen arról van szó, hogy az Újszövetség könyvei azért váltak kanonikussá, mert senki nem akadályozhatta meg, hogy azzá váljanak."

– Biztosak lehetünk abban, hogy egyetlen más ókori írás sem vetekedhet az Újszövetséggel abból a szempontból, hogy a keresztény történelemre és tanításra akár csak közel ekkora hatásuk lett volna. Ha a korai kánon történetét tanulmányozzuk, meggyőződhetünk arról, hogy az Újszövetség könyvei Jézus történetének legjobb forrásai. Azok, akik kijelölték a kánon határait, világos és kiegyensúlyozott szemlélettel közelítettek Krisztus evangéliumához.

– Olvasson csak bele a többi írásba! Ezek a négy evangéliumnál később keletkeztek - a ÍI., III., IV., V., sőt VI. században -, jóval Jézus kora után, és rendszerint meglehetősen banálisak. Olyan nevek szerepelnek a címükben - lásd *Péter evangéliuma* vagy *Mária evangéliuma* akiknek a tényleges szerzőséghez semmi közük nem volt. Ezzel szemben az Újszövetség négy evangéliumának történeti anyagát figyelemreméltó egyhangúsággal fogadták el hitelesnek.

Ugyanakkor tény hogy bizonyos liberális bibliakutatók, közöttük a jó publicitásnak örvendő Jézus-szeminárium tagjai, *Tamás evangéliumának* ugyanolyan tekintélyt tulajdonítanak, mint a négy kánoni evangéliumnak.

Lehetséges, hogy ez a titokzatos evangélium egyházpolitikai csatározások áldozatává vált, és végül népszerűtlen tanai miatt vetették el? Elhatároztam, hogy leghelyesebb, ha kikérem Metzger véleményét ebben a kérdésben.

JÉZUS „TITKOS IGÉI"

– Dr. Metzger, Tamás evangéliuma, amely egyike volt az 1945-ben Egyiptomban megtalált Nag Hammadi-iratoknak, a következő kijelentéssel kezdődik: „Ezek azok a titkos igék, melyeket Jézus, az Élő mondott, és Didymosz Júdás Tamás leírt." Miért zárta ki ezt a könyvet az egyház a kánonból?

Metzger alaposan ismerte ezt a művet. - Tamás evangéliuma kopt nyelven került elő, egy V. századi másolatban, amit magam fordítottam angolra - mondta. - 114 Jézusnak tulajdonított mondást tartalmaz, ugyanakkor a tetteiről nem közöl beszámolót, és bizonyos jelek arra vallanak, hogy eredetileg görögül íródott Szíriában Kr. u. 140 körül. Úgy gondolom, néhány esetben viszonylag pontosan, kisebb változtatásokkal adja vissza Jézus szavait.

– Tamás evangéliumában például ezt mondja Jézus: „Nem lehet elrejteni a *magas* hegyre épült várost." Hozzáteszi az eredeti mondáshoz a „magas" melléknevet, a mondat többi része azonban megegyezik a Máté evangéliumában leírtakkal. Máshol ezt olvassuk: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, Istennek, ami Istené, és nekem, ami az enyém!" Az utolsó mondatrész későbbi betoldás.

– Tamás evangéliumának ugyanakkor vannak olyan részei is, melyek teljesen idegenek a kanonikus evangéliumoktól. Jézus ezt mondja: „Hasítsd el a fát, én ott vagyok, emeld fel a követ, engem ott találsz!" Ez panteizmus, mert azt a gondolatot tartalmazza, hogy Jézus azonos az anyagi világgal, ez pedig ellentétes a kánoni evangéliumok tanításával.

– Tamás evangéliuma ezzel a mondással ér véget: „Mária menjen el tőlünk, mert a nők nem méltók az életre!" Majd Jézus mondásaként idézi a következőt: „íme, én vezetem őt, hogy férfivá tegyem, és ahhoz az élő lélekhez legyen hasonlóvá, mely hozzátok, férfiakhoz hasonlít. Mert minden asszony, aki férfivá teszi magát, be fog menni a mennyek országába."

Metzger szemöldöke úgy felszaladt, mintha meglepődött volna a saját szavain. - Nos - mondta nyomatékkal - ez *nem* az a Jézus, akit a kánon négy evangéliumából megismertünk.

– És mi a helyzet azzal a váddal - kérdeztem -, melyek szerint Tamás evangéliumát a zsinat azzal a szándékkal zárta ki, hogy elhallgattassa a benne megfogalmazott igazságokat?

– Ez a vélemény történelmileg nem állja meg a helyét - volt a válasz. - Az V. századi és a későbbi zsinatok nem tettek egyebet, mint kodifikálták a már kialakult gyakorlatot. Nem felel meg a valóságnak, hogy Tamás evangéliumát zsinati rendelettel vetették el. A dolog inkább úgy áll, hogy Tamás evangéliuma önmagát zárta ki a kánonból! Nem állt összhangban azokkal a Jézusról szóló tanításokkal, melyeket a korai kereszténység hitelesnek fogadott el.

– Szóval nem ért egyet azokkal, akik Tamás evangéliumának ugyanolyan tekintélyt tulajdonítanak, mint a többi négynek? - kérdeztem.

– Így van, nagyon nem értek velük egyet. Úgy vélem, a korai egyház józanul határozott, amikor nem vette fel a kánonba. Ha most, utólag vennénk fel, az olyan lenne, mintha elfogadnánk egy olyan iratot, amely a többi evangéliumnál kevésbé hiteles - felelte. - Ne értsen félre! Tamás evangéliumát nagyon érdekes dokumentumnak tartom, de panteista és nőellenes gondolatokat tartalmaz, ami persze ma is jellemző bizonyos keresztény körökre.

– Szeretném hangsúlyozni, hogy a kánon nem hosszas egyházpolitikai viták során alakult ki, hanem inkább a keresztény hívők intuitív belátása formálta. János evangéliumában meghallották a jó pásztor hangját, ami Tamás evangéliumán keresztül csak tompán, eltorzult formában, egy sereg más dologgal keveredve jutott a fülükbe.

– A kanonizáció folyamatát lezáró dokumentum csupán megerősítette azt az állásfoglalást, ami az egyházban addig kialakult Isten igéjével kapcsolatban. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy a kánon sokkal inkább tekintélyes iratok listája, semmint iratok tekintélyes listája. Ugyanis az iratoknak nem azáltal van tekintélyük, hogy azokat kiválasztották, hanem azért került sor a kiválogatásukra, mert ezek a könyvek tekintéllyel rendelkeznek. A korai egyház csupán érzékenyen figyelt, és kihallotta belőlük a tekintély szavát.

– Ha valaki azt állítaná, hogy a kánon csak azt követően állt össze, hogy a zsinatok ilyen értelemben nyilatkoztak, az olyan, mintha azt mondaná: „Hozzunk össze néhány tekintélyes zenetudóst, akik majd kinyilvánítják, hogy Bach és Beethoven zenéje csodálatos!" Én erre azt mondanám: „Köszönjük a nagy semmit! Ezt már azelőtt is tudtuk, mielőtt a 'tekintélyesek' kinyilatkoztatták volna." Tudjuk, mert a zenei hallásunk alapján képesek vagyunk eldönteni, hogy mi jó zene, és mi nem az. Ugyanez a helyzet a kánonnal.

Ennek ellenére rámutattam arra, hogy bizonyos újszövetségi könyvek, nevezetesen Jakab levele, a Zsidókhoz írt levél és a Jelenések könyve, a többi iratnál lassabban került elfogadásra. - Gyanakodva kellene ezeket kezelnünk? - kérdeztem.

– Számomra ez a tény éppen azt mutatja, hogy az ősegyház mennyire körültekintően járt el - válaszolta. - Nem söpörtek be a kánonba mindenféle anyagot, amely történetesen ejtett néhány szót Jézusról. Ellenkezőleg, gondosan és megfontoltan jártak el.

– Persze a szíriai egyháznak még ma is vannak olyan csoportjai, amelyek nem fogadják el a Jelenések könyvét, ennek ellenére ezeknek a gyülekezeteknek a tagjai is keresztény hívők. A magam részéről viszont a Jelenések könyvét a Szentírás egyik csodálatos részének tekintem.

AZ „UTOLÉRHETETLEN" ÚJSZÖVETSÉG

Metzger érvelése meggyőzően hangzott. Nem fér kétség ahhoz, hogy az Újszövetség szövegét megbízhatóan őrizték meg számunkra az évszázadok. Benjámin Warfield, Metzger egyik kiváló elődje a Princeton Theological Seminaryn, ahol 1921-ben bekövetkezett haláláig dogmatikát tanított, így fogalmazott:

Ha az Újszövetség szövegének jelen állapotát összehasonlítjuk más ókori írásokkal, azt kell mondanunk, hogy csodálatosan pontosan maradt ránk. A gondosság, amivel az újszövetségi iratokat másolták, kétségkívül a szent igék iránti mélységes tisztelet eredménye... Más ókori írásművekkel összevetve páratlan, hogy milyen romlatlanul fennmaradt az Újszövetség szövege használat és áthagyományozás közben.”

Az Újszövetség huszonhét könyvéből húszat - Mátétól Filemonig, valamint Péter és János első levelét - komolyabb vita nélkül, egyhangúlag

kanonikusnak fogadtak el. Természetesen ide tartoznak Jézus életrajzai, a négy evangélium is. A maradék hét könyv kanonikusságát egyes egyházi vezetők időlegesen megkérdőjelezték, de - ahogy Geisler és Nix fogalmaz - „az egyház végül egyöntetűen és véglegesen elfogadta azokat".

A „pszeudoepigráf" iratok számos evangéliumot, levelet és apokalipszist tartalmaznak a Jézus utáni első néhány évszázadból (pl. Nikodémus, Barnabás, Bertalan evangéliuma, Pál levele a laodiceaiakhoz, István apokalipszise stb.). Ezek „fantáziadús és eretnek írások..., összességében sem nem eredetiek, sem nem értékesek", és „gyakorlatilag egyetlen ortodox szemléletű egyházatya, kánon vagy zsinat" sem tekintette őket tekintéllyel bíró műveknek, vagy olyanoknak, melyeknek az Újszövetségben lenne a helyük."

Megfogadtam Metzger tanácsát, és többet is elolvastam a kánonból kimaradt iratok közül. Máté, Márk, Lukács és János evangéliumainak megfontolt, józan és pontos szemtanúi beszámolóihoz képest ezek az írások valóban kiérdemlik az ókori egyháztörténész, Euszebiosz minősítését: „messze esnek az igazi ortodoxiától, eretnek férfiak tévedései és kitalációi".Ezek a művek, melyek az V-VI. században íródtak, és számos mitikus elemet tartalmaznak, túlságosan is idegenek Jézus tényleges szolgálatától ahhoz, hogy kutatásaim számára jelentőséggel bírjanak, és történelmileg hitelesnek minősüljenek.

Mi kor idáig jutottam, elérkezettnek láttam az időt arra, hogy vizsgálódásaim következő szakaszába lépjek. Tudni akartam, milyen bizonyítékok léteznek ennek az első században élt csodatevő ácsnak az életével kapcsolatban az evangéliumokon *kívül*. Vajon az ókori történészek megerősítik az életéről, tanításáról és csodáiról szóló újszövetségi kijelentéseket, vagy inkább ellentmondanak ezeknek? Ehhez azonban Ohióba kellett elutaznom, hogy az ország egyik, e témában legjártasabb kutatójával találkozzam.

Felálltunk, megköszöntem dr. Metzgernek, hogy időt szánt rám, és szakértelmével hozzájárult kutatásaimhoz. Barátságosan mosolygott, és felajánlotta, hogy lekísér, de nem akartam többet elrabolni szombat délutánjából. Ám kíváncsiságom nem engedte, hogy úgy hagyjam el Princetont, hogy még egy kérdést fel ne tegyek neki.

– A sok évtizedes kutatás, tanulmányok, könyvek írása, az Újszövetség szövegének legapróbb részleteiben való elmélyedés milyen hatással volt az

ön személyes hitére? - kérdeztem.

– Ó - mondta, s hangjából érezni lehetett, hogy örömmel beszél erről -, mindez még szilárdabb alapokra helyezte a hitemet. Meggyőződhettem arról, milyen megbízható módon hagyományozódtak át az iratok, és milyen bőséges a másolatok száma, melyeknek némelyike igencsak régi darab.

– Szóval - folytattam - a tudomány nem cáfolt rá a hitére...

Nem tudtam befejezni a mondatot, mert közbevágott. - Ellenkezőleg! - mondta határozottan. - Inkább megerősítette. Egész életemben kérdéseket tettem fel, szövegeket bújtam, melyeket szerfelett alapos vizsgálatnak vetettem alá, és szilárd meggyőződésem, hogy megbízható alapokra épült a Jézusba vetett bizalmam.

Szünetet tartott, miközben az arcomat fürkészte. - *Nagyon* is megbízható alapokra - tette hozzá nyomatékkal.

4. Megerősítő bizonyítékok

Vannak-e meggyőző bizonyítékok Jézussal kapcsolatban az evangéliumokon kívül is?

Harry Aleman megfordult, és rám szegezte a mutatóujját. - *Maga* - sziszegte, undorral ejtve ki a szavakat. - Miért irkál folyton ilyeneket rólam? - Majd megfordult, és eltűnt a hátsó lépcső irányában, kicselezve a riportereket, akik az egész bírósági épületben rá vadásztak.

A hetvenes években Chicago egyetlen bűnügyi újságírója sem kerülhette el, hogy Harry Alemanról írjon, aki a bűnszövetkezetek első számú sikeremberének számított. A chicagóiak valósággal csüngtek a gengszterekről szóló történeteken.

Az ügyészség minden igyekezetével azon volt, hogy Alemant rács mögé dugja, mivel alapos gyanú volt arra, hogy ő hajtott végre hidegvérrel - bandafőnökei megbízásából - egy kivégzést. Az ügyet azonban hátráltatta, hogy senkit sem találtak, aki hajlandó lett volna a félelmetes gyilkos hírében álló Aleman ellen tanúskodni.

De ekkor váratlan dolog történt. Pennsylvániában letartóztatták Aleman egyik korábbi bűntársát, Louis Almeidát, akit csak a váratlan rajtaütés akadályozott meg abban, hogy megöljön egy köztisztviselőt. Miután lőfegyverrel való visszaélésért tíz év börtönre ítélték, hajlandó volt Alemannal szemben tanúskodni a Fuvarvállalók Chicagói Szakszervezete egyik vezetőjének addig felderítetlen gyilkossági ügyében - annak fejében, hogy korábban szabadulhat.

De a tény, hogy Almeidának jó oka volt az együttműködésre, kételyeket ébresztett szavahihetőségével kapcsolatban. Az ügyészségnek tehát továbbra is olyan tanúvallomásra vagy bizonyítékra volt szüksége, amely megerősíti Almeida beszámolóját.

A megerősít kifejezést az értelmező szótár így határozza meg: „Bizonyossá, hitelessé tesz. Megerősíti a gyanút, a hírt." A megerősítő bizonyíték alátámasztja és hitelesíti a szemtanú vallomását. Lehet ez hivatalos dokumentum, fénykép vagy egy újabb személy tanúskodása, ami részben vagy egészben igazolja a vallomást.

A megerősítő bizonyíték hasonló szerepet tölt be, mint a magas antennákat biztosító, azokat egyenesen és kilengéstől mentesen megtartó feszítő drótok. Minél több a bizonyíték, annál biztosabb az ügy kimenetele.

És vajon hol bukkantak az ügyészségi nyomozók olyan bizonyítékra, amely alátámasztotta Almeida történetét? Bármilyen meglepő, de a perdöntő bizonyítékot egy csendes, Bobby Lowe nevezetű törvénytisztelő polgár szolgáltatta, aki kutyasétáltatás közben látta, amint Aleman lelőtte a szakszervezeti vezetőt. Bár tudta, hogy hírhedt bűnözővel áll szemben, vállalta, hogy alátámasztja Almeida vallomását, és tanúskodik a gengszter ellen.

A MEGERŐSÍTŐ BIZONYÍTÉK EREJE

Aleman bűnperének tárgyalásán Almeida és Lowe vallomása szinte megbabonázta az esküdteket. Almeida elbeszélése arról, miként vezette a menekülést szolgáló autót, tökéletesen egybevágott azzal a világos beszámolóval, amit Lowe tárt fel az 1972. szeptember 27-e estéjén elkövetett gyilkosságról.

Az ügyészség biztos volt abban, hogy sikerült minden kétséget kizáróan bizonyítani a vádlott bűnösségét, ugyanakkor balsejtelmeket ébresztett, hogy Aleman kifogásolta az esküdtbírósági tárgyalást, és ragaszkodott ahhoz, hogy egyetlen bíró tárgyalja az ügyét.

A tárgyalás végére beigazolódott a nyomozók gyanúja. A két tanú egybehangzó vallomása ellenére a bírói ítélet felmentette Alemant a vádak alól.

Hogyan történhetett ez? A tárgyalás az illinoisi Cook megyében zajlott, ahol már több korrupciós ügy vetett árnyékot az igazságszolgáltatásra. Évekkel később került nyilvánosságra, hogy a bíró tízezer dollárt kapott a felmentő ítéletért cserébe. Amikor az FBI egyik informátora felfedte a vesztegetést, az akkor már nyugállományú bíró öngyilkos lett, és az ügyészség újra benyújtotta a keresetet Aleman ellen.

A perújrafelvétel idejére újabb törvények léptek érvénybe, és az ügyészségnek jogában állt esküdtbírósági tárgyalást elrendelni az ügyben. A bíróság ezúttal - huszonöt évvel a gyilkosság elkövetése után - bűnösnek találta Alemant, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte.

Az igazságos ítélet késlekedése ellenére az Aleman-ügy jól illusztrálja a megerősítő bizonyíték fontosságát. Ugyanez érvényes a történelmi vizsgálódásra nézve is. A dr. Craig Blomberggel folytatott beszélgetésből megtudhattuk, hogy meggyőző szemtanúi beszámolók állnak rendelkezésünkre Jézus életéről, tanításairól, haláláról és feltámadásáról. De vajon van-e olyan megerősítő bizonyíték, amely alátámasztja a „koronatanúk" vallomását? Léteznek az evangéliumokon kívül olyan írások, amelyek hitelesítik a Jézusra, illetve a korai kereszténységre vonatkozó ismereteinket?

Más szóval, vannak-e további dokumentumok, amelyek ráüthetik a Jézus-aktákra a pecsétet, mint ahogy Bobby Lowe tanúskodása véglegesen eldöntötte az Aleman-ügy kimenetelét. Ezekre a kérdésekre a következő „tanú"-val folytatott interjú alapján igennel válaszolhatunk. Bizonyára az olvasó számára is meglepő lesz a bizonyítékok mennyisége és minősége.

HARMADIK INTERJÚ: EDWIN M. YAMAUCHI, PH.D.

Amikor beléptem a festői Oxfordban (Ohio) alapított Miami Egyetem tekintélyt sugárzó téglaépületének kapuján, amely Edwin Yamauchi dolgozószobájának ad otthont, egy boltív alatt haladtam el, amelyet a következő felirat díszít: „Megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket." Yamauchi professzor, az ókori történelem egyik legnevesebb hazai szakértője, élete javarészét a történelmi igazságok kutatásának szentelte.

Okinawai bevándorlók gyermekeként Yamauchi Hawaiin látta meg a napvilágot 1937-ben. Apja néhány nappal a japánok Pearl Harbour-i támadása előtt halt meg, ezután édesanyja jómódú családok bejárónőjeként igyekezett biztosítani megélhetésüket. Ő maga iskolázatlan asszony volt, a fiát azonban arra bátorította, hogy olvasson és tanuljon. Gyönyörű képeskönyveket vásárolt neki, melyeken keresztül fiába csepegtette a tanulás szeretetét.

Yamauchi töretlenül felívelő tudományos pályát futott be. Miután héberből és hellenizmusból diplomázott, a mediterrán térség történelméből doktorált a Brandeis Egyetemen.

Nyolc tudományos testület részesítette ösztöndíjban, többek között a Rutgers Kutatási Tanács, a Humán Tudományok Nemzeti Alapja és az Amerikai Bölcsészeti Társaság. Huszonkét nyelvet tanult, közöttük arabot, kínait, egyiptomit, oroszt, szírt, ugaritit, sőt komancsot is.

Hetvenegy tanulmányát olvashatta fel különböző tudományos társaságok előtt, és több mint száz egyetemen és főiskolán adott elő, közöttük a Yale, a Princeton és a Cornell Egyetemen. Az *Institutefor Biblical Research* (Bibliakutató Intézet) főtitkári, majd elnöki posztját töltötte be, és ugyancsak elnöke volt a *Conference on Faith and History* (Hit és történelem konferenciája) című rendezvénynek. Nyolcvan publikációja jelent meg harminchét tudományos szaklapban.

1968-ban Jeruzsálemben részt vett a heródesi templom első ásatásain, melynek során bizonyítékokkal szolgált arra nézve, hogy a templom lerombolása Kr. u. 70-ben történt. Számos régészeti tárgyú könyvet írt, melyek közül a legjelentősebbek: *The Stones and the Scriptures* (A kövek és az írás), *The Scriptures and Archeology* (Szentírás és archeológia) és *The World of the First Christians* (Az első keresztények világa).

Yamauchi buddhista családból származik, de már 1952-ben keresztény hitre tért - éppen abban az évben, amikor én születtem.

Az különösen is érdekelt, hogy hosszú múltra visszatekintő kereszténysége nem csorbítja-e tudományos elfogulatlanságát. Más szóval: szigorúan ragaszkodik-e a tényékhez, vagy hajlamos arra, hogy olyan következtetéseket vonjon le, melyeket a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztanak alá?

A professzort szelíd és szerény modorú embernek ismertem meg. Halk szavú, ugyanakkor rendkívül alapos és részletes válaszokat ad a feltett kérdésekre, és kiegészítéseképpen gyakran teszi elém az általa írt tudományos cikkek fénymásolatát. Jó kutatóhoz méltóan mindent pontosan dokumentál.

Könyvekkel telezsúfolt dolgozószobájából az őszi színekben pompázó, hatalmas fákkal ékes egyetemi parkra látni. Yamauchi még ma, sokéves kutatómunka és tanítás után is csillogó szemmel beszél kutatási témájáról.

AZ EVANGÉLIUMOK MEGERŐSÍTÉSE

A Blomberggel való beszélgetés után nem éreztem volna helyénvalónak azt a kijelentést, hogy az evangéliumokon kívüli forrásokhoz kell fordulnunk ahhoz, hogy megbízható ismereteket szerezzünk Jézusról. Ezért ezzel a kérdéssel fordultam Yamauchihoz: - Történészként mi a véleménye az evangéliumok megbízhatóságáról?

– Az evangéliumok kiváló forrásoknak számítanak - felelte. -Ezek a legmegbízhatóbb, legteljesebb és leghitelesebb források Jézussal kapcsolatban. Az egyéb forrásokból származó információk nem túl jelentősek, de mint megerősítő bizonyítékok igen értékesek.

– Éppen erről szeretnék önnel beszélgetni. Legyünk őszinték, sokak szerint elenyészően kevés megerősítő bizonyíték áll rendelkezésünkre. 1979-ben például Charles Templeton írt egy regényt *Ad ofGod* (Isten cselekedete) címmel, amelyben egy fiktív archeológus olyan kijelentést tesz, amivel sokan ma is egyetértenek.

Elővettem a könyvet, és felolvastam a szóban forgó bekezdést:

A /keresztény/ egyház egy olyan messiási igényekkel fellépő, különös fiatal zsidó tanításaira alapozza a kijelentéseit, aki - ismerjük el - nem hagyott mély nyomot a kortársaiban. A világi történetírás egy szóval sem említi. A rómaiak sem tesznek róla említést, és Josephus is csupán csak utal rá.

– Nos - mondtam némi iróniával - ez nem úgy hangzik, mintha a Biblián kívül túl sok megerősítő bizonyítékot lehetne felvonultatni Jézus mellett.

Yamauchi a fejét rázta. - Templeton régésze melléfogott - válaszolta elnéző mosollyal. - Josephusnál és Tacitusnál ugyanis igen jelentős utalásokat találunk Jézussal kapcsolatosan.

– Maguk az evangéliumok is azt állítják, hogy sokan, akik hallgatták őt, nem hittek benne, még saját családjának tagjai sem, ennek ellenére olyan erőteljes nyomot hagyott a történelemben, hogy mindenütt emlékeznek rá, míg Nagy Heródest, Poncius Pilátust és más, a maguk korában jelentős személyeket közel se ismernek ilyen sokan. Tehát igenis hatással volt mindazokra, akik hittek benne.

Tartott egy kis szünetet, majd hozzátette: - Természetesen azokra, akik nem hittek benne, nem tett mély benyomást.

EGY ÁRULÓ TANÚSÁGTÉTELE

Templeton és Yamauchi is említette Josephus Flaviust, az I. századi történetírót, akit a történészek jól ismernek, ám sokan egyáltalán nem hallottak róla. - Mit kell róla tudnunk? - kérdeztem. - És milyen megerősítő bizonyítékot szolgáltat Jézusról?

Yamauchi keresztbe tette a lábát, és hátradőlt a fotelben. - Josephus az első század egyik legjelentősebb zsidó történetírója volt. Kr. u. 37-ben született, és az I. század vége felé írta meg négy fő művének nagyobbik hányadát.

– Önéletírásában a 66 és 74 között lezajlott zsidó-római háborúban tanúsított magatartását próbálja igazolni. Erre azért volt szükség, mert Jotapata ostroma idején megadta magát Vespasianus, római hadvezérnek, miközben társai közül sokan inkább öngyilkosságot követtek el, de nem adták meg magukat.

– Josephus úgy vélekedett - jegyezte meg a professzor - hogy az öngyilkosság nem lehet Isten akarata. Ezt követően a Római Birodalom hívévé vált.

Szerettem volna többet tudni Josephusról, hogy jobban megérthessem az indítékait és a gondolkodását, ezért megkérdeztem: - Milyen ember volt Josephus?

– Pap volt és farizeus, és kissé önteltnek tűnik. Legnagyobb szabású műve „A zsidók története" *(Antiquitates judaicae)*, amelyben a zsidó nép történetét írja le a teremtéstől a saját koráig. Valószínűleg Kr. u. 93 táján fejezte be.

– Képzelheti, mennyire megvetették a kortárs zsidók Josephust, amiért együttműködött a gyűlölt rómaiakkal. Ám a keresztények között nagy népszerűségre tett szert, mert írásaiban megemlíti Jakabot, Jézus testvérét, és magát Jézust is.

Itt van tehát az evangéliumoktól független első példa a megerősítő bizonyítékokra. - Mi a jelentősége ezeknek az utalásoknak? - kérdeztem.

– A zsidók története - mondta Yamauchi - elbeszéli, hogy egy Ananiás nevű főpap miként használta fel a római kormányzó, Festus halálát - akiről egyébként az Újszövetség is megemlékezik -arra, hogy megölesse Jakabot.

Áthajolt a könyvespolchoz, és előhúzott egy vaskos kötetet, majd felütötte az egyik lapját. - Itt van! - mondta és olvasni kezdett. - „Tehát a

nagytanácsot törvényszéki ülésre hívta össze, és eléje állította Jakabot, aki testvére volt Jézusnak, akit Krisztusnak neveznek, s még néhány más embert; törvénysértéssel vádolta őket, és végül megköveztette."

– Nem ismerek olyan kutatót - jelentette ki -, aki sikerrel vitatta volna ezeknek a mondatoknak az eredetiségét. L. H. Feldman állapította meg ezzel kapcsolatban, hogy ha ez későbbi keresztény betoldás lenne, akkor bizonyára magasztosabb leírást adna Jakabról. Itt van tehát egy utalás Jézus testvérére, aki minden bizonnyal Jézus feltámadása utáni megjelenése nyomán tért meg (amire a Jn 7,5 és az lKor 15,7 összevetése alapján következtethetünk), és megerősíti azt a tényt, hogy már ekkor éltek emberek, akik Jézust Krisztusnak tartották, ami azt jelenti, hogy Felkent, azaz Messiás.

„EBBEN AZ IDŐBEN ÉLT JÉZUS..."

Josephus Jézusról is írt egy hosszabb bekezdést, amit a történészek így neveznek: *Testimonium Flavianum.* Tudtam, hogy ez a szakasz az ókori irodalom egyik legvitatottabb részlete, mert első olvasásra mintha túlságosan is meggyőzően érvelne Jézus élete, csodái, halála és feltámadása mellett. Vajon hiteles szövegről van szó, vagy a Jézus iránt elfogult másolók toldották bele az eredeti írásba?

Yamauchit szinte felvillanyozta ez a kérdés. Felegyenesedett ültében, és a könyvet a kezében tartva izgatottan felelte: - Csodálatos ez a részlet! Bár kétségkívül ellentmondásos. - Ezzel olvasni kezdte: Ebben az időben élt Jézus, ez a bölcs ember, ha ugyan szabad őt embernek neveznünk. Ugyanis csodákat művelt és tanította az embereket, akik szívesen hallgatják az igazságot, és sok zsidót és görögöt megnyert. Ő volt a Krisztus. És ámbár főembereink följelentésére Pilátus keresztre feszíttette, most is hívek maradtak hozzá azok, akik addig szerették. Mert harmadnap feltámadt és megjelent közöttük, mint ahogy Istentől küldött próféták ezt és sok más csodálatos dolgot előre megjövendöltek felőle. S még ma is megvan a keresztények felekezete, amely róla vette a nevét.

Egyértelmű, hogy ez a szövegrészlet számos megerősítő bizonyítékot tartalmaz Jézussal kapcsolatban. - Ön is elfogadja, hogy ez a szakasz

hordoz bizonyos ellentmondásokat. Milyen álláspontra jutottak a kutatók ezzel kapcsolatban? - kérdeztem.

- A kutatók álláspontját három csoportba lehetne sorolni - válaszolta. -A korai keresztények, érthető módon, szívesen idézték ezt a részletet, amelyben csodálatos bizonyítékot és hiteles tanúságtételt láttak Jézusról és feltámadásáról. Később, a felvilágosodástól kezdve sokan megkérdőjelezték az eredetiségét.

– Mára azonban a zsidó és keresztény kutatók egybehangzóan állítják, hogy az idézet egésze hiteles, bár lehetnek benne beszúrások.

– Beszúrások? - vontam fel a szemöldököm. - Megmagyarázná, mit ért ezen?

– Ez azt jelenti, hogy az első keresztény másolók olyan kifejezéseket illesztettek a szövegbe, amit egy zsidó szerző nem valószínű, hogy leírt volna - mondta Yamauchi.

– Az első sorban például ezt olvassuk - mutatott a könyv egyik mondatára „Ebben az időben élt Jézus, ez a bölcs ember." A keresztények ezt nem így írták volna le Jézusról, ez bizonyára Josephus eredeti szövege. A mondat folytatása azonban így hangzik: „... ha ugyan szabad őt embernek neveznünk". Ez utalás arra, hogy Jézus több volt, mint ember, ami viszont valószínűleg beszúrás.

– Majd így folytatódik az idézett részlet: „Ugyanis csodákat művelt és tanította az embereket, akik szívesen hallgatják az igazságot, és sok zsidót és sok görögöt megnyert." Ez megfelel Josephus máshol is fellelhető szóhasználatának, és általában hitelesnek tartják.

– Ezután azonban egy határozott kijelentés következik: „Ő volt a Krisztus." Ez megint beszúrásnak tűnik...

– Mert Josephus - szóltam közbe - azt írja a Jakabra való hivatkozásában, hogy őt „Krisztusnak *neveznek*".

-– Így van! - helyeselt Yamauchi. - Elég valószínűtlen, hogy maga Josephus kijelentette volna, hogy Jézus a Messiás, hiszen minden más helyen úgy említi Jézust, mint akit a követői Messiásnak tekintettek.

– Az idézet következő részét, amely Jézus szenvedéséről és kereszthaláláról szól, valamint arról, hogy a követői még mindig szeretik őt, hitelesnek és eredetinek tekintik. Majd ez a kitétel következik: „harmadnap feltámadt és megjelent közöttük".

– Ez megint csak a feltámadás hitének a megnyilvánulása, ezért nem valószínű, hogy Josephus írta. Tehát a szövegnek ez a három részlete tűnik betoldásnak.

– Mire következtethetünk ebből? - kérdeztem.

– Arra, hogy Josephus írt ugyan Jézusról, a három említett betoldás azonban nem tőle származik. Josephus ezzel együtt is fontos megerősítő bizonyítékot szolgáltat Jézussal kapcsolatban, mikor kijelenti, hogy ő volt a jeruzsálemi gyülekezet mártírhalált halt vezetője, továbbá bölcs tanító volt, aki - bár néhány zsidó vezető nyomására Pilátus alatt keresztre feszítették - széles és tartós tanítványi kört hagyott maga után.

JOSEPHUS FLAVIUS JELENTŐSÉGE

Miközben ezek az idézetek kétségkívül fontos, független forrásból származó bizonyítékok Jézusról, azon tűnődtem, hogy egy olyan történész, mint Josephus, miért nem mondott többet egy ilyen jelentős történelmi személyről. Tudtam, hogy néhány szkeptikus gondolkodó is felvetette ezt a kérdést, például Michael Martin, a Bostoni Egyetem filozófusa, aki abban is kételkedett, hogy Jézus valóban létezett-e.

Megkérdeztem Yamauchit, mi a véleménye Martin alábbi kijelentéséről: „Ha Jézus valóban létező személy volt, joggal kérdezhetjük, ...vajon Josephus miért nem írt róla bővebben... Meglepő ugyanis, hogy miközben Josephus... mintegy mellesleg említi Jézust, sokkal nagyobb részletességgel foglalkozik más, messiási küldetéssel fellépő személyekkel, vagy éppen Keresztelő Jánossal."

Yamauchi tőle szokatlanul ellentmondást nem tűrő hangon válaszolt: - Időről időre felbukkannak olyan kételkedők, akik megpróbálják kétségbe vonni Jézus létét, ám vesztett ügyet védelmeznek. Bőséges bizonyíték áll rendelkezésre Jézus történelmi létezéséről, és ezek az elméleti fölvetések teljesen tévesek, és minden alapot nélkülöznek.

– A válaszom tehát a következő. Mivel Josephus maga is részt vett a Róma elleni küzdelemben, Keresztelő János szerepét fontosabbnak tekintette, mint Jézusét, hiszen az ő fellépésének politikailag nagyobb súlya volt.

– Álljunk csak meg egy pillanatra! - szóltam közbe. - Egyes kutatók szerint Jézus maga is zelóta volt, de legalábbis szimpatizált a zelóta

mozgalommal. - Ez az I. századi forradalmi mozgalom politikai síkon támadta Rómát.

Yamauchi egy kézlegyintéssel lesöpörte ezt az ellenvetést: - Ezt a nézetet az evangéliumok nem támasztják alá, hiszen gondoljunk arra, hogy Jézus még a rómaiaknak való adófizetést sem ellenezte. Mivel Jézus és követői nem jelentettek közvetlen politikai fenyegetést, teljesen érthető, hogy Josephus nem mutatott túl nagy érdeklődést e csoportosulás iránt, melynek a jelentősége később vált nyilvánvalóvá.

– Akkor tehát hogyan értékelhetjük Josephus hivatkozásait?

– Rendkívül jelentősnek tartom mindkettőt - felelte Yamauchi különösen annak fényében, hogy a zsidó háborúról írott beszámolói később igen pontosnak bizonyultak. Tacitus írásai éppúgy alátámasztják, mint például a maszadai ásatások. Mivel megbízható történetíróként tartják számon, nagy jelentősége van annak, hogy említést tesz Jézusról.

„VÉSZES BABONASÁG"

Yamauchi említette az első század legjelentősebb római történetíróját, Tacitust. Kapva a szón, tisztázni akartam, milyen megerősítő bizonyíték található nála. - Mit mond Tacitus Jézusról és a keresztényekről? - kérdeztem.

– Tacitustól származik az a feljegyzés, amely valószínűleg a legfontosabb Újszövetségen kívüli utalás Jézusra. Kr. u. 115-ben kijelenti, hogy Néró bűnbakként üldözte a keresztényeket, hogy elterelje önmagáról a gyanút a Kr. u. 64. évi római tűzvésszel kapcsolatban.

Yamauchi felállt, és egy vaskos kötetet emelt le a polcról, majd addig lapozgatta, amíg meg nem találta a keresett idézetet:

Hogy tehát /Néró/ véget vessen a sok szóbeszédnek, a vádat áthárította, és a legkeresettebb büntetésekkel sújtott le azokra, akiket a tömeg istentelen életük miatt gyűlölt és christianusoknak nevezett. Ennek a névnek szerzőjét, Christust Tiberius uralkodása alatt Pontius Pilátus kivégeztette. Ez a vészes babonásé g, melyet sikerült egy pillanatra elfojtani, ismét kitört, és elözönlötte nem csak Judeát, ennek a mételynek a fészkét, hanem még a Várost/ti. Rómát/ is... Ennek megfelelően mindenkit letartóztattak, akit bűnösnek találtak, majd - ezek információi alapján - hatalmas sokaságot

vádoltak meg, nem annyira amiatt, hogy felgyújtották a Várost, hanem úgy, mint az emberiség ellenségeit.

Ismertem ezt a részletet, és érdekelt, mi Yamauchi véleménye a neves kutató, J. N. D. Anderson egyik észrevételéről. - Anderson felvetése szerint Tacitus utalása a „vészes babonaság"-ra, „melyet sikerült egy pillanatra elfojtani", majd később „ismét kitört", akaratlanul is megerősíti a korai keresztények tanúságát arról, hogy Jézust megfeszítették, de feltámadt a sírból. Egyetért ezzel? -kérdeztem.

Yamauchi elgondolkozott egy pillanatig. - Igen, akadnak kutatók, akik a szöveget így értelmezik - kezdte kitérő válasszal, majd a lényegre tért: - Akár szándékában állt a szerzőnek, akár nem, azt a figyelemre méltó tényt hozza tudomásunkra, hogy a keresztre feszítés a legvisszataszítóbb kivégzési mód volt, és mindenképpen magyarázatra szorul egy olyan mozgalom, melynek középpontjában egy keresztre feszített ember áll.

– Miként magyarázható egy olyan vallás elterjedése, amely egy olyan ember imádatán alapul, aki az elképzelhető legdicstelenebb halált szenvedte el? A keresztény válasz erre természetesen az, hogy Jézus feltámadt. Azok, akik ebben nem hisznek, kénytelenek valamilyen alternatív elmélettel magyarázni a tényeket. Ám nézetem szerint egyik alternatív megoldás sem túlságosan meggyőző.

Megkérdeztem, milyen jelentőséget tulajdonít annak, hogy Tacitus foglalkozik a keresztényekkel.

– Fontos bizonyíték ez egy olyan tanú részéről, aki legkevésbé sem szimpatizált a kereszténység sikerével és gyors terjedésével -válaszolta. írásában úgy hivatkozik Jézusra, mint történelmi személyre, akit Poncius Pilátus alatt megfeszítettek. Különösen is fontos, hogy Tacitus nagy sokaságról számol be, akik „elözönlötték" a birodalmat, és akiknek olyan erős hite volt, hogy inkább meghaltak, semmint megtagadták volna meggyőződésüket.

„MINT ISTENNEK" ÉNEKELTEK

Egy másik római író, ifjabb Plinius ugyancsak említi írásaiban a keresztényeket: - Ő is fontos megerősítő bizonyítékokkal szolgál? -kérdeztem.

- Így van. Ő az idősebb Pliniusnak, a Vezúv Kr. u. 79-ben bekövetkezett kitörésekor meghalt híres enciklopédistának az unokaöccse volt. Ifjabb Plinius a mai Északnyugat-Törökországban található egykori Büthinia tartomány kormányzója volt. Barátjával, Traianus császárral folytatott levelezésének nagy része máig fennmaradt.

Yamauchi előhúzta egy könyvlap fénymásolatát, és így szólt: - Leveleinek 10. kötetében külön említést tesz az általa letartóztatott keresztényekről:

Megkérdeztem őket, vajon keresztények-e; ha igent mondottak, másodszor, harmadszor is megkérdeztem őket, s halállal fenyegettem; ha megmaradtak vallomásuk mellett, ki végeztettem őket. Nem volt ugyanis kétségem aziránt, hogy akármilyen is a hitük, büntetést érdemel a makacsságuk és hajthatatlan megátalkodottságuk...

Biztosítottak ugyanakkor, hogy bűnük vagy tévedésük főként abban állott, hogy meghatározott napon napkelte előtt össze szoktak gyűlni, és Jézusnak mint Istennek váltakozva éneket zengeni, és hogy esküvel kötelezik magukat nem valami bűnre, hanem arra, hogy lopást, rablást, házasságtörést nem követnek el, szavukat meg nem szegik...

Ennek alapján úgy határoztam, hogy az igazság kiderítése érdekében több mint szükséges kínvallatásnak alávetek két rabszolganőt, akiket ők diakonisszáknak neveztek. Ezek után sem találtam egyebet, mint egy degenerált, hihetetlenül hóbortos vallásgyakorlatot.

– Mennyire fontos ez az utalás? - kérdeztem.

– Rendkívül fontos. Valószínűleg Kr. u. 111 körül íródott, és arra utal, hogy a kereszténység rohamosan terjedt - városokban és vidéken egyaránt, minden népréteg körében, rabszolgáktól egészen római polgárokig. Plinius megemlíti, hogy a római állampolgárságú keresztényeket Rómába küldte, hogy ott ítélkezzenek felettük.

– Szól továbbá arról, hogy a keresztények Istenként imádták Jézust, magas etikai normákat követtek, és nem lehetett őket egykönynyen eltéríteni a hitüktől.

SÖTÉTSÉG BORULT A FÖLDRE

Számomra az Újszövetség egyik legnehezebben értelmezhető kijelentése az az evangéliumi állítás, hogy amikor Jézus meghalt a kereszten, sötétség

borult a földre. Vajon nem csupán egy költői eszközről van itt szó, amely a keresztre feszítés jelentőségét hangsúlyozza? Végül is, ha valóban sötétség szállt volna a földre, ezt a rendkívüli jelenséget Biblián kívüli forrásoknak is említeniük kellett volna.

Ugyanakkor dr. Gary Habermas említést tesz egy Thallus nevű történetíróról, aki Kr. u. 52-ben megírta a mediterrán térség történetét a trójai háborútól kezdődően. Thallus műve ugyan elveszett, de Kr. u. 221-ben idézett belőle Julius Africanus, és ebben szó van az elsötétülés jelenségéről, amiről az evangéliumok beszámoltak.

– Tekinthetjük ezt az idézetet a bibliai események független megerősítésének? - kérdeztem.

– Hallgassa meg Julius Africanus idézetét! - felelte Yamauchi, és olvasni kezdett. - „Thallus történetírásának harmadik könyvében félremagyarázza az elsötétedés jelenségét, és napfogyatkozásnak tulajdonítja. Az én ismereteim szerint azonban ez az értelmezés hibás."

– Thallus tehát félreérthetetlenül azt állítja, hogy igen, a keresztre feszítés időpontjában sötétség borult a világra, és a maga részéről úgy vélte, hogy ennek napfogyatkozás volt az oka. Africanus szerint viszont nem napfogyatkozás okozta a sötétséget a keresztre feszítéskor.

Yamauchi átnyúlt az íróasztalához, és felemelt egy papírlapot. -Hadd idézzem Paul Maiért, aki a Poncius Pilátusról 1968-ban írott könyvének egyik lábjegyzetében a következőt írta ezzel kapcsolatban:

Bizonyítékok állnak rendelkezésünkre arról, hogy ezt a jelenséget Rómában, Athénban, és a mediterrán térség más városaiban is észlelték. Tertullianus szerint a jelenség „kozmikus", azaz „világra szóló" esemény volt. Phlegon, egy kariai görög szerző beszámol arról, hogy a 202. olimpiai játékok negyedik évében (azaz Kr. u. 33-ban) „soha nem látott napfogyatkozás következett be", amikor „a nap hatodik órájában /azaz délben/ olyan sötétség támadt, hogy még a csillagok is feltűntek az égen. Rengett a föld Bithiniában, és Nikaiában rengeteg dolog ledőlt vagy felborult."

– Létezik tehát Biblián kívüli forrás - szögezte le Yamauchi -, amely megerősíti a Jézus keresztre feszítésekor beállt sötétség tényét. Ugyanakkor voltak, akik természetes magyarázatot kerestek erre a jelenségre, és ezt a napfogyatkozásban találták meg.

PILÁTUS PORTRÉJA

Amikor Yamauchi Pilátus nevét említette, eszembe jutott, hogy egyes kritikusok éppen a római helytartóról festett kép miatt kérdőjelezik meg az evangéliumok pontosságát. Az Újszövetség határozatlannak és ingadozónak mutatja be Pilátust, aki Jézus kivégzésével a zsidó tömeg nyomásának engedett. Más történelmi beszámolók viszont hajthatatlan és rugalmatlan embernek írják le Poncius Pilátust.

– Nincs itt ellentmondás a Biblia és a világi történetírók ábrázolása között? - kérdeztem.

– Nem, egyáltalán nincs - mondta Yamauchi. - Maier Poncius Pilátusról írt tanulmányában kimutatta, hogy Pilátus pártfogója, vagy ahogy akkor mondták, „protektora" Seianus volt, aki Kr. u. 31-ben egy császárellenes összeesküvés miatt kiesett a hatalomból.

– Mi köze ennek az evangéliumokhoz? - kérdeztem.

– Nos, ez a veszteség azt jelentette, hogy 33-ban, Jézus keresztre feszítésének évében, Poncius Pilátus pozíciója igencsak gyenge lábakon állott - válaszolta a professzor. - Ennél fogva teljesen érthető, hogy vonakodott szembeszállni a zsidókkal, nehogy ismét bajba keveredjen a császár előtt. Ez egyben azt is jelenti, hogy a Biblia által róla festett kép pontos lehet."

EGYÉB ZSIDÓ BESZÁMOLÓK

Miután Jézus életének elsősorban római forrásból származó megerősítéséről beszéltünk, arra próbáltam terelni a beszélgetést, hogy Josephus Flaviuson kívül akad-e más zsidó forrás is, amely említést tesz Jézusról. Megkérdeztem Yamauchit, vannak-e utalások Jézusra a Talmudban, az egyik legfontosabb zsidó iratban, amelyet Kr. u. 500-ban fejeztek be, és amely magában foglalja a Kr. u. 200-ban lezárt Misnát.

– A zsidóságnak nem volt szokása részletesen beszámolni a körében keletkezett eretnekségről - felelte. - A Talmud tartalmaz néhány szakaszt, amelyben Jézust mint hamis messiást említi, aki varázslást űzött, és akit jogosan ítéltek halálra. Az a szóbeszéd is szerepel benne, mely szerint Jézus Mária és egy római katona gyermeke volt, azt sugallva ezzel, hogy már a születése körül sem volt minden rendben.

– Ezek szerint - mondtam - a zsidó hivatkozások negatív módon ugyan, de megerősítik Jézus létét.

– Igen, így van. M. Wilcox professzor egy sokat idézett cikkében így foglalja ezt össze:

A zsidó hagyomány - bár meglehetősen szűkszavúan emlékezik meg Jézusról (és azt is fenn tartásokkal kell kezelnünk) -alátámasztja az evangéliumoknak azt az állítását, hogy Jézus gyógyító és csodatevő volt, még akkor is, ha ezt varázslásnak állítja be. Megemlékezik továbbá arról, hogy tanított, és voltak tanítványai (név szerint ötöt említ), és az is kiderül belőle, hogy a korai rabbinikus irodalomnak legalábbis egy kis része nem tekintette Jézust „eretneknek" vagy „csalónak".

BIBLIÁN KÍVÜLI BIZONYÍTÉKOK

Jó néhány utalást találtunk Jézus életére vonatkozóan az evangéliumokon kívül, mégis szerettem volna tudni, hogy miért nincs még több. Bár tudtam, hogy az első századból kevés történelmi dokumentum maradt fenn, ezt kérdeztem: - Összességében nem várhatnánk-e el, hogy több Biblián kívüli utalás szerepeljen Jézusról az ókor irodalmában?

– Amikor vallási mozgalmak indulnak útnak, gyakran csak nemzedékekkel később kezdenek feljegyzéseket készíteni róluk - válaszolta Yamauchi. - Ugyanakkor tény, hogy a Jézussal kapcsolatos történelmi tények sokkal jobban vannak dokumentálva, mint amit bármelyik másik ókori vallásalapítóval kapcsolatban elmondhatunk.

Ez meglepett. - Igazán? - kérdeztem. - Kifejtené ezt bővebben?

– Például Zoroaszter Zend-Avesztáját, amely Kr. e. kb. 1000-ből származik, a kutatók hitelesnek tekintik, jóllehet a párszi iratokat csak a Kr. u. III. században kezdték írásba foglalni. Zoroaszter legismertebb életrajza Kr. u. 1278-ban íródott.

– A Kr. e. VI. században élt Buddha írásait csak a kereszténység idején öntötték írásos formába, és az első Buddha-életrajz a Krisztus utáni első évszázadban keletkezett. Vagy említhetjük még a Kr. u. 570 és 632 között élt Mohamedet, akinek a mondásai olvashatók ugyan a Koránban, az életrajzát azonban 767-ben, tehát több mint egy évszázaddal a halála után írták le.

– Tehát Jézussal kapcsolatosan egészen egyedülálló helyzettel állunk szemben, és a felsorolt párhuzamokhoz képest egyenesen csodálatra méltó, milyen sokat megtudhatunk róla azon kívül, amit az Újszövetség elénk tár.

Hogy lendítsek a beszélgetés menetén, megpróbáltam összegezni, mit szemelgettünk össze eddig Jézussal kapcsolatban a Biblián kívüli forrásokból. - Tegyük fel, hogy nem áll rendelkezésünkre sem az Újszövetség, sem más keresztény irat! - mondtam. - Mit állapíthatnánk meg Jézusról olyan nem keresztény ókori dokumentumok, mint Josephus Flavius, a Talmud, Tacitus, ifjabb Plinius és mások írásai alapján?

– A felsoroltakon kívül is tekintélyes mennyiségű történelmi dokumentum áll rendelkezésünkre - mosolyodott el Yamauchi -, melyek egyfajta kivonatot adnak a kezünkbe Jézus életéről.

Felemelt ujjal folytatta, minden egyes részletnek külön hangsúlyt adva: - Megtudnánk belőlük először is, hogy Jézus zsidó tanító volt; másodszor, hogy az emberek csodákat és ördögűzést tulajdonítottak neki; harmadszor, hogy voltak, akik Messiásként tisztelték; negyedszer, hogy a zsidó nép vezetői elutasították őt; ötödször, hogy Poncius Pilátus alatt, Tiberius császár uralkodása idején keresztre feszítették; hatodszor, hogy bár szégyenletes halált szenvedett, a követői hittek abban, hogy továbbra is élt, és ez a hit Palesztina határain túlterjedt, olyannyira, hogy 64-re már egész keresztény sokaság élt Rómában; s végül hetedszer, hogy az emberek - városiak és falusiak, férfiak és nők, rabszolgák és szabadok - Istenként imádták őt.

Valóban lenyűgöző a független forrásból származó bizonyítékok mennyisége. De még ennél is többet megtudhatunk Jézusról olyan régi dokumentumokból, amelyek még az evangéliumoknál is korábbról származnak.

KORAI MEGERŐSÍTŐ RÉSZLETEK

Pál apostol egyszer sem találkozott Jézussal, míg a földön járt, ellenben azt állította, hogy személyesen találkozott a Feltámadottal, majd később beszélt néhány szemtanúval is, mert biztos akart lenni abban, hogy ugyanazt az evangéliumot prédikálja, amit ők. Mivel új-szövetségi leveleit az evangéliumok keletkezése előtt kezdte írni, e levelek olyan rendkívül

korai utalásokkal szolgálnak Jézusra vonatkozóan, hogy a legendaképződés gyanújának árnyéka sem férhet a közelébe.

– Luké Timothy Johnson, az Emory Egyetem kutatója szerint Pál levelei „értékes külső bizonyítékai" a Jézussal kapcsolatos hagyomány „ősiségének és elterjedtségének"- idéztem Yamauchinak. -Ön is egyetért ezzel a megállapítással?

Már jó ideje beszélgettünk. Yamauchi felállt egy pillanatra, hogy kinyújtóztassa lábait, majd visszaült a székbe. - Az nem kérdéses, hogy Pál írásai az Újszövetség legkorábbi szövegrészei - mondta -, és igen fontos utalásokat tartalmaznak Jézus életével kapcsolatban.

– Kifejtené ezt bővebben? - kérdeztem.

– Nos, Pál utal arra, hogy Jézus Dávid leszármazottja volt, ő volt a Messiás, hogy elárulták, megfeszítették a mi bűneinkért, és eltemették, és hogy a harmadik napon feltámadt, majd sokan találkoztak vele, közöttük Jakab, Jézus testvére, aki a keresztre feszítést megelőzően nem hitt benne.

– Érdekes, hogy Pál több dologról nem tesz említést, aminek az evangéliumok nagy jelentőséget tulajdonítanak, például nem emlékezik meg Jézus csodáiról és példabeszédeiről, inkább Jézus engesztelő halálára és feltámadására koncentrál. Pál számára ezek voltak a Jézus életével kapcsolatos legfontosabb mozzanatok, melyek olyan mélyen hatottak rá, hogy a keresztények üldözőjéből a történelem első számú misszionáriusává lett, aki kész volt a hitéért a legkeményebb megpróbáltatásokat és nélkülözéseket kiállni.

– Pál Jézus jellemének néhány fontos vonását is megerősíti: alázatát és engedelmességét, a bűnösök iránti szeretetét, és így tovább.

A Filippi 2-ben arra szólítja fel a keresztényeket, hogy Krisztus érzületét tegyék magukévá. Ebben a jól ismert szakaszban Pál valószínűleg egy kora keresztény himnuszt idéz arról, hogy Krisztus megüresítette önmagát, mert bár Istennel volt egyenlő, emberré lett, szolgai alakot öltött, és elszenvedte a kereszthalál büntetését. Pál levelei tehát fontos bizonyságai a Jézus istenségébe vetett hitnek: Jézust „isten Fiának" és „Isten képmásának" nevezi.

– Feltehetően nagy jelentősége van annak a ténynek - vetettem közbe -, hogy a szigorúan monoteista zsidó háttérből származó Pál Istenként imádja Jézust.

– Így van. És aláássa azt a népszerű elméletet, mely szerint a Krisztus istenségéről szóló tanítást csak kései pogány hatások nyomán vette át a kereszténység. Ez egyszerűen nem igaz! Hiszen Pál is, akinek a levelei a legkorábbi időkre nyúlnak vissza, Istenként imádja Jézust.

– Pál tanúságtétele tehát rendkívüli fontosságú. De rendelkezésünkre állnak más, ugyancsak korán keletkezett iratok a szemtanú Jakab és Péter tollából. Jakabnak például személyes emlékei vannak Jézus Hegyi Beszédéről.

VALÓBAN FELTÁMADT A HALÁLBÓL

Ezenkívül számos kötet áll rendelkezésünkre az „apostoli atyák" írásaiból, akik az újszövetségi kor után a legkorábbi keresztény írók voltak. Az írásoknak ebből a köréből származik római Kelemen levele, Ignatius levelei, Polycarpus levele, Barnabás levele és egyebek. Ezek az iratok több helyen is megerősítik a Jézus életével kapcsolatos legalapvetőbb tényeket, különösen tanításait és keresztre feszítését, feltámadását és isteni természetét.

– Ön melyiket tartja a legjelentősebb iratnak? - kérdeztem.

Yamauchi rövid tűnődés után Ignatius hét levelét említette, mint amelyek az apostoli atyák legfontosabb írásai közül valók. Ignatius a Szíriái Antiókhia püspöke volt, és Kr. u. 117 előtt Traianus uralkodása idején szenvedett vértanúságot.

– Ignatius fontossága abban áll - mondta Yamauchi - hogy a doketista eretnekséggel szemben egyszerre hangsúlyozta Jézus istenségét és emberségét. A doketizmus tagadta, hogy Jézus valódi ember lett volna. Ignatius a kereszténység történeti hitelessége mellett érvelt. Egyik levelében azt írja, hogy Jézus valóban szenvedett Pilátus üldözése miatt, valóban megfeszítették, valóban feltámadt a halálból, és akik benne hisznek, ugyancsak feltámadnak.

Ha mindezt egybeillesztjük - Josephus Flaviust, a római történetírókat, a zsidó iratokat, Pál leveleit és az apostoli atyák írásait, máris egy sor olyan meggyőző bizonyítékot gyűjtöttünk össze, amelyek megerősítik Jézus életrajzainak legfontosabb állításait. Még ha elvesznének az evangéliumok rendelkezésünkre álló példányai, ezeken a dokumentumokon keresztül

akkor is hiteles és meggyőző képet kapnánk Jézus Krisztusról mint Isten Fiáról.

Felálltam, és megköszöntem Yamauchinak, hogy megosztotta velem idejét és tudását. - Még sok mindenről beszélgethetnénk, hiszen egész köteteket írtak erről a témáról - mondtam. - Ám mielőtt befejeznénk, ha megengedi, szeretnék feltenni még egy utolsó kérdést. Egy személyes kérdést, ha szabad.

A professzor is felállt. - Persze. Kérdezzen csak! - válaszolta.

Körülhordoztam a tekintetemet puritán dolgozószobáján. Könyvek, kéziratok, feljegyzések, szakmai folyóiratok, számítógépes lemezek és tanulmányok - egy egész élet tudományos kutatómunkájának hozadéka.

– Negyven évet töltött az ókor történelmének és archeológiájának tanulmányozásával - mondtam. - Milyen nyomott hagyott mindez személyes lelki életében? A tanulmányai megerősítették vagy gyengítették a hitét Jézus Krisztusban?

Szemét egy pillanatra a padlóra vetette, majd egyenesen rám szegezte a tekintetét. - Nem kétséges: a kutatásaim nagymértékben megerősítették és gazdagították lelki életemet. Segítettek jobban megérteni az események kulturális hátterét és történelmi összefüggéseit.

– Persze vannak még nyitott kérdések. Ebben az életben nem juthatunk el az ismeretek teljességére. Ugyanakkor ezek a kérdések a legkevésbé sem ássák alá az evangéliumoknak és az Újszövetség többi könyvének igazságába és megbízhatóságába vetett bizalmamat.

– Az a véleményem, hogy nagyon gyenge lábon állnak azok a magyarázatok, amelyek pusztán szociológiai vagy pszichológiai okokkal próbálják magyarázni a kereszténység elterjedését - rázta meg a fejét, majd hozzátette: - A történelem bizonysága megerősítette a Jézus Krisztusba mint Isten Fiába vetett hitemet, aki szeret minket és meghalt értünk, majd feltámadt a halálból. Ilyen egyszerű ez!

AZ IGAZSÁG SZABADDÁ TESZ

Yamauchi dolgozószobájából kilépve tengernyi egyetemista között találtam magam, akik sietős léptekkel igyekeztek egyik óráról a másikra. Úgy éreztem, érdemes volt Ohio állam Oxford nevű városkájába utazni. Azért jöttem, hogy megerősítő bizonyítékokra találjak Jézussal

kapcsolatban, és most a bizonyságok gazdag útravalójával távozom, amelyek Jézus életének minden lényeges mozzanatát alátámasztják: csodáit, istenségét és győzelmét a halál fölött.

Tisztában voltam azzal, hogy ez a rövid beszélgetés csak a felszínt érintette. Az interjúra készülve újra olvastam aThe Verdid of History(„A történelem ítélete") című művet, melyben a történész, Garry Habermas összesen harminckilenc olyan ókori forrást elemez, melyek Jézus életére vonatkozóan tartalmaznak adatokat, és amelyekben száznál is több utalást számolt össze Jézus életével, tanításaival, keresztre feszítésével és feltámadásával kapcsolatban.

Mi több, a Habermas által idézett források közül huszonnégy, közöttük hét világi forrás és több korai egyházi hitvallás külön foglalkozik Jézus isteni természetével. „Ezek a hitvallások rámutatnak arra, hogy az egyház nem csupán egy későbbi nemzedéktől kezdve vallotta Jézus istenségét - amint azt a kortárs teológia hangoztatja hanem ez a tanítás már az ősegyház kezdetekor is jelen volt" -írja Habermas. Végül ezt a következtetést vonja le: „Ezekre a hitvallásokra az a legkézenfekvőbb magyarázat, hogy tartalmukat magának Jézusnak a tanításaiból merítették."

Mindez megdöbbentő módon erősíti meg a valaha élt legnagyobb hatású személyiségre vonatkozó legfontosabb állítást.

Magamra terítettem a kabátomat, és elindultam az autóm felé. Mikor kiléptem az egyetem főbejáratán, ismét felnéztem a homlokzat feliratára, melyet bearanyoztak az októberi nap sugarai: „Megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket."

5. Tudományos bizonyítékok

Megerősíti-e a régészet az evangéliumok hitelességét?

Volt valami szürreális abban, ahogyan dr. Jeffrey MacDonald egy észak-karolinai bíróság tárgyalótermében ülve jóízűen falatozott egy tonhalas szendvicset sült krumplival, miközben élcelődött és szemlátomást jól érezte magát. A szomszéd teremben pontosan egy tucat esküdt próbált a tárgyalás szünetében lazítani egy kicsit, miután hajmeresztő bizonyítékok sorát hallgatta végig arról, hogy MacDonald brutálisan meggyilkolta a feleségét és két leányát.

Az étkezés vége felé közeledve nem álltam meg, hogy föl ne tegyem MacDonaldnak a kézenfekvő kérdést: - Hogyan tud most úgy viselkedni, mintha mi sem történt volna? - Hangomból döbbenet és megbotránkozás csendült ki. - Cseppet sem érdekli, hogy az esküdtek esetleg bűnösnek találják?

MacDonald magabiztosan bökött a félig elfogyasztott szendvicscsel az esküdtek terme felé. - Ezek? - kacarászott. - Soha nem fognak engem elítélni!

Majd mintegy ellensúlyozva a szavaiból áradó cinizmust, gyorsan hozzátette: - Hiszen ártatlan vagyok.

Ekkor hallottam őt utoljára nevetni. Néhány nap múlva az egykori zöld sapkást és a sürgősségi osztály orvosát bűnösnek találták felesége, Colette, és lányai, az ötéves Kimberley és a kétéves Kristen késsel elkövetett meggyilkolásában. Életfogytiglani fegyházra ítélték, és megbilincselve szállították el.

MacDonald, akinek történetét mesteri módon dolgozta fel Joe McGinniss *Fatal Vision* („Végzetes látomás") című bestsellerében

és tévéjátékában, eléggé elbizakodott volt ahhoz, hogy azt higgye, alibije alapján sikerül tisztáznia magát az emberölés vádja alól.

A nyomozóknak azt vallotta, hogy a kanapén aludt, amikor kábítószer hatása alatt álló hippik támadtak rá az éjszaka közepén. Állítása szerint dulakodás közben többször megszúrták, majd eszméletlenre verték. Amikor magához tért, a családját lemészárolva találta.

A nyomozók kezdettől fogva kételkedtek a szavaiban. A nappali szoba élethalál-küzdelem jeleit mutatta, MacDonald sérülései azonban felületiek voltak. Bár rövidlátó volt, részletes személy leírást adott a támadóiról, annak ellenére, hogy az állítólagos támadás idején nem volt rajta a szemüvege.

A kételkedés azonban nem elegendő a vád megalapozásához, ehhez megingathatatlan bizonyítékokra van szükség. MacDonald esetében a detektívek tudományos bizonyítékok segítségével igyekeztek felfejteni a hazugságokból font hálót, hogy rábizonyítsák bűnösségét.

A bűnüldöző szervek a tudományos vizsgálati módszerek széles skáláját alkalmazzák, a DNS-elemzéstől a törvényszéki antropológián át a toxikológiáig. MacDonald bűnösségét a szerológia (a vérsavó anyagainak vizsgálata) és a nyomvizsgálat módszerével sikerült minden kétséget kizáróan bizonyítani.

Egy nagyon ritka - és a bűnüldözők szempontjából szerencsés -véletlen folytán MacDonald családjának minden tagja más vércsoportba tartozott. A vérnyomok elemzése alapján rekonstruálni tudták a végzetes események sorrendjét, ami homlokegyenest ellenkezett MacDonald vallomásával. A lakás különböző pontjain szétszóródott hajszál vékony, kék pizsamából származó szálak szintén aláásták az alibijét. A mikroszkópos vizsgálat pedig kimutatta, hogy a pizsamán keletkezett lyukak nem származhattak az állítólagos betolakodók által forgatott jégcsákánytól. A MacDonald fölött kimondott ítélet mögött valójában az FBI laboratóriumának fehér köpenyes technikusai álltak.

A tudományos bizonyítási eljárás jelentős mértékben hozzájárulhat a Jézusról szóló újszövetségi beszámolók valóságtartalmának vizsgálatához is. Bár a szerológia és a toxikológia jelen esetben nem alkalmazható, az archeológia tudománya bizonyítékokkal szolgálhat az evangéliumok megbízhatóságának kérdésében.

A régészet, amit rosszmájúan „a maradandó szemét tudományának" is szoktak nevezni, tárgyi leleteket, épületeket, műtárgyakat, érméket, műemlékeket, okmányokat és az ősi kultúrák egyéb maradványait vizsgálja. A szakemberek azzal a céllal tanulmányozzák e relikviákat, hogy felfedezzék, milyen volt az élet - például - abban a korban, amikor Jézus járta az ókori Palesztina poros útjait.

Kíváncsi voltam arra, hogy az 1. századból származó több száz régészeti lelet vajon aláássa vagy alátámasztja a szemtanúk beszámolóit Jézusról. Kíváncsiságomat kételyek is sarkallták. Túl sok kereszténytől hallottam már túlságosan is magabiztos kijelentéseket a régészet bizonyító erejével kapcsolatban. Ennél azonban többre volt szükségem.

Ezért olyan elismert szaktekintélyhez fordultam, aki maga is személyesen rész vett a közel-keleti ásatásokban, aki enciklopédikus ismeretekkel rendelkezik az ókori régészeti leletekről, és akiben kellő tudományos józanság is van ahhoz, hogy elismerje az archeológia korlátait, miközben rávilágít arra, hogy a leletek miként engednek betekintést az I. századi emberek életébe.

NEGYEDIK INTERJÚ: JOHN MCRAY, PH.D.

Régészettel foglalkozó kutatók és egyetemi hallgatók körében nagy népszerűségnek örvend McRay 432 oldalas tankönyve, amelynek címe: *Archeology and the New Testament* (Régészet és Újszövetség). Az *Árts and Entertaínment* televíziós hálózat McRayt kérte fel a *Biblia titkai* című programja tudományos szakértőjének. A *National*

Geographic szintén hozzá fordult, hogy elkalauzolja az olvasókat a Biblia világában.

Tanulmányait a jeruzsálemi Héber Egyetemen és az École Biblique et Archéologique Francaise-en, a Vanderbilt University Divinity Schoolon és a Chicagói Egyetemen folytatta (ahol 1967-ben szerzett doktorátust). McRay több mint tizenöt év óta a nagy tiszteletnek örvendő Wheaton College újszövetség- és archeológiaprofesszora. Tizenhét enciklopédia és szótár számára írt szócikkeket; kutatásaival foglalkozott többek között a Közel-Keleti Régészeti Társaság szaklapja *(Bulletin ofthe Near East Archaeology Society)*, továbbá huszonkilenc tudományos dolgozatot írt különböző szakmai társaságok felkérésére.

McRay korábban a jeruzsálemi *W. F. Albright Institute of Archaeological Research* (W. E. Albright Archeológiái Kutatóintézet) igazgatósági tagja és tudományos főmunkatársa, valamint az *American Schools of Orientál Research* (a Keletkutatás Amerikai Iskolái) igazgatósági tagja volt. Jelenleg a Közel-Keleti Régészeti Társaság igazgatósági tagja, és az *Archaelogy in the Biblical World* (A Biblia világának régészete), valamint a *Bulletin fór Biblical Research* (A bibliakutatás közlönye) szerkesztőbizottsági tagja.

McRay nagy élvezettel ír és tanít az ókor világáról, de még ennél is nagyobb lelkesedéssel ragad meg minden alkalmat, amikor személyesen vehet részt régészeti feltárásokon. Nyolc éven át az ő irányításával végeztek ásatásokat Izrael területén, Caesareában, Szepphoriszban és Heródiumban. Angliában és Walesben római archeológiái ásatásokat tanulmányozott, és görögországi feltárások elemzése kapcsán Pál apostol utazásait rekonstruálta.

Bár a hatvanhat éves McRay haja már őszbe csavarodott, és vastagabb szemüveget hord, mint azelőtt, kalandvágya azonban változatlan. Dolgozószobájának íróasztalán - sőt odahaza az ágya fölött -Jeruzsálem légi felvételekből összeállított térképe látható. - Ennek az árnyékában élek - mondta némi nosztalgiával a hangjában, miközben sorra megmutatta rajta az ásatások és jelentős leletek helyszínét.

Dolgozószobáját egy kényelmes kanapé teszi otthonossá. Ezen foglaltam helyet, míg ő kigombolt nyakú ingben és kényelmesre koptatott sportzakójában az íróasztala mögötti székre ült.

Próbára akartam tenni, vajon nem értékeli-e tói a régészeti eredmények jelentőségét, ezért azzal a kérdéssel kezdtem az interjút, hogy mi az, amit az archeológia *nem* tud bizonyítani az Újszövetség megbízhatóságával kapcsolatban. Végül is McRay maga jegyzi meg az egyik általa írott tankönyvben, hogy bár az archeológia bizonyítani tudja, hogy Mekka és Medina létező városok voltak a VI-VII. századi Nyugat-Arábiában, annak igazolására már nem alkalmas, hogy Mohamed valóban ott élt, vagy hogy amit a Korán ír, az igaz.

- A régészet jelentős bizonyítékokat tud felmutatni - kezdte jellegzetesen vontatott hanghordozásával -, de annak bizonyítására természetesen nem alkalmas, hogy az Újszövetség valóban Isten igéje. Az Izrael területén végzett ásatások azt bizonyítják, hogy a bibliai beszámolók történelmileg és

földrajzilag pontosak. Ugyanakkor a régészet nem alkalmas annak megállapítására, hogy amit Jézus mondott, az az igazság. Lelki igazságok nem igazolhatók vagy cáfolhatók régészeti feltárások alapján.

Analógiaképpen Heinrich Schliemann esetét említette, aki óriási erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy megtalálja Tróját, és ezzel alátámassza Homérosz Iliászának történetiségét. - Meg is találta Tróját - mondta McRay halvány mosollyal -, de ezzel nem tudta bebizonyítani, hogy amit az Iliászban olvasunk, az úgy is történt. Mindössze egy bizonyos földrajzi hivatkozást támasztott alá.

Miután tisztáztuk az archeológia tudományának határait, alig vártam, hogy belekezdjünk annak tárgyalásába, mit mond a régészet az Újszövetségről. Egy olyan észrevétellel kezdtem a beszélgetést, melyet törvényszéki oknyomozó újságírói tapasztalataimból merítettem.

AZ IGAZSÁG NYOMÁBAN

Ha egy újságíró vagy jogász meg akar bizonyosodni afelől, hogy egy tanú igazat mond-e, vallomásának minden egyes részletét megvizsgálja. Ha ennek során pontatlanságok vagy hazugságok kerülnek napvilágra, akkor a tanú által előadott történet egészére a kétely árnyéka vetül. Ugyanakkor ha a részletek helytállónak bizonyulnak, az arra enged következtetni, hogy a tanúvallomás összességében megbízható.

Például ha valaki elmeséli, hogy St. Louis és Chicago között utazott, és megemlíti, hogy az útját megszakította az illinoisi Springfieldben, mert az Odeon moziban meg akarta nézni a *Titanic* című filmet, és a büfében vett egy XXL-es Mars-szeletet - a nyomozók utánajárhatnak, hogy Sp ring tieid ben létezik-e ilyen nevű mozi, játszották-e ott a szóban forgó filmet, és árultak-e a büfében ilyen márkájú és méretű csokoládét. Ha a vizsgálódás eredménye bármely ponton ellene mond a tanúvallomásnak, az jelentős mértékben aláássa annak megbízhatóságát. A részletek hitelessége ugyanakkor, ha nem is a vallomás egészét, de az elbeszélő szavahihetőségét támasztja alá.

Bizonyos értelemben a régészet is ezt a szerepet tölti be. Ha egy ókori történetíró munkájának egyes részletei pontosnak bizonyulnak, az megerősíti az írásának hitelességébe vetett bizalmat azokon a pontokon is, amelyeket nem lehet közvetlenül igazolni.

Ennek tudatában hívtam segítségül McRay szakértelmét: - A régészet megerősíti vagy gyengíti az Újszövetség megbízhatóságába vetett bizalmat?

McRay habozás nélkül válaszolt: - O, az nem is kérdéses, hogy a régészeti feltárás alátámasztja az Újszövetség szavahihetőségét -mondta -, ugyanúgy, mint ahogy bármelyik ókori dokumentum megbízhatóságát igazolja, ha az ásatások során bebizonyosodik, hogy a szerző pontos adatokat közölt egy helyről vagy egy eseményről.

Példaként az izraeli tengerparton végzett caesareai ásatásait említette, ahol többedmagával Nagy Heródes kikötőjét tárta fel.

– Sokáig megkérdőjelezték Josephus Flaviusnak azt az állítását, mely szerint Caesarea kikötője akkora volt, mint Athén kikötője, Pireusz. Úgy vélték, Josephus túloz, mivel a víz felszíne fölé emelkedő maradványok nem túl nagy kikötőt sejtettek.

– Ám a víz alatt végzett ásatások során bebizonyosodott, hogy a kikötő az iszap alatt messze benyúlt a tengerbe. A falak mára ledőltek, de a maradványok elhelyezkedéséből arra lehetett következtetni, hogy a kikötő egykori méretei igenis megközelítették Pireuszét. Kiderült tehát, hogy Josephus igazat állított. Ismét egy apró bizonyíték, ami azt igazolja, hogy Josephus tudta, miről beszél.

De hogy áll a dolog az Újszövetség szerzőivel? Ok is tudták, miről beszélnek? Az interjú további részében ennek szerettem volna utánajárni.

LUKÁCS TÖRTÉNETÍRÓI PONTOSSÁGA

Lukács, az orvos és történetíró az egyik evangélium, valamint az Apostolok cselekedeteiről írott könyv szerzője, melyek az Újszövetség egészének csaknem egynegyedét teszik ki. Önként adódott tehát a kérdés: - írásai egyes részleteinek régészeti vizsgálata alapján Lukács megbízható történetírónak bizonyul?

– Liberális és konzervatív kutatók egyaránt megegyeznek abban, hogy Lukács rendkívül precíz történész - válaszolta McRay. -Művelt, ékesen szóló, az általa használt görög nyelv már-már a klasszikusokéval vetekszik. A régészeti feltárások pedig ismételten bebizonyították, hogy Lukács pontos mindabban, amit leír.

McRay elmondta, hogy a caesareai kikötő esetéhez hasonlóan az ásatások nyomán több ízben is bebizonyosodott, hogy egy-egy korábban

tévesnek tartott utalás valójában helytálló volt.

A Lukács 3,1 például megemlíti, hogy Kr. u. 27 tájékán Lüszániász volt Abiléne tetrarchája (negyedes fejedelme). Egyes kutatók ebben az állításban annak bizonyítékát látták, hogy Lukács téved, hi-szén Lüszániász sosem volt negyedes fejedelem, hanem - egy fél évszázaddal korábban - Khalkisz uralkodója volt. Ha Lukács ilyen alapvető ténnyel kapcsolatban tévedett, mondták, akkor egyetlen szavában sem lehet megbízni.

Ekkor szólt közbe a régészet. - Találtak egy feliratot Tibériusz idejéből, a Kr. u. 14-37. közötti évekből, amely Lüszániászt nevezi a Damaszkuszhoz közeli Abiléne tetrarchájának, amint az Lukácsnál is szerepel - mesélte McRay. - Kiderült ugyanis, hogy azonos időszakban két Lüszániász nevű kormánytisztviselő élt! Lukács tehát ezúttal is pontosnak bizonyult.

Jó példa még az Apostolok cselekedetei 17,6, ahol Lukács a *polütarkhész* kifejezést használja a thesszalonikai városi elöljárókkal kapcsolatban. - Sokáig ezt is téves hivatkozásnak tartották, mert az ókori római dokumentumok között sehol sem találták a *polütarkhész* kifejezést - mondta McRay.

– Ám egy később megtalált I. századi kőív feliratán ez olvasható: „A*polütarkhészek* idejében..." A British Múzeumban bárki meggyőződhet erről. Aztán pedig, láss csodát, a régészek több mint harmincöt feliratot találtak, amely tartalmazza ezt a kifejezést, s ezek közül több éppen Thesszalonikából származik, a Lukács által tárgyalt időszakból. Ebben az esetben is a kritikusok tévedtek, és Lukács mondott igazat.

Eszembe jutott egy ellenvetés. - Igen, de Lukács evangéliumában azt olvassuk, hogy amikor Jézus meggyógyította a vak Bartimeust, útban volt Jerikó felé, miközben Márk azt írja, hogy kifelé ment Jerikóból.Nem olyan ellentmondás ez, amely árnyékot vet az Újszövetség hitelességére?

McRayt nem lepte meg a kérdés. - Legkevésbé sem! - válaszolta. - Ez csak azért tűnik ellentmondásnak, mert a mai fogalmaink szerint a városok felépülnek, és maradnak ott, ahol vannak. Régen azonban ez nem egészen így volt.

– Az ókori Jerikó legalább négy helyszínen épült fel, melyeket akár több száz méter is elválasztott egymástól. A várost lerombolták, majd egy másik vízforrás, egy új út vagy egy hegy közelében építették újjá, és így új városrészek jöttek létre. így fordulhatott elő, hogy az ember kilépett az

egyik városrészből, és áthaladt egy másik negyedbe. Mintha Chicago egyik elővárosából egy másik elővárosába mennénk át.

– Azt akarja ezzel mondani, hogy Lukács és Márk állítása egyaránt helytálló? - kérdeztem.

– Igen. Valószínű, hogy Jézus az egyik városrészből egy másikba ment át.

Ebben az esetben is a régészet adott választ egy Lukácsot ért támadásra. És mivel az Újszövetségnek igencsak tekintélyes hányadát ő írta, igen nagy jelentősége van annak, hogy Lukács a legkisebb részletekben is aprólékosan precíznek bizonyul. Egy neves régész Lukács harminckét országra, ötvennégy városra és kilenc szigetre vonatkozó utalását vizsgálta meg nagy gonddal, és egyetlen tévedést sem talált.

Végül lássuk, hogyan összegzi álláspontját egy hasonló témában íródott könyv szerzője: „Ha Lukács ennyire alapos volt történelmi vonatkozású beszámolóiban, milyen logika alapján állítható, hogy naiv vagy pontatlan lett volna olyan dolgok leírásában, amelyek ennél sokkal fontosabbak, nem csak számára, hanem mások számára is?"

Jézus feltámadásával kapcsolatban például, amely istenségének legfontosabb bizonyítéka, Lukács határozottan azt állítja, hogy „szenvedése után sok bizonyítékkal meg is mutatta..., hogy ő él" (ApCsel 3,1).

JÁNOS ÉS MÁRK MEGBÍZHATÓSÁGA

Lehet, hogy a régészet alátámasztja Lukács szavahihetőségét, ő azonban csak egy az Újszövetség sok szerzője közül. Kíváncsi voltam, hogy mit mondanak a tudósok Jánosról, akinek az evangéliumát többen gyanúsnak vélik, mert olyan helyszíneket említ, melyek létezésére eddig nem derült fény. Egyes kutatók azt a vádat hangoztatják, hogy János bizonyára azért pontatlan bizonyos részletekben, mivel evangéliumát sok évvel az események után írta.

Ez a következtetés azonban az utóbbi években hamisnak bizonyult. - Történt néhány olyan felfedezés, amelyek azt igazolják, hogy János beszámolója rendkívül pontos - mutatott rá McRay. -János evangéliuma 5,1-15 például följegyzi Jézus egyik gyógyítását a Betesda-fürdőnél. Megjegyzi, hogy a fürdő épületegyüttese öt oszlopcsarnokból állt. Sokáig

úgy idézték ezt a szakaszt, mint János megbízhatatlanságának egyik bizonyítékát, mert ilyen helyet nem sikerült találni.

– Ám nemrég kiásták ezt a fürdőt. Nem volt könnyű, mert mintegy 15 méter vastagságú törmelékréteg borította, de kiderült, hogy valóban öt oszlopcsarnoka volt, pontosan úgy, ahogyan János állította. S ott van a többi felfedezés: Siloám tava a János 9,7-ből, Jákób kútja a János 4,12-ből, vagy a Jaffai kapuhoz közeli köves udvar valószínű helyszíne, ahol Jézus megjelent Pilátus előtt a János 19,13 szerint - melyek mind-mind alátámasztották János evangéliumának szavahihetőségét.

– Mindez tehát megkérdőjelezi azt a feltételezést, mely szerint János olyan későn írta az evangéliumát Jézus halála után, hogy abba már pontatlanságok csúszhattak - állapítottam meg.

– Így van - felelte.

McRay tehát megerősítette azt, amit dr. Bruce Metzger mondott arról a papirusztöredékről, amely János evangéliumának 18. fejezetét tartalmazta, és amelyet neves szakértők Kr. u. 125 tájékára datáltak. Ez a régészeti lelet bizonyossá tette, hogy János evangéliumának igen korai másolatai is léteztek - ráadásul a távoli Egyiptomban -, s egyúttal megcáfolta azokat a spekulációkat, melyek szerint János írása jócskán a második század derekán keletkezett, ami már túl messze volt Jézus életétől ahhoz, hogy megbízhatónak lehessen tekinteni.

Más kutatók Márk evangéliumát támadják, amelyet a szakiroda-lom általánosan Jézus életének első írásbeli összefoglalásaként tart számon. Az ateista Michael Martin azzal vádolja Márkot, hogy nem ismeri Palesztina földrajzát, ami szerinte azt mutatja, hogy nem élhetett Jeruzsálem környékén Jézus idejében. Előszeretettel idézi a Márk 7,31-et: „Jézus ismét elhagyta Tirusz határát, és Szidónon át a Galileai-tenger mellé ment a Tízváros határain keresztül."

„Kimutatták - jelentette ki Martin -, hogy ha Jézus valóban ebbe az irányba tartott, akkor éppenséggel eltávolodott a Galileai-tótól."

Amikor McRaynek megemlítettem Martin kritikai megjegyzését, összeráncolta a szemöldökét, és izgatottan leemelte a könyvespolcról az evangélium eredeti görög változatát, valamint néhány kézikönyvet, majd az íróasztalra terítette az ókori Palesztina térképét.

– Úgy tűnik, mintha ezek a kritikusok azt feltételeznék - mondta -, hogy Jézus autóba ült, és körbeszáguldott egy sor főközlekedési úton.

Eredeti nyelven olvasta fel a szöveget, majd a térség hegyes terep-viszonyait és valószínű közlekedési útvonalait szem előtt tartva, továbbá figyelembe véve, hogy a Tízváros kifejezés a városok időről időre változó együttesét jelentette, lépésről lépésre felvázolta a leglogikusabbnak tűnő útvonalat, ami pontosan megegyezett Márk leírásával.

– Ha mindent a maga összefüggésébe helyezünk - fejezte be -, semmi kivetnivalót nem találunk Márk elbeszélésében.

Ezúttal is a régészet segítségül hívásával sikerült eloszlatni a kételyeket egy vitatott kérdéssel kapcsolatban. Ezután azt a kérdést tettem fel McRaynek, hogy találkozott-e már olyan régészeti lelettel, amely ellentmondásban állt az Újszövetség valamely utalásával.

– Az archeológia egyetlen esetben sem kérdőjelezte meg a Biblia megbízhatóságát - válaszolta határozottan. - Ellenkezőleg! Sőt, mint láttuk, számos példát említhetünk arra, hogy a régészet sorra megcáfolja a szkeptikus kutatók által tényként tálalt feltételezéseket.

Azért számomra maradt még néhány nyitott kérdés. Elővettem a jegyzeteimet, és felkészültem arra, hogy MacRay elé tárjak három talányos kérdést, amely régóta foglalkoztatott.

1. TALÁNY: A NÉPSZÁMLÁLÁS

Jézus születésének elbeszélései szerint Máriának és Józsefnek a nép-számlálás miatt Betlehembe, József szülővárosába kellett mennie. -Őszintén szólva első olvasásra ez eléggé abszurdnak tűnik - mondtam. - Miként lehetséges az, hogy egy kormányzat arra kényszeríti a polgárait, hogy ki-ki a szülővárosába térjen vissza. Vannak régészeti bizonyítékok arról, hogy ez a népszámlálás valóban megtörtént?

McRay leemelte egyik könyvét a polcról. - Az ókori népszámlálásokkal kapcsolatos dokumentumok feltárása fényt derít erre a gyakorlatra - mondta, miközben a könyvet lapozta. A hivatkozást megtalálva egy Kr. u. 104-ből származó hivatalos állami rendeletből idézett:

Gaius Vibius Maximus, Egyiptom prefektusa /mondja/: Miután elérkezettnek látszik az idő egy házankénti népszámlálás megtartására, szükségessé vált, hogy elrendeljem, hogy akiknek bármilyen okból saját tartományukon kívül van lakhelyük, *térjenek vissza otthonukba,* hogy a

népszámlálás a megszokott rendben megtörténhessen, és hogy haladéktalanul hozzálássanak telkeik rendbe tételéhez/’

– Mint látja - csukta össze a könyvet -, ez a dokumentum megerősíti ezt a gyakorlatot, annak ellenére, hogy ön esetleg megütközik a népszámlálás megtartásának e szokatlan módján. Egy másik, Kr. u. 48-ból származó papirusz tanúsága szerint a népszámláláson az egész családnak részt kellett vennie.

Ezzel azonban még nem merítettük ki a témát. Lukács azt írja, hogy a népszámlálás, amely miatt Máriának és Józsefnek Betlehembe kellett utaznia, Nagy Heródes uralkodása alatt történt, amikor Quirinus (Ciréniusz) volt Szíria helytartója.

– Ez komoly problémát vet fel - jelentettem ki -, mert Heródes Kr. e. 4-ben halt meg, Quirinus pedig csak Kr. u. 6-ban kezdte meg Szíriái helytartóságát, és csak ekkor rendelte el a népszámlálást. Hogyan hidalható át ez az időbeli szakadék?

McRay jól tudta, hogy a régészek már hosszú évek óta birkóznak ezzel a problémával. így válaszolt: - Egy Jerry Vardaman nevű kiváló régész komoly kutatómunkát végzett ezen a területen. Egy érmén megtalálta Quirinus nevét, amit apró betűkkel, úgynevezett „mikrografikus" írással véstek a pénzdarabra. Ez Szíria és Kilikia prokonzuljának nevezi őt Kr. e. 11-től a Nagy Heródes halála utáni időszakig.

– Ez mit jelent? - kérdeztem, nem értve, hová akar kilyukadni.

– Úgy tűnik, két különböző Quirinus nevű emberről van szó - felelte. - Nem volt szokatlan, hogy sokan viselték ugyanazt a római nevet, és semmi csodálni való nincs azon, hogy két embert hívtak Quirinusnak. A népszámlálás ezek szerint a korábban élt Quirinus idején zajlott. Mivel tizennégy évenként rendeztek népszámlálást, az események ilyen alakulásában nincs semmi különös.

Ez a gondolatmenet némileg spekulatívnak tűnt számomra, de most nem akartam tovább boncolgatni a kérdést, inkább elraktároztam magamban azzal a szándékkal, hogy később még visszatérek rá.

További kutatásokat folytatva megtudtam, hogy Sir William Ramsay, az Oxfordi és Cambridge-i Egyetem néhai professzora hasonló elmélettel állt elő. Több felirat elemzése kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy bár csak egy Quirinus élt, de két különböző időszakban állt Szíria élén, ami egybeesik a korábbi népszámlálás idejével.

Más kutatók arra mutattak rá, hogy Lukács szövege így is fordítható: „Ez az összeírás akkor történt, mielőtt Quirinus volt Szíria helytartója" - ami ugyancsak a probléma egyik lehetséges megoldása.

Ezúttal nem sikerült a kérdést megnyugtató módon lezárni. Ugyanakkor el kellett ismernem, hogy McRay és mások alapvetően elfogadható alternatívákat kínáltak a talány megoldására. Meggyőző bizonyítékok állnak rendelkezésünkre arra nézve, hogy a Jézus születése körüli időszakban tartottak összeírásokat, amikor felszólították a lakosságot, hogy mindenki térjen vissza a szülővárosába - jóllehet ezt a körülményt továbbra is igen különösnek találtam.

2. TALÁNY: NÁZÁRET LÉTEZÉSE

Sok keresztény nem hallott arról, hogy vannak kételkedők, akik régtől fogva állítják, hogy Názáret városa, ahol az evangéliumok szerint Jézus a gyermekkorát töltötte, akkoriban még nem létezett.

Az ateista Frank Zindler arra hívja fel a figyelmet Where Jesus Never Walked („Ahol Jézus sohasem járt") című cikkében, hogy Názáretet nem említi sem az Ószövetség, sem Pál apostol, sem a Talmud (amely ugyanakkor felsorol hatvanhárom galileai várost), sem pedig Josephus Flavius (aki további negyvenöt galileai várost és falut említ meg, közöttük Jaffát, amely alig több mint másfél kilométernyire volt a mai Názárettől). A IV. század kezdete előtt egyetlen ókori történetíró vagy geográfus sem tesz említést Názáretről.A zsidó irodalomban a város neve először egy VII. században íródott versben szerepel.

A bizonyítékok hiánya a gyanú árnyékát vetíti az evangéliumi beszámolóra. Ezért egyenesen McRaynek szegeztem a kérdést: - Léteznek archeológiái bizonyítékok arra vonatkozóan, hogy az I. században már létezett Názáret városa?

A felvetés nem volt új a professzor számára. - Ennek a területnek az egyik szaktekintélye, dr. James Strange, a Dél-Floridai Egyetem tanára úgy jellemzi az I. század eleji Názáretet, mint apró települést, amelynek kiterjedése nem volt több 24 hektárnál (0,24 négyzet-kilométernél), összlakossága pedig négyszáznyolcvan főnél - válaszolta.

– De vajon milyen bizonyítékok alapján vonja le ezt a következtetést? - kérdeztem.

– Nos, Strange feljegyzi, hogy amikor Kr. u. 70-ben Jeruzsálem elesett, nem volt szükség többé papokra, mert a templomot lerombolták. Ezért őket máshová helyezték el, még a viszonylag távoli Galileába is kerültek néhányan. Archeológusok találtak egy arám nyelvű jegyzéket, amely felsorolja azt a huszonnégy „generációt" vagy papi családot, akiket áthelyeztek, és közülük egy család neve mellett az áll, hogy ők Názáretbe költöztek. Ez azt mutatja, hogy egy kisebb falunak kellett lennie ezen a vidéken ilyen néven.

Ezenkívül, mondta, régészeti ásatások során I. századi sírokat találtak Názáret szomszédságában, melyek alapján megállapítható a település akkori határa, mert a zsidó jog úgy rendelkezett, hogy a temetkezéseket a települések belterületén kívül kellett elvégezni. Két sírban olyan tárgyakat - agyagmécsest, üvegedényt és vázát -találtak, melyek az I., III. illetve IV. századból származnak.

McRay fölemelt egy könyvet, amit Jack Finegan, egy ismert régész adott ki a Princeton University Pressnél. Rövid keresgélés után felolvasta Finegan egyik megjegyzését: „A sírok tanulmányozásából ... az a következtetés vonható le, hogy Názáret jellemzően zsidókból álló település volt a római időkben.""

- Voltak és vannak viták bizonyos első századi helyszínek pontos elhelyezkedésével kapcsolatban - emelte rám McRay a tekintetét -, például arról, hogy pontosan hol található Jézus sírja, ám Názáret létezését a régészek nem vonják kétségbe. Bizonyítékokkal azoknak kell előállni, akik vitatják ezt.

Ez hihetőnek tűnt, különösen annak fényében, hogy még a rendszerint kételkedő Ian Wilson is elismeri az 1955-ben az Angyali üdvözlet temploma alatt megtalált kora keresztény leletekkel kapcsolatban, hogy: „Az ilyen leletek azt erősítik meg, hogy Názáret létezett Jézus idejében, ugyanakkor nem kétséges, hogy nagyon apró, jelentéktelen település volt."

Ebből a szempontból az a látszólag jelentéktelen megjegyzés is értelmet nyer, melyet Nátánaél tesz a János 1,46-ban: „Származhat-e valami jó Názáretből?"

3. TALÁNY: A BETLEHEMI VÉRENGZÉS

Máté evangéliuma beszámol egy rettenetes eseményről: Nagy Heródes, Júdea királya, miután a bölcsektől értesült Krisztus születéséről, katonákat küldött ki Betlehembe, hogy öljenek meg minden két év alatti fiúgyermeket. Az angyal figyelmeztetésére azonban József Máriával és Jézussal Egyiptomba menekül. Csak Heródes halála után térnek vissza és telepednek le Názáretben. Ebben az epizódban három ősi messiási prófécia teljesedett be. (Lásd: Mt 2,13-23.)

Problémát okoz, hogy nem áll rendelkezésünkre független forrásból eredő bizonyíték arra nézve, hogy ez a tömegmészárlás valóban megtörtént. Sem Josephus, sem más történetíró nem tesz említést erről, és a régészeti feltárások sem támasztják alá.

– Egy ilyen nagyságrendű eseménynek meg kellett volna jelennie Máté evangéliumán kívül is - kötöttem az ebet a karóhoz. - Történeti és archeológiái megerősítés híján nem tűnik logikusnak az a következtetés, hogy nem egy ténylegesen megtörtént eseményről van szó?

– Megértem, miért mondja ezt - válaszolta McRay -, hiszen egy hasonló eseményt ma a CNN világgá kürtölne.

Ebben egyetértettünk. 1997-ben és 1998-ban folyamatosan áramlottak a hírek iszlám szélsőségesek támadásairól, akik egész falvakat irtottak ki Algériában, nem kímélve a nőket és gyermekeket sem. Erre az egész világ felfigyelt.

– Nekünk azonban az első század viszonyai közé kell képzelnünk magunkat - folytatta McRay -, és közben nem szabad megfeledkeznünk néhány dologról. Először is arról, hogy Betlehem valószínűleg nem volt nagyobb Názáretnél. Mennyi csecsemő élhetett akkor egy öt-hatszáz lelkes faluban? Nem ezer, nem is száz, hanem ennél jóval kevesebb.

– Másodszor, Nagy Heródes szerfelett vérszomjas uralkodó volt: saját családjának tagjait is kiirtotta, és sok embert kivégeztetett, akikről azt gondolta, hogy ellenségei lehetnek. Néhány betlehemi csecsemő megöletése nem volt figyelmet kiváltó esemény a Római Birodalom világában.

– Harmadszor, akkoriban nem létezett televízió, rádió, nem voltak újságok. Nagyon sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy egy hír elterjedjen, különösen egy ilyen Isten háta mögötti, dombok közé ékelt apró faluból. Ráadásul bőven voltak nagyobb horderejű események, melyekről a történetíróknak tudósítaniuk kellett.

Ezt újságíróként nehezen tudtam elképzelni. - Ez nem volt hír? - kérdeztem kételkedve.

- Nem hiszem, hogy volt hírértéke - mondta -, legalábbis nem azokban az időkben. Egy őrült megöl mindenkit, akiről úgy hiszi, hogy fenyegeti a létét: Heródesnek ez szinte életformájává vált. A kereszténység későbbi elterjedésével ez az esemény érthetően nagyobb fontosságot kapott, de csodálkoznék, ha akkoriban túl nagy ügyet csináltak volna belőle.

Valóban nehéz ezt ma, a gyors és egész világot átfogó hírközlés korában elképzelnünk. Ugyanakkor el kellett ismernem, hogy az ókori Palesztina véres történelmét némileg megismerve ésszerűnek tűnt McRay magyarázata.

Ezután már csak egy olyan téma volt hátra, amiről hallani szerettem volna, és ami az összes közül a legizgalmasabbnak tűnt.

A HOLT-TENGERI TEKERCSEK REJTÉLYE

A régészetnek kétségkívül megvan a romantikája. Ősi sírok, kőbe vésett vagy papirusztöredékekre rótt titokzatos feliratok, törött cserépedények, kopott érmék - mind-mind igazi csemege a szenvedélyes kutató számára. De kevés lelet váltott ki akkora izgalmakat, mint a holt-tengeri tekercsek, a Kr. e. 250 és Kr. u. 68 közötti időszakból származó több száz kézirat, melyekre 1947-ben bukkantak a Jeruzsálemtől 32 kilométernyi távolságra található barlangokban. Egy szigorú, életvitelű zsidó közösség, az esszénusok rejtették ide ezeket a tekercseket, mielőtt a rómaiak felszámolták a telepeiket.

Egészen hajmeresztő elméletek is keletkeztek a tekercsek kapcsán, például John Marco Allegro meglehetősen abszurd teóriája, mely szerint a kereszténység egy olyan termékenységkultuszból alakult ki, amelynek tagjai hallucinogén gombákon éltek. Kevésbé hajmeresztő, ám szintén megkérdőjelezhető az az állítás, amit Jose O'Callaghan, egy papirusszakértő fogalmazott meg, mely szerint az egyik holt-tengeri tekercs Márk evangéliumának legkorábbi kézirattöredékét tartalmazza, melynek keletkezési ideje 17-20 évvel Jézus megfeszítése utánra tehető. Ezt a feltételezést azonban a legtöbb kutató vitatja.

Mindazonáltal aki az első századi régészeti kutatásokkal foglalkozik, nem kerülheti meg a tekercsek kérdését. - Vannak-e közvetlen utalások

ezekben a tekercsekben Jézusról? - kérdeztem.

- Nincsenek - válaszolta. - Jézusról nem esik szó a tekercsek egyikében sem. E dokumentumok elsősorban a zsidó hétköznapokba és szokásokba engednek betekintést. - Előhúzott néhány papírlapot, és megmutatott egy cikket, amely 1997-ben jelent meg. - Bár igen érdekes megállapítások kerültek napvilágra a 4Q521 néven lajstromozott kéziratra vonatkozóan, amelyből megtudhatunk valamit arról, hogy kinek vallotta magát Jézus.

Ez rögtön felcsigázta az érdeklődésemet. - Beszéljen erről! - kértem nem titkolt izgalommal.

McRay beavatott a titokba. Máté evangéliumából tudjuk, hogy Keresztelő Jánost a börtönben kételyek gyötörték Jézus kilétével kapcsolatban, ezért ezzel az emlékezetes kérdéssel küldte el hozzá tanítványait: „Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?" (Mt 11,3) Világos választ várt arra a kérdésre, hogy valé)ban Jézus-e a várva várt Messiás.

A keresztényeket évszázadokon keresztül foglalkoztatta Jézus rejtélyesnek tűnő válasza. Ahelyett, hogy egyszerűen igennel vagy nemmel felelt volna, ezt mondta: „Menjetek, és mondjátok el Jánosnak, amiket hallottatok és láttatok: vakok látnak, és bénák járnak, leprások tisztulnak meg, és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdettetik az evangélium." (Mt 11,4-5)

Jézus válaszában Ezsaiás könyvének 61. fejezetére utalt. Ám Jézus az idézetbe beleillesztette ezt is: „halottak támadnak fel", ami szembetűnő módon nem szerepel az Ószövetség szövegében.

És ezen a ponton siet segítségünkre a 4Q521. Ez a nem bibliai kézirat, amely része a holt-tengeri tekercsek gyűjteményének, héber nyelven íródott, és mintegy harminc évvel Jézus születése előtt keletkezett. Ézsaiás 61. fejezetét tartalmazza, mégpedig úgy, hogy az eredeti szövegből hiányzó kifejezés is szerepel benne: „halottak támadnak fel".

- A tekercsek egyik kutatója, Craig Evans kimutatta, hogy ez a 4Q521-be betoldott kitétel kétségkívül messianisztikus kontextusba ágyazottan bukkan fel - mondta McRay. - Arra utal, hogy a Messiás milyen csodákat tesz, amikor eljön, és amikor az ég és a föld is engedelmeskedni fognak neki. Amikor tehát Jézus ezt a választ adta Jánosnak, egyáltalán nem fogalmazott homályosan. A szavaiból János azonnal megértette, hogy ő a Messiás.

McRay odatolta elém azt a cikket, amely Evans kijelentését idézi: „A 4Q521 világossá teszi, hogy /Jézus/ messianisztikus értelemben utal az Ézs 35-re. Lényegében azt közli Jánossal a követek által, hogy a Messiás megjelenésére utaló események mennek végbe. A kérdésre tehát azt a választ adja: Igen, ő az Eljövendő."

Hátradőltem a kanapén. Számomra Evans felfedezése meggyőzően hitelesítette Jézus önmagáról vallott felfogását. Megdöbbentő, hogy a modern régészet miként lebbenti fel a fátylat egy sokáig homályosnak tartott kijelentésről, amellyel Jézus csaknem kétezer évvel ezelőtt határozottan vallotta, hogy ő Isten felkentje.

„EGY FIGYELEMREMÉLTÓAN PONTOS FORRÁSMUNKA"

Számos régészeti feltárás megerősíti az újszövetségi beszámoló pontosságát, amivel jelentősen alátámasztja annak megbízhatóságát. Mindez éles ellentétben áll azzal a bizonytalansággal, ami például a mormon vallást lengi körül régészeti szempontból.

Bár a mormon egyház alapítója, *Joseph Smith* azt állította a *Mormon könyvéről*, hogy az „a világ minden könyvénél megbízhatóbb", az archeológia többször is rácáfolt erre a kijelentésre.

Egyszer levélben érdeklődtem a *Smithsonian Institute*-tói, hogy léteznek-e a mormonizmus állításait megerősítő bizonyítékok, amire azt a világos és egyértelmű választ kaptam, hogy az archeológusok „semmilyen közvetlen összefüggést nem látnak az újvilági régészeti kutatások eredményei és Smith könyvének tartalma között".

Ahogy John Ankerberg és John Weldon fogalmaz a téma összegzéseképpen: „Egyszóval, sem a Mormon könyve által említett városokat nem sikerült eddig azonosítani, sem a Mormon könyvében szereplő személyeket, helyeket, nemzeteket vagy neveket, de olyan tárgyakra, iratokra és feliratokra vonatkozóan sem találtak leleteket vagy maradványokat, melyeket a Mormon könyve említ... Semmi olyan lelet nem került napvilágra, ami a legkisebb mértékben is cáfolná azt, hogy aMormon könyve nem egyéb, mint mítosz és emberi kitaláció."

Az Újszövetség esetében azonban egészen másként áll a dolog. McRay következtetéseit sok más kutató is osztja, közöttük Clifford Wilson, a jelentős ausztrál archeológus, aki így ír: „Mindazok, akik ismerik a

tényeket, ma már egyöntetűen elfogadják, hogy az Újszövetséget figyelemre méltóan pontos forrásmunkának kell tekinteni.”

Az eddigiek során figyelemmel kísérhettük, amint Craig Biomberg az Újszövetség dokumentumainak megbízhatósága mellett érvelt, Bruce Metzger megerősítette, hogy az évszázadok pontosan őrizték meg számunkra annak szövegét, Edwin Yamauchi kifejtette, milyen megerősítő bizonyítékokat szolgáltat számos ókori történész és író, most pedig John McRay rámutatott arra, hogy a régészet hogyan támasztja alá az újszövetségi iratok pontosságát és szavahihetőségét. Mindennek alapján egyet kell értenem Wilsonnal. Bár a Jézus-dosszié még korántsem teljes, máris szilárd alapokon nyugszik.

Ugyanakkor tisztában voltam azzal is, hogy akadnak ismert professzorok, akik vitatják ezt a kijelentést. Hol a *Newsweek* lapjain, hol az esti híradóban fejtik ki nézeteiket Jézus személyének radikális újraértelmezésével kapcsolatban. Legfőbb ideje, hogy szembenézzünk az általuk megfogalmazott kritikákkal, mielőtt továbblépnénk a kutatásban. Utazzunk hát Minnesotába, és látogassuk meg az energikus tudóst, a Yale-en nevelkedett dr. Gregory Boydot!

6. A cáfolat mint bizonyíték

A történelem Jézusa és a hit Jézusa egy és ugyanaz a személy?

Ez a bizonyíték gyakorta fordul elő olcsó detektívregényekben, ám a való élet törvényszéki drámáiban rendkívül ritka. Amikor egy gyilkossági per tárgyalásán a szemtanú nem a vádlottat nevezte meg tettesként, hanem saját magát, a tárgyalóteremben vágni lehetett a csendet. Másnap megdöbbentő történettel álltam elő a *Chicago Tribüné* hasábjain.

Richard Mosst azzal vádolták, hogy egy chicagói külváros kocsmája előtt lelőtt egy tizenkilenc éves fiút. Moss legjobb barátját, Ed Passerit szólították a tanúk emelvényére, és felkérték, mondja el, mi történt a gyilkossághoz vezető dulakodás során.

Passeri leírta a Rozsdás Szöghöz címzett italbolt előtt lezajlott eseményeket, majd a védő feltette a kérdést, hogy mi történt az áldozattal.

Passerinek a szeme sem rebbent, amikor kijelentette, hogy miután az áldozat egy ollóval megszórta: - Lelőttem.

A jegyzőnek tátva maradt a szája, az ügyészek felemelt kézzel tiltakoztak. A bíró azonnal berekesztette a tárgyalást, és emlékeztette Passerit arra az alkotmányos jogára, mely szerint nem köteles önmaga ellen vallani. Ekkor a vádlott emelkedett szólásra, és megerősítette, hogy valóban Passeri követte el a bűncselekményt.

- Passeri vallomása nagy bátorságra vall! - kiáltott fel a védelem képviselője.

- Miféle bátorság ez? - kérdezte felháborodva az egyik ügyész. -Passeri tudja, hogy az egyetlen rendelkezésünkre álló bizonyíték Richard Mossra vall.

Miután a vád képviselői teljesen biztosak voltak abban, hogy Moss a tettes, tudták, hogy elsöprő bizonyítékkal kell előállniuk, ha meg akarják cáfolni Passeri vallomását. Jogi nyelven „cáfolati bizonyíték"-ra volt

szükségük, ami „megkérdőjelezi, kétségbe vonja vagy cáfolja" a tanúvallomást.

A vádhatóság képviselői másnap három másik szemtanút hallgattak ki, akik egybehangzóan azt állították, hogy a gyilkosságot Moss követte el. Ennek és néhány más bizonyítéknak az alapján az esküdtek Mosst találták bűnösnek.

Az ügyészség helyesen járt el. Amikor a bizonyítékok súlya minden kétséget kizáróan a vádlottra mutatott, elég bölcsek voltak ahhoz, hogy kételkedjenek egy nem kellően alátámasztott állításban, amit egy tanú a vádlott felmentése érdekében vallott.

CÁFOLHATÓK-E A JÉZUS-SZEMINÁRIUM ÁLLÍTÁSAI?

Hogyan illeszkedik a cáfolati bizonyíték jogi fogalma a Jézussal kapcsolatos kutatásaimba?

Miután meghallgattam néhány neves tudós meggyőző és érvekkel jól alátámasztott bizonyítékait, szükségesnek tartottam, hogy megismerjem az ellentétes nézeteket valló kutatók álláspontját is, mellyel afféle forgószelet keltettek a médiában.

Talán olvasóim is találkoztak már a Jézus-szemináriumról szóló híradásokkal, melyek messze a jelentőségét meghaladó súllyal vannak jelen a sajtóban, jóllehet a csoport az újszövetségkutatók körének elenyésző kisebbségét alkotja.

A Szeminárium szenzációhajhász tagjai azzal vonták magukra a sajtó figyelmét, hogy az evangéliumokban színkóddal jelölték a Jézustól származó idézeteket aszerint, hogy mi az, amit ténylegesen Jézusnak tulajdonítanak, és mi az, amit nem. A piros azt jelzi, hogy az adott szövegrész hamisítatlanul Jézus kijelentése. A rózsaszín csupán valószínűséget jelöl, míg a szürke az olyan kijelentéseket jelöli, amelyeket szerintük Jézus nem mondott, bár a gondolat nem volt idegen tőle. A fekete szín pedig arra a véleményre utal, hogy Jézus soha sem mondta ki a neki tulajdonított szavakat.

Elemzésük végeredménye szerint a Jézusnak tulajdonított szavak nyolcvankét százaléka valójában nem tőle származik. A fennmaradó tizennyolc százalék nagyobbik hányadát kétségesnek tekintik, míg a mondásoknak mindössze két százalékát fogadják el hitelesnek. Az újságírók

szenzációt szimatolva, ugyanakkor a kutatás módszertani kritikájához való szakértelem híján, több hordónyi tintát pazaroltak a sztorira.

A szeminárium ezt követően kiadta a *The Five Gospels* (Az öt evangélium) című munkát, amely tartalmazza a négy kánoni evangélium színkódos változatát, valamint a megkérdőjelezhető Tamás-evangéliumot. Aki átlapozza, csupa fekete betűt talál benne, piros csak elvétve akad. Jézus híres imádságából például csupán a „Mi Atyánk" megszólítás szerepel piros jelzéssel.

Elhatároztam, hogy utánajárok, mi van a címlapsztori mögött. Érdekelt, vajon létezik-e meggyőző „cáfolati bizonyíték" ezekkel a kételyeket ébresztő és széles körű publicitást élvező elméletekkel szemben. Vajon a Jézus-szeminárium állításai elfogulatlan tudományos bizonyítékokon nyugszanak, vagy inkább Passeri tanúságához hasonlóan jószándékúak, de megalapozatlanok?

Határányi autózással eredtem a felelet nyomába. A minnesotai St. Paulban kerestem fel a kiváló egyetemeket végzett dr. Gregory Boyd teológiai professzort, aki könyveiben és cikkeiben vitába száll a Jézus-szemináriummal.

ÖTÖDIK INTERJÚ: GREGORY A. BOYD, PH.D.

Boyd 1996-ban csapott össze először a Jézus-szemináriummal, amikor megsemmisítő kritikát írt a Jézussal kapcsolatos liberális felfogásról a következő címmel: *Cynic Sage or Són of God? Recovering the Reál Jesus in an Age of Revisionist Replies* (Cinikus bölcs vagy Isten Fia?

A valóságos Jézus felfedezése a revizionista válaszok korában). A lábjegyzetekkel sűrűn ellátott 416 oldalas kötetet a *Christianity Today* olvasói az év legjobb könyvének járó díjjal jutalmazták. A népszerű *Jesus under Siege* (Jézus kereszttűz alatt) ugyanennek a témának az ismeretterjesztő változata.

Boyd többi könyve között érdemes megemlíteni díjnyertes munkáját, melynek *Letters from a Sceptic* (Egy kételkedő levelei) a címe, és amely egykor szkeptikus édesapjával folytatott ölre menő vitáik krónikája (melynek során az apa elkötelezett keresztténnyé vált), valamint a *God at War: The Bibié and Spiritual Conflict* (Az isteni hadviselés - a Biblia és a

lelki küzdelem) című könyvét, mely a kereszténységgel kapcsolatos intellektuális kérdésekre ad választ.

Filozófiai tanulmányait a Minnesotai Egyetemen végezte, a Yale Egyetem teológiai fakultásán *master of divinity* fokozatot szerzett, majd a Princeton Theological Seminaryn doktorált.

Ugyanakkor mégsem egy elefántcsonttoronyba visszahúzódó entellektüel benyomását kelti. Hullámos, fekete haja, szálfa termete és féloldalas mosolya, valamint fékezhetetlen mozgásigénye Howie Mandellre, az ismert komikusra emlékeztetett.

Úgy törnek elő belőle a szavak, mint a víz a megrepedt vezetékből. Szédítő sebességgel ontja magából a bonyolult tudományos eszmefuttatásokat és a teológiai fogalmakat. Állandó mozgásban van, gesztikulál, fészkelődik a székén. Az inge soha sincs rendesen betűrve, dolgozószobájában szanaszét repkednek a teleírt papírlapok, és a könyvek egymás hegyén-hátán hevernek a padlón. Egyszerre gondolkodik, vitatkozik, kérdez, csodálkozik, álmodozik, szemlélődik és záporozza az ötleteket.

Egyetlen foglalkozás nem is elégíti ki. Amellett, hogy a Bethel College teológiaprofesszora, a Woodland Hill-i gyülekezet lelki-pásztoraként is tevékenykedik, ahol egyebek között szenvedélyes prédikációinak köszönhetően hat éven belül negyvenkettőről huszonötezerre nőtt az istentiszteletet látogatók száma. Lelkipásztori munkája a garancia arra, hogy tudósként sem rugaszkodik el a mindennapi élet realitásától.

Szívesen folytat eszmecserét ateistákkal. A néhai Gordon Steinnel „Létezik-e Isten" címmel folytatott nyilvános vitát. Más alkalommal a lelkipásztorból szkeptikussá lett Dán Bakerrel szállt ringbe „Valóban feltámadt Jézus a halálból?" címmel. A Minnesotai Iszlám Központ által szponzorált program keretében pedig a „Háromság-e az Isten?" kérdésében rendezett vitaesten szerepelt. Boydot félelmetes ellenféllé teszi éles elméje, empátiája, valamint széles körű bibliai és filozófiai műveltsége.

Senkit sem ismerek, aki nála jobban képes elegyíteni a népszerű kultúrát és az elmélyült tudományosságot. Mondatát egy új filmmel kapcsolatos mellékes megjegyzéssel kezdi, majd mély filozófiai kérdésfeltevéssel zárja. Fesztelen stílusa és közvetlensége (ki mutat nekem még egy bibliakutatót, aki olyan szavakat használ, mint „rinyál" vagy „dilis"?) megkönnyítette számomra, hogy szinte rögtön otthon érezzem magam a zsúfolt

másodikemeleti dolgozószobában. Nem volt szükség tiszteletkörökre, Boyd máris felpörgött és készen állt, hogy válaszoljon a kérdéseimre.

RADIKÁLIS ÍRÁSOK

Elhatároztam, hogy az átlagos újságolvasó nézőpontjából indulok ki. - Az emberek az újságok és a magazinok lapjain találkoznak a Jézus-szeminárium sommás megállapításaival, és azt hiszik, hogy ez képviseli az újszövetségi kutatások fő csapását. De valóban ez a helyzet?

- Nem - jelentette ki olyan arccal, mint aki citromba harapott. - Természetesen *nem* ez a helyzet, ugyanakkor igaza van: az olvasóknak ez a benyomása.

Addig fészkelődött a székén, amíg elég kényelmesen ült ahhoz, hogy elmeséljen egy történetet. - Abban az időben, amikor a *Time* megjelentette első nagyobb cikkét a Jézus-szemináriumról, hosszas beszélgetéseket folytattam a kereszténységről egy komolyan érdeklődő ismerősömmel. Természeténél fogva kételkedő ember volt, akit teljesen megszédítettek a New Age gondolatai.

– Volt egy közös barátunk, aki kórházba került, és amikor meglátogattam, összefutottam ezzel az ismerősömmel, aki éppen a *Time* magazint olvasta. Mikor beléptem a kórterembe, a következő szavakkal fogadott: „Nos, Greg, úgy tűnik, a kutatók nem értenek veled egyet" - és ezzel hozzám vágta a magazint.

Boyd szomorúan és hitetlenkedve rázta a fejét. - Egy ilyen cikk elég volt neki ahhoz, hogy többé ne vegyen engem komolyan. Bár tudta, hogy én is bibliakutató vagyok, úgy értelmezte a cikket, hogy a kutatók többsége, a hozzám hasonló dilis fundamentalistákat leszámítva, a Jézus-szeminárium nézeteit osztja.

Együtt éreztem Boyddal, mert magam is sokakkal találkoztam, akik a Jézus-szemináriumot a kutatók többségével azonosították. -Gondolja, hogy véletlenül alakul ki bennük ez a benyomás? - kérdeztem.

-A Jézus-szeminárium persze szeretné ilyen színben feltüntetni önmagát - felelte Boyd. - És ez benne a legbosszantóbb, nem csak az evangéliumi, hanem más felfogású kutatók számára is.

– *Az öt evangélium* című könyvükben lefektetik a „kutatói bölcsesség hét alappillérét", mintha ahhoz, hogy valaki igazi kutatónak számítson,

mindenképpen az ő módszereikhez kellene igazodnia. De rengeteg kutatóról tudok, akiknek komoly fenntartásaik vannak ezen „alappillérek"-kel szemben. Ráadásul a Jézus-szeminárium a saját maga által lefordított Bibliát „a tudományos kiadás"-nak nevezi, mintha azt akarná mondani, hogy a többi fordítás nem tudományos igénnyel készült.

Megállt egy pillanatra, majd rátért a lényegre. - Az az igazság -mondta -, hogy a Jézus-szeminárium tagjai a kutatók társadalmának egy rendkívül szűk, radikális köréhez tartoznak, annak is a szélsőséges nézeteit képviselik. A legkevésbé sem képviselik a bibliakutatások főáramát.

– És különös módon ők is létrehozták a maguk fundamentalizmusát. Kijelentik, hogy egyedül ők képviselik a helyes irányzatot. A sokféleség nevében - tette hozzá kajánul - sok esetben éppen az ő felfogásuk az, amely nem tűr ellenvéleményt.

AZ „IGAZI" JÉZUS FELFEDEZÉSE

– A Jézus-szeminárium tagjai - mondtam - nem rejtik véka alá céljaikat.

– Igen, így van. Határozottan kijelentik, hogy meg akarják szabadítani a Bibliát a fundamentalizmustól, s Amerikát attól a „naiv" hittől, mely szerint a Biblia Jézusa az „igazi" Jézus. Azt mondják, olyan Jézust akarnak, aki a ma emberéhez szól. Egyikük azt írta, hogy a hagyomány Jézusának nincs mit mondania az olyan kérdésekről, mint az ökológiai válság, a nukleáris válság vagy a feminizmus, ezért új Jézus-képre van szükségünk. Ahogy egy másik képviselőjük fogalmazott, „új fikcióra" van szükség.

– Az a legnagyobb probléma, hogy közvetlenül a tömegekhez fordulnak, és nem a többi kutatóhoz. Kutatásuk eredményeit ki akarják vinni az elefántcsonttoronyból, és a közvélemény befolyásolásának piacán szeretnék eladni. A kereszténységnek egy teljesen új formája lebeg a szemük előtt.

Érdekesnek tűnt az új Jézus, új hit, új kereszténység gondolata. - Beszéljen arról a Jézusról, akit a Jézus-szeminárium felfedezett - kértem. - Milyen ő?

– Lényegében mindenki azt fedezte fel benne, amit keresett. Némelyek politikai forradalmárnak, mások vallási fanatikusnak, csodatevőnek vagy ördögűzőnek, feministának, az egyenlőség hívének vagy éppenséggel anarchistának tartják, és még sorolhatnám -mondta, majd a lényegre tért: - Egy dologban azonban mindannyian egyetértenek: Jézus ugyanolyan ember

volt, mint bárki más. Talán rendkívüli ember volt, talán az emberben rejlő lehetőségeket olyan mértékig volt képes kiaknázni, mint rajta kívül senki más, de semmi esetre sem volt természetfeletti lény.

– Azt állítják tehát, hogy maga Jézus, és első követői nem tekintették őt sem Istennek, sem Messiásnak, és a halálának sem tulajdonítottak különleges jelentőséget. A keresztre feszítése sajnálatosan korán vetett véget az életének, a feltámadásáról szóló híresztelések pedig csak később keltek lábra, mikor a követői megpróbálták feldolgozni a szomorú valóságot.

LEGYÜNK MÉLTÁNYOSAK

Felálltam, és a könyvespolchoz léptem, miközben megfogalmazódott bennem a következő kérdés. - Ön hisz Jézus feltámadásában, és talán ez túlságosan is befolyásolja tudományos álláspontját -mondtam. - A Jézus-szeminárium olyan mozgalomként határozza meg önmagát, mint ami elfogulatlanul keresi az igazságot - szemben az önhöz hasonlóan vallásosan elkötelezett emberekkel, akik egy adott teológiai rendszer keretein belül gondolkodnak.

Boyd felém fordult. - Nem erről van szó - jelentette ki. - A Jézusszeminárium tagjai legalább annyira elfogultak, mint az evangéliumi keresztények, sőt, még inkább. Egy sereg előfeltevéssel fognak hozzá a kutatáshoz, ami persze valamilyen mértékig mindannyiunkra jellemző.

– Abból az előfeltevésből indulnak ki, ami kétségkívül nem elfogulatlanságra vall, hogy az evangéliumok nem megbízhatóak. Azért helyezkednek kezdettől fogva erre az álláspontra, mert az evangéliumok olyan eseményekről számolnak be, amelyek történelmileg valószínűtlennek tűnnek, például csodákról, mint amilyen a vízen járás vagy a halottak feltámadása, ilyesmi, mondják, egyszerűen nem történhet meg. Ez a naturalista felfogás, amely szerint a természeti vagy fizikai világ minden jelensége mögött természetes ok húzódik meg.

– Igen, de az emberek így élik az életüket - vetettem közbe. - Vagy azt akarja mondani, hogy minden történés mögött természetfeletti okokat kellene keresni?

– Világos, hogy nem kell természetfeletti okokra hivatkozni ott, ahol erre nincs szükség - mondta Boyd. - Ezek a kutatók azonban ennél tovább

mennek, és kijelentik, hogy erre *soha* nincs szükség. Eleve abból indulnak ki, hogy a történelem valamennyi eseménye a saját tapasztalataik mintájára történt meg, és mivel ők a természetfelettivel soha nem szembesültek, azt feltételezik, hogy csodák sohasem történtek.

– Eljárásuk a következő: kezdettől fogva kiiktatják a természetfelettit mint lehetőséget, és azt mondják, „Lássuk a Jézusra vonatkozó bizonyítékokat!" Nem csoda, ha a fenti következtetésre jutnak.

Meg akartam fordítani a dolgot. - Hát jó. Akkor nézzük, hogyan járna el ön!

– Azzal egyetértek, hogy ne hivatkozzunk a természetfelettire mindaddig, amíg ez nem indokolt. Keressünk először természetes magyarázatot. Ezt az életben is így teszem. Kidől egy fa. Lehet, hogy kirágták a gyökerét a hangyák? Vagy talán egy angyal döntötte ki? Nos, ezt a következtetést csak akkor vonnám le, ha határozott bizonyítékaim lennének erre nézve.

– Ezzel tehát egyetértek. Azzal a feltételezéssel azonban már nem, hogy eleget tudunk a világegyetemről ahhoz, hogy kijelenthessük, hogy Isten, ha egyáltalán létezik, soha nem avatkozhat be a világunkba természetfeletti módon. Ez nem a történelem ismeretére épülő feltételezés. Ez pusztán metafizika.

– Úgy vélem, bizonyos alázatra van szükség a történelmi kutatásokhoz, és ahhoz, hogy kijelentsük: „Lehet, hogy Jézus valóban feltámadt a halálból. Az sem kizárt, hogy a tanítványai valóban azt látták, amit az evangéliumok állítanak. És ha erre nem találunk más magyarázatot, vizsgáljuk meg ezt az eshetőséget is!"

– Azt hiszem, hogy ez az egyetlen méltányos megoldás.

A KRITÉRIUMOK KRITIKÁJA

A Jézus-szeminárium egy saját maga által kialakított előfeltevés- és kritériumrendszer alapján dönti el, hogy melyek az evangéliumoknak azok a szavai, amelyeket Jézus soha nem mondott. Ám ésszerűek és indokoltak ezek a kritériumok? Vagy kezdettől fogva azt a szerepet töltik be, mint a dobókockába épített súly, amely eleve meghatározza, hogy melyik oldalán áll meg a kocka?

– Számos problémát vetnek fel ezek az előfeltevések és kritériumok - kezdett bele a csoport módszerének elemzésébe Boyd. - Eleve feltétételezik például, hogy a későbbi egyház adta ezeket a szavakat Jézus szájába, hacsak nem bizonyítható az ellenkezője. Az evangéliumokkal szemben táplált gyanakvásuk pedig abban a feltételezésben gyökerezik, hogy a természetfeletti nem létezhet.

– A történészeknek számolniuk kell azzal, hogy bizonyítaniuk kell, ha valamit hamisnak vagy megbízhatatlannak tartanak, hiszen az emberek nem megrögzött hazudozók. E nélkül az alapállás nélkül igen keveset tudnánk ma az ókori történelemről.

– A Jézus-szeminárium feje tetejére állítja ezt az elvet, és azt mondja, hogy feketén-fehéren be kell bizonyítani, hogy egy bizonyos mondás valóban Jézustól származik-e vagy sem. Az rendben van, hogy a kutatók bizonyos kritériumrendszer alapján megvizsgálják Jézus mondásait. Ám azzal nem értek egyet, hogy ha a felállított kritériumoknak nem felelnek meg ezek a szövegrészletek, akkor rögtön kétségbe kell vonnunk a megbízhatóságukat. Az ilyen típusú negatív konklúzió komoly problémákat vet fel.

Ez az elméleti fejtegetés túl homályos volt számomra. Konkrét példákra volt szükségem ahhoz, hogy megértsem Boyd álláspontját. - Milyen kritériumok szerint vizsgálták Jézus mondásait? -kérdeztem.

– Az egyiket *kettős disszimilaritásnak* nevezik - felelte. - Ez azt jelenti, hogy csak akkor fogadják el a mondást bizonyítottan Jézustól származónak, ha az nem tulajdonítható egy zsidó rabbinak vagy a későbbi egyháznak. Ellenkező esetben azt feltételezik, hogy zsidó vagy keresztény forrásból került az evangéliumokba.

– Csak az a bökkenő, hogy Jézus zsidó volt, és ő alapította a keresztény egyházat, ennek megfelelően sem a zsidó, sem a keresztény gondolkodás nem állt távol tőle. Ez a kritérium tehát szükségszerűen ahhoz a negatív következtetéshez vezet, hogy Jézus voltaképpen alig mondott valamit.

– Aztán ott van a másik kritérium, amit így neveznek: *többszörös megerősítés,* ami azt jelenti, hogy csak akkor tulajdonítható egy mondás Jézusnak, ha az egynél több forrásban is föllelhető. Nos, ez a próba hasznos lehet, ha egy mondás megerősítéséről van szó. De miért volna ellenérv a másik irányban? Ha csak egy forrásban találkozunk vele, akkor nem érvényes? A helyzet az, hogy az ókori történelmi ismereteink

túlnyomó része egy-egy forrásra támaszkodik. Ha egy forrást megbízhatónak tartanak - és számos érv szól amellett, hogy az evangéliumok megbízható forrásnak minősülnek -, akkor azt szavahihetőnek fogadják el, még akkor is, ha a közlése más források alapján nem erősíthető meg.

– Azt azonban nem tekintik *többszörös megerősítésnek*, ha egy Jézusnak tulajdonított mondás két-három evangéliumban is előfordul. Máté, Márk és Lukács evangéliumát egyetlen forrásnak tekintik, mert feltételezik, hogy Máté és Lukács Márk evangéliumát használta forrásnak. Nem veszik észre, hogy egyre nagyobb számban vannak olyan kutatók, akiknek komoly fenntartásaik vannak ezzel az elmélettel szemben. Nyilvánvaló, hogy ilyen gondolatmenet alapján rendkívül nehéz többszörös megerősítést igazolni.

Boyd folytatta volna a fejtegetést, de közbeszóltam, hogy már értem az álláspontját: az előfeltevések alapján felállított kritériumok, a cinkelt kockához hasonlóan, nem is vezethetnek más eredményre, csak arra, amit kezdettől fogva el akartak érni.

A CSODATEVŐ JÉZUS

A naturalizmus talaján álló kutatók egyik módszere az, hogy párhuzamokat keresnek Jézus és más ókori személyek között annak kimutatására, hogy Jézus kijelentései és cselekedetei a maguk idejében egyáltalán nem számítottak szokatlannak vagy egyedülállónak.

– Hogyan vélekedik erről? - kérdeztem Boydot. - Léteztek az ókorban csodatevő rabbik, akik ördögöt űztek, vagy esőért imádkoztak. Egyes kutatók szerint Jézus is csupán egy a sok zsidó csodatevő között. Megállja a helyét ez a párhuzam?

Most lendült bele igazán Boyd, a nagy vitázó, és pillanatok alatt egy egész érvrendszert épített fel. Örültem, hogy magnóra vettem a beszélgetést, egy gyorsíró sem győzte volna lejegyezni azt a szóáradatot, ami ezután következett.

– Ezek a párhuzamok, ha közelebbről megvizsgáljuk őket, igen gyorsan összeomlanak - kezdte, majd egyre jobban belemelegedett. - Először is, a zsidó történelemben példátlanul fontos szerephez jut a természetfeletti Jézus életében.

– Másodszor, csodáinak radikális jellege teljesen elválasztja őt minden más csodatevőtől. Nem csupán az történt, hogy imádkozott, és elállt az eső. O vakot, siketet, leprást gyógyított, lecsende-sítette a vihart, kenyeret és halat szaporított, és embereket támasztott fel a halálból. Erre sehol sem találunk párhuzamot.

– Harmadszor, Jézus legfőbb megkülönböztető jegye az, hogy saját tekintélye alapján tett csodát. Ő az egyetlen, aki kimondta: „Ha én Isten ujjával űzöm ki a démonokat, akkor Isten országa köztetek van", tehát egyedül önmagára hivatkozik. Azt mondta: „Azért jöttem, hogy megszabadítsam a foglyokat." Istent, az Atyát dicséri mindazért, amit tesz, de egyszer sem fordul elő, hogy Istent arra kérné, tegyen csodát helyette. Istennek, az Atyának a hatalmával tesz csodát. És erre egyszerűen nincs párhuzam.

– Ebbe a sorba illik az is, ahogyan Jézus önmagáról szólt: „Nekem adatott minden hatalom", „ég és föld elmúlnak, de az én igéim nem múlnak el". Egyetlen rabbi sem állított ilyesmit magáról.

Boyd szinte egy szuszra sorolta érveit. Mikor újra szóhoz jutottam, megkérdeztem: - És mi az ön álláspontja?

– Jézus párhuzamba állítása a csodarabbikkal - Mondta Boyd nevetve - nagyon-nagyon erőltetett.

JÉZUS ÉS A CSODÁLATOS APOLLONIOSZ

Nem hagytam, hogy Boyd félelmetes vitakészsége megfélemlítsen. Elhatároztam, hogy egy fogósabb kérdést szegezek neki: jóval megalapozottabb a párhuzam Jézus és a történelem egyik alakja, a tüanai Apolloniosz között.

– Itt van ez az ember az I. századból - kezdtem akiről azt írják, hogy sokakat meggyógyított, és démonokat űzött ki, feltámasztott egy halott gyermeket, és a halála után megjelent a követői előtt. Sokan rá hivatkozva így érvelnek: „Ha Apolloniosz történetét legendának tartjuk, akkor miért nem mondjuk ugyanezt Jézus történetéről?"

Boyd bólintott, majd így szólt. - Elismerem, hogy első hallásra ez komoly érvnek hangzik - mondta. - Amikor az egyetemen először hallottam Apollonioszról, nagyon megdöbbentem. Ám ha alaposan és tárgyilagosan

megvizsgáljuk a történelmi tényeket, rájövünk, hogy ez az állítólagos párhuzam nem állja meg a helyét.

Én azonban nem elégedtem meg általánosságokkal. - Folytassa! - kértem. - Üsse le teljes erőből a feladott labdát!

– Rendben. Nos, először is az életrajzírója, Philosztratosz, másfél évszázaddal Apolloniosz után élt, míg Jézus élete és az evangéliumok lejegyzése között egy generációnyi idő sem telt el. Minél rövidebb ez az időbeli távolság, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy legendás elemek rakódnak a történetre, vagy tévedés és pontatlanság kerül bele.

– További eltérés, hogy az evangéliumokból négy is rendelkezésünkre áll, melyekre bőséges megerősítő bizonyítékot találunk Pál apostol írásaiban, és amelyeket bizonyos fokig Biblián kívüli szerzők, például Josephus és mások is alátámasztanak. Apolloniosz esetében viszont csupán egyetlen forrásra támaszkodhatunk, és míg az evangéliumok kiállják a próbát, amely történelmi megbízhatóságukat vizsgálja, ugyanez nem mondható el az Apollonioszról lejegyzett történetekről.

– Ráadásul Philosztratoszt egy császárnő bízta meg az életrajz megírásával, kifejezetten azzal a céllal, hogy templomot állíttasson Apollonioszнak. A császárnő Apolloniosz követője volt, ezért Phi-losztratosznak bizonyára anyagi érdeke is fűződött ahhoz, hogy történetét minél jobban kiszínezze, és a császárnő kedvében járjon. Ezzel szemben az evangéliumok szerzőinek nem volt mit nyerniük Jézus történetének megírásával, sőt annál többet veszíthettek, és semmiféle érdek, mint például az anyagi haszonszerzés, nem motiválta őket.

– Figyelemreméltó az eltérés Philosztratosz és az evangéliumok stílusa között is. Míg az evangéliumok a szemtanú határozott és biztos nézőpontjából mondják el Jézus történetét, Philosztratosznál sok a bizonytalanság. így fogalmaz: „Beszámolók szerint...", vagy: „Némelyek azt mondták, a kislány meghalt, mások viszont úgy tudták, hogy csak beteg." Becsületére legyen mondva, hogy ezt meg is mondja, és a történetet csupán történetként kezeli.

– És egy döntő szempont: Philosztratosz a III. század elején Kappadókiában élt, ahol akkor már jó ideje jelen volt a kereszténység. Ha tehát átvétel történt, akkor azt csak ő követhette el. Elképzelhetjük

Apolloniosz követőit, akik a kereszténységben vetélytársat látva így szólnak: „O, valóban? Nos, Apolloniosz ugyanolyan csodákat tett, mint Jézus!" Mint amikor a gyerekek vetélkednek: „Az én apukám meg tudja verni a te apukádat!"

– És végezetül még valami. Kész vagyok elismerni, hogy Apolloniosz valóban nagyszerű dolgokat művelt, vagy legalábbis azt hitette el magáról. Ez azonban a legkevésbé sem csökkenti a Jézusra vonatkozó bizonyítékok jelentőségét.

JÉZUS ÉS A „MISZTÉRIUMVALLÁSOK"

Rendben van, gondoltam magamban. Tegyünk még egy próbát! Sok helyen azt tanítják, hogy Jézus életének több mozzanatában az ókori „misztériumvallások" egyes elemei köszönnek vissza, például a bemerítés és a szent lakoma szertartásai, vagy istenek haláláról és feltámadásáról szóló történetek. - Mi a helyzet ezekkel a párhuzamokkal? - kérdeztem.

– Ezt az érvet szívesen hangoztatták a múlt század elején, de mára szinte teljesen feledésbe merült, mert hitelét vesztette. Egyrészt az időbeli sorrend miatt, hiszen ha átvételről beszélünk, az csak a kereszténység egyes elemeinek átvételét jelentheti.

– A misztériumvallások afféle „csináld magad" vallások voltak, amelyek szabadon kölcsönöztek a legkülönbözőbb forrásokból. Ezzel szemben a zsidók mindig nagy gondot fordítottak arra, hogy megóvják hitüket a külső hatásoktól. Különleges népnek tekintették magukat, és erőteljesen elutasították a pogány hiedelmeket és rítusokat.

Számomra az istenek haláláról és feltámadásáról szóló mitológiai történetek lehetséges párhuzama tűnt a legérdekesebbnek. -Nem vonható párhuzam a kereszténység és a misztériumvallások között ezeknek a történeteknek az alapján? - kérdeztem.

– Miközben kétségkívül igaz, hogy bizonyos misztériumvallások-ban fontos szerepet játszik az istenek halála és feltámadása, ezek a mítoszok minden esetben a halál és újjászületés természetes körforgásáról szólnak - válaszolta Boyd. - A növényvilág meghal ősszel, tavasszal pedig újra életre kel. E jelenség feletti emberi csodálat fejeződik ki a meghaló és feltámadó istenekről szóló mitológiai történetekben, melyeket mesés elemek szőnek át. Olyan eseményeket beszélnek el, amelyek „tán igazak sem voltak".

– Ezzel éles ellentétben áll az a mód, ahogyan az evangéliumok Jézus Krisztust elénk állítják. Olyan férfiról szólnak, aki néhány évtizeddel korábban valóban élt. Pontos nevek szerepelnek bennük: Jézust Poncius Pilátus idejében feszítették meg, abban az évben, amikor Kajafás volt a főpap, az a férfi pedig, aki Jézus keresztjét vitte, Alexander és Rufusz apja volt. Ezek konkrét történelmi tények, amelyeknek semmi köze az olyan meséhez, amely „egyszer volt, hol nem volt".

– A kereszténység nem foglalkozik a természet életciklusaival, a vetéssel és az aratással. Ehelyett a halottak feltámadásáról, az örök életről és az Istennel való kiengesztelődésről szóló hit jelenik meg bemre, amely a zsidó vallásban gyökerezik, és amely teljességgel hiányzik a misztériumvallásokból.

– Ami pedig azt a felvetést illeti, mely szerint az Újszövetség keresztséggel és úrvacsorával kapcsolatos tanítása a misztériumvallásokból került a kereszténységbe, az egyszerűen szamárság. Csak egy ellenérvet hadd említsek: a feltételezett párhuzamos elemek legkorábbi megjelenése a Kr. u. II. századra tehető, tehát bármiféle átvétel éppenséggel csak a kereszténységből történhetett más vallásokba, és nem fordítva.

– Ugyanakkor a látszólagos hasonlóságok is rögtön szertefoszlanak, amint közelebbről megvizsgáljuk őket. A Mitrász-kultusz egyik beavatási rituáléja például abból állt, hogy a jelöltek egy levágott bika alá állva megfürödtek a bika vérében és belső részeiben, majd a többiekkel együtt megették a bikát.

– Nos az a feltételezés, hogy a zsidók bármiféle vonzalmat érezhették a beavatásnak e módja iránt, és erről a barbár „liturgiáról" mintázták volna a keresztséget és az úrvacsorát, nélkülöz minden valóságalapot, és éppen ezért a legtöbb kutató elveti ezt a nézetet.

TITKOS EVANGÉLIUMOK, BESZÉLŐ KERESZTEK

Amilyen nagy rendetlenség és szervezetlenség uralkodott Boyd dolgozószobájában, olyan komoly rendszeresség és összefogottság volt a professzor fejében. Elemzését a sokat emlegetett párhuzamokról meggyőzőnek és hitelt érdemlőnek találtam. Úgy döntöttem tehát, hogy áttérek egy másik témára, amely ugyancsak sokat szerepel a médiában:

azokra az „új felfedezésekre", melyeket a Jézus-szeminárium képviselői gyakorta emlegetnek műveikben.

– Sokat cikkezik a bulvársajtó *Tamás evangéliumáról, Márk titkos evangéliumáról*, A *Kereszt evangéliumáról* és a „Q"-ról - kezdtem. - Valóban léteznek olyan új felfedezések, amelyek megváltoztatják mindazt, amit eddig Jézus felől gondoltunk?

Boyd nagyot sóhajtott. - Nem, egyáltalán nincsenek olyan új felfedezések, amelyek bármi újat mondanának Jézusról. *Tamás evangéliumát* már régóta ismerjük, most csak felhasználják arra, hogy egy másfajta Jézus-képet kreáljanak. Legfeljebb arról beszélhetünk, hogy van néhány új elmélet *Tamás evangéliumával* kapcsolatban, maga az evangélium azonban nem számít újdonságnak.

– Ami pedig a „Q"-t illeti, az nem valamiféle felfedezés, hanem egy nagyjából másfél évszázados elmélet, amellyel azt próbálják megmagyarázni, hogy Lukács és Máté evangéliumában miért van annyi közös elem. Ami a dologban új, az a nagyon is megkérdőjelezhető módszer, mellyel egyes kutatók előfeltevéseik igazolása érdekében rétegekre bontják a feltételezett Q-t, amelyből a legendaképződés különböző fázisait próbálják levezetni.

Tudomásom volt arról, hogy a Jézus-szeminárium talán legbefolyásosabb kutatója, Jolin Dominic Crossan magabiztos kijelentéseket tett a Márk titkos evangéliumának nevezett irattal kapcsolatban. Állítása szerint ez az írás Márk evangéliumának egy cenzúrázatlan változata, amely titkos és bizalmas ismereteket tartalmaz lelki bennfentesek számára. Ennek alapján néhányan azt állították, hogy Jézus valójában mágus volt, mások pedig kijelentették, hogy az első keresztények között nagy számban voltak homoszexuálisok. A média persze sok fantáziát látott ebben a konspirációs forgatókönyvben.

– Milyen bizonyítékok vannak erre vonatkozóan? - kérdeztem Boydot.

– Semmilyenek - hangzott a sommás válasz.

Én azonban nem értem be ennyivel, és megkértem, mondja el, mire gondol.

– A helyzet az, hogy nem létezik semmiféle titkos Márk-evangélium - mondta. - Az egész feltételezés onnan ered, hogy egy kutató kiemelt egy idézetet a II. század végén élt Alexandriai Kelemen írásaiból, ami állítólag

ebből az evangéliumból származik. Ám ez, csodák csodájára, eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

– Az irat tehát nem áll rendelkezésünkre, egyetlen idézetet sem ismerünk belőle, és semmi okunk feltételezni, hogy bármilyen érvényes információt tartalmazna a történelmi Jézusról, vagy arról, amit az első keresztények gondoltak róla. Azt viszont tudjuk, hogy Kelemen meglehetősen hiszékeny volt, és bizonytalan eredetű írásoknak is hitelt adott.

– A *Márk titkos evangéliuma* tehát egy nem létező írás, amit egy nem létező szövegből idéz az a II. évszázad végén élt szerző, aki közismerten naiv és hiszékeny volt. A kutatók túlnyomó többsége ennek megfelelően nem tartja hitelt érdemlőnek ezt az elgondolást. Csupán a szenzációhajhász média kerített ekkora feneket a dolognak.

Crossan hitelt ad annak az iratnak is, amit ő maga nevezett el *A Kereszt evangéliumának*. - Ez vajon megüti a mércét? - kérdeztem.

– A legtöbb kutató ezt sem tartja hitelesnek, mert sok legendás elemet tartalmaz. Például Jézus hatalmasra nőtt termettel lép elő a sírboltból, majd fölmegy az égbe. Ezután előjön a sírból a kereszt, és beszélni kezd. Az újszövetségi evangéliumok sokkal józanabbak és megbízhatóbbak, mint bármi, ami ebben az írásban megjelenik. Inkább a kései apokrif írásokkal mutat rokonságot. Mivel bibliai anyagon alapul, mindenképpen később keletkezett, mint az evangéliumok.

A bibliakutatók túlnyomó többségével szemben a Jézus-szeminárium rendkívül nagy tekintélyt tulajdonít *Tamás evangéliumának*, melyet a négy hagyományos evangélium mellé helyez. A 3. fejezetben dr. Bruce Meztger professzor határozott kritikai álláspontra helyezkedett e nézettel szemben.

Kikértem Boyd véleményét is: - Miért nem illeti meg *Tamás evangéliumát* a többinek kijáró tisztelet?

– Mindenki egyetért abban, hogy ez az evangélium nagymértékben a gnoszticizmus hatása alatt áll, amely a II. századtól örvendett nagy népszerűségnek. Képviselői azt terjesztették magukról, hogy titkos meglátásokban, felismerésekben és kinyilatkoztatásokban részesültek, melyek nyomán az univerzum kulcsát kapták a kezükbe. A megváltás az ismeret által adatik - a görög *gnószisz* szó azt jelenti: ismeret, tudás.

– A legtöbb kutató ebbe a kulturális miliőbe, tehát a II. század közepére teszi *Tamás evangéliuma* keletkezési idejét. Hadd mondjak egy példát! Jézus mondásaként idézi a szöveg a következőt: „Minden nő, aki magát

férfivá teszi, bejut a mennyek országába." Ez ellentétben áll azzal a felfogással, amely ismereteink szerint Jézust jellemezte, ugyanakkor jól beleillik a gnosztikus gondolkodásmódba.

– Ugyanakkor a Jézus-szeminárium önkényesen úgy ítéli meg *Tamás evangéliumának* bizonyos részeit, hogy azok a Jézussal kapcsolatos hagyomány korai rétegeit képviselik, melyek a kánoni evangéliumoknál is korábbról származnak.

– Mivel Jézus e szakaszok egyikében sem utal isteni eredetére, és nem tesz semmit, ami természetfeletti hatalmat sejtetne, azt állítják, hogy a legkorábbi források szerint Jézus csupán nagy tanító volt. Ám ez az érvelés fából vaskarika. Csupán azért tartják *Tamás evangéliumának* egyes részeit korainak, mert olyan képet festenek Jézusról, amelyet ezek a kutatók az eredetinek tartanak. Valójában semmi sem indokolja, hogy a II. századból származó *Tamás evangéliumát* az I. századi újszövetségi evangéliumok fölé helyezzük.

TÖRTÉNELEM KONTRA HIT

A történelem Jézusa és a hit Jézusa - a Jézus-szeminárium szerint mély szakadék tátong e kettő között. Nézetük szerint a történelmi Jézus egy éles elméjű, szellemes, a kor kultúrájával szembehelyezkedő ember volt, aki sohasem állította magáról, hogy ő Isten Fia, míg a hit Jézusa nem egyéb egy halom szép elképzelésnél, amely segít ugyan abban, hogy helyesen éljünk, de valójában csak vágyálmok húzódnak mögötte.

– Nem csak mély szakadék választja el egymástól a történelem Jézusát és a hit Jézusát - felelte Boyd, amikor fölvetettem a témát. - Ha mindent elvetünk, ami Jézus isteni eredetéről szól, és arról, hogy ő kiengesztelést szerzett Isten és az emberek között, akkor a történelem és hit szöges ellentétben áll egymással.

– A Jézus-szeminárium így határozza meg a hit Jézusát: vannak bizonyos vallási szimbólumok, amelyek fontosak az emberek számára - Jézus, az Isten-ember, a kereszt, az önfeláldozó szeretet, a feltámadás. Bár az emberek valójában nem hisznek abban, hogy ezek valóságosan megtörténtek, mégis arra ösztönzik őket, hogy jobb életet éljenek, felülkerekedjenek egzisztenciális félelmeiken, megvalósítsák önmagukat, és ébren tartsák magukban a reményt a kétségbeesés közepette, és így tovább.

– Bocsánat - szakította félbe magát Boyd - de már olyan sokszor hallottam ezt a lemezé hogy a könyökömön jön ki.

– Ezek a liberális gondolkodók azzal érvelnek, hogy a történelmi kutatás módszereivel nem közelíthető meg a hit Jézusa, mert ő nem történelmi valóság, hanem csak egy szimbólum. De felteszem a kérdést: Hogyan lehetne Jézus bárminek a szimbóluma, ha nem a történelemben gyökerezik? A niceai hitvallás nem azt mondja, hogy „de jó volna, ha mindez igaz volna!", hanem azt: „Jézus Krisztust Poncius Pilátus alatt megfeszítették, és harmadnapra feltámadt a halottak közül."

– A teológiai igazság történelmi igazságon alapszik. Ez az Újszövetség alapállása. Gondoljon csak Péter beszédére az Apostolok cselekedetei 2. részében! Feláll, és azt mondja: „Ti pedig, barátaim, tanúi vagytok mindezeknek. Semmi nem történt titokban. Dávid sírja még mindig itt van közöttünk, Jézust azonban Isten feltámasztotta a halálból. Ezért hirdetjük, hogy ő az Isten Fia."

– Ha kiirtjuk a csodákat, és tagadjuk a feltámadást, akkor semmi hirdetnivaló nem marad. Azt mondja Pál, ha Jézus nem támadt fel a halálból, hiábavaló, haszontalan, üres a hitünk.

Kis szünetet tartott. Lejjebb vitte a hangját, és az igehirdető szónoki pátosza után a személyes meggyőződéséről valló ember hangnemére váltott.

– Nem akarom egy szimbólumra alapozni az életemet. Engem a valóság érdekel, és a keresztények hite mindig a valóságban gyökerezett. A liberális teológusok azok, akik vágyálmokat követnek, a kereszténység viszont nem vágyálom.

TÖRTÉNELEM ÉS HIT

Sok időt szenteltünk a Jézus-szeminárium szimbolikus Jézusának, aki nem képes a világnak egyebet nyújtani a remény illúziójánál. Mielőtt elváltunk, hallani akartam valamit Gregory Boyd Jézusáról is. Azt szerettem volna tudni, hogy vajon az a Jézus, akiről a teológia professzoraként tudományos könyveket ír, ugyanaz a Jézus-e, mint akiről vasárnap délelőttönként a gyülekezetben prédikál.

– Öntsünk tiszta vizet a pohárba! - kezdtem. - Jézus az ön számára a történelem és a hit Jézusa egy személyben?

A nyomaték kedvéért Boyd ökölbe szorította a kezét, mintha legalábbis gólt rúgtam volna. - Pontosan erről van szó, Lee! - örvendezett. Egészen előre húzódott a székén, úgy mondta el, hogy a kutatásai, no és a szíve, hogyan vezette el őt a hithez.

– A következőről van szó: Ha szeretünk valakit, akkor a szeretet túlmutat az illetővel kapcsolatos tényeken, de mégis ezekben a tényekben gyökerezik. Például szereti a feleségét, mert remek nő, szép, okos és kedves. Ezek a valóság tényei, ezért szereti őt.

– A szeretete azonban túlmutat a tényeken. Lehet, hogy mindezt tudja róla, mégse szereti őt, és mégse bízza rá magát. A döntés tehát meghaladja a tényeket, mégis a tények bizonyosságára épül.

– Így lesz az ember szerelmes Jézusba. Ha kapcsolatban vagyok Jézus Krisztussal, az túlmutat a róla szerzett történelmi ismereteken és tényeken, mégis a vele kapcsolatos történelmi tényekben gyökerezik. A történelmi bizonyítékok alapján hiszek Jézusban, a vele való kapcsolatom azonban messze túlmegy ezeken a bizonyítékokon: rábízom magam, és nap mint nap vele járok.

– Értem - szóltam közbe -, de elismeri, hogy a kereszténység olyan dolgokat állít Jézusról, amelyeket nagyon nehéz elhinni?

– Természetesen elismerem - felelte. - Pontosan ezért örülök annak, hogy hihetetlenül erős bizonyítékok szólnak mellette.

– Számomra - tette hozzá - semmi más nem jön szóba. Annak bizonyítékai, hogy Jézus az, akinek őt a tanítványai mondták, hogy csodákat tett, hogy feltámadt a halálból, és hogy Isten fiának vallotta magát - fényévekkel meghaladják a Jézus-szeminárium képviselői által felsorakoztatott érveket.

– Mit tudnak felmutatni ezek a kutatók? Egy II. század vége felé íródott levél rövid utalását egy elveszett, „titkos" evangéliumra, amit csupán egyvalaki látott, s aminek azóta szintén nyoma veszett. Továbbá egy III. századi beszámolót a keresztre feszítésről és a feltámadásról, amelyben a beszélő kereszt a főszereplő, és amelyről alig néhány kutató állítja, hogy előbb íródott az evangéliumoknál. Ezenkívül van még egy II. századi gnosztikus irat, melynek egyes részeit néhány kutató szeretné korábbra datálni, hogy alkalmas legyen előfeltevéseik alátámasztására. S végül van még egy bizonytalan feltételezéseken alapuló hipotetikus dokumentum,

amelyet nyakatokért érveléssel szeletelgetnek egyre vékonyabbra és vékonyabbra.

– Sajnálom! - roskadt vissza Boyd a székébe, és megrázta a fejét. - Erre én nem vagyok vevő. Sokkal ésszerűbb az evangéliumokban bízni, amelyek könnyedén kiállják a történelmi vizsgálódások próbáját, mint a Jézus-szeminárium ingatag kijelentéseire alapozni.

ERŐSÖDŐ KRITIKA

A szállodába visszatérve gondolatban visszapörgettem mindazt, amit Boydtól hallottam. Hozzá hasonlóan én is úgy éreztem: ha a hit Jézusa egyben nem a történelem Jézusa is, akkor nem érdemes időt pazarolni rá. Ha nem a valóságban gyökerezik, ha a halálból való feltámadásával nem igazolta istenségét, akkor nem több egy kellemes érzéseket ébresztő szimbólumnál, aki éppolyan érdektelen, mint a Mikulás.

Azonban jól megalapozott bizonyítékok állnak rendelkezésünkre arra vonatkozóan, hogy ő több ennél. Hallhattam eddig megbízható szemtanúkról, írásos, megerősítő és tudományos bizonyítékokról, melyek mind alátámasztják az Újszövetségnek azt az állítását, hogy Jézus a megtestesült Isten, és gondolatban máris felkészültem az újabb utazásra, hogy további történelmi bizonyítékokat bányásszak elő a személyéről és a feltámadásáról.

Érdemes közbevetőleg megjegyeznem, hogy Greg Boyd hangja nem magányosan kiáltó szó a Jézus-szeminárium nézeteivel szemben. A hozzá hasonló neves konzervatív bibliakutatókon kívül a legváltozatosabb teológiai háttérrel rendelkező, nagy tekintélynek örvendő tudósok is egyre erősebben hallatják a hangjukat.

Az egyik példa, a *The Reál Jesus* („Az igazi Jézus") című könyv a szállodai szobám éjjeliszekrényén feküdt. Szerzője dr. Luké Timothy Johnson, az Emory Egyetemen működő Candler School of Theology nagy tekintélyű professzora, az Újszövetség és A kereszténység eredete című tárgyak oktatója. A római katolikus Johnson, aki bencés szerzetesből lett bibliakutató, számos nagy hatású könyv szerzője.

Johnson módszeresen tűzi tolla hegyére a Jézus-szemináriumot, kijelentve, hogy tagjai, akik „semmiképpen sem nevezhetők elismert

Újszövetség-kutatóknak", olyan módszert követnek, amely „részrehajlóan ítéli meg az evangéliumi tradíciók eredetiségét", és eredményeik „már régen meghaladottak" így összegzi véleményét: „Kutatásaik nem nevezhetők a tudomány felelős művelésének, s ugyanez mondható el kritikai módszereikről is. Amit tesznek, az nem több, mint öncélú okoskodás."

Azzal folytatja, hogy más elismert kutatók hasonló véleményét, közöttük dr. Howard Clark Kee-t idézi, aki a Szemináriumot „tudományos becstelenségnek" nevezte, valamint a Duke Egyetem tanárát, Richard Hayest, aki Az öt evangéliumról írott recenziójában így fogalmazott: „Egyetlen bíróság előtt sem lehetne pert nyerni ezekkel a bizonyítékokkal."

Becsuktam a könyvet, és eloltottam a lámpát. Holnap olyan bizonyítékok nyomába kell erednem, amelyekkel csak nyerni lehet.

2. rész

Jézus nyomában

7. Az önértelmezés mint bizonyíték

Valóban meg volt arról győződve Jézus, hogy ő Isten Fia?

John Douglas rendelkezett azzal a nyugtalanító tulajdonsággal, hogy belelátott olyan emberek gondolataiba, akikkel sohasem találkozott.

A Szövetségi Nyomozó Iroda „pszichozsarujaként" a bűntény helyszínén begyűjtött információk és benyomások alapján igyekezett képet alkotni a még szabadlábon lévő bűnelkövető személyiségéről.

Íme egyik esete a sok közül: Douglas előre kijelentette, hogy a „sétautak gyilkosa" néven elhíresült sorozatgyilkos, aki 1979 és 1981 között követte el gaztetteit a San Francisco környéki erdőkben, olyan személy lehet, akinek beszédhibája van, hajlamos az állatkínzásra, ágyba vizel és piromániás. A nem sokkal később letartóztatott és vád alá helyezett gyanúsított pontosan megfelelt a Douglas által adott leírásnak.

Pszichológiai doktorátusával, hosszú évek nyomozói tapasztalatával, valamint azzal az adottságával, hogy képes megérteni az emberi viselkedés mozgatórugóit, Douglas komoly tekintélyre tett szert bűnözői profilok megrajzolása terén szerzett sikereivel. Ebben a tárgykörben több bestseller társszerzője is volt, és amikor Jodi Foster Oscar-díjat kapott a *Bárányuk hallgatnak* című filmben nyújtott alakításáért, nyilvánosan mondott köszönetét Douglasnek, akiről az FBI-tanácsadó alakját mintázta.

Hogyan képes Douglas megérteni olyan emberek gondolkodását, akikkel még soha életében nem beszélt? „A viselkedés a személyiség tükre" - nyilatkozta a Biography magazinnak.

Douglas mindenekelőtt alaposan megvizsgálja a bűntény helyszínén hátrahagyott nyomokat, és ha lehet, kikérdezi az áldozatokat, hogy megtudja, mit mondott és tett az elkövető. Ezekből a nyomokból - a bűnöző viselkedésének hátrahagyott jeleiből - kiindulva megrajzolja az illető pszichológiai portréját.

És most térjünk vissza Jézushoz: hogyan lehet anélkül, hogy személyesen beszélnénk vele, megismerni a gondolkodását, és megérteni az indítékait, szándékait és önértelmezését? Honnan tudhatjuk, mit gondolt önmagáról és a küldetéséről?

Úgy, hogy tanulmányozzuk a viselkedését, mondaná Douglas. Ha választ szeretnénk kapni arra a kérdésre, hogy Jézus Messiásnak és az Isten Fiának - vagy csupán egy rabbinak, esetleg prófétának - tekintette-e magát, meg kell néznünk, mit tett, mit mondott, és miként viszonyult az emberekhez.

Rendívül fontos megválaszolnunk azt a kérdést, hogy miként gondolkodott Jézus önmagáról. Egyes professzorok azt állítják, hogy Jézus istenségének mítoszát túlbuzgó követői terjesztették el a halála után. Ezek a professzorok úgy vélik, hogy az igazi Jézus forogna a sírjában, ha tudná, hogy istenként imádják. Ha lehántjuk róla a legendás elemeket, mondják, és feltárjuk a róla szóló legkorábbi dokumentumokat, azt találjuk, hogy ő soha nem kívánt több lenni egy vándortanítónál vagy egy alkalmi felforgatónál.

De vajon miről tesz tanúságot a történelem? Ennek kiderítése érdekében a kentucky-beli Lexingtonba repültem, majd kocsiba ülve végighajtottam a kanyargós úton, amely festő ecsetjére kívánkozó ménesfarmok mellett haladt el. Wilmore-ba érve megismerkedtem azzal a kutatóval, akinek a *The Christology of Jesus* (Jézus krisztológiája) című könyve pontosan ezt a témakört tárgyalja.

HATODIK INTERJÚ: BEN WITHERINGTON III PH.D.

Kentucky apró Wilmore nevű településén nincs sok látnivaló, ám ott van az Asbury Theological Seminary, melynek negyedik emeletén található Ben Witherington dolgozószobája. Az észak-karolinai születésű kutató egy déli úriember szívélyességével kínált kényelmes fotellal és kávéval, mikor leültünk, hogy arról beszélgessünk, mit gondolt önmagáról a názáreti Jézus.

Witherington otthonosan mozog ebben a kérdésben, hiszen könyvei között olyanok vannak, mint *Jesus the Sage* (Jézus, a bölcs), *The Many Faces of the Christ* (Krisztus sok arca), *The Jesus Quest* (Jézus nyomában), *Jesus, Paul and the End ofthe World* (Jézus, Pál és a világvége), *Women in the Ministry of Jesus* (Nők Jézus szolgálatában). Ezenkívül számos Jézusról szóló szócikket és tanulmányt írt szakszótárak és tudományos folyóiratok számára.

Witherington a Gordon-Cornwell Theological Seminaryn szerzett diplomát, s az angliai Durhami Egyetemen védte meg teológiai doktorátusát. Tanított az Asbury és az Ashland Theological Seminaryn, a Divinity School of Duke Universityn, és a Gordon-Cornwellen. Tagja a következő szervezeteknek: *Society fór the Study of the New Testament* (Újszövetségi Tanulmányok Társaság), *Society of Biblical Literature* (Bibliai Irodalmi Társaság) és *Institute fór Biblical Research* (Bibliakutató Intézet).

Witherington, mint vérbeli tudós, választékosán és megfontoltan, szavainak súlyát mérlegelve fogalmaz, miközben leplezetlen csodálattal, sőt elragadtatással közeledik tárgyához. Mindez még szembetűnőbbé vált, amikor átvitt egy csúcstechnikával felszerelt stúdióba, ahol egy képekből és dalokból összeállított lírai filmet készített nem sokkal korábban, amely Jézus áldozatát, emberségét, életének és szolgálatának nagyszerűségét ábrázolta.

Meglehetősen szokatlan, hogy egy tudós, aki sűrűn lábjegyzeteit, tudományos pontossággal megfogalmazott szakszövegek írásához szokott, a kreatív művészi önkifejezésnek ezt a formáját választja.

Witherington dolgozószobájába visszatérve egy olyan kérdéssel kezdtem bele Jézus önértelmezésének témájába, amelyet az evangéliumokkal ismerkedő olvasók szoktak feltenni.

– Úgy tűnik, hogy Jézus kissé homályosan fogalmaz saját személyét illetően - mondtam, miközben Witherington egy széket hozott magának. - Mintha vonakodott volna attól, hogy nyíltan megvallja, hogy ő a Messiás és Isten Fia. Talán nem is tartotta magát annak, vagy más oka lehetett erre?

– Nem, ez nem azért van, mert nem így gondolkodott magáról -felelte Witherington, miközben leült, és keresztbe tette a lábait. - Ha egyszerűen bejelenti: „Halló, emberek, én Isten vagyok", ezt úgy értették volna: „Én vagyok Jahve", hiszen a zsidók előtt ismeretlen volt a szentháromság fogalma. Csak Istent, az Atyát ismerték, akit Jahvé-nak hívtak, a Fiú Istent és a Szentlélek Istent azonban nem.

– Ezért ha valaki előállt volna azzal, hogy ő Isten, azt egyszerűen írem tudták volna értelmezni, közönséges istenkáromlásnak tekintették volna. Ebben az esetben viszont Jézusnak nem lett volna lehetősége arra, hogy elmondja az üzenetét.

– Ráadásul a zsidóknak nagyon határozott elképzeléseik voltak arról, hogy milyennek kell lennie a Messiásnak, Jézus viszont nem szerette volna, ha elhelyezik egy mások által gyártott skatulyában. Következésképpen nagyon óvatosan fogalmazott, mikor a nyilvánosság előtt beszélt. Egészen más volt a helyzet a tanítványok körében. Az evangéliumok azonban elsősorban Jézus nyilvános szereplésével foglalkoznak.

A LEGKORÁBBI HAGYOMÁNYOK

1977-ben egy brit teológus, bizonyos John Hick és vagy fél tucat hasonlóan gondolkodó kollégája megjelentetett egy könyvet, amely parázs vitát váltott ki azzal az állításával, hogy Jézus soha nem tartotta magát a megtestesült Istennek vagy Messiásnak. Ezek a fogalmak, írták, csak később alakultak ki, és utólag írták bele az evangéliumokba, hogy úgy tűnjön, mintha maga Jézus állította volna ezt önmagáról.

Ezen állítás tisztázása érdekében Witherington felkutatta a Jézussal kapcsolatos legkorábbi hagyományt - azt a legősibb anyagot, amely minden kétséget kizáróan mentes a legendás elemektől és meggyőző nyomokra bukkant azzal kapcsolatban, hogy Jézus kinek tekintette magát valójában.

Erre a kutatásra akartam terelni a beszélgetést, ezért ezt kérdeztem: - Abból, ahogyan Jézus másokhoz viszonyult, milyen következtetéseket lehet levonni az önmagáról alkotott képpel kapcsolatban?

Witherington egy másodpercre elgondolkodott, majd így válaszolt: - Figyelje meg a tanítványaival való kapcsolatát! Jézusnak tizenkét tanítványa volt, ám figyelemre méltó tény, hogy ő maga nem tartozott a tizenkettő közé.

Witherington nagy jelentőséget tulajdonított ennek a látszólag mellékes ténynek.

– Ha a tizenkettő a megújult Izraelt képviseli, akkor ebbe hogyan illik bele Jézus? - tette fel a kérdést. - O nem csupán része Izraelnek, nem egyszerűen egyik tagja a megváltott közösségnek, hanem ő hozza létre a közösséget, amint Isten az Ószövetség idején létrehozott egy népet, a tizenkét törzsből álló Izraelt. Ez az egyik nyom, amely elvezet az eredeti kérdés megválaszolásához.

Witherington ezután áttért egy másik támpontra: Jézus és Keresztelő János kapcsolatára. - Azt mondja Jézus: „Nem támadt asszonytól

születettek között nagyobb Keresztelő Jánosnál." Jézus azonban még nagyobb dolgokat tett szolgálata során, gondoljunk például a csodáira! Mit árul ez el Jézus önmagáról alkotott képéről?

– Talán az a legbeszédesebb, ahogyan Jézus a vallási vezetőkhöz viszonyul. Radikális kijelentésével, mely szerint az embert nem az szennyezi be, ami a száján bemegy, hanem az, ami a szívéből kijön, egyértelműen zárójelbe teszi Mózes harmadik könyvének tekintélyes részét, amely a rituális tisztálkodás aprólékos szabályait tartalmazza.

– A farizeusoknak nem volt ínyére ez az üzenet. Ők azt szerettek volna, ha minden marad a régiben, Jézus azonban kijelentette: „Nem, Istennek további tervei vannak. Új dolgokat cselekszik". Fel kell tennünk a kérdést: Ki az, akinek hatalma van arra, hogy félretegye a zsidó Szentírás Isten által sugalmazott részeit, és ezeket a saját tanításával cserélje fel?

– És hogyan viszonyult a római hatósághoz? Fel kell tennünk a kérdést, miért feszítették keresztre. Fia csupán egy ártalmatlan, példázatokban szóló bölcselő lett volna, miért végezte kereszten, ráadásul éppen húsvét idején, amikor egyetlen zsidó sem kívánja egy másik zsidó halálát? Kellett hogy legyen oka annak is, hogy a feje fölé táblát akasztottak ezzel a felirattal: „A zsidók királya".

ISTEN UJJÁVAL

Jézus kapcsolatrendszerének vizsgálata csak egy oldalról világítja meg önértelmezésének kérdését. További adalékokat gyűjthetünk ezzel kapcsolatban, mondta Witherington, ha Jézus tetteit, különösen csodáit vizsgáljuk meg. Kezemet fölemelve félbeszakítottam.

– Jézus csodái nem bizonyítják, hogy ő Istennek tartotta magát - mondtam -, hiszen később a tanítványai is hasonló csodákat tettek, mégsem képzelték magukat Istennek.

– A csodatételek valóban nem szolgálnak bizonyítékul Jézus önértelmezésének kérdésében - válaszolta Witherington. - Sokkal nagyobb jelentősége van annak, ahogyan ezeket magyarázta.

– Mire gondol? - kérdeztem.

-Azt mondja Jézus: „Fia én Isten ujjával ördögöt űzök, abból megtudhatjátok, hogy közel van az Isten országa." Nem olyan, mint a többi csodatevő, akik bámulatos dolgokat visznek végbe, de ebben ki is merül

minden tudományuk. Nem, Jézus csodái, így mondja maga is, *jelek*, melyek Isten országának eljövetelére mutatnak, ízelítőt adnak Isten országából. Ebben különbözik Jézus.

– Kifejtené ezt egy kicsit részletesebben? - szóltam ismét közbe. - Miben áll ez a különbség?

– Jézus valami egészen új dolgot, Isten országának a közeledtét látja a csodáiban - felelte Witherington. - Ő nem egyszerűen csodatevőnek tartja önmagát, hanem olyan személynek, akiben és aki által megvalósulnak isten ígéretei. Ezzel pedig nem sok kétséget hagy afelől, hogy transzcendenciát tulajdonít magának.

Bólintottam, majd Jézus szavaira tereltem a beszélgetést, hogy újabb nyomokra találjunk, melyek jobban megvilágítják önértelmezésének kérdését.

– Követői úgy hívták őt: „*Rabbouni"* azaz „Rabbi" - mondtam. -Vajon nem arra utal ez, hogy ugyanolyan tanító volt, mint korának többi rabbija?

Witherington elmosolyodott. - Az az igazság - mondta -, hogy Jézus merőben új módon tanított. Azzal a kifejezéssel kezdi a tanítását: „Ámen/Bizony, mondom nektek...", ami ennyit jelent: „Esküszöm, igaz mindaz, amit most mondani fogok..." Ez radikálisan különbözött a kor hagyományaitól.

– Hogyhogy?

– A judaista hagyományban a tanúskodás során két tanú bizonyságára van szükség, ahol A tanú megerősíti B tanú vallomását, és viszont. Ám Jézus maga tanúskodik kijelentései igazsága mellett. Tanítását nem mások tekintélyére építi, hanem kizárólag a sajátjára.

– Itt van tehát valaki, aki az ószövetségi prófétáknál is nagyobb tekintélyt tulajdonít magának. Nem csak abban hitt, hogy ugyanúgy isteni inspiráció részese, mint Dávid király, hanem abban is, hogy isteni tekintéllyel tanít, és közvetlenül az Istentől származó kinyilatkoztatás hatalmával szól.

Amilyen gyakran találkozunk az „ámen" kifejezéssel Jézus tanításában, olyan előszeretettel használta az „Abba" szót, amikor Istenhez imádkozott. - Mit árul el ez a tény arról, ahogyan gondolkodott magáról? - kérdeztem.

– Az „Abba" a gyermek és az apa közötti bensőséges kapcsolatra utal - magyarázta Witherington. - Érdekesség, hogy a korai judaizmusban a szeretett tanítót is így szólították a követői. Jézus ezt a szót Istenre

alkalmazta, és ismereteim szerint egyedül ő és a tanítványai imádkoztak Istenhez ilyen módon.

Amikor megkértem Witheringtont, fejtse ki bővebben ennek a jelentőségét, így válaszolt: - Jézus korában a zsidók nem ejtették ki Isten nevét, hanem körülírták. Minden szónál szentebbnek tartották, még attól is féltek, nehogy rosszul ejtsék ki. Ezért inkább így szólították meg Istent: a „magasságos, áldassék az ő neve", ám a nevét nem akarták kimondani.

– Az „Abba" viszont nagyon is személyes megszólítás - mondtam.

– így van - felelte. - Ez egy szeretetteljes és bensőséges megszólítás, amivel a gyermek fordul az apjához: „Papa, mit akarsz, mit tegyek?"

Itt azonban egy nyilvánvaló következetlenségre kellett rámutatnom. - Várjon csak! - szóltam közbe. - Az Abba megszólítás önmagában nem jelenti azt, hogy Jézus Istennek tartotta magát, hiszen a tanítványoknak is meghagyta, hogy imáikban ugyanígy szólítsák az Atyát, holott ők nyilvánvalóan nem istenfiak voltak.

– Az „Abba" jelentősége - jött a válasz - valójában az, hogy Jézus egy olyan bensőséges kapcsolatot mutatott be a tanítványainak, ami korábban ismeretlen volt. Az a kérdés, hogy ki az, aki változtatni tud az Istennel való kapcsolat hagyományos módján? Ki az, aki egy újfajta szövetségi viszonyt kezdeményezhet Istennel?

Jogosnak éreztem a különbségtételt. - Akkor tehát mi a jelentősége annak - kérdeztem -, hogy Jézus az Abba megszólítást használja?

– Rendkívül nagy jelentősége van! - felelte. - Azt jelzi, hogy Jézus olyan bensőséges kapcsolatban volt Istennel, amely egyedülálló volt a judaizmusnak abban az időszakában. És ami ebből a legfontosabb: Jézus azt mondja, hogy ez a megszólítás, ez az Abba-kapcsolat Istennel csak a vele való kapcsolaton keresztül válik lehetségessé. Ez köteteknél is többet mond arról, hogy miként tekintett önmagára.

Witherington ekkor egy újabb fontos szempontra tért át, nevezetesen arra, hogy Jézus következetesen magára alkalmazta az emberfia elnevezést. Közbeszóltam, hogy egy korábbi szakértőnk, Craig Blomberg már említette, hogy ez utalás Dániel könyvének 7. fejezetére. Witherington megerősítette, hogy az emberfia kifejezés az egyik legfőbb bizonyítéka Jézus messiási és transzcendens önértelmezésének.

Ezen a ponton szünetet tartottunk, mert össze akartam foglalni mindazt, amit eddig hallottam. Összerakva a Jézus kapcsolataiban, csodáiban és

szavaiban fellelhető támpontokat, jól kirajzolódik az önmagáról vallott felfogása.

A legkorábbi bizonyítékok alapján aligha lehet kétséges, hogy Jézus nem csupán csodatevőnek, tanítónak vagy prófétának tartotta magát, hanem ennél jóval többnek. Számos bizonyíték támasztja alá, hogy egyedi és rendkívüli fogalmakban gondolkodott magáról. De mégis: pontosan hogyan határozhatjuk meg önértelmezését?

JÁNOS PORTRÉJA JÉZUSRÓL

János evangéliumának bevezetése fenséges és félreérthetetlen szavakkal tanúskodik Jézus istensége mellett.

Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő kezdetben az Istennél volt. Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött... Az Ige testté lett, közöttünk lakott, és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal.

János 1,1-3.14

Emlékszem, amikor először olvastam János evangéliumának ezt a fenséges bevezetőjét, az volt az első gondolatom, hogy mit szólna ehhez Jézus. Talán megdöbbenve hárítaná el magától: „Hát ez a János alaposan melléfogott! Úgy kiszínezte és átmitologizálta a képemet, hogy nem ismerek önmagámra." Vagy jóváhagyóan csak annyit mondana: „Stimmel! Ez mind én vagyok. És még mennyivel több!"

Később kezembe akadtak egy kutató, Raymond Brown sorai, aki így vélekedett: „Nem kételkedem abban, hogy ha Jézus... János szavait olvasná, önmagáról alkotott felfogásának hű képét látná benne.” 3

És most itt volt az alkalom, hogy közvetlenül Witheringtontól halljam, egyetért-e Brown állításával - attól az embertől, aki egész életét Jézus önértelmezésének aprólékos és tudományos elemzésével töltötte.

Minden habozás és köntörfalazás nélkül felelte: - Igen, egyetértek. Semmi kifogásom ellene. János evangéliumában már egy némileg értelmezett Jézus-képet látunk, ugyanakkor meggyőződésem, hogy ez a kép logikusan következik mindabból, ami a történelmi Jézust jellemezte.

– És hadd tegyem hozzá: a másik három evangélium sem tartalmaz semmi olyasmit, ami ellene mondana annak, hogy Jézus Messiásnak tartotta magát.

Hirtelen a Máté által lejegyzett emlékezetes beszélgetés jutott eszembe, melynek során Jézus megkérdezte a tanítványoktól: „Ti kinek mondotok engem?" Péter egyértelmű választ adott: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia." Jézus nem keresett kibúvót, hanem megerősítette Pétert: „Boldog vagy, Simon, Jóna fia, mert nem test és vér fedte fel ezt előtted, hanem az én mennyei Atyám." (Lásd: Mt 16, 15-17)

Ennek ellenére akadnak olyan népszerű Jézus-ábrázolások - közöttük a *Krisztus utolsó megkísértése* című film is -, amelyek úgy mutatják be őt, mint aki bizonytalankodik önazonossága és küldetése felől. Egy bizonytalan és szorongó Jézust állítanak elénk.

– Van-e bizonyíték arra nézve - kérdeztem Witheringtont -, hogy Jézus valaha is válságot élt volna át önazonosságával kapcsolatban?

– Nem, identitásválság nem volt az életében, azt azonban magam is vallom, hogy élete bizonyos pontjain identitásának megerősítésére volt szüksége - felelte a professzor. - Ilyen volt a meg-keresztelkedése, a megkísértése, a megdicsőülése, és a Gecsemánékerti jelenet. Olyan rendkívüli pillanatok voltak ezek, amikor Isten megerősítette Jézust önértelmezésében és küldetésében.

– Például nem véletlen, hogy szolgálata a megkeresztelkedése után vette kezdetét igazán, amikor hang hallatszott az égből: „Te vagy az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm."

– És mit gondolt a küldetéséről?

– Abban látta feladatát, hogy szabadulást hozzon Isten népének, azaz küldetése Izraelre irányult.

– *Különösen* Izraelre - nyomtam meg a szót.

– Igen, így van - válaszolta Witherington. - Kevés utalás van arra nézve, hogy szolgálatát a pogányok felé is kiterjesztette volna. Ez már a későbbi egyház missziója volt. Mivel a prófétáknak adott ígéretek Izraelnek szóltak, Jézusnak Izraelhez kellett mennie.

„ÉN ÉS AZ ATYA EGY VAGYUNK"

William Lane Craig, *Reasonable Faith* („Ésszerű hit") című könyvében jelentős számban sorakoztat fel bizonyítékokat arról, hogy a keresztre feszítést követően húsz évvel már teljes pompájában virágzott az a krisztológia, amely Jézust a megtestesült Istennek hirdette.

Jaroslav Pelikán egyháztörténész kimutatta, hogy a legkorábbi keresztény prédikáció, a legkorábbi beszámoló egy keresztény vértanúról, a legkorábbi pogány jelentés az egyházról és a legősibb liturgikus imádság (lásd lKor 16,22) - Jézust mint Urat és Istent említi. így fogalmaz: „Világos üzenet ez arról, hogy az egyház kezdettől fogva hitte és tanította, hogy helyénvaló Jézus Krisztust 'Isten'-nek nevezni."

Ennek fényében ezt kérdeztem Witheringtontól: - Lát arra bármilyen lehetőséget, hogy e tanítás kialakulhatott volna, különösen ilyen korán, ha Jézus soha nem tett volna messiási kijelentéseket önmagával kapcsolatban?

– Nem - jelentette ki Witherington ellentmondást nem tűrő hangon -, hacsak fel nem tételezzük, hogy a tanítványok tökéletesen elfelejtették, ki volt a történelmi Jézus, és semmi közük sem volt ahhoz a hagyományhoz, amely mindössze húsz évvel a halála után már nyomon követhető. Őszintén szólva ennek egy történész szemében semmi értelme nincs.

Ha az ember történelemmel foglalkozik, tette még hozzá, bármi felmerülhet mint lehetőség, ám nem minden lehetőség egyformán valószínű.

– Lehetséges az - tette fel a kérdést -, hogy mindezt csupán kitalálták volna húsz évvel Jézus halála után, amikor még éltek tanúk, akik tudták, milyen volt Jézus valójában? Szerintem ennél valószínűtlenebb történelmi hipotézissel aligha lehetne előállni.

– Az azonban elgondolkodtató, hogy milyen változáson mentek keresztül Jézus tanítványai a keresztre feszítés után, akik nem sokkal előbb még megtagadták, elutasították vagy elhagyták őt. Nyilván olyasmi történt velük, amit Jézus is tapasztalt megkeresztelkedé-sekor: megerősítést nyert előttük, hogy Jézus az, akinek remélték.

Ki is volt Jézus? Türelmetlenül vártam, hogy Witherington végre összefoglalja számomra ennek lényegét. Kutatásainak eredményeképpen vajon milyen személyes meggyőződésre jutott abban a kérdésben, hogy kinek gondolta magát Jézus? Miután feltettem neki a kérdést, hátradőltem, és figyelmesen hallgattam a válaszát, melyet mély meggyőződéssel adott elő.

– Jézus azt gondolta magáról, arra választotta ki őt Isten, hogy megvalósítsa megváltási tervét az emberiség történelmében. Hitte, hogy ő Isten küldötte, akit Isten megbízott, és képessé tett

feladata végrehajtására, és aki Isten nevében szól. Amit tehát Jézus mondott, azt Isten mondta, amit Jézus tett, az Isten műve volt.

-A képviselet zsidó felfogása szerint a küldött azonos azzal, akit képvisel. Gondoljunk csak arra, milyen szavakkal küldte szét Jézus a tanítványait: „Bármit tesznek veletek, azt velem teszik"! Szoros kapcsolat valósul meg az ember és az általa megbízott személy között.

– Jézus tehát hitte, hogy isteni küldetésben jár, és az a küldetése, hogy megváltsa Isten népét. E mögött az a gondolat áll, hogy Isten népe elveszett, és Istennek tennie kell valamit - ahogyan mindig is tett - amivel közbelép, és visszavezeti népét a helyes útra. Ez a pillanat azonban más volt, mint a korábbiak. Ez volt az utolsó alkalom, az utolsó esély.

– Hitte Jézus, hogy ő Isten Fia és Isten felkentje? Igen. Emberfiának tekintette magát? Igen. Tudta, hogy ő az egyetlen Messiás? Igen. Azt gondolta, hogy Istenen kívül más is megválthatja a világot? Nem, nem hiszem, hogy ezt gondolta volna.

– És ez a legkülönösebb paradoxon, ami csak létezik: Isten úgy tervezte el, hogy Fia halála által váltja meg a világot. Éppen a halál által, aminél emberibbet nehéz elképzelni.

– Nos, Isten, isteni természetének megfelelően, nem hal meg. Hogyan lehet akkor ezt véghez vinni? Miként lehet Isten az emberi nem megváltója? Úgy, hogy emberré lesz. És Jézus hitte, hogy ez az ő küldetése.

– Azt mondja Jézus a Márk 10,45-ben: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért." Ez vagy a megalománia szélsőséges esete, vagy az a meggyőződés áll mögötte, amit Jézus ki is mond: „Én és az Atya egy vagyunk." Más szavakkal: „az Atya tekintélyével szólok, az Atya nevében cselekszem. Ha elutasítotok engem, az Atyát utasítjátok el."

– Akkor is erre a következtetésre jutunk, ha figyelmen kívül hagyjuk a negyedik evangéliumot, és csak a szinoptikusokat olvassuk végig. És erre a következtetésre vezet Jézus mindenkit, aki a Biblia tanulmányozása közben felteszi neki ezt a kérdést.

– Miért nincs még egy I. századi zsidó rabbi, akinek ma sokmillió követője lenne? Miért nem Keresztelő János mozgalma vált világméretűvé? Miért van az, hogy az I. század valamennyi szereplője közül, a római császárokat is beleértve, Jézus az egyetlen, akit még ma is istenként imádnak, míg a többiek eltűntek a történelem süllyesztőjében?

– Azért, mert Jézus - a történelem Jézusa - az Úr, aki él. Mert ő még mindig közöttünk van, míg a többiek réges-régen meghaltak.

ISTEN HELYÉT ELFOGLALVA

Witheringtonhoz hasonlóan sok más kutató is lelkiismeretesen végigtanulmányozta a Jézus életére vonatkozó legkorábbi bizonyítékokat, és ugyanerre a következtetésre jutott.

Craig például így ír: „íme, egy ember, aki Isten Fiának tekintette magát, aki isteni tekintéllyel szólt és cselekedett, aki csodatevőnek tartotta magát, és aki hitte, hogy az ember örök sorsa azon múlik, hogy hisz-e őbenne"

Majd ezt a megdöbbentő kijelentést teszi: „Jézus krisztológiai ön-értelmezése még akkor is egyértelmű, ha Jézus mondásainak mindössze azt a húsz százalékát vesszük figyelembe, amit a Jézus-szeminárium is eredetinek fogad el."

Royce Gordon Gruenler teológus szerint „abszolút meggyőző" bizonyítékok támasztják alá azt az állítást, hogy Jézus Istennel egyenlő.

Annyira rendkívüli Jézusnak ez az állítása, mondja Craig, hogy elkerülhetetlenül felmerül a kérdés, nem volt-e őrült. Megjegyzi, hogy James Dunn, aki könyvet is írt e témában, így fogalmaz: „Van még egy kérdés, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül: *Őrült volt-e Jézus?"*

A lexingtoni repülőtéren, amíg a chicagói járatra vártam, egy telefonfülkéből felhívtam az ország egyik vezető pszichológusát, hogy megállapodjunk egy interjú időpontjában.

Ideje volt ennek is utánajárni.

8. A pszichológiai bizonyíték

Őrült volt Jézus, amikor Isten Fiának vallotta magát?

Amikor egy pszichológus vagy pszichiáter tanúvallomást tesz, egy legalább hetven centiméter magas csúcsos süveget köteles viselni. A fejfedőre csillagok és villámok legyenek festve! Viseljen továbbá ötven centiméter hosszúságú fehér szakállat, és tanúskodásának hangsúlyos pontjainál varázspálcájával döfjön a levegőbe! A pszichológus vagy pszichiáter tanúvallomása alatt a törvényszolga a helyzethez illő félhomály biztosítása érdekében kapcsolja le a villanyt, és kétszer üssön meg egy kínai gongot!

Amikor Új-Mexikó szenátora, Duncan Scott a fenti szöveg felvételét javasolta - törvénymódosítás formájában - az állam alaptörvényébe, nem rejtette véka alá, mi a véleménye azokról a szakértőkről, akik amellett tanúskodnak, hogy a vádlott nem beszámítható, tehát a törvény előtt nem vonható felelősségre az általa elkövetett bűncselekményért. Scott cinizmusát kollégáinak többsége osztotta, így történhetett meg, hogy a kaján hangvételű törvénymódosítást az állam parlamentje elfogadta. A tréfa egészen a Képviselőházig eljutott, amely végül megakadályozta, hogy a szöveg törvényerőre emelkedjen.</p> <p class=">Nyilvánvaló kételkedés lengi körül a törvényszéki pszichiáterek és pszichológusok munkáját, akik a bírósági tárgyalásokon a vádlottak elmebeli állapotáról tanúskodnak, vagyis arról, hogy képesek-e együttműködni a védőügyvéddel, és jogilag beszámítható állapotban voltak-e a bűncselekmény elkövetésekor. A jogászok többsége azonban elismeri, hogy a mentális egészséggel foglalkozó szakemberek fontos szempontokkal segíthetik az igazságszolgáltatás munkáját.

Emlékszem egy esetre, amikor egy szolid háziasszony állt a bíróság előtt férje meggyilkolásának vádjával. Első pillantásra átlagos családanyának tűnt: jól öltözött, kedves és kellemes megjelenésű asszony volt, mint aki épp most sütött egy tál süteményt a szomszéd gyerekeknek. Hitetlenkedve szisszentem fel, amikor a pszichológus azt állította, hogy nem alkalmas a büntetőeljárásban való részvételre.

Mikor az ügyvéd a tanúk emelvényére szólította, eleinte világos, racionális és érthető válaszokat adott a feltett kérdésekre, ám lassan egyre bizarrabbá vált, amint halkan és nagy komolysággal előadta, hogyan zaklatta őt egy sereg ismert történelmi személyiség, köztük Eisenhower és Napóleon kísértete. Mire vallomása végére ért, a tárgyalóteremben senki sem kételkedett abban, hogy az asszony teljességgel elvesztette a kapcsolatát a valósággal. A bíró a vádlott kényszergyógykezelését rendelte el mindaddig, amíg olyan állapotba nem kerül, hogy felelőssé tehető a tettéért.

A külső megtévesztheti. A pszichológusnak az a dolga, hogy a vádlott álarca mögé pillantson, és feltárja mentális állapotát. Bár nem egzakt tudományról van szó, ami azt jelenti, hogy fennáll a tévedés, sőt a tudással való visszaélés lehetősége, a pszichológiai szak-vélemény mégis fontos szerepet játszik a vádlott védelmében.

Mi köze van mindennek Jézushoz? Ben Witherington az előző fejezetben meggyőző bizonyítékokat sorakoztatott fel amellett, hogy Jézus már a legkorábbi dokumentumok szerint is a megtestesült Istennek tekintette magát. Ez magától értetődően veti fel azt a kérdést, hogy vajon nem volt-e őrült, amikor ilyen igénnyel lépett fel.

Jézus elmeállapotának szakértő elemzése után kutatva felkerestem az ország egyik vezető pszichológiai szaktekintélyét Chicago külvárosának egyik irodaházában.

HETEDIK INTERJÚ: GARY R. COLLINS, PH.D.

Collins a Torontói Egyetemen szerzett pszichológusi diplomát majd a Purdue Egyetemen doktorált klinikai pszichológiából. Az emberi viselkedést kutatja, e tárgyban tanít és publikál mintegy harmincöt éve. Két évtizeden át volt a Trinity Evangelical Divinity School

pszichológiaprofesszora, és majdnem ugyanennyi ideig a pszichológiai tanszék vezetője.

A páratlan energiával és lelkesedéssel megáldott Collins rendkívül termékeny szerző. Közel 150 cikke jelent meg különféle szaklapokban és más folyóiratokban. Jelenleg a *Christian Counseling Today* szerkesztője, és a *Journal of Psychology and Theology* rendszeres szerzője.

Összesen negyvenöt kötete jelent meg eddig a pszichológia tárgykörében, közöttük: *The Magnificient Mind* (A lenyűgöző elme), *Family Shock* (Családi megrázkódtatások), *Can You Trust Psychology?* (Lehet-e bízni a pszichológiában?), és egy klasszikusnak számító tankönyv: *Christian Counseling: A Comprehensive Guide* (Keresztény lelkigondozás - részletes útmutató). Főszerkesztője volt továbbá a harminckötetes *Resources fór Christian Counseling* (A keresztény lelkigondozás kincsestára) című munkának, amely mentálhigiénés szakemberek számára íródott.

A tizenötezer tagot számláló *American Association of Christian Counselors* (Keresztény Lelkigondozók Amerikai Szövetsége) által elfoglalt épületrész világos és tágas igazgatói irodájában találkoztam Collinsszal. Deresedő fekete hajának és ezüstkeretes szemüvegének eleganciáját fokozta gesztenyebarna garbója, halszálkás felöltője és szürke pantallója (ám sajnos nem viselt csúcsos süveget, sem leomló fehér szakállt).

Azzal kezdtem az interjút, hogy az ablak felé mutattam, a szabadba, ahol a csendes havazás szép lassan betakarta az örökzöld fákat. - Néhány mérföldre innen - mondtam - van egy állami elmegyógyintézet. Biztos vagyok benne, hogy ha az ott lakókat megkérdeznénk, akadna közöttük olyan, aki istennek képzeli magát. Elmebetegeknek tartjuk őket. Jézus azt állította magáról, hogy ő Isten. O is elmebeteg volt?

– Rövid választ akar? - kérdezte Collins mosolyogva. - A válaszom: nem!

A téma azért ennél többet érdemel, gondoltam magamban. Szakemberek szerint a rögeszmés pszichózisban szenvedő emberek többnyire teljesen normálisnak látszanak, miközben az a téveszméjük, hogy ők felülmúlhatatlan személyiségek. Akadnak közöttük olyanok, akiknek sikerül áhítatos követőket toborozni maguk köré. Nem ez történt Jézussal is? - vetettem fel.

– Nos, kétségkívül igaz, hogy a pszichológiai zavarokkal élő emberek gyakran másnak mondják magukat, mint akik valójában - válaszolta Collins összefonva kezét a tarkója mögött. - Van, aki Jézusnak mondja magát, van, aki az Egyesült Államok elnökének, vagy valamilyen más hírességnek, például Lee Strobelnek - ironizált.

– A pszichológusok ugyanakkor - folytatta - nem csak azt nézik, mit mond egy ember, hanem ennél mélyebbre tekintenek. Megvizsgálják a páciens érzelmeit, hiszen a zavart személyiség gyakran mély depresszióba zuhan, vagy vehemens dühkitörései vannak, olykor pedig szorongás tör rá. De tekintsünk Jézusra: nem voltak kirívó és szélsőséges érzelem-megnyilvánulásai. Például sírt, amikor meghalt a barátja, Lázár, ami teljesen természetes egy érzelmileg egészséges ember esetében.

– Néha azonban eléggé haragosnak mutatkozott - vetettem közbe.

– Igen, de ez egészséges harag volt azokkal szemben, akik a szegények rovására tömték meg a zsebüket a templomban. Nem tekinthető irracionális dühkitörésnek, inkább jogos felháborodás volt ez az igazságtalansággal szemben.

– A rögeszmés embernek általában tévképzetei vannak - folytatta. - Az ilyen ember azt hiszi, valaki figyeli őt, és csapdába akarja ejteni. Nincs realitásérzéke, félreértelmezi mások cselekedeteit, és olyan dolgokkal vádol másokat, amelyek meg sem fordultak a fejükben. Ezzel a jelenséggel sem találkozunk Jézusnál. Ő kétségkívül a valóság talaján állt. Nem volt paranoiás, de felmérte, hogy valóságos veszélyek leselkednek rá.

– A pszichés problémákkal küzdő emberek gondolkodása is zavart: mivel képtelenek logikusan végiggondolni egy kérdést, téves és irracionális következtetéseket vonnak le. Ezzel sem találkozunk Jézusnál. Ő világosan, meggyőzően és választékosán fogalmaz. Meglátásai éles elmére és az emberi természet alapos ismeretére vallanak.

– A mentális zavarok egy másik jele az, ha valaki nem megfelelően viselkedik, például furcsán öltözködik, vagy képtelen betartani a társas viselkedés játékszabályait. Jézus viselkedése teljesen ésszerű volt, mély és tartós kapcsolatot ápolt a legkülönbözőbb társadalmi helyzetű és felfogású emberekkel.

Egy pillanatra megállt, bár éreztem, hogy még nem fejezte be. -És még mit figyelt meg vele kapcsolatban? - tudakoltam.

Collins tekintete a gyönyörű és békés, hóborította tájra révedt. Mikor újra megszólalt, az volt a benyomásom, mintha egy régi barátjára emlékezne.

– Tele volt szeretettel, de nem hagyta, hogy az együttérzés megbénítsa. Bár ideje nagy részében rajongó tömegek vették körül, mégsem volt önhitt. Kimerítő életmódja ellenére sikerült megőriznie valamiféle egyensúlyt. Mindig tudta, mit tesz, és merre tart. Mély együttérzéssel törődött az emberekkel, köztük asszonyokkal és gyerekekkel, akik akkoriban nem álltak a figyelem középpontjában. Elfogadta az embereket, ám nem hunyt szemet a bűneik felett. Tudta, hogy kit hogyan lehet megszólítani, és felismerte, hogy kinek mire van szüksége.

– Tehát mi a diagnózis, doktor úr? - kérdeztem.

– Mindent összevetve, semmi jelét nem látom annak, hogy Jézus bármiféle ismert elmezavarban szenvedett volna - foglalta össze egy mosoly kíséretében. - Sokkal egészségesebb volt, mint bárki, akit ismerek - magamat is beleértve.

„ŐRJÖNG"

Évszázadok távlatából visszatekintve a téveszmék jelenlétének legkisebb jelét sem találjuk Jézusnál. De mit mondanak azok, akik szemtől szemben látták őt? Milyennek láthatták Jézust azok, akik a közelében éltek?

– Akadnak Jézusnak olyan I. századi kortársai, akik hevesen vitába szállnának önnel - mutattam rá. - Szerintük Jézus igenis őrült volt. János evangéliuma 10,20-ban azt olvassuk, hogy sok zsidó így vélekedett róla: „Ördög van benne, és őrjöng." Kemény szavak ezek!

– Így igaz, de ne feledjük, nem arról van szó, hogy képzett mentálhigiénés szakemberek állapítják meg ezt a diagnózist - vetette ellen Collins. - Nézze csak meg, mi váltotta ki ezeket a kemény szavakat! Jézus megindító és mélyenszántó tanítása arról, hogy ő a jó pásztor. A hallgatóság erre a rendkívül szokatlan állításra reagált ilyen módon, és nem arról volt szó, hogy Jézust ténylegesen elmebetegnek tartották.

– És figyelje meg, hogy ezeket a megjegyzéseket mások azonnal cáfolják, amikor a 21. versben így szólnak: „Nem megszállott ember beszédei ezek. Vajon meg tudja-e nyitni az ördög a vakok szemét?"

– Miért van ennek jelentősége? - kérdeztem.

– Azért, mert Jézus nem csupán rendkívüli dolgokat állított magáról. Alá is támasztotta ezeket az együttérzéséből fakadó csodatettekkel, ilyen volt például a vak meggyógyítása.

– Tegyük fel, azt állítom magamról, hogy én vagyok az Amerikai Egyesült Államok elnöke! De az irodámban nem talál semmit az elnöki iroda hivatali jelvényei közül, nem is hasonlítok az elnökre, és nem őriznek a titkosszolgálat emberei. Senki sem respektálná az elnöki tekintélyemet. De ha az igazi elnök állítja magáról ugyanezt, az nem őrültség, mert ő tényleg elnök, amint azt számos megerősítő bizonyíték is alátámasztja.

– Jézus sem csak úgy mondta, hogy ő Isten, hanem ezt a kijelentést alá is támasztotta csodálatos gyógyításokkal, a természeti erők feletti hatalmának bemutatásával, rendkívüli és példa nélkül álló tanításával, mély emberismeretével, és végül a halálból való feltámadásával, amit soha senki nem tudott utánacsinálni. Amikor tehát Jézus Istennek vallotta magát, nem állított őrültséget. Ez volt az igazság.

Mikor Collins Jézus csodáit említette, újabb ellenvetés jutott eszembe. - Akadnak, akik a Jézus istenfiúságát alátámasztó csodákat kétségbe vonják - mondtam, és a táskámból egy könyvet vettem elő. Charles Templeton szkeptikus szavait idéztem:

Sok betegség - akkor is, most is - pszichoszomatikus eredetű, amelyek „meggyógyulhatnak", ha megváltozik a beteg észlelése. Hasonlóan a placebóhoz, amely a beteg állapotának javulását idézheti elő, ha bizalommal van orvosa iránt, a gyógyítóba vetett hit is megszüntetheti a betegségtüneteket. Minden sikeres eset növelte a gyógyító iránti tiszteletet, s ennek következtében gyógyító ereje is egyre hatékonyabbá vált."

– Nem arról van szó - vetettem fel -, hogy ezzel kételyt ébreszt a Jézus istenségét alátámasztó csodákkal szemben?

Collins válasza meglepett: - Semmi kivetnivalót nem találok Templeton állításában - felelte.

– Semmit?

– Vajon nem gyógyíthatott Jézus némelykor szuggesztió útján? Ezzel nincs semmi bajom. Igenis léteznek pszichés eredetű betegségek, és ha valaki új életcélt, új irányt talál, már nincs szüksége a betegségre.

– No és a placebó-hatás. Köztudott, hogy ha valaki hisz abban, hogy javulni fog az állapota, gyakran valóban javulást tapasztal. Az emberek

azzal a hittel mentek Jézushoz, hogy ő meg tudja őket gyógyítani, és valóban meggyógyultak. Ettől a tény még tény marad: a hogyantól függetlenül Jézus gyógyítja meg őket.

– Persze - tette gyorsan hozzá - ezzel nem lehet Jézus valamennyi gyógyítását megmagyarázni. A pszichoszomatikus gyógyulás gyakran sok időbe telik. Jézus gyógyításai pedig azonnali hatásúak. A pszichés gyógyulás után néhány nappal gyakran ismét jelentkeznek a korábbi tünetek, itt azonban ennek nyomát sem találjuk.

És Jézus olyan betegségeket is meggyógyított mint a veleszületett vakság vagy a lepra, amire nem lehet pszichoszomatikus magyarázatot adni.

– Ráadásul voltak, akiket a halálból támasztott fel, a halál pedig nem egy pszichésen előidézhető állapot. Azután ott vannak a természeti csodák: a vihar lecsendesítése, a víz borrá változtatása. Ezekre nincs fizikai magyarázat.

Nos... talán. Ámbár a víz borrá változtatása Jézus csodáinak egy másik lehetséges magyarázatát veti fel.

JÉZUS, A HIPNOTIZŐR

Ismert az a színpadi mutatvány, melynek során a hipnotizőr vizet ad a hipnotizálásra vállalkozó nézőnek, majd azt szuggerálja, hogy valójában bort iszik. Az nyalogatja a száját, tántorogni kezd, és úgy viselkedik, mint aki már legurított néhány pohárral.

Egy brit szerző, Ian Wilson felvetette a kérdést, hogy vajon nem ezzel a módszerrel győzte-e meg Jézus a kánai menyegző vendégeit arról, hogy a vizet zamatos borrá változtatta.

Wilson azt feszegeti, hogy Jézus egy tehetséges hipnotizőr lehetett, ami megmagyarázná életének természetfeletti vonatkozásait: az ördögűzéseket, a megdicsőülés jelenetét - amikor három tanítványa látta, hogy Jézus arca ragyog, és a ruhája fehér fénnyel izzik -, valamint a gyógyításokat is. Bizonyítékként Wilson egy tizenhat éves fiú esetét említi a közelmúltból, akinek a bőrbetegségét hipnózissal sikerült meggyógyítani.

Talán Lázár nem is a halálból tért vissza. Miért is ne lehetett volna egy halálközeli transzállapotban, amit hipnózis idézett elő nála? Ami pedig a feltámadást illeti, Jézus „úgy szuggerálhatta a tanítványait, hogy bizonyos előre elrendezett jelzések hatására (talán a kenyér megszegése volt az?), egy

előre meghatározott idő elteltével a halálát követően, hallucináció útján észlelték a megjelenéseit" -spekulál Wilson.

Ez meg azt a homályos evangéliumi utalást is megmagyarázná, mely szerint Jézus nem tudott sok csodát tenni szülővárosában, Názáretben. Wilson így ír:

Jézus pontosan ott nem tudott sikereket elérni, ahol hipnotizőrként a legesélytelenebb volt: azok között, akik a legjobban ismerték őt, és látták közönséges kisgyerekként felnőni. A hipnotizőr sikerének a kulcsa nagyrészt az a titokzatosság és csodálat, amely őt övezi, márpedig Jézus éppen ezt nélkülözte szülővárosában.

– El kell ismernie - mondtam Collinsnak -, hogy ez szerfelett érdekes magyarázat Jézus csodáinak megkérdőjelezésére.

Kétkedés ült ki az arcára. - Ez a fickó túlzott jelentőséget tulajdonít a hipnózisnak! - jelentette ki. - Tetszetős ellenérvnek hangzik, az kétségtelen, de nem állja ki az elemzés próbáját. Túl sok benne a homályos pont.

Collins ezután egyenként sorra vette a problémás pontokat. - Először is nem mindenki egyformán fogékony a hipnózisra.

– A színpadi hipnotizőr sajátos fojtott hangon szólítja meg a közönséget, és közben figyel, ki az, aki megfelelően reagál. Ennek alapján választja ki az „önként jelentkezőket", akik fogékonyak arra, hogy hipnotizálják őket. Egy nagyobb csoportban sokan vannak olyanok, akik nem reagálnak a hipnózisra. Amikor Jézus megsokasította a kenyeret és a halat, annak ötezer tanúja volt. Hogyan tudott volna mindenkit hipnotizálni?

– Másodszor, a hipnózis nem működik olyan embereken, akik kétkedve és szkeptikusan állnak hozzá. Hogyan hipnotizálhatta volna Jézus a testvérét, Jakabot, aki először nem hitt benne, később mégis látta őt, a Feltámadottat? Hogyan tudta volna hipnotizálni a tarzuszi Sault, a kereszténység ellenségét, aki soha nem találkozott vele földi életében, csak a feltámadása után? Miként hipnotizálta a kételkedő Tamást, aki el se hitte Jézus feltámadását addig, amíg az ujjaival nem érintette a sebhelyeit?

– Harmadszor, ami a feltámadást illeti, a hipnózis nem ad magyarázatot az üres sírhelyre sem.

– Hacsak - vetettem közbe - a tanítványok nem hipnotizált állapotban képzelték azt, hogy a sír üres.

– Még ha ez lehetséges volna is - hangzott Collins válasza Jézus nem hipnotizálhatta a farizeusokat és a római hatóságokat; ráadásul ők boldogan

bemutatták volna a holttestet, ha az a sírban maradt volna. Az a tény, hogy ezt nem tették, azt bizonyítja, hogy a sír valóban üres volt.

– Negyedszer, gondoljunk a borrá változtatott víz csodájára! Jézus nem beszélt a menyegző vendégeivel. És a szolgáknak sem mondta, hogy a vizet borrá változtatta, csupán annyi mondott, hogy vigyenek a vízből a násznagynak. O megkóstolta és kijelentette, hogy az bor, anélkül, hogy erre bármilyen sugallatot kapott volna.

– Ötödször, ha jól tudom, a Wilson által említett fiú gyógyulása nem azonnal következett be.

A *British Medical Journal* szerint az *ichthyosis* a hipnózis után öt nappal pergett le a tinédzser bal karjáról, majd több nappal ezt követően vált teljesen tünetmentessé. Testfelületének más részein a hipnózis sikere 50-95 százalékos volt, egy több héten keresztül tartó terápia után.

– Hasonlítsa ezt össze Lukács evangéliumának 17. fejezetével -mondta Collins -, ahol arról olvasunk, hogy Jézus tíz leprást gyógyít meg azonnal és száz százalékosan! Ezt nem lehet kizárólag hipnózissal magyarázni. És a sorvadt kezű ember meggyógyítását sem, amiről Márk evangéliuma 3. fejeztében olvashatunk. Ha az emberek transzba esve csak képzelték, hogy a férfi keze meggyógyult, később mindenképpen kiderült volna a turpisság. A hipnózis hatása nem tart sokáig.

– És végül meg kell említeni, hogy az evangéliumok sokféle apró részletet lejegyeznek arról, mi mindent mondott és tett Jézus, de ezekben a hipnotizálás szándékának a leghalványabb jelét sem fedezhetjük fel. És még folytathatnám a sort.

– Én is csak annyit mondtam, hogy érdekes a felvetés, de egy szóval sem említettem, hogy meggyőzőnek tartom - nevettem el magam. - Mégis könyveket írnak ilyen és hasonló elképzelésekről.

– Egyszerűen hihetetlen, hogy az emberek mi mindenre képesek annak érdekében, hogy kételyt támasszanak Jézus csodáival kapcsolatban - válaszolta Collins.

JÉZUS, AZ ÖRDÖGŰZŐ

Az interjú végéhez közeledve feltétlenül hallani szerettem volna Collins pszichológusi szakvéleményét egy másik kérdésben, ami a kételkedőket foglalkoztatja.

– Jézus ördögöt űzött-jelentettem ki. - Beszélt a démonokkal, és kiűzte őket olyan emberekből, akiket az evangéliumi leírás szerint megszálltak. De mondja, ésszerű dolog gonosz lelkekben hinni, és azt feltételezni, hogy ezek felelősek bizonyos betegségekért és magatartászavarokért?

A kérdésem nem hozta zavarba a professzort. - Teológiai felfogásom nem zárja ki, hogy higgyek a gonosz lelkek létezésében - felelte. - Sok olyan emberrel találkozhatunk napjainkban, akik hisznek az angyalokban. Ha elfogadjuk, hogy léteznek bizonyos szellemi erők, nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy ezek között lehetnek rosszindulatúak is. Ahol Isten cselekszik, ott ezek az erők aktívabbak a szokásosnál, és bizonyára ez történt Jézus idejében is.

Mivel Collins a teológiai felfogására hivatkozott ahelyett, hogy klinikai tapasztalatairól beszélt volna, megkérdeztem: - Pszichológusként találkozott már olyan esettel, ahol nyilvánvaló démoni hatásokat lehetett megfigyelni? - kérdeztem.

– Én magam nem találkoztam ilyen esettel, de az igazsághoz hozzátartozik, hogy nem egész pályafutásomat töltöttem klinikai környezetben - mondta. - Klinikus barátaim azonban már találkoztak ilyen jelenséggel, jóllehet egyikük sem hajlamos arra, hogy minden probléma mögött démoni hatást feltételezzen, sőt inkább szkepticizmusra hajlanak. M. Scott Peck pszichiáter kitér erre a kérdésre a People ofLíe („A hazugság népe") című könyvében.

Megemlítettem, hogy amikor Ian Wilson azt mondja, hogy Jézus olyan embereket gyógyított hipnózissal, akik csupán azt hitték magukról, hogy megszállottak, egyben azt is állítja, hogy „egyetlen reálisan gondolkodó ember sem" gondolja komolyan, hogy a megszállottság „valóságos démonok műve".

– Bizonyos fokig igaz az, hogy olyan következtetésekre jutunk, amilyeneket előzőleg kerestünk - válaszolta Collins. - Akik tagadják a természetfelettit, azok megtalálják a módját annak, hogy kiiktassák a démoni elemet, bármilyen messzire is kell menniük ehhez. Ragaszkodnak a gyógyszeres kezeléshez, és orvosságokkal tömik tele a beteget, akinek az állapota ennek ellenére nem javul. Vannak esetek, amelyek nem reagálnak a szokásos orvosi vagy pszichiátriai kezelésekre.

– Lehet szó Jézus ördögűzései esetében pszichoszomatikus gyógyításról? - kérdeztem.

– Igen, némelyik esetben lehet, de mindig figyelembe kell vennünk a gyógyítás körülményeit. Például mit kezdjünk azzal az esettel, mikor Jézus kiűzte egy emberből a démonokat, azok pedig disznókat megszállva szakadékba vetették magukat? Miféle pszichoszomatikus vonatkozást lehet itt találni? Az a véleményem, hogy Jézus valóban űzött ki démonokat, és vannak, akik ma is ezt teszik.

– Ugyanakkor nem lehet a démonokra hárítani minden makacs és nehezen kezelhető problémát. C. S. Lewis találóan jegyezte meg, hogy a démonok dolgában két ellentétes irányú hibába lehet esni: „Az egyik: nem hinni a létezésükben. A másik meg: hinni a létezésükben, de túlzó, egészségtelen érdeklődést tanúsítani irántuk. A démonok mindkét hibával nagyon meg vannak elégedve."

– Tudja, Gary, ez a felfogás bizonyára népszerű a Keresztény Lelkigondozók Amerikai Társaságában, de vajon a világi pszichológusok racionálisnak tekintik a démonok létezésébe vetett hitet? -kérdeztem.

Arra számítottam, hogy Collins védekezni fog, de nem tette.

– Érdekes, milyen gyorsan változik a világ! - tűnődött. - A mai társadalom ráharap mindenre, ami „spirituális". Ebbe a kifejezésbe majdnem minden belefér, de főként a természetfeletti elismerését je-lenti. Az is érdekes, hogy a pszichológusok mi mindenben hisznek manapság. Vannak, akik a keleti miszticizmusra esküsznek, mások egyenesen azt állítják, hogy a sámánok képesek befolyásolni az emberek életét.

– Miközben mintegy huszonöt évvel ezelőtt a démoni tevékenységet a többség eleve kizárta, ma sok pszichológusnak az a véleménye, hogy sokkal több dolog van földön és égen, mint amennyit a filozófiáink felfogni képesek.

„NEVETSÉGES KÉPZELGÉS"

Az interjú végére kissé eltértünk beszélgetésünk eredeti tárgyától, melyet hazafelé autózva felidéztem magamban: Jézus Istennek vallotta magát. Azt nem állítja senki, hogy szándékosan vezette félre az embereket. Collins harmincöt éves pszichológusi tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy Jézus elmeállapota kifogástalan volt.

Válasza ugyanakkor egy újabb kérdést vetett fel: rendelkezett-e Jézus Isten tulajdonságaival? Kétségtelen, hogy Jézus az istenség igényével lépett fel, ám kérdés, hogy megvoltak-e benne azok a tulajdonságok, melyek Istent Istenné teszik.

Egy piros lámpánál elővettem a jegyzetfüzetemet, és odafirkantottam magamnak: *Felkeresni D.* A. *Carsont!* Az ország egyik legnevesebb teológusát akartam kifaggatni erről a kérdésről.

Közben a Gary Collinsszal folytatott beszélgetés arra ösztönzött, hogy még aznap este újraolvassam Jézus beszélgetéseit. Jelét se láttam elmebajnak, rögeszméknek vagy paranoiának. Ellenkezőleg, mint annyiszor, most is megragadott Jézus mély bölcsessége, zavarba ejtő éleslátása, költői ékesszólása és mély együttérzése. Philip Schaff történész így fogalmazza ezt meg:

Vádolható egy ilyen elme - tiszta, mint az ég, friss, mint a hegyek levegője, éles és átható, mint a kard, makkegészséges és élénk, mindig nyitott és higgadt - azzal, hogy radikálisan és előre megfontolt szándékkal megtévesztette az embereket természetével és küldetésével kapcsolatban? Nevetséges képzelgés!

9. Az isteni természet bizonysága

Rendelkezett-e Jézus Isten tulajdonságaival?

Röviddel azután, hogy egy chicagói lakásban megöltek nyolc ápolónőnek készülő főiskolást, az iszonyattól reszkető egyetlen túlélő leült egy rendőrségi grafikussal, és részletes személyleírást adott a gyilkosról, akit az ágy alatt rejtőzve figyelt meg.

A rajzot hamarosan az egész városban körözték. Másolatot kaptak a rendőrőrsök, a kórházak, a forgalmas közlekedési csomópontok és a repülőtér. Nem sokkal később egy baleseti sebész értesítette a rendőrséget, hogy kezelt egy férfit, aki nagyon hasonlít a rajzon látható zord tekintetű bűnözőre.

A bejelentés nyomán a rendőrség letartóztatott egy Richard Speck nevű csavargót, akit rövidesen elítéltek gyilkosság vádjával. Speck harminc évvel később a börtönben halt meg.

Amióta 1889-ben a Scotland Yard szemtanúk beszámolója alapján portrét készíttetett egy gyilkosság gyanúsítottjáról, a törvényszéki grafikusok igen fontos szerepet játszanak az igazságszolgáltatásban. Napjainkban több mint háromszáz grafikust foglalkoztatnak az amerikai bűnüldöző szervek, és egyre több rendőrségi ügyosztály veszi igénybe az EFIT (elektronikus arcfelismerő technika) elnevezésű számítógépes rendszert.

Sikerrel alkalmazták e nemrég kifejlesztett technológiát abban az 1997-es emberrablási ügyben is, amit egy chicagói külváros bevásárlóközpontjában követtek el, néhány mérföldre a lakásomtól. Az áldozat részletes leírást adott a rendőrségi technikusnak az emberrabló külsejéről, majd számítógép segítségével, különböző típusú szájak, orrok,

hajviseletek stb. adattári állományából válogatva elkészült az elkövető elektronikus képmása.

Néhány másodperc elteltével a környék összes rendőrőrse faxon megkapta a fantomképet, és egy másik chicagói külvárosban egy nyomozó felismerni vélt egy bűnözőt, akivel korábban már volt dolga. Az emberrablás gyanúsítottja rövidesen rács mögé került.

Talán különös, de a grafikus által készített arcmás analógiája segítségünkre lehet a Jézus személyével kapcsolatos igazság keresésében.

Lássuk, hogyan történhet ez! Az Ószövetség sok olyan részletet elárul Istenről, amelyek alapján viszonylag pontos képet alkothatunk róla. Megtudjuk például, hogy Isten mindenütt jelenvaló, tehát a világegyetem minden pontján jelen van; mindentudó, azaz öröktől fogva ismer mindent; mindenható, vagyis korlátlan hatalmú; örökkévaló, mert létezése túlmutat az időn, és ő az idő forrása; és változatlan, azaz tulajdonságai soha nem változnak. Ő szerető, szent, igaz, bölcs és igazságos.

Jézus tehát azt állítja magáról, hogy ő Isten. De vajon illenek-e rá ezek az isteni tulajdonságok? Más szóval, ha közelebbről szemügyre vesszük Jézust, hasonlít-e arra a képmásra, amit a Biblia Istenről elénk rajzol? Ha nem, akkor azt a következtetést kell levonnunk, hogy nem igaz, amit állít, tudniillik, hogy ő Isten.

Ez rendkívül összetett és elgondolkodtató kérdés. Például amikor Jézus a hegyi beszédet tartotta a Kapernaum melletti domboldalon, azzal egy időben nem volt jelen Jerikó központjában is. Tehát hogyan tarthatnánk őt mindenütt jelenvalónak? És miként nevezhetjük őt mindentudónak, ha a Márk 13,32-ben készséggel elismeri, hogy nem tud mindent a jövőről? Ha örökkévaló, akkor a Kolossé 1,15 miért nevezi így: „elsőszülött minden teremtmény között"?

Ezek a felvetések első pillantásra arra utalnak, hogy Jézus nem rendelkezik az isteni természet jegyeivel. Az évek során azonban megtanultam, hogy az első benyomások félrevezetőek lehetnek. Ezért örültem az alkalomnak, hogy a kérdést megbeszélhetem dr.

D. A. Carsonnal, azzal a teológussal, akit az utóbbi évek egyik legfigyelemreméltóbb keresztény gondolkodójának tartanak.

NYOLCADIK INTERJÚ: DONALD A. CARSON, PH.D.

D. A. Carson a Trinity Evangelical Divinity School újszövetségprofesszora, aki több mint negyven könyvet írt illetve szerkesztett, közöttük a következőket: *The Sermon on the Mount* (A hegyi beszéd); *Exegeticaí Fallacies* (Excgetikai tévedések); *The Gospel According to John* (János evangéliuma); és a díjnyertes *The Gagging of God* (Isten átejtése).

Tucatnyi nyelven olvas (kiváló francia nyelvtudását Quebecben töltött gyermekkorából hozta magával), a *Tyndale Fellowship fór Bibli-cal Research* (A Bibliai Kutatás Tyndale Társasága), a *Society fór Bibli-cal Literature* (Bibliai Irodalmi Társaság) és az *Institute fór Biblical Research* (Bibliakutató Intézet) tagja. Szakterületei: a történelmi Jézus, a posztmodernizmus, görög nyelvtan, valamint Pál és János teológiája.

Kezdetben vegyészetet tanult a McGill Egyetemen, majd teológiai végzettséget szerzett mielőtt Angliába ment, és a Cambridge-i Egyetemen Újszövetségből doktorált. Ezt követően több főiskolán és teológián tanított, majd 1978 óta a Trinity oktatója.

Carsonnal akkor találkoztam először, amikor felkerestem a Trinity kampuszán, az illinoisbeli Deerfieldben, hogy interjút készítsek vele. Őszintén szólva egy kimért kutatóra számítottam, ám miközben megállapítottam magamban, hogy Carson pontosan az a tudós, akire szükségem van, lenyűgözött a meleg, közvetlen, őszinte fogadtatás, amivel esetenként csípős kérdéseimet fogadta.

Egy egyetemi társalgóban ültünk le beszélgetni, amely a karácsonyi szünet idejére szokatlanul kihalttá vált. Carson farmerben, Adidas cipőben és fehér széldzsekiben érkezett. Bevezetésként megosztottuk egymással néhány Angliával kapcsolatos élményünket (Carson és brit felesége, Joy kisebb megszakításokkal éveken át élt Angliában). Majd elővettem a jegyzeteimet, elindítottam a magnót, és feltettem egy bevezető kérdést azzal kapcsolatban, hogy vajon Jézus megfelel-e az isteni ismérveknek.

ÚGY ÉLT ÉS ÚGY BOCSÁTOTT MEG, MINT ISTEN

Először is azt szerettem volna megtudni, hogy Carson mire alapozza azt a meggyőződését, hogy Jézus Isten. - Mit mondott vagy tett - kérdeztem -, ami meggyőzi önt Jézus istenségéről? - Nem tudhattam előre, mit válaszol,

de azt vártam, hogy Jézus természetfeletti tetteire fog hivatkozni. Tévedtem.

– Ilyenkor a csodáit szokták emlegetni - kezdte, miközben kényelmesen hátradőlt a kipárnázott széken -, de csodát tettek mások is, ezért nem ez a döntő. Istenségének végső bizonyítéka természetesen a feltámadása. De engem leginkább az ragad meg, hogy a bűnöket megbocsátotta.

– Tényleg? - hökkentem meg, és úgy fordítottam a székemet, hogy szemtől szembe kerüljek vele. - Hogyhogy?

– Arról van szó, hogy ha ön tesz ellenem valamit, akkor nekem jogomban áll önnek megbocsátani. De ha ön tesz ellenem valamit, és odajön egy harmadik személy, és azt mondja, „Megbocsátok!", akkor ezt mire véljem? Az egyetlen személy, aki ezt joggal megteheti, maga az Isten, mert a bűn, még ha mások ellen követték is el, mindenekelőtt Isten és az ő törvényei ellen való vétek.

– Miután Dávid házasságtörést követett el, majd úgy rendezte az eseményeket, hogy az asszony férje meghaljon, bűnbánatra indulva ezt írja az 51. zsoltárban: „Egyedül ellened vétkeztem, azt tettem, amit rossznak látsz." Felismeri, hogy bár embereknek ártott, végeredményben Isten ellen követett el bűnt, aki őt a képére és hasonlatosságára teremtette, ezért Isten megbocsátására volt szüksége.

– Jézus tehát így szól a bűnösökhöz: „Megbocsátok." A zsidók ebben azonnal istenkáromlást láttak. Azt mondták: „Ki bocsáthat meg bűnöket, ha nem egyedül Isten?" Számomra ez Jézus legmegdöbbentőbb tette.

– Jézus nem csupán megbocsátotta a bűnöket - vetettem közbe -hanem kijelentette, hogy ő maga bűntelen. És a bűntelenség is nyilvánvalóan isteni vonás.

– Igen - felelte. - A nyugati kultúrában a legszentebbnek tartott emberek egyben azok, akik leginkább tudatában vannak a saját hibáiknak és vétkeiknek. Olyan emberek, akik tisztában vannak hiányosságaikkal, bűnös vágyaikkal, ellenséges érzéseikkel, és őszintén küzdenek ezek ellen Isten segítségével. Olyan sikeresen harcolnak a bűneikkel, hogy ezt mások észreveszik, és azt mondják: „íme, egy szent ember!"

– És akkor jön Jézus, és ezt kérdezi: „Ki vádol engem bűnnel?" Ha ezt én mondanám, a feleségem, a gyerekeim, és mindazok, akik ismernek engem, felállhatnának és terhelő vallomást tehetnének ellenem. De nincs ember, aki ezt megtehetné Jézussal szemben.

Bár az erkölcsi tökéletesség és a megbocsátás kétségkívül isteni tulajdonságok, vannak egyéb feltételek is, amelyeket Jézusnak be kell töltenie ahhoz, hogy megfeleljen az isteni mintának. Ideje volt, hogy rátérjünk ezekre az ismérvekre. Eddig könnyű labdákat adogattam Carsonnak, jöjjenek most a csavartak!

A MEGTESTESÜLÉS MISZTÉRIUMA

Jegyzeteimbe pillantva gyors egymásutánban Carsonnak szegeztem néhány ellenvetést, amelyek Jézus istenségét vonják kétségbe.

– Mondja, dr. Carson, hogyan lehet Jézus mindenütt jelenvaló, ha még két helyen sem tudott lenni egyszerre? - kérdeztem. - Hogyan nevezhetnénk őt mindentudónak, amikor kijelentette: „Még az Emberfia sem tudja, mely órában tér vissza." Lehet ő mindenható, ha az evangéliumok nyíltan elárulják, hogy szülővárosában nem tudott sok csodát tenni?

Toliammal felé böktem, hogy nagyobb nyomatékot adjak a szavaimnak. - Ismerjük el: maga a Biblia is Jézus istensége ellen érvel!

Carsonnak egy arcizma sem rándult, sőt készséggel elismerte, hogy nem könnyű megválaszolni ezeket a kérdéseket, hiszen a megtestesülés titkával szembesítenek bennünket, azzal a tanítással, hogy Isten emberré lett, a szellem testté vált, véges lett a végtelenből, és az örökkévaló belépett az időbe. A teológusok évszázadok óta ezeken a kérdéseken törik a fejüket.

– A történelem során legalább három oldalról közelítették meg ezt a kérdést - kezdte Carson olyan hangon, mintha katedrán állna.

– A XIX. század végén például egy híres teológus, Benjámin Warfield sorra vette az evangéliumok egyes részleteit, és annak alapján osztályozta azokat, hogy Krisztus emberi vagy isteni természetére vezethetők-e vissza. Amikor Jézus olyasmit tesz, ami istenségére utal, azt Krisztus istenségének ismérvei alá sorolta, míg azokat az elemeket, melyek végességét, korlátozottságát, ember voltát tükrözik, például Jézus könnyeit (sír az Isten?), azokat emberi természetén e k tuI aj d on ította.

Ez a megoldás meglehetősen kockázatosnak tűnt számomra. - Ha ezt a módszert követjük, vajon nem egy tudathasadásos Jézus képe bontakozik ki előttünk? - kérdeztem.

– Akaratlanul is elcsúszhatunk ebbe az irányba - válaszolta. - Az összes hitvallás azt hangsúlyozza, hogy bár Jézus isteni és emberi természet

részese volt, a kettő egy személyben egyesült. Tehát jó lenne elkerülni egy olyan megoldást, amely mintegy kettéválasztja Jézust és Krisztust, az emberi és az isteni természetet. Ez csak az egyik lehetséges megoldás, bár kétségtelen, hogy van benne valami.

– A másik megoldás a *kenózis* fogalmával függ össze, amely „ki-üresítést" jelent. AFilippiekhez írt levél 2. fejezetén alapul, ahol Pál azt írja: „Mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát". Azaz valakiből senkivé lett.

Ezt nem egészen értettem. - Meg tudná ezt magyarázni? - kérdeztem. - Mitől üresítette meg önmagát?

Úgy tűnt, sikerült a lényegre tapintanom. - Igen! Pontosan ez a kérdés - bólintott Carson. - Az évszázadok során sok különböző választ próbáltak erre adni. Például: az istenségétől üresítette meg magát? Nos, akkor már nem volna isten.

– Vagy az istenségét jellemző tulajdonságoktól üresítette meg magát? Nekem ez sem tetszik, mivel a tulajdonságok nem nagyon választhatók el a lényegtől. Ha van egy állatom, amely hasonlít a lóra, olyan szaga van, mint a lovaknak általában, és úgy mozog, mint egy ló, és minden egyéb lóra jellemző vonást magán hordoz, akkor ez az állat nyilvánvalóan ló. Ezért nem tudom értelmezni azt, hogy Isten megüresíti önmagát isteni tulajdonságaitól, és továbbra is Isten marad.

– Akadnak magyarázók, akik szerint Jézus nem az isteni tulajdonságoktól üresítette meg magát, hanem e tulajdonságoknak a használatától, azaz korlátozta önmagát. Ez már valamivel jobbnak tűnik, de egyes esetekben ez sem állja meg a helyét, hiszen Jézus isteni tekintéllyel bocsátotta meg a bűnöket.

– Mások ennél tovább mennek, amikor úgy fogalmaznak, hogy Jézus az isteni tulajdonságok önálló gyakorlásától üresítette meg magát. Azaz akkor vette igénybe isteni tulajdonságait, amikor erre Mennyei Atyja kifejezetten felhatalmazta. Ezzel még közelebb kerülünk a megoldáshoz. Ugyanakkor tény, hogy az örökkévaló Fiú mindig is az Atya parancsaival összhangban cselekedett, és ebből nem engedhetünk, még ha örökkévaló létét felfüggesztette is. De ezzel ismét tettünk egy lépést előre.

Éreztem, hogy valahol a megoldás közelében járunk, de nem voltam benne biztos, hogy sokkal közelebb jutottunk hozzá. Úgy tűnt, Carson is erre gondolt.

– A Filippi 2 nem árulja el pontosan - mondta -, hogy mitől üresítette meg magát az örökkévaló Fiú. Megüresítette magát, de legyünk őszinték: ez már a megtestesülés misztériumához vezet minket, ami a keresztény hit egyik nagy titka.

– Az alaktalan, testtelen, mindentudó, mindenütt jelenvaló, mindenható Lélek áll szemben a véges, tapintható, testi, időhöz kötött teremtményekkel. Mikor egyik létforma átmegy a másik létformába, elkerülhetetlenül titokba ütközünk.

– A keresztény teológiának semmiképpen sem az a feladata, hogy „kimagyarázzon" bizonyos dolgokat, hanem az, hogy megragadja a bibliai igazságokat, és ezeket megőrizze, miközben ésszerű és elfogadható szintézist igyekszik találni köztük, jóllehet ez sem adhat mindenre kimerítő magyarázatot.

A teológusok tehát megpróbálnak ésszerű magyarázatokat találni, bár lehetetlen választ adni a megtestesülés minden egyes mozzanatára. Ez logikusnak hangzott. Ha a megtestesülés igaz, akkor nincs abban semmi meglepő, hogy a véges elme nem tudja teljes egészében megragadni.

Úgy éreztem, lehet némi igazság abban a magyarázatban, mely szerint Jézus az isteni tulajdonságok önálló használatától üresítette meg magát, mert ez választ adhat arra a kérdésre, hogy földi élete során miért nem élt a mindentudás, mindenhatóság és a mindenütt jelenvalóság isteni képességeivel - miközben az Újszövetség egyértelműen állítja, hogy ezeket a képességeket magában hordozta.

Mindez azonban a problémának csak az egyik része. Jegyzetfüzetem következő lapjára pillantottam, ahová azokat a bibliai részeket gyűjtöttem össze, amelyek első olvasásra mintha cáfolnák Jézus állítását saját istenfiúságáról.

TEREMTŐ VAGY TEREMTMÉNY?

Az egyik isteni ismérv, amelynek Jézusnak meg kell felelnie, így hangzik: Isten nem teremtmény, hanem öröktől fogva létezik. Az Ézsaiás könyve 57,15 szerint Isten „az ő örök hajlékában lakik".

– De - vetettem ellen - vannak olyan bibliai versek is, amelyek mintha azt sugallnák, hogy Jézus teremtmény. A János 3,16 például Isten „egyszülött" Fiának nevezi Jézust, a Kolossé 1,15 pedig azt mondja, hogy ő

„elsőszülött minden teremtmény közül". Nem arra utalnak ezek a helyek, hogy Jézus teremtmény, nem pedig a Teremtő?

Carson egyik szakterülete az ógörög nyelvtan, erre hivatkozott a két utolsó idézet magyarázatánál.

– Vegyük a János 3,16-ot! - kezdte. - Bizonyos fordítások a görög szöveget így adják vissza: „egyszülött Fiú". Akik ezt tartják a helyes fordításnak, azok úgy vélik, hogy ez a kifejezés közvetlenül a megtestesülésre értendő, azaz arra, hogy Jézus Szűz Máriától született. A görög szó azonban nem ezt fejezi ki.

– Valójában azt jelenti, hogy „egyetlen, egyedi", amit az I. században olyan értelemben használtak, hogy „egyetlen és szeretett". A János 3,16-ban tehát arról van szó, hogy Jézus az egyetlen és szeretett Fiú - vagy ahogyan az angol New International Version fordítja, „az egyetlenegy Fiú" (*the one and only Són*) -, nem pedig arról, hogy ontológiai értelemben Istentől született.

– Ez csupán az egyik szakaszra ad magyarázatot - jegyeztem meg.

– Akkor lássuk a Kolossé 1,15-öt, amelyben az „elsőszülött" (prótotokosz) kifejezés szerepel! A kommentátorok nagy többsége, konzervatívok és liberálisok egyaránt számításba veszik, hogy az Ószövetségben az elsőszülött az örökösödési jog szerint a vagyon oroszlánrészét kapta, vagy ha királyi családról volt szó, ő lett a trónörökös. Az elsőszülött tehát apja valamennyi jogával rendelkezett.

– A Kr. e. II. századra ez a kifejezés a legtöbb helyen elveszítette az időrendben elsőként születettre utaló jelentését, és a „jogos örökös" értelmében használták. Ebben az értelemben érvényes Jézusra is, ahogy azt szinte minden bibliakutató elismeri. Ennek fényében az „elsőszülött" fordítás némileg félrevezető.

– Milyen fordítás volna pontosabb? - kérdeztem.

– Szerintem a „legfőbb örökös" kifejezés megfelelőbb lenne - válaszolta.

Ez magyarázatot ad a Kolossé-részlet értelmére, ám Carson nem érte be ennyivel.

– A Kolossé 1,15-re való hivatkozásnál a Kolossé 2,9 kontextusát is szem előtt kell tartani, ahol Pál hangsúlyozza: „Mert benne lakik az istenség egész teljessége testileg." A szerző bizonyára nem mond ellent önmagának. Az „elsőszülött" kifejezés tehát nem zárhatja ki Jézus öröktől fogva való

létezését, mivel az része annak, hogy Jézus az istenség teljességét birtokolja.

Ebben a pillanatban értettem meg igazán, mire gondol. Ám még mindig akadtak számomra zavaró szakaszok. A Márk 10-ben például valaki azzal a megszólítással fordul Jézushoz, hogy „jó Mester!", amire Jézus így válaszol: „Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó az egy Istenen kívül."

– Nem tagadja ezzel az istenségét? - kérdeztem.

– Nem. Inkább úgy vélem, hogy ezzel figyelmeztetni szeretné a gazdag ifjút, hogy gondolkodjon el azon, amit mond - felelte Carson. - A Máténál olvasható párhuzamos szövegrész ennél valamivel terjedelmesebb, és ott nem olvasunk hasonlót.

– Mindössze ezt akarja mondani: „No, várj csak! Miért mondasz engem jónak? Ez nálad csak egy udvarias fordulat, mint mondjuk a 'Jó napot!'? Mit értesz azon, hogy 'jó'? Nem azért nevezel jó Mesternek, mert hízelegni akarsz?"

– A szó valóságos értelmében csak egyvalakire lehet azt mondani, hogy jó, és az nem más, mint Isten. Jézus azonban nem azt mondja: „Ne nevezz engem jónak!" Hanem ezt kérdezi: „Tudod egyáltalán, mit beszélsz, amikor ezt mondod? Tényleg azt mondod rólam, amit csak az Istenről lehet elmondani?"

-Jézus válaszát így is lehetne értelmezni: „Én valóban az vagyok, akinek mondasz engem. Nem is tudod, mennyire igazad van." Vagy: „Nem félsz így megszólítani engem? Legközelebb nevezz csak úgy, 'a bűnös Jézus', amint azt mások teszik!" Jézus szavainak és tetteinek fényében vajon melyik tűnik a helyesebb értelmezésnek?

Mivel oly sok helyen a „bűntelen", „szent", „igaz", „ártatlan", „makulátlan" és „bűnösöknél különb" jelzőket olvashatjuk Jézusra vonatkozóan, a válasz eléggé nyilvánvaló.

MÁSODRENDŰ ISTEN?

Ha Jézus Isten, milyen Istennek kell tekintenünk őt? Egyenlő az Atyával, vagy amolyan másodrendű Isten, akiben megvannak az istenség tulajdonságai, ám mégsem felel meg teljesen annak a képnek, amit az Ószövetség fest Istenről?

Ez a kérdés egy másik bibliai hely kapcsán merült fel bennem. -Azt mondja Jézus a János 14,28-ban: „Az Atya nagyobb nálam."

Sokan ebből azt a következtetést vonják le, hogy Jézus nem teljes értékű Isten. Igazuk van?

– Apám lelkész volt - mondta Carson egy sóhaj kíséretében. - A családban az a szólás járta: „A szövegösszefüggésből kiragadott szövegről csak szövegelni lehet." *(A text zuithout a context becomes a pretextfor a prooftext.)* Fontos tehát, hogy ezt az idézetet is az összefüggésében lássuk.

– A tanítványok morgolódnak, mert Jézus arról beszélt, hogy el kell mennie. És ekkor mondja Jézus: „Ha szeretnétek engem, örülnétek, hogy elmegyek az Atyához, mert az Atya nagyobb nálam." Azt akarja ezzel mondani, hogy visszatér az őt megillető dicsőségbe, ezért ha valóban tudnák, hogy kicsoda ő, és helyesen szeretnék őt, örülnének, hogy visszatér abba a világba, ahol valóságosan nagy-gyá lesz. Azt mondja Jézus a János 17,5-ben: „És most te dicsőíts meg, Atyám, önmagadnál azzal a dicsőséggel, amely már akkor az enyém volt tenálad, mielőtt még a világ lett!" Ennek fényében kell értelmeznünk azt, hogy „az Atya nagyobb nálam".

– A „nagyobb" kifejezés nem szükségképpen jelenti azt, hogy az Atya ontológiai értelemben nagyobb. Ha például azt mondom, hogy az Egyesült Államok elnöke nagyobb nálam, ezt nem úgy értem, hogy ő felsőbbrendű lény. Hanem nagyobb például a katonai hatalma, a politikai súlya és a közismertsége, de mint ember, nem áll felettem.

– Amikor tehát Jézus azt mondja, „az Atya nagyobb nálam", akkor vizsgáljuk meg a szövegösszefüggést, és tegyük fel a kérdést, azt állítja-e, hogy „az Atya nagyobb nálam, mert ő Isten, én pedig nem vagyok az"? Elég nevetséges lenne így kiforgatni Jézus szavait. Ha mondjuk én kiállnék prédikálni, és ezt mondanám: „Ünnepélyesen kijelentem önök előtt, hogy Isten nagyobb nálam" - ez ugye, meglehetősen fölösleges észrevétel lenne.

– A hasonlításnak csak abban az esetben van értelme, ha mindketten ugyanazon a szinten állnak, miközben egyiküknél bizonyos korlátozás érvényesül. Jézust korlátok közé szorítja a megtestesülés, az, hogy készül a kereszthalálra. Meg fog halni, de bizonyosan visszatér az Atyához, és visszatér abba a dicsőségbe, amiben már akkor része volt, mielőtt a világ lett.

– Jézus kijelentését tehát így is fogalmazhatnánk: „Ti itt miattam bánkódtok, pedig inkább örülnötök kellene, hiszen hazatérek!" És ebben az értelemben „az Atya nagyobb nálam".

– Szó sincs tehát arról - vontam le a következtetést -, hogy ezzel a kijelentéssel Jézus burkoltan tagadná az istenségét.

– Nem, valóban nincs erről szó - felelte. - És a szövegösszefüggés ezt egyértelművé teszi.

Miközben készséggel elfogadtam, hogy Jézus nem másodrendű Isten, fel kellett vetnem egy másik, ám még érzékenyebb témát: Ha egyszer Jézus irgalmas és könyörületes Isten, hogyan állíthatja, hogy akik elvetik őt, örök kárhozatra jutnak?

EGY NYUGTALANÍTÓ KÉRDÉS: A POKOL

A Biblia szerető Atyaként ábrázolja Istent. Ezt a képet az Újszövetség Jézusra vonatkozóan is megerősíti. De hogyan fér össze a szeretettel, hogy vannak, akiket Isten a pokolra küld? Jézus többet beszél a pokolról a Bibliában, mint bárki más. Nem áll ez ellentétben azzal, hogy ő „szelíd és alázatos szívű"? Az agnosztikus Charles Templeton éles szavait idézve tettem fel Carsonnak a kérdést: „Hogyan lehetséges az, hogy a szerető mennyei Atya megteremti az örök poklot, és évszázadokon át milliókat ítél arra, hogy ott szenvedjenek csak azért, mert nem tudtak vagy nem akartak elfogadni bizonyos vallási tanokat?"

Carsont ez a meglehetősen kiélezett kérdésfeltevés sem hozta ki a sodrából. Helyreigazítással kezdte a választ. - Mindenekelőtt nem hinném, hogy Isten csak azért vet pokolra valakit, mert bizonyos hittételeket nem fogad el.

Néhány pillanatig gondolkozott, majd úgy döntött, távolabbról közelíti meg a kérdést, és előbb egy olyan témát érint, amit a modern ember nevetséges anakronizmusnak tekint: a bűn kérdését.

– Képzeljük el Istent, aki férfit és nőt teremtett a saját képére és hasonlatosságára! - mondta. - Reggel fölébredve Istenre gondolnak. Tiszta szívből szeretik őt, és örömmel engedelmeskednek neki. Helyesen viszonyulnak hozzá, és helyesen viszonyulnak egymáshoz is.

– Mikor azonban betör a világba a bűn és a lázadás, e képmáshordozók a világegyetem középpontjának kezdik képzelni magukat. És így

gondolkozunk mi is. Mindaz, amit „szociálpatológiai elváltozásnak" szokás nevezni - háborúk, erőszak, keserű indulatok, megtűrt irigység, titkolt féltékenység, kisebbségi komplexus mindenekelőtt annak a ténynek a következménye, hogy nem megfelelően viszonyulunk Istenhez. Ennek tulajdonítható az ember sokféle sérültsége.

– Isten nézőpontjából ez mélységesen felháborító. Mit tegyen hát Isten? Ha azt mondaná, „Oda se neki!", azt jelentené ki, hogy nem törődik a gonoszsággal. Mintha valaki így szólna: „Már megint a holokausztról van szó! Mi közöm hozzá!" Nem ütköznénk meg azon, ha Isten nem hozna erkölcsi ítéletet a gonoszság felett?

– Ám ha ő olyan Isten, aki erkölcsi ítéletet hoz, vajon nem ítéli el erkölcsileg azt, hogy ezek a képmáshordozók öklüket rázva ezt kiáltják az arcába: „Azt teszem, amit akarok!" Ez a bűn igazi természete!

– Ezeket előrebocsátva azt kell mondanom, hogy a pokol nem olyan hely, ahová valaki azért kerül, mert bár alapjában véve jó ember volt, de nem hitt bizonyos tantételekben. Aki erre a sorsra jut, az elsősorban azért kerül oda, mert dacol Alkotójával, és ő maga akar a világ közepe lenni. A pokol nem olyan emberekkel van tele, akik megbánták mindazt a rosszat, amit tettek, csak Isten nem elég jóságos ahhoz, hogy kieressze őket onnan - hanem olyanokkal, akik egy egész örökkévalóságon át a világ középpontjában akarnak maradni, és akik kitartanak istentagadó lázadásuk mellett.

– Mit kellene Istennek tennie? Ha azt mondaná, nem törődik vele, nem lenne érdemes arra, hogy Istenként tiszteljük. Ha nem lennének erkölcsi törvényei, és nem lépne fel nyíltan a lázadókkal szemben, saját istenségét cáfolná meg.

– Igen - vetettem közbe - de az embereket leginkább az a gondolat aggasztja, hogy Isten egy örökkévalóságon át kínozhat bárkit is. Ördögi kör ez, nem?

– Először is - hangzott a válasz a Biblia szerint a büntetésnek eltérő fokozatai vannak. Nem hiszem, hogy mindenkire ugyanaz várna.

– Másodszor, ha Isten levenné a kezét erről a bukott világról, és már semmi nem állna ellen az emberi gonoszságnak, akkor mi magunk idéznénk elő a pokol szenvedéseit. Ha a bűnösöket egybe-gyűjtenénk egy elkülönített helyre, ahol másban nem tehetnének kárt, csak önmagukban, az nem lenne

más, mint maga a pokol. A poklot bizonyos értelemben mindenki a maga számára készíti, aki nem bánja meg a bűneit.

Azt hittem, Carson kimondta az utolsó szót, pedig csak elgondolkodott. Végül hozzátette: - A Biblia hangsúlyozza, hogy az igazság végül nem pusztán győzedelmeskedik, de nyilvánvalóvá is válik, és akkor elnémul minden száj.

– Más szóval - folytattam Carson gondolatmenetét - az ítélet napján nem lesz olyan ember a világon, aki azzal vádolná Istent, hogy méltatlanul bánt vele. Mindenki elismeri Isten ítéletének igazságosságát.

– Így van! - jelentette ki Carson határozottan. - Ebben a világban nem jut mindig érvényre az igazság. Nap mint nap szembesülünk ezzel. De az utolsó napon mindenki előtt nyilvánvalóvá lesz az igazság, és senki sem mondhatja: „Ez nem igazságos!"

JÉZUS ÉS A RABSZOLGASÁG

Szerettem volna egy másik témát is felvetni Carsonnak. Az órámra pillantottam. - Volna még néhány perce? - kérdeztem. Mikor bólintott, egy újabb ellentmondásos témába vágtam bele.

Ha Jézus valóban Isten, erkölcsileg tökéletesnek kell lennie. A kereszténység egyes kritikusai szerint azonban nem felelt meg ennek a mércének, mert hallgatólagosan elfogadta a rabszolgaság erkölcsi szempontból visszataszító intézményét. Morton Smith például így ír:

A császárnak és a római államnak megszámlálhatatlanul sok rabszolgája volt. A jeruzsálemi templomnak is voltak rabszolgái, és a főpap is tartott szolgát (közülük az egyik elvesztette a fülét Jézus letartóztatásakor); minden gazdag, és csaknem valamennyi középosztálybeli szabad ember tartott rabszolgákat. A rendelkezésünkre álló források szerint Jézus soha nem támadta ezt a gyakorlatot... Jézus ifjúsága idején voltak Palesztinában és Jordániában rabszolgafelkelések. Igen sok követőt szerezhetett volna magának egy csodatevő népvezér, aki a lázadások élére áll. Ha Jézus elítélte volna a rabszolgaságot vagy legalább ígéretet tett volna a felszabadításukra, erről biztosan lenne tudomásunk. Ám erről nem hallunk semmit, ezért az a legvalószínűbb, hogy nem is szólt ellene semmit.

Hogyan egyeztethető össze Isten minden ember iránti szereteté-vel az, hogy Jézus nem emelte fel a szavát a rabszolgaság eltörlése mellett? - Miért

nem ítélte el Jézus nyíltan a rabszolgaságot? - kérdeztem. - Nem csorbítja erkölcsi tökéletességét az, hogy nem munkálkodott egy olyan intézmény felszámolásán, amely lealacsonyítja az Isten képére teremtett embert?

Carson fölegyenesedett ültében. - Az a véleményem, hogy akik ezt az ellenvetést emlegetik, nem értik a lényeget - mondta. - Ha megengedi, tenném egy kitérőt a rabszolgaság ókori és mai felfogásában mutatkozó különbségről. Ezt azért kell megtennem, mert a mi kultúránkban olyan felhangjai vannak ennek a jelenségnek, ami az ókori világban ismeretlen volt.

– Hallgatom! - mondtam.

– Thomas Sowell, egy afroamerikai kutató, a Race and Culture(„Rassz és kultúra") című könyvében rámutat arra, hogy a világ valamennyi jelentős kultúrájában, egészen a modern időkig, kivétel nélkül jelen volt a rabszolgaság - magyarázta Carson. - Miközben rendszerint a katonai hódításokkal hozzák ezt összefüggésbe, a rabszolgaságnak alapvetően gazdasági szerepe volt. Akkoriban nem

léteztek csődtörvények. Ezért akit elárasztottak az adósságok, az eladta magát - sőt néha a családját is - rabszolgának. Az adósság rendezésének ez a módja ugyanakkor munkalehetőséget is jelentett. Nem volt minden tekintetben szükségképpen rossz, legalábbis abban az értelemben biztosan nem, hogy esélyt adott a túlélésre.

– Távol áll tőlem, hogy romantikus színben tüntessem fel a rabszolgaságot. A római korban voltak olyan rabszolgák, akik alantas munkát végeztek, mások viszont házitanítóként köztiszteletben álló „professzornak" számítottak. Azt is meg kell említenünk, hogy az ókorban a rabszolgaság nem korlátozódott egy bizonyos ember-csoportra.

– A rabszolga tartó Amerikában viszont minden fekete rabszolga volt, és csakis a feketék. Ez volt az egyik legvisszataszítóbb vonása, és erre vezethető vissza a feketék kisebbrendűségi tudata, ami ellen még napjainkban is küzdenünk kell.

– Vagy nézzük meg a Bibliát! A zsidó társadalomban a törvény úgy rendelkezett, hogy az örömünnep évében, azaz minden ötvenedik évben bocsássák szabadon a rabszolgákat. Lehet, hogy a valóságban ez nem mindig valósult meg, de ez volt az isteni rendelkezés, és Jézus ebben a kultúrkörben nevelkedett.

– De nem téveszthetjük szem elől Jézus küldetésének célját. Az ő küldetése nem a Római Birodalom gazdasági rendszerének és ezen belül a rabszolgaság intézményének megdöntésére irányult, hanem arra, hogy megszabadítsa az embereket a bűntől. És ez a lényeg: az ő tanítása átalakítja az embereket, akik teljes szívükből, lelkükből, értelmükből és minden erejükből kezdik szeretni Istent és a felebarátjukat úgy, mint önmagukat. Ez természetesen a rabszolgaság intézményére is hatással van.

– Figyelje csak meg, mit mond Pál apostol Filemonhoz írt levelében Onézimosszal, a szökött rabszolgával kapcsolatban! Nem követelte a rabszolgaság felszámolását, ezzel amúgy sem ért volna el mást, csak azt, hogy idő előtt kivégzik. Inkább azt kérte Filemontól, fogadja Onézimoszt úgy, mint testvérét Krisztusban, és úgy bánjon vele, mint magával Pállal. És hogy teljesen világos legyen a mondandója, Pál még hozzáteszi: „Jusson eszedbe, hogy az egész életeddel tartozol nekem az evangéliumért!"

– A rabszolgaság ellen az embereket átformáló evangéliummal küzd, nem pedig a gazdasági rendszer megváltoztatásának igényével. Jól tudjuk, mi történik, ha csupán a gazdasági rendszer változik meg. A kommunista utópiában megjelent a „forradalmár" képe, amit aztán felváltott az „új embertípus" eszménye. De az eszményből nem lett valóság, nem jelent meg az új ember. A rezsimek váltják egymást, de nem „felszabadulást", hanem a sötétségnek egy újabb korszakát vonják maguk után. Maradandó változást csak az emberi szív megújulása hozhat. És éppen ez volt Jézus küldetése.

– Érdemes megválaszolni a Sowell által feltett kérdést is: mi vetett véget a rabszolgaságnak? Rámutat arra, hogy a rabszolgaság felszámolásának legfőbb mozgatórugója az angliai evangéliumi ébredés volt. A XIX. század elején a keresztények határozott fellépésének köszönhetően az angol parlament eltörölte a rabszolgaságot, és az Atlanti-óceánon zajló rabszolga-kereskedelemnek végül brit ágyúnaszádok vetettek véget.

– Körülbelül 11 millió afrikait szállítottak át hajókon Amerikába, akik közül útközben sokan meghaltak, és ugyanebben az időszakban mintegy 13 millió fekete rabszolgát hurcoltak Afrikából az arab országokba. Ismét a Krisztus által átformált szívű britek szorították rá kormányukat a határozott fellépésre, és az ágyúnaszádok megjelentek a Perzsa-öbölben, hogy megakadályozzák a rabszolga-kereskedelmet.

Carson magyarázatát nem csak a történelmi tények támasztják alá, hanem saját tapasztalataim is. Ismertem például egy elvakult rasszista

üzletembert, aki leereszkedően és saját felsőbbrendűségét éreztetve kezelte a más bőrszínű embereket. Nem is leplezte az afroamerikaiakkal szembeni ellenszenvét, és gyakran engedett meg magának otromba vicceket és gúnyos megjegyzéseket. Semmiféle érvvel nem lehetett eltántorítani ostoba előítéletétől.

Aztán Jézus követője lett. Megdöbbentő volt látni, miként változtatta meg Isten fokról fokra a szívét, a nézeteit és az értékrendjét.

Felismerte, hogy senkivel szemben nem táplálhat rosszindulatot, hiszen a Biblia azt tanítja, hogy minden ember Isten képmását hordozza. Tanúsíthatom, hogy ma már őszintén el tudja fogadni azokat is, akik különböznek tőle.

Sem a törvény előírásai, sem az érvek felsorakoztatása, sem pedig az érzelmi ráhatás nem volt képes megváltoztatni ezt az embert. Ő a megmondhatója, hogy Isten formálta át őt belülről - teljesen és maradandóan. És ez csak egyetlen példa az evangélium emberformáló erejére, amiről Carson is beszélt. Hosszan sorolhatnánk még, hogy ez az erő hogyan változtatott bosszúszomjas gyűlölködőket emberbaráttá, kemény szívű és kapzsi embereket jószívű adakozókká, és másokat kizsákmányoló hatalmaskodókat önzetlen szolgálókká.

Mindez egybecseng azzal, amit Pál mond a Galata 3,28-ban: „Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban."

ISTENI VONÁSOK

A Carsonnal folytatott kétórás élénk beszélgetés több kazettát töltött meg, mint ami belefér egyetlen fejezetbe. Válaszait kielégítőnek és teológiailag megalapozottnak találtam. Ám a megtestesülés titka - hogyan ölthetett testet a Lélek - továbbra is titok marad.

De az nem kétséges, hogy a Biblia tanítása szerint Jézus Krisztus a megtestesült Isten, aki valamennyi isteni vonást magában hordozott:

- Mindentudó? - A János 16,30-ban az apostol megerősíti: „Most már tudjuk, hogy mindent tudsz."
- Mindenütt jelen való? - így szól Jézus a Máté 28,20-ban: „íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig"; és a Máté 18,20-ban:

„Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben: ott vagyok közöttük."

- Mindenható? - „Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön" - mondja jézus a Máté 28,18-ban.
- Örökkévaló? - A János 1,1 ezt a kijelentést teszi Jézusról: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige."
- Változhatatlan? - A Zsidók 13,8-ban ezt olvassuk: „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz."

Az Ószövetség az alábbi jelzőkkel és címekkel rajzolja meg Isten portréját: Úr, Szabadító, Király, Bíró, Világosság, Szikla, Megváltó, Pásztor, Teremtő, életadó, bűnök megbocsátója, isteni tekintéllyel szóló. Figyelemreméltó, hogy az Újszövetség az összes felsorolt kifejezést Jézusra alkalmazza.

Így szól Jézus a János 14,7-ben: „Ha ismernétek engem, ismernétek az én Atyámat is." Szabadon fordítva: „Ha megnézitek, milyen képet fest az Ószövetség Istenről, az én hasonmásomat láthatjátok."

10. Az ujjlenyomat mint bizonyíték

Jézus töltötte be a messiási próféciákat?

Eseménytelenül csordogált a szombat Hillerék chicagói otthonában. Clarence Hiller a West 104. utcai kétszintes házuk külső borításának festésével töltötte a délutánt. Este ő és családja korán tért nyugovóra. Ami azonban ezután történt, az megváltoztatta Amerika büntető törvénykezését.

1910. szeptember 19-én Hillerék kora reggel arra ébredtek, hogy leányuk hálószobája felől kialudt az utcai gázlámpa. Clarence kiment a szobából, hogy megnézze, mi történt. A következő pillanatban felesége dulakodás zajára lett figyelmes, majd hallotta, hogy valaki legurul a lépcsőn, két lövés dördül, és a bejárati ajtó becsapódik. Mikor kilépett a hálószobából, Clarence már holtan feküdt a lépcső alján.

Alig egy mérfölddel távolabb a rendőrség letartóztatott egy Thomas Jennings nevű büntetett előéletű férfit. A ruhája véres volt, a bal karján pedig sérülés nyoma látszott. Mindkettő abból származott, állította, hogy elesett a villamoson. A zsebében egy ugyanolyan típusú pisztolyt találtak, mint amivel Clarence Hillert lelőtték, azt azonban nem sikerült bizonyítani, hogy ez volt a gyilkos fegyver.

Mivel a nyomozók tisztában voltak azzal, hogy a vádemeléshez ennél többre van szükség, átkutatták Hillerék lakását abban a reményben, hogy további nyomokra bukkannak. Egyvalami azonnal világossá vált: a gyilkos egy hátsó, konyhai ablakon hatolt be. Mikor a nyomozók kívülről is átvizsgálták a terepet, a konyhaablak mellett négy, bal kézről származó ujjlenyomatot találtak, melyet jól láthatóan őrzött az áldozat által nem sokkal azelőtt felvitt festék.

Az ujjlenyomat mint bizonyító tényező újdonságnak számított akkoriban, alig valamivel korábban mutatták be St. Louis-ban a Nemzetközi Rendőrségi Kiállításon. Addig nem volt arra példa az Egyesült Államokban, hogy valakit emberöléssel vádoltak volna az ujjlenyomatai alapján.

Miközben a védelem képviselői hevesen tiltakoztak arra hivatkozva, hogy ez a bizonyíték tudománytalan és elfogadhatatlan, négy rendőrtiszt tanúskodott amellett, hogy a festéken talált ujjlenyomatok tökéletesen megegyeznek Thomas Jennings ujjlenyomataival. Az esküdtszék bűnösnek mondta ki Jenningset, az illinoisi Legfelső Bíróság pedig történelmi jelentőségű ítéletével jóváhagyta az első fokon eljáró bíróság ítéletét. A vádlottat nem sokkal később felakasztották.

Az ujjlenyomat bizonyítékként való felhasználása mögött az a tudományos megfigyelés áll, hogy mindenkinek egyedi, csak rá jellemző ujjlenyomatai vannak. Ha egy tárgyon talált lenyomat megfelel egy bizonyos személy ujján található redők mintázatának, a nyomozók tudományos biztonsággal kijelenthetik, hogy az illető megérintette a tárgyat.

Sok bűnesetnél az ujjlenyomat azonosítása a perdöntő bizonyíték. Egyszer egy olyan bűnperről tudósítottam, melynek során egyetlen hüvelykujjlenyomat alapján - melyet egy cigarettás doboz celofánján találtak - ítéltek el egy húszéves betörőt egy diáklány meggyilkolásának vádjával. Az ujjlenyomat bizonyító erővel rendelkezik.

S hogyan függ össze mindez Jézus Krisztussal? Nos úgy, hogy létezik egy bizonyítási eljárás, amely az ujjlenyomat kriminalisztikai szerepéhez hasonlóan nagy biztonsággal alátámasztja azt, hogy Jézus Izrael és a világ Messiása.

A zsidó Szentírás, melyet a keresztények Ószövetségnek neveznek, több tucat próféciát közöl az eljövendő Messiásról, akit Isten a népe megszabadításával biz meg. Ezek a jövendölések mint jelképes ujjlenyomatok csak és kizárólag a Felkentre illenek. Az izraeliták ezek alapján szűrhették ki a csalókat, és azonosíthatták a valódi Messiást.

A héber Messiás szó görög megfelelője: Krisztus. De valóban Jézus volt a Krisztus? Valóban ő az, akiben csodálatos módon beteljesedtek a születése előtt több száz évvel elhangzott kijelentések? És honnan tudhatjuk, hogy ő az egyetlen a történelemben, akire ráillik a profetikus ujjlenyomat?

Amikor interjúalanyt kerestem ennek a kérdésnek a megvitatásához, számos kutató neve felmerült, akik hangzatos titulusokkal dicsekedhettek, ám mindenekelőtt olyan szakértőt kerestem, aki nem kizárólag elméleti érdeklődéssel közeledik a tárgyához. így jutottam el Dél-Kaliforniába, ahol egy meglehetősen valószínűtlen helyszínen bukkantam interjúalanyomra.

KILENCEDIK INTERJÚ: LOUIS S. LAPIDES, M.DIV., TH.M

Mi sem természetesebb, mint hogy egy templomot válasszunk a Bibliával kapcsolatos beszélgetés helyszínéül, mégis furcsán éreztem magam, amikor Louis Lapides lelkipásztorral gyülekezete templomának szentélyében foglaltunk helyet a vasárnapi istentisztelet után. Aligha jutott volna eszembe, hogy éppen egy ilyen festett üvegablakos templom padsorai között keressem a tősgyökeres zsidó családból származó Lapidest.

Annak számára, aki ilyen örökséget hordoz, a kérdés, hogy vajon Jézus-e a régen várt Messiás, nem pusztán elméleti jellegű. Éppen azért eredtem Lapides nyomába, hogy megismerjem saját személyes kutatásainak történetét ebben az életbe vágó kérdésben.

Lapides a Dallasi Baptista Egyetem teológiai fakultásán végzett, majd a Talbot Theological Seminaryn Ószövetségből és sémi nyelvekből doktorált. Majd egy évtizeden át tevékeny részt vállalt a *Chosen People Ministries* munkájában, melynek keretében zsidó egyetemisták előtt beszélt Jézusról. Tanított a Biola University Biblia tanszékén, és hét éven keresztül vezetett bibliatanulmányozó szemináriumokat. Korábban egy messianista gyülekezetekből álló országos hálózat elnöke volt.

A nyúlánk termetű, szemüveges és halk szavú Lapides gyakran elneveti magát, és még többet mosolyog. Fesztelenül, mégis udvariasan kalauzolt el a Sherman Oaks-i Beth Ariéi Közösség templomának padsorai elé helyezett székhez. Nem akartam rögtön előhozakodni bibliai kérdéseimmel, ezért inkább arra kértem, avasson be szellemi barangolásainak történetébe.

Míg elgondolkodott a kérdésen, kezét összekulcsolta, és felpillantott a falakat borító sötét faburkolatra, majd felvázolt egy rendkívüli életutat, amely Newarkból Greenwich Village-en át Vietnamba, majd Los Angelesbe vezetett, míg a kételkedéstől eljutott a hitig, a judaizmustól a kereszténységig, a jelentéktelen Jézustól a Messiás Jézusig.

– Mint tudja, zsidó családból származom - kezdte. - Hét évig egy konzervatív zsidó közösségbe jártam, ahol felkészítettek a *bár-mic-vóra*. Bár nagyon fontosnak tartottuk ezeket a tanulmányokat, a hit nem volt különösebb hatással családunk mindennapi életére. Nem hagytuk abba szombaton a munkát, és nem tartottunk kóser konyhát.

– Ennek ellenére - mosolyodott el - a nagy ünnepeken a szigorúbb ortodox zsinagógába jártunk el, mert apám úgy érezte, ott a helyünk, ha igazán komolyan akarjuk venni Istent.

Amikor közbevetőleg megkérdeztem, hogy mit hallott a szüleitől a Messiásról, Lapides röviden csak ennyit mondott: - Ez föl se merült.

Nem értettem. Azt hittem, félreértettük egymást. - Azt akarja mondani, hogy erről még csak nem is beszéltek? - kérdeztem.

– Soha - erősítette meg. - Arra sem emlékszem, hogy ez a téma a héber iskolában valaha szóba került volna.

Ezt nagyon különösnek találtam. - És Jézus szóba került? - kérdeztem. - Hogyan beszéltek róla?

– Csak lekicsinylőén - mondta Lapides. - De inkább sehogy. Jézussal kapcsolatos első benyomásaim a katolikus templomokból származtak: Jézus a kereszten, töviskoronával a fején, az oldalába döfött dárdával, vérző fejjel. Ez számomra semmit sem jelentett. Miért imádnánk egy olyan embert, aki a kereszten függ átszegezett kézzel és lábbal? Jézusra soha nem gondoltam úgy, mint akinek bármi köze lehetne a zsidó néphez. Nem volt több, mint egy a pogány istenek közül.

Arra gyanakodtam, hogy Lapides idegenkedése nem egyszerűen a keresztény hit téves felfogásából származott. - Nem érezte úgy, hogy az antiszemitizmusnak keresztény gyökerei vannak? -kérdeztem.

– A pogány és a keresztény szót szinonimaként használtuk, és arra tanítottak, hogy legyünk óvatosak, mert a pogányok között sok az antiszemita - válaszolta diplomatikusan.

– Fogalmazhatunk úgy, hogy negatív előítéletei voltak a keresztényekkel szemben? - feszegettem.

Ezúttal nem köntörfalazott: - Igen, valóban így volt. Sőt, amikor először kaptam egy Újszövetséget, meg voltam győződve arról, hogy az antiszemitizmus kézikönyvét tartom a kezemben: hogyan gyűlöljük és irtsuk a zsidókat. Az jutott eszembe, hogy az amerikai nácik haszonnal forgathatják mint gyakorlati útmutatót.

Elszomorodva gondoltam arra, hogy milyen sok zsidó gyerek nőhet fel úgy, hogy ellenséget lát a keresztényekben.

A LELKI UTAZÁS KEZDETÉT VESZI

Lapides elmondta, hogy miközben felcseperedett, különböző okok hatására meglazult a judaizmushoz való ragaszkodása. Minthogy érdekeltek a részletek, arra kértem, beszéljen bővebben erről, mire ő elbeszélte élete egyik legmegrendítőbb élményét.

– Tizenhét éves voltam, amikor a szüleim elváltak - mesélte, és meglepődtem, hogy ennyi év után is mennyi fájdalom van a hangjában. - Ez, ha volt is bennem vallásos érzület, annak maradékát is kiirtotta belőlem. Azon töprengtem, hogyan lép be a képbe Isten. Miért nem mentek el a rabbihoz, hogy tanácsot kérjenek? Mire jó a vallásosság, ha nem segít a mindennapi élet dolgaiban? Márpedig a szüléimét nem tudta együtt tartani. Amikor útjaik elváltak, bennem is meghasadt valami.

– Ráadásul a judaizmusban nem éreztem, hogy személyes kapcsolatom lehet Istennel. Volt egy sor gyönyörű szertartás és hagyomány, de ezek csak a Sinai-hegy távoli és közönyös Istenéről szóltak, aki azt mondta: „Ismeritek a játékszabályokat - ha ezeket betartjátok, jó dolgotok lesz. Viszlát!" Ott álltam kamaszfejjel, tomboló hormonokkal, és azon tűnődtem: „Vajon látja-e Isten a vívódásomat? Törődik-e egyáltalán velem?" Akkor ennek semmi nyomát nem láttam.

A válással kezdetét vette a lázadás korszaka. Elmerült a kor zenéjében, és mély nyomot hagytak benne Jack Kerouac és Timothy Leary írásai. Idejének nagy részét Greenwich Viliágé kávéházaiban töltötte, a főiskolától távol, majd jött a sorozás és a hadsereg. Az 1967. esztendő a világ másik végén köszöntött rá, egy lőszerrel, bombákkal, rakétákkal és más robbanóanyagokkal megrakott fehérhajón - csábító célpont a Vietkong hadserege számára.

– Emlékszem, Vietnamban egy eligazításon ezt mondták nekünk: „Az itt lévők húsz százaléka valószínűleg meghal a háborúban, a maradék nyolcvan százalékot pedig nemi betegségek, alkohol vagy kábítószer teszi tönkre." Arra gondoltam, hogy még egyetlen százalék esélyem sincs arra, hogy átvészeljem a háborút.

– Életem legsötétebb időszaka volt ez. Sok szenvedésnek voltam tanúja. Élő halottakat láttam. Láttam a háború pusztításait. És találkoztam katonatársaim antiszemitizmusával. Voltak közöttük déliek, akik még keresztet is égettek egy éjjel. Talán azért, mert el akartam távolodni zsidó identitásomtól, keleti vallásokkal kezdtem foglalkozni.

Lapides a keleti filozófiákat tanulmányozta, mikor Japánban járt, buddhista szentélyeket keresett fel. - Iszonyúan felkavart az a sok gonoszság, amit láttam, és azt kutattam, hogy mi a hit válasza minderre - mondta. - Azt mondogattam akkoriban: „Ha létezik isten, nem érdekel, hol találok rá: a Sinai-hegyen vagy a Fudzsijamán. Akárhol is, de meg kell találnom."

Vietnamból hazatérve marihuánát szívott, s azt tervezgette, hogy buddhista pap lesz. Belekóstolt az aszkéták önmegtagadó életébe, s azt remélte, hogy így megszabadulhat a rossz karmától, amit múltja hibáival vont magára, de hamar ráébredt, hogy a múlt bűneit soha nem tudja jóvá tenni.

Néhány pillanatig hallgatott. - Depressziós lettem - folytatta. - Emlékszem, a metrón ülve azon gondolkoztam, lehet, hogy az a megoldás, ha a sínek közé vetem magam. Akkor kiszabadulnék ebből a testből, és beleolvadnék Istenbe. Még rosszabbra fordult az állapotom, amikor LSD-vel próbálkoztam.

Később megpróbált új életet kezdeni, ezért Kaliforniába költözött, ahol folytatódtak lelki bolyongásai. - Buddhista gyűlésekre jártam, de üresnek éreztem ezeket - folytatta. - A kínai buddhizmus ateista, a japán buddhizmus Buddha-szobrokat imád, a zen buddhizmus pedig túlságosan elvont. Megismerkedtem a szcientológiával, ám ez manipulálni és irányítani akart. A hinduisták az istenek őrült orgiáiban és a kék elefánt képében megjelenő istenekben hisznek. Egyikben sem találtam értelmet, egyik sem elégített ki.

Még olyan összejövetelekre is elkísérte barátait, melyeknek sátánista felhangjai voltak. - Figyeltem, és arra gondolkodtam, hogy itt valóban történik valami, de az nem jó. Ebből a drogokkal átitatott világomból üzentem a barátaimnak, hogy úgy érzem, van egy rajtam kívül álló gonosz erő, amely hatalommal rendelkezik felettem. Olyan sok gonoszsággal találkoztam addigi életemben, hogy hinni kezdtem a létezésében.

Ironikus mosollyal nézett rám. - Előbb hittem a sátán létezésében, mint Istenében - mondta.

„NEM TUDOK HINNI JÉZUSBAN"

1969-ben Lapidest a kíváncsisága Sunset Stripbe hajtotta, ahol egy evangélista egy nyolcméteres kereszthez láncolta magát tiltakozásul az ellen, hogy a helyi szórakozóhelyek tulajdonosai elérték a hatóságoknál, hogy eltiltsák őt az utcai prédikálástól. Ott, a járdán Lapides összeakadt néhány kereszténnyel, akikkel rögtönzött hitvitát folytatott.

Kissé nagyképűen a keleti filozófia tanításait vágta a fejükhöz. -Nincs odafönt semmiféle Isten - mond ta az ég felé bökve. - Mi vagyunk az Isten. Én is Isten vagyok, te is Isten vagy. Fedezzétek fel Istent magatokban!

– Ha Isten vagy - válaszolt közülük valaki -, teremts egy követ a semmiből! Mert Isten képes erre.

Kábítószertől elhomályosított elmével Lapides azt képzelte, hogy egy nagy követ tart a kezében. - Tessék, itt a kő - mondta, és üres kezét feléjük nyújtotta.

– Ez a különbség közted és az igaz Isten között - mondta valaki gúnyosan. - Ha Isten teremt valamit, azt mindenki látja. Az objektív, és nem szubjektív.

A gondolat szöget ütött Lapides fejében. Elgondolkodott rajta, és azt mondta magában: „Ha megtalálom Istent, objektív létezőt kell találnom. Elegem van a keleti filozófiából, amely azt mondja, hogy Isten bennem van, és megteremthetem magamnak a saját valóságomat. Ha létezik Isten, objektív valóságnak kell lennie, hiszen csak akkor van értelme a létének."

Amikor az egyik keresztény Jézus nevét említette, Lapides ezzel a válasszal próbálta elhárítani magától: - Zsidó vagyok, nem tudok hinni Jézusban.

– Ismered a Messiásról szóló próféciákat? - kérdezte egy lelki-pásztor.

Lapides elbizonytalanodott: - Próféciákat? Soha nem hallottam felőlük.

Lapides elcsodálkozott, mikor a lelkész néhány ószövetségi helyet idézett. „Álljon meg a menet! - gondolta magában. - Ezek a zsidó Szentírásból idéznek! Hogyan lehetne abban szó Jézusról?"

Amikor a lelkész felajánlott neki egy Bibliát, Lapides kétkedve fogadta. - Benne van az Újszövetség is? - kérdezte. A lelkész bólintott. - Hát jó,

elolvasom az Ószövetséget, de azt a másikat ki se nyitom!

Meghökkentette a lelkipásztor válasza. - Rendben - mondta. -Olvasd el az Ószövetséget, és kérd Ábrahám, Izsák és Jákob Istenét, Izrael Istenét, hogy mutassa meg, ha valóban Jézus a Messiás! Mert ő a *te* Messiásod. Ő először a zsidó néphez jött, majd az egész világ Megváltója lett.

Lapides számára ez új információ volt. Meghökkentő információ. Hazatérve kinyitotta az Ószövetség első könyvét, a Genezist, és elkezdett Jézusra vadászni az írás szavai között, melyeket több száz évvel azelőtt jegyeztek le, mielőtt a názáreti ács megszületett volna.

„VÉTKEINK MIATT KAPOTT SEBEKET"

- Nem sokkal ezután - folytatta Lapides - naponta olvastam az Ószövetséget, és benne a próféciákat, egyiket a másik után. Mózes ötödik könyve például szól egy Mózesnél nagyobb prófétáról, aki majd eljön, és akire hallgatnunk kell. Elgondolkoztam azon, vajon ki lehet nagyobb, mint Mózes. Bizonyára a Messiás, aki Mózesnél is nagyobb tanító és nagyobb tekintély. Ezt megjegyeztem, és tovább kutattam a Messiás után.

Lapides lassanként eljutott a Szentírásban Ézsaiás könyvéhez, melynek 53. fejezete mélyen elgondolkodtatta. Ámulatba ejtette a művészi tökéllyel megfogalmazott, világos és konkrét prófécia a Messiásról, aki Izrael és a világ bűneiért szenved és meghal - s mindez több mint hétszáz évvel azt megelőzően íródott, hogy Jézus a földön járt.

Megvetett volt, és emberektől elhagyatott, fájdalmak férfia, betegség ismerője.
Eltakartuk arcunkat előle,
megvetett volt, nem törődtünk vele.
Pedig a mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta.
Mi meg azt gondoltuk,
hogy Isten csapása sújtotta és kínozta.
Pedig a mi vétkeink miatt kapott sebeket, bűneink miatt törték össze.
Ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen, az ő sebei árán gyógyultunk meg.
Mindnyájan tévelyegtünk, mint a juhok, mindenki a maga útját járta.
De az Úr őt sújtotta mindnyájunk bűnéért.

Amikor kínozták, alázatos maradt, száját sem nyitotta ki.

Mint a bárány, ha vágóhídra viszik, vagy mint a juh, mely némán tűri, hogy nyírják, ő sem nyitotta ki száját.

Fogság és ítélet nélkül hurcolták el, de kortársai közül ki törődött azzal, hogy amikor kiirtják a földön élők közül, népe miatt éri a büntetés?!

A bűnösök közt adtak sírt neki, a gazdagok közé jutott halála után, bár nem követett el gonoszságot, és nem beszélt álnokul. ... sokak vétkét vállalta magára, és közbenjárt a bűnösökért.

Ézsaiás 53,3-9.12

Lapides azonnal felismerte az arcképet: ez a názáreti Jézus! Ekkor kezdte megérteni a katolikus templomokban gyerekkorában látott festményeket a szenvedő, megfeszített, vétkeink miatt megsebzett Jézusról, aki „sokak vétkét vállalta magára".

Az ószövetségi zsidók állatáldozatokkal keresték a kiengesztelődést vétkeikért, de eljött Jézus, Isten végső áldozati báránya, aki egyszer és mindenkorra megfizetett a bűnökért. íme, Isten megváltó tervének a testet öltése!

Annyira lélegzetelállító volt ez a felfedezés, hogy Lapides csupán egyetlen következtetést látott lehetségesnek: Csalás! A keresztények átírták az Ószövetséget, és úgy forgatták ki Ezsaiás szavait, hogy úgy hangozzék, mintha a próféta Jézusról jövendölt volna.

Lapides elhatározta, hogy leleplezi a hazugságot. - Megkértem a mostohaanyámat, küldjön nekem egy zsidó Bibliát, hogy ellenőrizhessem, mi az igazság - mesélte. - Küldött is egyet, de mi történt? Ugyanazt olvastam benne! Most már nem lehetett kitérni előle!

A ZSIDÓ JÉZUS

Lapides újra és újra messiási próféciákra bukkant az Ószövetségben: több mint négy tucat jövendölést számolt össze. Ézsaiás megjövendölte, hogy a Messiás egy szűztől fog születni. Mikeás megjelölte születése helyét, Betlehemet. Mózes első könyve és Jeremiás a Messiás származásáról prófétái: Abrahám, Izsák és Jákob leszármazottja lesz, Júda törzséből, Dávid házából. A Zsoltárok arról jövendölnek, hogy elárulják, hamis tanúk vádolják, átlyukasztják a kezét és a lábát (bár akkor még nem

alkalmazták a keresztre feszítést), és szólnak feltámadásáról (nem lát romlást a teste, hanem felvétetik a magasba), és így tovább. A próféciák elűzték Lapides kételyeit, míg végül drasztikus lépésre szánta el magát.

– Elhatároztam, hogy kinyitom az Újszövetséget, és elolvasom az első lapját. Nem többet. Remegő kezekkel, lassan nyitottam ki Máté evangéliuma első oldalát, és az ég felé sandítottam, mikor csap belém a menny kő.

Máté evangéliumának első szavai majd kiszúrták a szemét: „Jézus Krisztusnak, Dávid Fiának, az Ábrahám fiának nemzetségkönyve..."

Lapides tágra meresztett szemekkel idézte vissza azt a pillanatot, amikor ezt a mondatot először olvasta: - Azt gondoltam: „Nahát! Abrahám fia, Dávid Fia - minden egybevág." Továbbolvastam a születéstörténetet, és azt gondoltam: „No, nézd csak! Máté az Ezsaiás 7,14-et idézi: 'Íme, a szűz fogan méhében, és fiút szül.'" Majd Jeremiás prófétától következett egy idézet. Ültem és gondolkoztam. „Hiszen itt a zsidó népről van szó! Mi köze ennek a pogányokhoz? Mi ez az egész?"

– Nem tudtam letenni. Mire az evangéliumok végére jutottam, rájöttem, hogy ez legkevésbé sem az amerikai náci párt kézikönyve, hanem Jézus és a zsidó közösség kapcsolatának története. Elkezdtem olvasni az Apostolok cselekedeteit, és lám, ott azon tanakodnak zsidó férfiak, hogy miként lehetne Jézus történetét továbbadni a pogányoknak. Miféle szerepcsere ez?!

A beteljesült próféciák olyannyira meggyőzték Lapidest, hogy másokkal is megosztotta felfedezését: Jézus a Messiás! Akkor még mindez csupán elvi lehetőség volt számára. Visszariadt attól a gondolattól, hogy milyen következményei lehetnek mindennek az életére nézve.

– Ráébredtem, hogy ha elfogadnám Jézust, akkor teljesen meg kellene változtatnom az életemet - mondta. - Változtatnom kellene a kábítószerhez, a szexhez és egyéb dolgokhoz való hozzáállásomon. Akkor még nem tudtam, hogy Isten segít a változásban, ezért azt hittem, hogy magamnak kell kitakarítanom az életemet.

KINYILATKOZTATÁS A SIVATAGBAN

Lapides néhány barátjával együtt elvonult a Mojave-sivatagba. Súlyos lelki konfliktust élt át. Rémálmaiban kutyák marcangolták a testét. A sivatagi bozótosban üldögélve eszébe jutottak a Sunset

Stripben hallott szavak: „Vagy Isten oldalán állsz, vagy a sátánhoz tartozol."

Hitt a testet öltött gonosz létezésében: nem akart hozzá tartozni. Imádkozni kezdett: „Istenem, vess véget a gyötrődéseimnek! Túl kell látnom a kételkedés homályán, tudnom kell, hogy Jézus-e a Messiás. Tudnom kell, hogy te, aki Izrael Istene vagy, akarod-e, hogy ezt higgyem."

Miközben beszélt, láttam rajta, hogy azon gondolkodik, miként önthetné szavakba azt, ami ezután következett. Néhány másodperc múlva így szólt: - Legpontosabban úgy fogalmazhatnám meg, amit átéltem, hogy Isten objektív módon szólt a szívemhez. Tapasztalati úton győzött meg arról, hogy *ő van*. És akkor, odakinn a sivatagban ez a válasz fakadt fel a szívemből: „Istenem, befogadom az életembe Jézust. Nem tudom, mihez kezdjek vele, de akarom őt. Alaposan összekuszáltam az életemet. Arra van szükségem, hogy te változtass meg engem."

És akkor Isten elindította bennem azt a folyamatot, amely máig tart. - A barátaim látták, hogy megváltozott az életem, és nem értették. Azt mondták: „Történt veled valami a sivatagban. Már nem szívsz semmit. Valahogy más lettél."

– Mire azt válaszoltam: „Nem tudom megmagyarázni, mi történt. Csak annyit tudok, hogy van valaki az életemben, aki szent, aki igazságos, aki pozitív életszemléletet ad nekem. Egész embernek érzem magam."

Ez a szó elárult mindent: - *Egész* - hangsúlyozta. - Ezt azelőtt soha nem éreztem.

A pozitív változások ellenére aggodalommal töltötte el, hogy erről a szüleinek is be kell számolnia. Amikor végül megtette, vegyes reakciókat váltott ki belőlük. - Először örültek, mert felfogták, hogy nem vagyok kábítószerfüggő többé, és úgy érezték, érzelmileg is összeszedtem magam - emlékezett. - Örömük azonban szertefoszlott, amint megértették, mi a változás forrása. Meghökkentek, mintha azt mondanák: „Miért éppen Jézus? Miért nem valami más?" Nem tudtak vele mit kezdeni.

Némi szomorúsággal a hangjában hozzátette: - Azt hiszem, máig nem tudták feldolgozni.

A körülmények úgy alakultak, hogy Lapides feleségért való könyörgése meghallgatásra talált, és találkozott Deborah-val, aki szintén zsidó volt és Jézus követője. A lány elvitte őt egy gyülekezetbe, melynek éppen az az

ember volt a lelkipásztora, aki hónapokkal korábban azt ajánlotta Lapidesnek, hogy olvassa el az Ószövetséget.

– Igencsak leesett az álla - mesélte nevetve amikor besétáltam a templomba.

A gyülekezet tele volt olyan hívőkkel, akik korábban motoros bandákhoz tartoztak, hippik voltak, vagy kábítószereztek. A félénk és visszahúzódó zsidó fiú - aki az antiszemita megnyilvánulásoktól való félelmében mindenkitől tartott, aki különbözött tőle - felszabadultan ismerte fel, hogy e színes tömegben „testvéreire" talált.

Találkozásuk után egy évvel Lapides feleségül vette Deborah-t. Két fiuk született. Együtt megalapították a Beth Ariéi Közösséget, ahol zsidók és pogányok egyaránt otthonra találnak, mert Jézus Krisztusban egésznek érezhetik magukat.

ELLENVETÉSEK

Története végére érve Lapides hátradőlt a székén. Hallgattunk. A templomban csend volt, a színes üvegek vörös, sárga és kék ragyogásba vonták a kaliforniai napsütést. Azon tűnődtem, micsoda erőt képes sugározni egy ember hitre jutásának története. Álmélkodtam ennek a viszontagságokkal teli életútnak az alakulásán, háború, kábítószer, Greenwich Viliágé, Sunset Strip és a kietlen sivatag, melyek közül magamtól egyiket sem hoztam volna összefüggésbe az előttem ülő kellemes modorú, tisztes lelkipásztorral.

De nem akartam szótlanul elmenni néhány alapvető kérdés mellett, melyeket Lapides története felvet. Azzal kezdtem, ami leginkább foglalkoztatott: - Ha a próféciák annyira nyilvánvalóan és egyértelműen Jézusra mutatnak, miért nem fogadják el őt a zsidók közül többen Messiásnak?

Ezt a kérdést Lapides is sokszor feltette magának az alatt a harminc év alatt, amely eltelt azóta, hogy egy keresztény evangélizátor tanácsát megfogadva elolvasta a zsidó Szentírást. - Az én esetemben az történt, hogy rászántam magam az elolvasására - válaszolta. - Különös, hogy éppen a zsidók, akik intellektuális képességeikről híresek, ezen a területen jobbára tudatlanságban vannak.

– Léteznek ráadásul úgynevezett „ellenmissziós" társaságok is, akik a zsinagógákban szervezett szemináriumokon megpróbálják cáfolni a messiásról szóló próféciákat. A zsidók aztán erre hivatkozva nem foglalkoznak a próféciákkal. Azt mondják: „A rabbi azt mondta, hogy ennek nincs semmi alapja."

– Meg szoktam tőlük kérdezni: „Azt hiszitek, hogy a rabbi olyan ellenvetést tud felhozni, amire a keresztények még sosem gondoltak? A tudósok több száz éve kutatják a Szentírást! Hatalmas irodalma van ennek a témának, és a jól megalapozott keresztény érveket nem lehet csak úgy lesöpörni az asztalról." Aki érdeklődést mutat, annak segítek továbblépni.

Hallottam olyan esetekről, mikor kiközösítették azokat a zsidókat, akik kereszténnyé lettek. - Ez valóban problémát jelent - mondta. - Vannak, akik azért utasítják el a próféciákat, mert attól tartanak, hogy kitaszítja őket a családjuk vagy a zsidó közösség. Ezt nem könnyű felvállalni. Higgye el, tudom, miről beszélek.

A próféciák ellen szóló érvek első hallásra valóban meggyőzőnek tűnnek. Egyenként felsorakoztattam Lapidesnek a leggyakrabban hangoztatott ellenvetéseket, és kíváncsian vártam a válaszát.

1. Ellenérv: Véletlenek

Először azt kérdeztem Lapidestől, nem lehetséges-e, hogy Jézus életében mintegy véletlenül teljesedtek be a próféciák. Lehet, hogy ő csak egy volt a sorban, akire véletlenül ráillett a profetikus ujjlenyomat.

– Ennek esélye csupán csillagászati számokban mérhető, úgyhogy nyugodtan ki is zárhatjuk. Valaki vette a fáradságot, és kiszámította, hogy nyolc prófécia egy személy életében való beteljesülésének a valószínűsége egy a százmilliószor milliárdhoz. Ez a szám pedig több milliószor nagyobb, mint ahány ember valaha élt a földön.

– Azt is kiszámolta, hogy ilyen számú ezüstdollárossal hatvan centiméter vastagon be lehetne burkolni Texas állam felszínét. Ha megjelölnénk ezek közül az egyik ezüstdollárost, s arra kérnénk egy bekötött szemű embert, hogy véletlenszerűen lehajolva valahol az állam területén emeljen fel egy érmét, vajon mennyi lenne annak a valószínűsége, hogy a megjelölt pénzdarabot emeli fel?

Ezzel megválaszolta a saját kérdését. - Nos, éppen annyi, mint az, hogy a próféciák közül akár csak nyolcnak is megfeleljen valaki a világtörténelemben.

A próféciákkal foglalkozva magam is tanulmányoztam azt a statisztikai elemzést, melyet Peter W. Stoner matematikus végzett el. Számításai szerint annak valószínűsége, hogy valaki mind a negyvennyolc messiási próféciát beteljesítse, egy a billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billióhoz.

Értelmünk képtelen felfogni ekkora számokat. Ez a megdöbbentő statisztikai számadat egyenlő azzal a számmal, amennyi apró atom a mi univerzumunkkal megegyező nagyságú, billiószor billiószor billiószor billiószor milliárd számú univerzumból álló világ-egyetemben van".

– Ha csak a valószínűséget tekintjük, akkor lehetetlen, hogy bárki is beteljesítse az ószövetségi próféciákat - vonta le a következtetést Lapides. - Jézus azonban, és a történelemben egyedül Jézus, az összesét beteljesítette.

Péter apostol szavai jutottak eszembe: „De amit az Isten előre megmondott minden prófétája által, hogy az ő Krisztusa szenvedni fog, azt teljesítette be így." (ApCsel 3,18)

A milliárd a millió ezerszerese, a billió a milliárd ezerszerese. (Aszerk.)

2. *Ellenérv: Átírt evangélium*

Felvázoltam Lapidcsnek egy másik lehetőséget: - Elképzelhetőnek tartja, hogy az evangéliumok szerzői olyan részleteket fabrikáltak, hogy úgy tűnjön, mintha Jézus beteljesítette volna a próféciákat?

– Azt olvassuk például az egyik próféciában - mondtam -, hogy a Messiás csontjait nem törik össze. Lehet, hogy János ennek megfelelően alakította úgy a történetet, hogy a római katonák eltörték a Jézussal megfeszített két lator lábszárát, az övét azonban nem. Azt is megtudjuk a próféciákból, hogy a Messiást harminc ezüstért elárulják. Nem lehetséges, hogy Máté szándékosan úgy állította be a tényeket, hogy Júdás pontosan ekkora összegért árulta el Jézust?

Lapides ezt az ellenvetést is könnyedén cáfolta. - Isten gondoskodott arról, hogy ez ne fordulhasson elő - mondta Lapides. - Amikor az evangéliumokat olvasni kezdték, sokan éltek még az események tanúi

közül. Ha a történet valótlan részleteket tartalmazott volna, valaki biztosan előáll és ezt mondja Máténak: „Ez nem így történt! Mi az igazságot hirdetjük, ne szennyezd ezt be hazugságokkal!"

Az is valószínűtlen, tette hozzá, hogy Máté Jézus követőjeként vállalta volna a halált, ha titkon tudja, hogy nem ő a Messiás.

Mi több, a zsidó közösség minden adandó alkalmat kihasznált volna az evangélium szavahihetőségének megkérdőjelezésére, rámutatva a benne található hamis állításokra. - Felállhatott volna bárki ezekkel a szavakkal: „Én ott voltam, és láttam, hogy a keresztre feszítéskor a rómaiak igenis *eltörték* Jézus lábát" - mondta Lapides. - Ám annak ellenére, hogy a zsidó Talmud igencsak lekicsinylőén szól Jézusról, azt sehol sem állítja, hogy a próféciák beteljesülését meghamisították."

3. Ellenérv: Szándékos beteljesítés

Egyes szkeptikusok azt állítják, hogy Jézus maga alakította úgy az életét, hogy betöltse a próféciákat. - Végül is - mondtam - ő maga is olvasta például Zakariás könyvében, hogy a Messiás szamárháton vonul be Jeruzsálembe. Nem lehetett abban némi szándékosság, hogy vele is pontosan ez történt?

– Egy-két próféciával kapcsolatban ez elképzelhető volna - ismerte el Lapides. - Ám a legtöbb prófécia esetében ez teljességgel lehetetlen.

– Például hogyan befolyásolhatta volna Jézus a nagytanácsot abban a döntésben, hogy harminc ezüstöt adjanak Júdásnak az árulásért? Hogyan befolyásolhatta volna a származását, születésének helyét, kivégzésének módját, vagy azt, hogy a katonák megosztoztak a ruháin, és nem törték el a lábát? Hogyan tehetett csodákat a kétkedők gyűrűjében? Miként rendezhette volna meg a feltámadását, és milyen befolyással lehetett születésének időpontjára?

Ez az utolsó pont felkeltette a kíváncsiságomat. - Mire gondol a születése időpontjával kapcsolatban? - kérdeztem.

– A Dániel 9,24-26-ban azt olvassuk, hogy a Messiás egy meghatározott időszak elteltével fog megjelenni I. Artaxerxész király azon rendelete után, amely kihirdette, hogy a zsidó nép hazatérhet Perzsiából, és felépítheti Jeruzsálem falait - válaszolta Lapides.

Előrehajolt, hogy nagyobb nyomatékot adjon szavainak: - A szöveg pontosan azt a történelmi pillanatot jelöli meg, amikor Jézus megjelent. Ezt semmiképpen sem lehetett előre megrendezni.

4. Ellenérv: A szövegösszefüggés

Még egy ellenvetés hátravolt. A keresztények által messiási próféciának tartott szövegrészek valóban az eljövendő Felkentre vonatkoznak, vagy a szövegösszefüggésből kiragadva elferdítették az értelmüket?

– Tudja - sóhajtott Lapides -, el szoktam olvasni olyan könyveket, melyek cáfolni próbálják azt, amiben hiszünk. Nem szívesen teszem, de rászánom az időt, és minden egyes ellenérvet sorra veszek, megvizsgálom a szövegösszefüggést és az eredeti szöveg nyelvezetét. És valahányszor ezt teszem, mindig meggyőződöm arról, hogy a próféciák kiállják a próbát, és igaznak bizonyulnak.

– Azt üzenem a kételkedőknek, hogy ne fogadják el, amit mondok, de azt sem, amit a rabbik állítanak! Szánjanak rá időt, és járjanak utána! Ma már nem lehet arra hivatkozni, hogy nem áll rendelkezésünkre elég információ. Rengeteg könyv van, amiben utána lehet nézni a dolgoknak.

– És még valami: kérjék Istent őszinte szívvel, hogy mutassa meg, valóban Jézus-e a Messiás! Én is ezt tettem. És mások segítsége nélkül értettem meg, hogy ki az, akire ráillik a Messiás ujjlenyomata.

„BE KELL TELJESEDNIE..."

Tetszett, ahogyan Lapides az ellenvetésekre reagált, de aznap éjjel a chicagói gépen Lapides lelki utazásának története járt a fejemben. Sok hasonló történet jutott eszembe, melyeket olyan sikeres és el-mélyülten gondolkodó zsidó emberektől hallottam, akik nekiláttak, hogy megcáfolják Jézus messiási önértelmezését.

Eszembe jutott Stan Telchin, a zsidó üzletember, aki nekiállt, hogy leleplezze a keresztények „kultuszát", miután egyetemista lánya elfogadta Y'shua-t (Jézust) mint Messiást. Legnagyobb megdöbbenésére vizsgálódása végén - feleségével és másik lányával együtt -ugyanarra a Messiásra talált rá. Később maga is keresztény lelki-pásztor lett. Életének történetét

Betrayed!(„Elárulva!") című könyvében beszéli el, amit a világ több mint húsz nyelvére lefordítottak.

Ott van továbbá Jack Sternberg, a neves rákkutató orvos Little Rockból (Arkansas), akit annyira aggasztott az, amit az Ószövetségben olvasott, hogy három rabbit bízott meg azzal, bizonyítsák be, hogy Jézus nem lehet a Messiás. Nem voltak rá képesek, mire ő is Krisztusban találta meg a teljességet/

Említhetném még Peter Greenspant, a Kansas City körzetében praktizáló szülész-nőgyógyászt, aki a University of Missouri - Kansas City School of Medicine helyettes tanszékvezetője. Lapideshez hasonlóan neki is azt ajánlották, hogy a judaizmusban járjon utána Krisztus személyének. Nem volt megnyugtató számára, amit talált, ezért folytatta a kutatást a Tórában és a Talmudban, abban a reményben, hogy kiderül, Jézus nem lehet a Messiás. Ehelyett azonban végül ő is arra a következtetésre jutott, hogy Jézus csodálatosan betöltötte a próféciákat.

Minél több olyan könyvet olvasott amely alá akarta ásni a Jézusra mint Messiásra vonatkozó bizonyítékokat, annál világosabbá vált számára, hogy érveik gyenge lábakon állnak. A sors iróniája, hogy - Greenspan szavaival - „a Y'shua-ba vetett hitre éppen az őt becsmérlők írásai nyomán tértem."

Lapideshez és másokhoz hasonlóan úgy látta, hogy Jézusnak Lukács által lejegyzett szavai igaznak bizonyultak: „Be kell teljesednie mindannak, ami meg van írva rólam a Mózes törvényében, a próféták könyvében és a zsoltárokban." (Lk 24,44) És mindez Jézusban teljesedett be, hiszen egyedül ő az, akire maradéktalanul ráillenek a próféták által megrajzolt ujjlenyomatok Isten Felkentjéről.

3. rész

A feltámadás nyomában

11. Orvosi bizonyítékok

Jézus halála ámítás, és feltámadása csalás?

Megálltam, hogy elolvassam a feliratot az orvosi váróterem falán: „Némuljon a szó! Szökjön a kacagás! E helyen a halál az élőket szolgálja

Nyilvánvalóan nem egy „közönséges" orvos rendelőjébe látogattam el. Már többször megfordultam dr. Róbert J. Steinnél, a világ egyik legkiválóbb törvényszéki kórboncnokánál, a színes egyéniségű és dörgő hangú orvos-nyomozónál, aki valósággal ontja magából a történeteket azokról a váratlan és meglepő tényfeltáró nyomokról, melyeket a tetemek vizsgálata közben fedezett fel. A halottak vallanak neki, és vallomásuk gyakran igazságot szolgáltat az élőknek.

Az illinoisi Cook megye igazságügyi orvos szakértőjeként több mint húszezer boncolást végzett, melyek során az áldozat halálának körülményeit kutatta. A legapróbb részletre is kiterjedő figyelme, az emberi anatómia enciklopédikus ismerete, valamint éles nyomozói ösztöne segítette ezt az orvos-kopót abban, hogy a legrejtélyesebb haláleseteket is rekonstruálja.

Vizsgálódásai alapján ártatlanul meggyanúsított embereket mentettek fel a vád alól, máskor pedig Stein feltáró munkája verte be az utolsó szöget a gyilkos koporsójába. Ez történt Jolin Wayne Gacy esetében is, akire azt követően sújtott le a halálos ítélet, hogy Stein közreműködésével harminchárom rendbeli brutális gyilkosságot sikerült rábizonyítani.

A törvényszéki orvos által feltárt bizonyítékok nyomán egyértelműen kiderül, hogy valaki erőszak vagy baleset következtében halt-e meg, vagy hogy természetes úton, vagy a kávéjába adagolt arzén következtében vesztette-e az életét. Az orvos szakértői vizsgálat egy zseniális eljárás segítségével igazolni vagy cáfolni képes a vádlott alibijét, mely a halott szemében található kálium mennyiségének alapján pontosan kimutatja a halál beálltának időpontját.

És igen, az orvostudomány még egy kétezer évvel ezelőtti brutális kivégzés ügyében is képes bizonyítékokkal szolgálni. Az orvos szakértői vizsgálat tanúsága megdöntheti azt a makacs ellenérvet, mely szerint Jézus feltámadása - istenségének legfőbb bizonysága -nem volt több egy gondosan kitervelt csalásnál.

FELTÁMADÁS VAGY ÚJRAÉLEDÉS?

Az a gondolat, hogy Jézus sohasem halt meg a kereszten, a VII. században keletkezett Koránban is megjelenik, sőt az Ahmadija mozlimok egyenesen azt állítják, hogy Indiába szökött. A kasmíri Srinagarban a mai napig látható egy szentély, amelyet Jézus sírjaként tartanak számon.

A XIX. század hajnalán Kari Barth, Kari Venturini és mások azzal az állítással próbálták elvitatni a feltámadást, hogy Jézus csak elájult a kimerültségtől a kereszten, vagy olyan szert kapott, amitől tetszhalott lett, és csak később, a sír hűvös, nyirkos levegőjének hatására tért magához.

A konspirációs teóriát valló szerzők ezt a hipotézist azzal próbálják alátámasztani, hogy Jézusnak egy folyadékkal átitatott szivacsot nyújtottak fel a keresztre (Mk 15,36), illetve hogy Pilátust is meglepte, milyen hamar bekövetkezett Jézus halála (Mk 15,44). Ennek alapján kijelentik, hogy Jézus újbóli megjelenése nem a feltámadás csodája volt, hanem egy szerencsés feléledés következménye, és a sírja egyszerűen azért volt üres, mert tovább élt.

Bár neves kutatók sorra cáfolták a tetszhalál elméletét, a népszerű irodalomban máig tartja magát. D. H. Lawrence 1929-ben írott novellájában például Jézus Egyiptomba szökik, ahol beleszeret egy ízisz-papnőbe.

Hugh Schonfield 1965-ben megjelent *The Passover Plot* („Húsvéti színjáték") című bestsellerében azt állítja, hogy Jézus keresztről való megmenekülésének jól kidolgozott tervét csupán az hiúsította meg, hogy egy római katona lándzsát döfött a szívébe. Később Schonfield elismerte, hogy „Sehol sem állítottuk ... hogy [a könyv] azt írja le, ami valójában megtörtént."

A tetszhalálelmélet 1972-ben ismét felütötte a fejét Donovan Joyce *The Jesus Scroll* („A Jézus-tekercs") című könyvében, amely a feltámadás neves szakértője, Gary Habermas szerint „a valószínűtlenségeknek még a Schonfield által leírtaknál is hihetetlenebb sorozatát tartalmazza".1982-ben

a *Holy Blood, Holy Grail* („Szent Vér, Szent Grál") újabb csavarral tetézte ezt a hipotézist, nevezetesen azzal, hogy Poncius Pilátust megvesztegették, engedje meg, hogy Jézus testét halála előtt levegyék a keresztről. A szerzők ugyanakkor elismerik: „Nem tudtuk, és máig sem tudjuk bizonyítani következtetéseink helyességét."'

1992-ben egy kevéssé ismert ausztrál kutató, Barbara Thiering nagy felzúdulást keltett, amikor *Jézus az ember: A holt-tengeri tekercsek új értelmezése* című nagy csinnadrattával beharangozott könyvében felelevenítette a tetszhalál elméletét. Luké Timothy Johnson, az Ernory University professzora megsemmisítő kritikát írt Thiering könyvéről, melyben többek között ezt írta: „A legsilányabb badarság, amit valaha olvastam, beteges képzelgés, és legkevésbé sem a gondos elemző munka gyümölcse."

A tetszhalálelmélet továbbra is makacsul tartja magát. Magam is újra és újra találkozom vele, amikor a feltámadás kérdéséről beszélgetek kereső emberekkel. De miről is vallanak a rendelkezésünkre álló bizonyítékok? Mi történt valójában a keresztre feszítéskor? Felmerülhet-e egyáltalán, hogy Jézus túlélte ezt a kínszenvedést?

Ezeknek a kérdéseknek eredtem a nyomába, mikor Dél-Kaliforniába repültem, hogy bekopogtassak egy prominens kutató orvos ajtaján, aki mélyrehatóan tanulmányozta a názáreti Jézus halálával kapcsolatos történelmi, régészeti és orvosi kutatásokat, noha - holttest hiányában - boncolás soha nem történt.

TIZEDIK INTERJÚ - ALEXANDER METHERELL, M.D., PH.D.

A pazar környezet tökéletes ellentéte beszélgetésünk tárgyának. Metherell kényelmes kaliforniai otthonának nappalijában ültünk egy illatos tavaszi estén, miközben langyos óceáni légáramlatok susogtak az ablaküvegen, a minden képzeletet felülmúló emberi brutalitásról beszélgettünk: a kíméletlen ütésekről, melyekbe ma is beleborzongunk, és a kivégzésnek arról a gyalázatos módjáról, mely a mértéket nem ismerő emberi kegyetlenség szégyenletes bizonyítéka.

Azért fordultam Metherellhez, mert azt hallottam felőle, hogy rendelkezik azzal az orvosi és tudományos felkészültséggel, ami a keresztre feszítés magyarázatához szükséges. Az is felkeltette az érdeklődésemet

iránta, hogy többek állítása szerint tárgyilagosan és szakszerűen képes nyilatkozni ebben a kérdésben. Ezt azért tartottam különösen fontosnak, mert azt akartam, hogy a tények önmagukért beszéljenek, és elkerüljük a túlzó és hatásvadász nyelvezet által kiváltott érzelmi reakciókat.

Az orvosi végzettséggel (University of Miami, Florida) és mérnöki doktorátussal (Bristol University, Anglia) rendelkező Metherell a tőle elvárható tudományos precizitással fogalmaz. Diagnosztikai tevékenységét oklevéllel ismerte el az *American Board of Radiology* (Amerikai Radiológiai Tanács). Metherell jó ideje a Marylandben működő *National Heart, Lung, and Blood Institute ofthe National Insti-tutes of Health of Bethesda* (Országos Bethesda Kardiológiai, Pulmo-nológiai és Fiaematológiai Intézet) konzultánsa.

A Kaliforniai Egyetem egykori kutató orvosa öt tudományos könyv szerkesztője, publikációi számos szaklapban jelentek meg az

*Aerospace Medicine-tő*1 a *Scientific Americanig.* *Az* izomösszehúzódásról írt zseniális elemzését a *The Physiologist.* és a *Biophysics Journal* című folyóiratok közölték. Külső megjelenése - ezüstszürke haja és udvarias, kimért modora - is orvosi tekintélyt sugall.

Őszintén szólva néha eltöprengtem azon, mi játszódhat le Metherellben, aki tudományos szenvtelenséggel, lassan és módszeresen taglalta Jézus halálának dermesztő részleteit anélkül, hogy az érzelmi felindulás legcsekélyebb jelét adta volna. Bármi játszódott is le benne a felszín alatt, bármilyen megrázkódtatást okozott is neki mint kereszténynek a Jézussal szembeni kegyetlenségek számbavétele, több évtizedes laboratóriumi kutatómunkája során megtanulta érzelmeit imponáló profizmussal a szakszerűség alá rendelni.

Szigorúan a tényekre szorítkozott - s végül is ezért utaztam át a fél országot.

A KERESZTRE FESZÍTÉS ELŐZMÉNYEI

Először is azt szerettem volna, ha Metherell röviden ismerteti azokat az eseményeket, amelyek Jézus halálához vezettek. A szokásos bevezető diskurzus után letettem jeges teával teli poharamat, és székemet úgy fordítottam, hogy szembe üljünk egymással. - Fel tudná vázolni, mi történt Jézussal? - kérdeztem.

Megköszörülte a torkát. - Az utolsó vacsora után Jézus az Olajfák hegyére ment a tanítványaival, a Gecsemáné-kertbe. És ott, ha emlékszik, egész éjjel imádkozott. Ekkor készült fel a másnapi eseményekre. Mivel tudta, milyen kínokat kell kiállnia, teljesen természetes, hogy komoly pszichikai stresszt élt át.

Kezemet fölemelve félbeszakítottam. - Álljunk csak meg! A kételkedők ezen a ponton máris támadnak - mondtam. - Az evangéliumok szerint Jézus ekkor vért verítékezett. Már bocsánat, de nem valami túlfűtött képzelgés ez? Nem tartunk máris ott, hogy megkérdőjelezhető az evangéliumok szerzőinek a szavahihetősége?

Metherell nem jött zavarba, a fejét rázta. - Egyáltalán nem! -mondta. - Ez egy ismert fiziológiás állapot, amit *haematidrosisnak* vagy véres verejtékelválasztásnak neveznek. Nem túlságosan gyakori, és nagyfokú pszichés stresszel hozható összefüggésbe.

– Az történik, hogy az erős szorongás hatására olyan vegyi anyagok szabadulnak fel, amelyek károsítják a verejtékmirigyek hajszálereit. Ennek következtében ezek bevéreznek a verejtékmirigyekbe, és a veríték vértől színezve tör felszínre. Ne gondoljon sok vérre, csak pár cseppről van szó!

Kissé megilletődve tettem fel a következő kérdést: - Volt ennek más hatása is a szervezetre?

– Ilyen esetben rendkívül érzékennyé válik a bőr. Ezért amikor a római katonák másnap megkorbácsolták Jézust, az még fokozottabb fájdalommal járt.

Ettől tartottam. Igyekeztem felvértezni magamat azokkal a borzalmakkal szemben, melyekről hallanom kellett. Újságíróként épp elég holttestet láttam: autóbalesetek, tűzesetek, bűnbandák leszámolásainak áldozatait. Ám ennél is felkavaróbb volt számomra az a tény, hogy valakivel olyan brutálisan bánnak a kivégzői, hogy minél nagyobb szenvedést okozzanak neki, mielőtt meghal.

– Mondjon valamit a megostorozásról! - folytattam.

Metherell le nem vette volna rólam a szemét. - A korbácsolás római gyakorlata brutálisan kegyetlen volt. Általában harminckilenc korbácsütést szabtak ki, ám az ostorozó katonától függően ez sokkal többnek is számíthatott. A katona fonott bőrkorbácsot használt, aminek szálaiba fémgolyókat fontak. Amikor a korbács a testre sújtott, a golyók mély sebeket ejtettek vagy zúzódásokat okoztak, amelyek a további ütlegek

hatására továbbhasadtak. A korbács szálaiba gyakran hegyes csontdarabkákat tűzdeltek, melyek éles vágásokat ejtettek a bőrön.

– A korbácsütések annyira felhasították az elítélt hátát, hogy esetenként még a csigolyacsontok is előtűntek a mély sebek alól. Az ostorozás a test teljes hosszára kiterjedt, a válltól a háton és a faron át a lábszárakig. Rettenetes volt.

– Folytassa! - mondtam, mert Metherell elhallgatott.

– Egy orvos, aki tanulmányozta a korbácsolás római gyakorlatát, ezt mondta róla: „Ütlegelés közben a zúzott sebek beszakadtak az alattuk húzódó vázizomzatba, és vérző húscafatok remegő csíkjait hasították ki belőle." Euszebiosz, III. századi történetíró így írja le a korbácsolást: „Feltárultak az elítélt erei, és minden izma, ina és belső részei láthatóvá váltak."

– Tudjuk, hogy sokan már a korbácsolásba belehaltak, mielőtt keresztre feszítették volna őket. De akik életben maradtak, azok is borzalmas fájdalmakat álltak ki, és úgynevezett *hypovolaemiás* sokkot kaptak.

Ezt a szakkifejezést nem ismertem, ezért megkérdeztem, mit jelent.

– A *hypo* azt jelenti: „alacsony, csökkent", a *vol* a mennyiségre, az *aemia* pedig a vérre vonatkozik. A *hypovolaemiás* sokk tehát a súlyos vérveszteség okozta hatásokra utal - hangzott az orvosi magyarázat. - Ez négyféleképpen hat. Először is, a szív elkezd hevesen verni, hogy pótolja a vérveszteséget. Másodszor, leesik a vérnyomás, ami ájulást vagy összeesést idéz elő. Flarmadszor, a folyadéktartás érdekében a vese megszűnik vizeletet termelni, és végül negyedszer, az áldozat kínzó szomjúságot érez, mivel a szervezete vizet követel az elveszített folyadék pótlásául.

– Lát erre utalást az evangéliumi beszámolókban?

– Igen, határozottan! - válaszolta. - Jézus *hypovolaemiás* sokkos állapotban tántorog kivégzésének színhelyére, a Kálváriára, miközben a kereszt vízszintes gerendája nehezedik a vállára. Végül összeesik, és a római katona Simont kényszeríti arra, hogy helyette vigye tovább a keresztet. Később pedig azt olvassuk, hogy Jézus azt mondja, „Szomjazom!", és ekkor kínálják meg ecettel.

– Az elszenvedett ütlegek rettenetes hatása miatt nem kérdéses, hogy Jézus már azelőtt válságos állapotban volt, mielőtt a kezét és a lábát átszegezték volna.

HALÁLTUSA A KERESZTEN

Borzalmas volt, amit Metherell a korbácsolással kapcsolatban elmondott, de tudtam, hogy ezt követően még visszataszítóbb dolgokról kell beszélnünk. Hiszen a történészek egybehangzóan állítják, hogy Jézus túlélte a nap folyamán elszenvedett ütlegeket, és útja a kereszthez vezetett. Voltaképpen ez volt beszélgetésünk tárgya.

Napjainkban, amikor az elítélt bűnözőket leszíjazzák, és méreginjekciót adnak be nekik, vagy székhez kötözve áramot vezetnek beléjük, a kivégzés szigorúan ellenőrzött körülmények között történik. A halál gyorsan és kiszámíthatóan következik be, és törvényszéki orvosok állapítják meg a halál beálltát. Közvetlen közelből tanúk kísérnek mindent figyelemmel az elejétől a végéig.

De ki állapíthatta meg a halál beálltát ennek a lassú, kegyetlen és ellenőrizhetetlen kivégzési módnak az esetében, amit a keresztrefeszítés jelentett? A legtöbb ember nem tudja pontosan, mibe halnak bele a keresztre feszített áldozatok. És mivel nem volt jelen képzett orvosi halottkém, aki hivatalosan megállapíthatta volna Jézus halálának tényét, nem lehetséges-e, hogy megkínozva és vérezve bár, de túlélte a kivégzést?

Ezeknek a kérdéseknek akartam a végére járni. - Mi történt, amikor Jézus megérkezett a keresztre feszítés helyére? - kérdeztem.

– Lefektették, és a kezeit kinyújtott állapotban a vízszintes gerendára szögezték. A vízszintes, *patibulumnak* nevezett gerendát ekkor még nem kötötték össze a függőleges oszloppal, ami tartósan a földbe ásva állt.

Nehezen tudtam ezt magam elé képzelni. Több részletre volt szükségem. - Mivel szögezték oda? - kérdeztem. - És mihez?

– A rómaiak hegyes, tizenhárom-tizennyolc centiméter hosszú kovácsolt szögeket használtak, ezeket ütötték át a csuklón - mondta Mertherell, és egy pontra mutatott a bal tenyere alatt két-három centivel.

– Várjunk csak! - szóltam közbe. - Azt gondoltam, Jézus tenyerét szegezték át. Minden festményen így ábrázolják, így rögzült a keresztre feszítés szimbolikája.

– A csuklót szegezték át - ismételte meg. - Ez szilárd tartásban rögzíti a kart. Ha a tenyereket szögezték volna át, a test súlya alatt átszakad az izom és a bőr, és az áldozat leesik a keresztről. A szegek tehát a csuklón ütöttek sebet, amit a köznyelv a kéz részének tekintett.

– Fontos megérteni azt is, hogy az itt behatoló szög átütött egy fontos ideget, a legnagyobbat, ami a kézbe vezet. A szög ezt a középső ideget elkerülhetetlenül szétroncsolta.

Mivel meglehetősen felületes ismereteim vannak az emberi anatómiáról, nem tudtam, mivel járhat ez. - Milyen fájdalmat váltott ez ki? - kérdeztem.

– Hadd világítsam meg egy kérdéssel! - felelte. - Ismeri azt a fájdalmat, amikor a könyökét beverve az ütés erősen eltalálja a könyökcsúcsot? Az valójában egy másik ideg, a singcsonti ideg. Ha beverjük, nagyon fáj.

– Képzelje el, hogy ezt az ideget valaki fogóval szorongatja és szaggatja! - mondta, hangsúlyozva a *szaggatja* szót, miközben olyan mozdulatot tett, mintha megszorított volna egy képzeletbeli fogót. - Ez az érzés hasonló ahhoz, amit Jézus akkor érezhetett.

Összerezzentem az elképzelt fájdalomtól.

– A fájdalom szinte elviselhetetlen volt - mondta. - Szó szerint leírhatatlan. Új szót kellett hozzá alkotni, így keletkezett az *excrucia-lis* latin kifejezés, ami szó szerint azt jelenti: „kereszten kívüli". (Ebből származik az angol *excruciating* szó, melynek jelentése: kínzó, gyötrő. A szerk.). Gondoljon bele, új szót kellett alkotni, mert a nyelv nem volt képes kifejezni a keresztre feszítés kínszenvedését!

– Ekkor a gerendával együtt felemelték Jézust, és a vízszintes gerendát a függőleges oszlophoz erősítették, majd szögeket vertek a lábába is. Ezúttal a lábában futó idegeket roncsolták szét, ami hasonló fájdalmat okozott.

A szétroncsolt idegek máris több szenvedést okoztak az elviselhetőnél, de tudnom kellett, hogyan hatott Jézus szervezetére a kereszten való függés. - Milyen fizikai megpróbáltatást jelentett ez számára? - kérdeztem.

– Először is - válaszolta Metherell - azonnal megnyúltak a karjai, körülbelül tizenöt centivel, és mindkét válla kifordult, ez akár egy matematikai egyenlet segítségével is kiszámítható.

– És ezzel beteljesült az a 22. zsoltárban található ószövetségi jövendölés, amely több száz évvel a keresztre feszítés előtt íródott: „Kificamodtak a csontjaim."

A HALÁL OKA

Metherell érzékletesen leírta a keresztre feszítés elején átélt gyötrelmeket. Engem azonban elsősorban az foglalkoztatott, hogy végső

soron mi okozta a megfeszített áldozat halálát, hiszen ez alapvető annak megállapításában, hogy a halál valóban bekövetkezett-e, vagy felmerül a tetszhalál eshetősége. Metherellt tehát a halál okáról kérdeztem.

– Ha valakit a fenti módon függőleges testtartásban felfüggesztenek - felelte -, azt lassú haláltusa végén fulladás általi halál várja.

– Ennek az az oka, hogy az izmokra és a rekeszizomra ható feszítő erő a mellkast olyan pozícióba emeli, hogy a belélegzett levegő bennreked, mivel az áldozat nem tud kilélegezni. Leszögezett lábával feltolja magát, ezzel némileg enyhíti az izmok feszülését, és ki tudja fújni a levegőt. A mozgás hatására azonban a szög átszakítja a lábat, és végül a lábtőcsontokban akad meg.

– Miután az áldozat kínkeservesen kilélegzett, izmait elernyesztve visszasüllyed, és ismét levegőt vesz. A kilégzéshez újra feltolja magát, közben azonban a durva gerenda horzsolja bőrét. Ez így megy addig, amíg a teljes kimerültség úrrá nem lesz rajta, és már nem lesz képes feltolni magát, hogy lélegezzen.

– Miközben az elítélt légzése lassul, úgynevezett légzési *acidosis*, azaz savtúltengés keletkezik: vérének széndioxid-tartalma szénsavvá oldódik, ami megnöveli a vér savasságát. Ez egyenetlen szívverést idéz elő. Szívverése összevisszaságából Jézus tudhatta, hogy már közeledik a halál pillanata, és még képes volt kimondani: „Atyám, a te kezedbe teszem le az én telkemet!" Végül szívbénulás következtében meghalt.

Ez volt a kereszthalál legvilágosabb magyarázata, amit valaha hallottam. De Metherell még nem fejezte be.

– Mielőtt azonban meghalt volna - és ez is fontos -, a korábbi *hy-povolaemiás* sokk tartósan szapora szívverést idézett elő, ami hozzájárult a szívelégtelenséghez, melynek következtében a szívkörüli hártyákban folyadék gyűlt fel, úgynevezett *pericardialis* (szívburki) folyadékgyíilem, és ugyanez lépett fel a tüdő körül, amit *pleuralis* (mellhártyák közötti) folyadékgyülemnek neveznek.

– Mi ennek a jelentősége?

– Az, hogy amikor a római katona úgy gondolta, hogy Jézus meghalt, lándzsával átszúrta a jobb oldalát, ami Jézus halálának tényét bizonyítja. Nem biztos, de a leírás azt valószínűsíti, hogy a lándzsa a jobb oldalát döfte át a bordák között.

– A lándzsa áthatolt a jobb tüdőn, s azon keresztül a szívbe jutott, így amikor a katona kihúzta a lándzsát, a sebből - *pericardialis* és *pleuralis* - folyadék szivárgott ki. Először vízhez hasonló átlátszó folyadék szivárgott ki, amit nagy mennyiségű vér kiömlése követett, ahogy János, a szemtanú leírta az evangéliumában.

János valószínűleg nem tudta - honnan is tudhatta volna -, miért folyik vér és áttetsző folyadék Jézus oldalából. A leírása azonban pontosan megfelel annak, amit a mai orvostudomány ilyen esetben feltételez. Ez tehát egyfelől megerősíti Jánosnak mint szemtanúnak a szavahihetőségét, másfelől azonban egy problémát is felvet.

Felütöttem a Bibliámat a János 19,34-nél. - Várjon csak, doktor úr! - tiltakoztam. - János azt írja, hogy „vér és víz" jött ki. Szándékosan ilyen sorrendben fogalmaz. Ön viszont azt mondta, előbb a vízszerű folyadéknak kellett távoznia. Nem ellentmondás ez?

– Nem vagyok a görög nyelv professzora - mosolyodott el Metherell -, de olyanoktól hallottam, akik azok, hogy az ógörög nyelvben a szavak sorrendjét nem szükségképpen az események sorrendje határozta meg, hanem inkább azok fontossága. Ez azt jelenti, hogy mivel sokkal több vér folyt el, mint víz, János a vért említi előbb.

Elfogadtam a választ, bár gondolatban följegyeztem, hogy ennek még utána kell járnom. - Mi jellemezte Jézus állapotát ezen a kritikus ponton? - kérdeztem.

Metherell rám szegezte tekintetét, és határozottan kijelentette: -Jézus minden kétséget kizáróan halott volt ekkor.

VÁLASZ A KÉTELKEDŐKNEK

Dr. Metherell állítása jól megalapozottnak tűnt. Akadt azonban néhány részlet, melyekre mindenképpen szerettem volna kitérni, továbbá felfedeztem egy gyenge pontot az érvelésében, amely kétséget ébreszthet a bibliai beszámolóval kapcsolatban.

– A Biblia szerint a katonák eltörték a Jézussal egy időben megfeszített két lator lábszárát - szólaltam meg. - Miért jártak el így?

– Ha fel akarták gyorsítani a halál beálltát (és ne feledjük, a szombat és a húsvét közelsége miatt a zsidó vezetőknek az állt érdekében, hogy a halál még napnyugta előtt bekövetkezzen), a rómaiak a hadseregben

rendszeresített rövid dárda acélnyelével összezúzták az áldozat alsó lábszárát. Ezáltal nem tudott a lélegzéshez felemelkedni, és a fulladásos halál percek alatt beállt.

– Az Újszövetség azt írja, hogy Jézus lábát nem törték össze, mert látták, hogy már meghalt, ezért lándzsát döftek az oldalába, hogy erről meggyőződjenek. Ezzel beteljesült egy újabb ószövetségi Messiás-prófécia is, mely szerint nem törik meg a csontját.

– Némelyek - szóltam ismét közbe - megpróbálják kétségbe vonni a keresztre feszítésről szóló beszámolót. A *Harvard Theological Review* -ban sok évvel ezelőtt megjelent egy cikk, amely erre a megállapításra jut: „Rendkívül kevés bizonyíték van arra nézve, hogy a megfeszített áldozat lábát a kereszthez szögezték volna." Ehelyett, állítja a cikk, az áldozat kezeit és lábait kötéllel rögzítették a kereszthez. Egyetért azzal, hogy ez megkérdőjelezi az újszövetségi beszámolók megbízhatóságát?

Dr. Metherell annyira előrehúzódott a székén, hogy már egészen a szélén ült. - Nem - jelentette ki - mivel a régészet bebizonyította, hogy a szögek használata történelmi tény, jóllehet készséggel elismerem, hogy néha kötelet is használtak.

– Mi erre a bizonyíték?

– 1968-ban jeruzsálemi régészek mintegy háromszáz kivégzett zsidó maradványait tárták fel, akik Kr. u. 70-ben, a rómaiak elleni felkelés idején haltak meg. Az egyik áldozatot, egy Johanan nevezetűt, keresztre feszítették. Lábának csontjaival együtt előkerült az azokat átverő tizennyolc centiméter hosszúságú szög, a keresztnek használt olajfa gerendából származó apró maradványokkal együtt. Hz a régészeti lelet megerősíti a keresztre feszítés evangéliumi leírásának ezt a kulcsfontosságú részletét.

Talált! - gondoltam.

– Sokan azt is kétségbe vonják - mutattam rá -, hogy a rómaiak képesek voltak-e szakszerűen megállapítani a halál beálltát. Orvos-tudományi és anatómiai ismereteik meglehetősen kezdetlegesek voltak, honnan tudhatjuk tehát, hogy nem tévesen állapították-e meg Jézus halálának tényét?

– Azt bizton állíthatjuk, hogy ezek a katonák nem jártak egészség-ügyi főiskolára, de az is kétségtelen, hogy az emberölésben „szakértők" voltak - ez volt a dolguk, és ezt jól csinálták. Pontosan tudták, mikor mondható ki valakiről, hogy meghalt, és ezt a tényt amúgy sem nehéz megállapítani.

– Ráadásul, ha egy rab megszökött volna tőlük, a szolgálatban levő katonákra halál várt, ezért igencsak érdekükben állt, hogy teljesen biztosak legyenek abban, hogy az áldozat valóban halott volt, amikor levették a keresztről.

A VÉGSŐ ÉRV

Metherell minden szálat elvarrt: történelmi, orvostudományi, archeológiái bizonyítékok felsorakoztatásával, sőt a római katonákra vonatkozó rendelkezések felidézésével is alátámasztotta, hogy Jézus nem kerülhetett le élve a keresztről. Mégsem hagytam a dolgot annyiban: - Nem lehetett valami - *bármi* - módja annak, hogy Jézus valahogy túlélje ezt a tortúrát?

Metherell a fejét rázta, és a nyomaték kedvéért mutatóujját nekem szegezte. - Abszolút semmi - mondta. - Ne feledje, már a keresztre feszítés előtt sok vért veszített! Nem volt olyan állapotban, hogy el tudta volna játszani a halálát, azt például senki sem imitálhatja sokáig, hogy nem kap levegőt. Másfelől a szívébe döfött lándzsa egyszer és mindenkorra megoldotta volna a kérdést. A katonák nem vitték volna vásárra a bőrüket azzal, hogy életben hagyják.

– Tehát, ha valaki azzal fordul önhöz, hogy Jézus csak elájult a kereszten ...

– Azt mondanám neki, hogy ez teljességgel lehetetlen. Fantáziadús elmélet, de a tények nem támasztják alá.

A magam részéről azonban még mindig nem tudtam továbblépni. Kockáztatva azt, hogy a doktornak elege lesz belőlem, ezt mondtam: - Tételezzük fel, hogy a lehetetlen megtörtént, és Jézus valamilyen módon túlélte a keresztre feszítést! Tegyük fel, hogy kiszabadult a rácsavart gyolcsokból, elhengerítette a sír elé gördített követ, és kijátszotta a sírhelyet őrző katonákat! Orvosilag milyen állapotban lehetett volna akkor, amikor találkozott a tanítványokkal?

Metherell vonakodott belemenni a játékba. - Ismételten leszögezem - mondta élénken -, hogy egyszerűen lehetetlen, hogy a megfeszítést túlélte volna!

– De ha mégis, akkor hogyan járt volna az átszögezett lábával? -tette fel a kérdést. - Hogyan tehette volna meg az emmausi utat a tanítványokkal,

ilyen rövid idővel az események után? Hogyan használhatta volna a karjait azt követően, hogy kifeszítették és kifordították az ízületeit? Ne feledje, a háta is merő seb volt, és az oldalát dárda járta át!

Szünetet tartott. Valami eszébe jutott, és most már kész volt arra, hogy egyszer és mindenkorra megadja a kegyelemdöfést a tetszhalálelméletnek. Egy olyan érvre hivatkozott, amit még senki sem volt képes megcáfolni azóta, hogy Dávid Strauss német teológus 1835-ben papírra vetette.

– Nézze - szólalt meg egy ennyire siralmas állapotban lévő ember nem tudta volna arra biztatni a tanítványait, hogy menjenek ki a nagyvilágba, és hirdessék, hogy ő az élet Ura, aki legyőzte a halált.

– Érti, mire gondolok? Aki ennyi kínt elszenvedett, aki ilyen hatalmas vérveszteségen és sokkon ment keresztül, az olyan szánalomra méltó látványt nyújtott volna, hogy a tanítványoknak soha nem jutott volna eszükbe a halál diadalmas legyőzőjeként éltetni őt. Mélységes szánalmat éreztek volna iránta, és megpróbálták volna valahogy meggyógyítani.

– Oktalanság azt hinni, hogy ha Jézus ilyen szörnyű állapotban jelenik meg a követői előtt, azok világméretű mozgalmat indítanak, mely azon a reménységen alapul, hogy egyszer majd hozzá hasonlóan ők is feltámadnak. Ez egyszerűen lehetetlen!

EGY SZÍVBE MARKOLÓ KÉRDÉS

Metherell meggyőzően és mesterien, minden kétséget eloszlatva válaszolta meg a nekiszegezett kérdéseket. Ráadásul úgy tette ezt, hogy kizárólag a hogyan kérdésével foglalkozott: Hogyan végezték ki Jézust oly módon, hogy az egészen biztosan a halálát okozta? A beszélgetés végére érve mégis volt némi hiányérzetem. Eddig Metherell tudását vettem igénybe, de a szívéhez nem jutottam közel. Ezért amikor felálltunk és kezet fogtunk, úgy éreztem, rá kell kérdeznem a miértre is.

– Alex, mielőtt elmegyek, hadd kérjem ki a véleményét valamiben! Most nem az orvosi véleményére vagy a kutatói értékelésére, hanem a személyes meggyőződésére vagyok kíváncsi.

Úgy tűnt, mintha kissé megkönnyebbült volna. - Mondja csak - felelte.

– Jézus szántszándékkal sétált árulójának a karjaiba. Nem állt ellen, amikor letartóztatták, nem védte magát a vádlói előtt. Teljesen világos, hogy saját akaratából vetette alá magát annak a megalázó és kínos

tortúrának, amiről beszéltünk. Szeretném tudni, vajon miért tette ezt. Mi indíthat egy embert arra, hogy vállaljon egy ilyen súlyos büntetést?

Alexander Metherell - ezúttal nem az orvos, hanem az ember -a megfelelő szavakat kereste.

– Őszintén szólva, úgy gondolom, hogy egy átlagember nem tudta volna ezt megtenni - felelte végül. - De Jézus tudta, mi vár rá, és végig akarta csinálni, mert ez volt az egyetlen módja annak, hogy megváltson bennünket, és a helyünkbe álljon, hogy elszenvedje azt a büntetést, amit mi érdemelnénk az Isten elleni lázadásunk miatt. Ez volt az a küldetés, amiért eljött a földre.

Metherell továbbra is kérlelhetetlen racionalizmussal és logikus rendszerezettséggel szedte ízekre a kérdésemet, hogy megadja a tovább már nem bontható, végső választ.

– Tehát, ha azt kérdi, mi indította őt erre - tért rá a lényegre -, nos... úgy vélem, a válasz egyetlen szóval megadható, és ez a *szeretet.*

Egész éjjel vezettem, és mindvégig ez a válasz járt a fejemben.

Érdemes volt ezt a nagy utat megtennem. Metherell meggyőzően bizonyította, hogy Jézus nem élhette túl a kereszt gyötrelmeit, ezt a hitványságban fogant kegyetlenséget, melytől a Római Birodalom saját polgárait megkímélte - leszámítva a felségárulás esetét.

Metherell végkövetkeztetése egybehangzóit a kérdést tanulmányozó más orvosok véleményével. Közöttük dr. William Edwardsé-val, akinek a *Journal ofthe American Medical Associationben* 1986-ban megjelent cikke ezekkel a sorokkal fejeződik be: „A történeti és orvosi bizonyítékok súlya világosan tanúsítja, hogy Jézus már halott volt, amikor a dárdát az oldalába szúrták... Az a feltételezés tehát, amely szerint Jézus nem halt meg a kereszten, ellentétben áll a modern orvostudományi ismereteinkkel."

Akik Jézus feltámadását úgy próbálják tagadni, hogy kétségbe vonják golgotai halálát, azoknak hihetőbb és a tényeknek jobban megfelelő elméletet kell kidolgozniuk.

A következő kérdésre azonban mindenkinek választ kell találnia: Mi indíthatta arra Jézust, hogy önszántából alávesse magát ezeknek a mélységes gyötrelmeknek?

12. A hiányzó holttest mint bizonyíték

Tényleg nem volt a sírban Jézus teste?

A cukorkabirodalom örökösnője, Helen Vorhees Brach, egy szeles őszi délutánon érkezett a világ legforgalmasabb repülőterére, ahol elvegyült a tömegben, majd nyomtalanul eltűnt. Több mint húsz éven át foglalkoztatta az újságírókat és rendőröket a rejtély, hogy vajon mi történhetett a vörös hajú, állatimádó, filantróp asszonnyal.

A nyomozók biztosra vették, hogy meggyilkolták, ám azt már nem tudták megmondani, milyen körülmények között, jórészt azért, mert a holtteste soha nem került elő. A rendőrség lebegtetett néhány spekulációt, melyek időnkénti kiszivárogtatásával folyamatosan izgalomban tartotta a sajtót, és még egy bírót is talált, aki kijelentette, hogy egy szélhámos felelős a nő eltűnéséért. Holttest hiányában azonban a gyilkossági ügy hivatalosan megoldatlan maradt. Soha senki ellen nem emeltek vádat a milliomos nő megöléséért.

A Brach-ügy azok közé a nyugtalanító rejtélyek közé tartozik, melyeken máig töröm a fejemet. *Tudni* akarom, mi történt, miközben túl kevés tény áll rendelkezésre ahhoz, hogy ne találgatásokra kelljen hagyatkozni.

Ponyvaregényekben és a való életben néha fcl-feltűnik az eltűnt holttest rejtélye, de aligha hallunk üres sírról. Helen Brach esetével ellentétben szemtanúk állították, hogy látták Jézus holttestét, azután újra látták őt - élve. Aki hisz az evangéliumok beszámolóinak, annak számára nem a hiányzó holttest a fontos, hanem az, hogy

Jézus még mindig él, mind a mai napig, annak ellenére, hogy egykor nyilvánosan alávetette magát a keresztre feszítés gyötrelmeinek - amint azt az előző fejezet szakértője oly szemléletesen elénk tárta.

Az üres sír kezdettől fogva a feltámadás szimbóluma, és a legfőbb bizonyítéka annak, hogy Jézus Isten Fia. Pál apostol azt írja az lKorinthus

15,17-ben, hogy a feltámadás a keresztény hit központja: „Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a ti hitetek, még bűneitekben vagytok."

Gerald O'Collins teológus ezt a gondolatot így fogalmazza meg: „A kereszténység a feltámadás nélkül nem csupán egy végkifejlet nélküli kereszténység, hanem egyáltalán nem kereszténység."

A feltámadás Jézus istenségének és ihletett tanításának végső igazolása. Bizonyítéka annak, hogy legyőzte a bűnt és a halált. Előrevetítése követői feltámadásának. A keresztény remény alapja. A csodák csodája.

Ha igaz. Szkeptikusok állítják, hogy ami Jézus testével történt, az ahhoz hasonló rejtély, mint ami Helen Brach esetében történt. Nincs elegendő bizonyíték ahhoz, hogy határozott következtetésre lehessen jutni.

Mások azonban azt állítják, hogy az ügyet le lehet zárni, mert elegendő bizonyíték áll rendelkezésre arra nézve, hogy a sír az első húsvét reggelén üres volt. És ha az embernek olyan személyre van szüksége, aki meggyőző érvekkel igazolja ezt, akkor érdemes megkeresnie William Lane Craiget, akit a feltámadás kérdésében a világ első számú szaktekintélyeként tartanak számon.

TIZENEGYEDIK INTERJÚ: WILLIAM LANE CRAIG, PH.D., D.TH.

Szokatlan perspektívából hallgattam először élőben Bili Craiget: közvetlenül mögötte ültem, miközben ő csaknem nyolcezres tömeg előtt érvelt a kereszténység mellett, amit ezzel egy időben több mint száz rádióállomás közvetített országszerte.

Moderátorként közreműködtem abban a nyilvános vitában, melyet Craig egy ateista szónokkal folytatott, aki az *American Atheists* nevű szervezetet képviselte. Csodáltam Craiget, aki udvariasan, ugyanakkor határozottan sorakoztatta fel érveit a kereszténység mellett, miközben meggyőzően védte ki az ateizmus ellenérveit. A háttérből jól megfigyelhettem az emberek arcát, amint - sokan életükben először - rácsodálkoztak, hogy a kereszténység milyen köny-nyedén kiállja a racionális elemzés és az alapos vizsgálat próbáját.

A végén már szinte nem is lehetett vitáról beszélni. Azok, akik azon az estén eltökélt ateistaként, agnosztikusként vagy szkeptikusként foglaltak helyet a nézőtéren - vagyis a hallgatóság 82 százaléka -, azzal a

felismeréssel távoztak, hogy meggyőző érvek szólnak a kereszténység mellett. Negyvenhetén voltak, akik nem hívőként érkeztek, és keresztényként távoztak - ennyire hatékonynak bizonyult Craig érvelése, különösen az ateizmus csekély és bizonytalan lábakon álló érveivel szemben. Érdemes megjegyezni, hogy ezen az estén senki nem döntött az ateizmus mellett.

Miközben tehát Atlanta felé repültem, hogy e kötet számára interjút készítsek Craiggel, kíváncsian vártam, mit válaszol majd az üres sír kapcsán felmerülő kérdésekre.

Az eltelt néhány év alatt semmit sem változott. Rövidre nyírt fekete szakállával, szögletes vonásaival és szúrós tekintetével ugyanolyan komoly tudós benyomását kelti, mint évekkel korábban. Mondatai összeszedettek és meggyőzőek, soha nem zökken ki a gondolatmenetéből, a válaszait módszeresen, pontról pontra és tényről tényre építi fel.

Mégsem mondható róla, hogy száraz teológiai fejtegetésekkel untatná beszélgetőpartnerét. Világoskék szemei ide-oda cikáznak, miközben üde lelkesedéssel fejti ki gondolatait. Mondanivalóját megértést és egyetértést váró gesztusokkal kíséri. Néha lelkendezve boncolgat egy elvont, ám számára lenyűgöző teológiai kérdést, máskor őszinte csodálkozással mereng el azon a kételkedésen, amellyel némely kutatók az általa oly evidensnek tartott bizonyítékokat fogadják.

Röviden szólva, elméje éppúgy csordultig telt, ahogyan a szíve is. Mikor szóba hozza szkeptikus vitapartnereit, hangjában nyoma sincs lenézésnek vagy ellenérzésnek. Csak megnyerő tulajdonságaikról tesz említést - milyen csodálatos szónok volt az egyik, vagy milyen remekül el lehetett társalogni a másikkal.

Beszélgetésünk folyamán egyszer sem éreztem, hogy érveivel le akarná dorongolni a másként vélekedőket. Őszinte vágya, hogy megnyerje az embereket, akik oly fontosak Isten számára. Leplezetlen értetlenséggel fogadja, hogy vannak emberek, akik nem tudják vagy nem akarják elismerni az üres sír valóságát.

AZ ÜRES SÍR VÉDELMÉBEN

Craig farmerben, fehér zokniban és vörös nyakú, sötétkék garbóban foglalt helyet nappalija virágmintás kanapéján. Mögötte a falon München

hatalmas, bekeretezett látképe.

A Trinity Evangelical Divinity School ifjú bölcsészdoktora Angliában, a Birminghami Egyetemen szerzett filozófiai doktorátust, amit a Müncheni Egyetemen - itt kezdett bele a feltámadás tanulmányozásába - teológiai doktorátussal egészített ki. Később a Trinity Evangelical Divinity School tanára, majd a Löweni Egyetem Filozófiai Intézetének vendégprofesszora lett.

Néhány cím a könyvei közül: *Reasonable Faith* (Ésszerű hit); *No Easy Answers* (Nincs könnyű válasz); *Knozuing the Truth abont the Resurrection* (Mi az igazság a feltámadás körül?); *The Only Wise God* (Az egyedül bölcs Isten); *The Existence ofGod and the Beginning ofthe Universe* (Isten léte és a világegyetem kezdete); és (Quentin Smith-szel közösen): *Theism, Atheism, and the Big Bang Cosmology* (Teizmus, ateizmus, és a Nagy Bumm kozmológiája), az Oxford University Press kiadása.

Az alábbi kiadványok társszerzőjcként működött közre: *The Intel-lectuals Speak about God* (Értelmiségi eszmecsere Istenről); *In Defense ofMiracles* (A csodák védelmében); *Does God Exist?* (Létezik Isten?). Cikkei a következő szaklapokban jelentek meg: *New Testament Stu-dies; Journal fór the Study of the New Testament; Gospel Perspectives; Journal of the American Scientific Ajfiliation; Philosophy.* Kilenc szakmai-tudományos társaság tagja, ezek közé tartozik az Amerikai Vallási Akadémia és az Amerikai Filozófiai Társaság.

Miközben nemzetközi hírnevét elsősorban a természettudomány filozófia és teológia határmezsgyéjén született írásai alapozták meg, készséggel vállalkozott arra, hogy olyan témáról beszélgessünk, ami még most is megdobogtatja a szívét: Jézus feltámadásáról.

VALÓBAN SÍRBA HELYEZTÉK JÉZUST?

Mielőtt rátértünk volna az üres sír témájára, először tisztázni akartam, hogy egyáltalán oda kerülhetett-e Jézus holtteste. Történelmi példák bizonyítják, hogy a megfeszített bűnözőket napokig a kereszten hagyták a madarak prédájául, vagy tömegsírba temették őket. A Jézus-szeminárium egyik képviselője, John Dominic Crossan ebből azt a következtetést vonta le, hogy Jézus testét valószínűleg kiásták, és kóbor kutyáknak vetették oda.

– Ha ilyen elterjedt volt ez a szokás - mondtam Craignek -, nem ez a legvalószínűbb magyarázat?

– Ha csupán a kor szokásaiból indulnánk ki, azt mondanám, igen - felelte. - Ám Jézus esetében különleges bizonyítékok állnak rendelkezésünkre.

– Nos, akkor nézzük meg ezeket a bizonyítékokat! - mondtam, majd rátértem a legkézenfekvőbb problémára, hogy tudniillik az evangéliumok szerint Jézus holttestét arimátiai Józsefnek adták ki, aki a Jézust elítélő nagytanács, a Szanhedrin egyik tagja volt. - Ez eléggé hihetetlen, nem? - mondtam kissé élesebb hangon, mint szándékoztam.

Craig a kanapén ülve olyan testhelyzetet vett fel, mint aki rá akarja vetni magát az elhangzott kérdésre. - A temetés minden mozzanatát figyelembe véve egyáltalán nem hihetetlen - mondta. - Vegyük sorra a részleteket! Először is, a temetésről említést tesz Pál apostol az IKorinthus 15,3-7-ben, ahol az egyház egyik legkorábban keletkezett himnuszát idézi.

Bólintással jeleztem, hogy tudomásom van erről, hiszen dr. Blomberg már részletesen beszélt erről a hitvallásról egy korábbi interjúban. Craig egyetértett Blomberggel abban, hogy a himnusz keletkezése a Jézus megfeszítését követő esztendőkre megy vissza, és Pál vagy a megtérése után, Damaszkuszban, vagy pedig az ezt követő jeruzsálemi látogatása során ismerte meg, amikor találkozott Jakab és Péter apostollal.

Mivel Craig erre a himnuszra hivatkozott, kinyitottam a Bibliámat, és gyorsan átfutottam a szöveget: „Mert én elsősorban azt adtam át nektek, amit én magam is kaptam; hogy tudniillik Krisztus meghalt a mi bűneinkért az írások szerint. Eltemették, és - ugyancsak az írások szerint - feltámadt a harmadik napon../' A himnusz ezután a feltámadt Jézus néhány megjelenését sorolja fel.

– Ez a hitvallás rendkívül korai, ezért megbízható szöveg - mondta Craig. - Négysoros versképlet. Az első sor a keresztre feszítésről szól, a második a temetésről, a harmadik a feltámadásról, a negyedik pedig Jézus megjelenéseiről. Mint látja, a második sor megerősíti, hogy Jézust eltemették.

Ez túl homályos volt számomra. - Várjunk csak! - szakítottam félbe. - Lehet, hogy eltemették, de milyen sírhelyen? És közreműködött-e ebben arimátiai József, ez a titokzatos szereplő, aki egyszerre csak előtoppan a semmiből, és elkéri a holttestet?

Craig türelmesen magyarázott tovább. - Ez a hitvallás lényegében pontról pontra összefoglalja mindazt, amit az evangéliumok tanítanak. Az evangéliumok több független forrásra is hivatkoznak a temetés történetének elbeszélésében, és arimátiai József mind a négy evangéliumban szerepel. Ráadásul a Márknál olvasható temetéstörténet olyan korán keletkezett, hogy egyszerűen lehetetlen, hogy legendás elemek tapadtak volna rá.

– Honnan tudható, hogy korai? - kérdeztem.

– Először is - felelte -, általánosan elfogadott, hogy Márk evangéliuma íródott legkorábban. Másodszor, az ő evangéliuma alapvetőén a Jézusról szóló történetek egymásutánjából áll; inkább egy fonalra felfűzött gyöngysorhoz hasonlít, nem pedig egy folyamatos, összefüggő elbeszélés.

– Jézus életének utolsó hetéhez érve azonban - az úgynevezett szenvedéstörténetben - az események folyamatos sorrendjét beszéli el. A szenvedéstörténetet Márk szemlátomást egy még korábbi forrásból vette át, és ez a forrás már tartalmazza Jézus temetésének történetét.

TÖRTÉNELMI SZEMÉLY ARIMÁTIAI JÓZSEF?

Craig érvei meggyőzőek voltak, ugyanakkor volt még egy fenntartásom Márk beszámolójával kapcsolatban: - Márk azt írja, hogy az egész Szanhedrin megszavazta Jézus elítélését. Ha ez így van, akkor arimátiai József is Jézus megölésére voksolt. Nem felettébb valószínűtlen, hogy ezután előáll, és méltó temetést akar rendezni Jézusnak?

Kiderült, hogy ezzel az észrevételemmel egész jó társaságba keveredtem. - Lukács is hasonlóan visszásnak érezhette ezt - mondta Craig -, ezért tette hozzá a beszámolóhoz azt a fontos megjegyzést, hogy arimátiai József nem volt jelen a nagytanácsban, amikor a hivatalos szavazás lezajlott. Ez magyarázattal szolgál az ön problémájára. Mindenesetre arimátiai Józseffel kapcsolatban rávilágít arra a nem mellékes tényre, hogy az ő személye nem legendák szülötte, vagy keresztény szerzők találmánya.

Nem elégedtem meg a végkövetkeztetés puszta levonásával. Érveket akartam hallani. - Miért nem? - kérdeztem.

– Tekintettel arra, hogy az első keresztények haragot és keserűséget éreztek a Jézus keresztre feszítésére felbujtó zsidó vezetőkkel szemben - mondta -, elég valószínűtlen, hogy éppen egy olyan személyt találtak volna

ki, aki a nagytanács tagja volt, és igaz dolgot cselekedett Jézus méltó eltemetése érdekében, miközben a tanítványai mind elhagyták őt. Ezenkívül nem nevezhettek ki csak úgy egy kitalált személyt a Szanhedrin tagjának, hiszen bárki kérdezősködhetett volna utána. József tehát kétségkívül történelmi személy volt.

Mielőtt bevethettem volna egy ellenőrző kérdést, Craig így folytatta: - Hozzáteszem, hogy ha a temetés egy később kialakult legenda lenne csupán, akkor több egymással vetélkedő történet is fennmaradt volna azzal kapcsolatban, hogy mi történt Jézus testével. Ilyenek azonban nem léteznek.

– Mindezek alapján a mai újszövetség-kutatók többsége egyetért abban, hogy a Jézus temetéséről szóló beszámoló hitelesnek minősül. John A. T. Robinson, a Cambridge-i Egyetem néhai újszövetség-professzora úgy vélekedett, hogy Jézus méltó eltemetésének története az evangéliumi leírás egyik legkorábbi, és legjobban alátámasztott epizódja.

Craig magyarázata meggyőzött arról, hogy Jézus testét valóban arimátiai József sírboltjába helyezték. A hitvallás azonban homályban hagyja azt a részletet, hogy Jézus teste nem maradt-e a sírban a feltámadás után.

– Miközben a hitvallás megemlíti, hogy Jézust megfeszítették, eltemették, majd feltámadt - mutattam rá -, az üres sírról nem tesz említést. Nem hagyja-e nyitva ezzel azt a lehetőséget, hogy a feltámadás csupán lelki természetű volt, míg Jézus teste továbbra is a sírban maradt?

– A hitvallás igenis tartalmazza az üres sírhely gondolatát - vetette ellen Craig. - A zsidók nagyon is fizikai értelemben fogták fel a feltámadás fogalmát. A feltámadást elsődlegesen a halott csontjaira vonatkoztatták, még csak nem is a hústestre, amiről úgy vélték, hogy romlandó. Miután a hús elenyészett, a zsidók összegyűjtötték elhunyt hozzátartozóik csontjait, és dobozokban helyezték el, hogy megőrizzék a világ végéig, amikor Isten feltámasztja Izrael igazait, és egybegyűjti őket örök országában.

– Ennek fényében a korabeli zsidóság feloldhatatlan ellentmondást látott volna abban az állításban, hogy valaki feltámad a halálból, miközben a teste továbbra is a sírban marad. Ezért, amikor ez a kora keresztény hitvallás úgy fogalmaz, hogy Jézus meghalt, eltemették, de harmadnapra feltámadt, azzal kimondatlanul is világosan állítja, hogy üres sír maradt utána.

GONDOSKODTAK-E A SÍR BIZTONSÁGÁRÓL?

Miután Craig meggyőző érvekkel bizonyította, hogy Jézus testét sírba helyezték, fontosnak tűnt annak tisztázása is, hogy mennyire volt védve a sír a külső behatásokkal szemben. Minél védettebb volt, annál kevésbé valószínű, hogy a holttestet megbolygatták. - Menynyire volt védett Jézus sírja? - kérdeztem.

Craig a régészeti feltárások alapján felvázolta, hogy milyen lehetett egy hasonló sír az I. században.

– Lejtős vájatot alakítottak ki az alacsony bejárati nyílás előtt, amelyen egy nagy, korong alakú követ hengerítettek a bejárat elé -mondta, miközben széles kézmozdulatokkal illusztrálta szavait. -A nagy követ azután egy kisebbel rögzítették. A malomkőszerű követ viszonylag könnyen le lehetett gurítani a kialakított vájatban, de ahhoz, hogy a lezárás után felhengerítsék, több férfi erejére lett volna szükség. Ebben a tekintetben tehát a sír biztonságosnak mondható.

De vajon őrizték-e Jézus sírját? Tudtam, hogy akadnak szkeptikusok, akik kételkednek abban a közkeletű vélekedésben, mely szerint Jézus sírját a nap huszonnégy óráján át fegyelmezett római katonák őrizték, akik kötelességszegés esetén halálbüntetéssel számolhattak.

– Ön meg van arról győződve, hogy római katonák őrizték a sírt?

– kérdeztem.

– Csak Máté számol be arról, hogy őrség állt a sírnál - felelte. - Ám nem hinném, hogy az őrség kérdése fontos lenne a feltámadás bizonyítása szempontjából. Egyrészt ez ma kutatói körökben erősen vitatott kérdés. Erre való tekintettel igyekszem érveimet a kutatók legszélesebb körében elfogadott bizonyítékokra építeni, ezért inkább mellőzzük az őrség kérdését.

Meglepett ez az álláspont. - Nem gyengíti ez a bizonyítás erejét?

– kérdeztem.

Craig a fejét rázta. - Őszintén szólva az őrzés témájának a XVIII. században volt igazán jelentősége, amikor a kritikusok azt kezdték hangozatni, hogy a tanítványok ellopták Jézus holttestét. Ma már senki nem képviseli ezt az elméletet.

– Az Újszövetséget végigolvasva - folytatta - nem kétséges, hogy a tanítványok őszintén hittek a feltámadás igazságában, amit haláluk árán is hirdettek. Az a feltételezés, hogy az üres sír híre csalás, hazugság vagy a holttest ellopása folytán terjedt el, ma már föl sem merül. Ezért mellékes, hogy a sírt őrizték-e vagy sem.

ŐRIZTÉK-E A SÍRT?

Engem azonban érdekelt, hogy megalapozott-e Máté értesülése a sír őrzéséről. Értettem ugyan, hogy Craig miért nem tulajdonít jelentőséget a kérdésnek, mégis tudni akartam, hogy vannak-e bizonyítékok az őrzés történetiségének igazolására?

– Igen, vannak - felelte. - Gondoljon csak a feltámadás körüli I. századi zsidó-keresztény vitára!

– A keresztények azt hirdették: „Krisztus feltámadt!" A zsidók erre azt felelték, hogy a tanítványok ellopták a holttestet. Erre a keresztények azt mondták: „De hiszen a sír őrzői megakadályozták volna a lopást!" Mire a zsidók: „Igen, de az őrök elaludtak." Erre a keresztények azt válaszolták: „Nem, a zsidók megvesztegették az őröket, hogy mondják azt, hogy elaludtak."

– Nos, ha nem lettek volna őrök, a vita nem vett volna ilyen irányt. A feltámadás hirdetésére válaszul a zsidók azt mondták volna: „Nem, a keresztények ellopták a holttestet!" Mire a keresztények: „De az őrök megakadályozták volna a lopást." Mire azt felelték volna a zsidók: „Miféle őrök? Bolondok vagytok! Nem is voltak őrök!" A történelem viszont nem ilyen vitáról számol be.

– Ennek alapján feltételezhető, hogy valóban őrizték a sírt, és erről a zsidók is tudtak, ezért találták ki azt az abszurd történetet, hogy az őrök aludtak, mialatt a keresztények ellopták a holttestet.

Eszembe jutott egy másik ellenvetés: - Van itt még egy probléma - mondtam, és igyekeztem a lehető legszabatosabban megfogalmazni a kérdésemet.

– Miért állítottak őrséget a zsidó hatóságok? Ha számítottak a feltámadásra vagy arra, hogy a tanítványok ezt a látszatot akarják kelteni, ez azt jelentené, hogy náluk is jobban megértették Jézus szavait. A tanítványokat ugyanis meglepte, hogy Jézus feltámadt.

– Fontos dologra tapint rá - ismerte el Craig. - Ám az is lehet, hogy azért állítottak őrséget, hogy megelőzzék a sírrablást, vagy bármilyen zavargást - különös tekintettel a húsvétra. Nem tudjuk. Mindenesetre jó érv, amit mond, igazán hatásos, de nem hinném, hogy megdönthetetlen.

Még mindig voltak kérdéseim a sír őrzésével kapcsolatban. Ráadásul egy újabb ellenvetés is eszembe jutott. - Máté szerint a római őrség a zsidó

hatóságoknak jelentett - mondtam. - Elképzelhető ez? Hiszen ők Pilátus alá tartoztak.

– Ha alaposan megvizsgálja a dolgot - mondta Craig halvány mosollyal -, Máté nem állítja, hogy az őrök rómaiak voltak. Amikor a zsidók azt kérték Pilátustól, hogy őriztesse a sírt, Pilátus így felelt: „Van őrségetek." Kérdés, hogy ezt így értette-e: „Hát jó, adok egy szakasz római katonát", vagy inkább így: „Van templomőrségetek, használjátok őket!"

– A kutatók vitáznak azon, hogy zsidók vagy rómaiak adták-e az őrséget. A magam részéről kezdetben pontosan az ön által mondott érv alapján arra hajlottam, hogy az őrök zsidók voltak. De megváltozott a véleményem, mert azt a szót, amit Máté használ az őrökkel kapcsolatban (*aszphalidzó*), nem annyira a templomőrségre, mint inkább a római katonákra alkalmazták.

– És emlékezzen csak arra, hogy János szerint egy római százados vezette a Jézus letartóztatására kivezényelt római katonákat -zsidó irányítás alatt! Van tehát precedens arra, hogy római katonák a zsidó vallási vezetőknek tartoztak jelentést tenni. Elképzelhető, hogy a sír őrzésében is részt vettek.

A bizonyítékok súlyát mérlegelve elfogadtam az őrség jelenlétének lehetőségét, és úgy döntöttem, hogy félreteszem ezt a kérdést, mivel Craig szerint amúgy sem volt ennek túl nagy jelentősége. Közben türelmetlenül vártam, hogy Craignek szegezhessem az üres sír állítását cáfoló legnyomósabb érvet.

MIT KEZDJÜNK AZ ELLENTMONDÁSOKKAL?

A kereszténység kritikusai az évszázadok során folyamatos tűz alá vették az üres sír történetét, rámutatva az evangéliumi beszámolók látszólagos ellentmondásaira. A szkeptikus Charles Templeton például nemrég ezt vetette fel: „Az események négyféle leírása ... oly sok ponton tér el egymástól, hogy a világ összes jóakarata sem volna elegendő ezek összeegyeztetésére."

Ez az ellenvetés alapjaiban rengeti meg az üres sírról szóló evangéliumi beszámolók megbízhatóságát. Olvassuk el figyelmesen dr. Michael Martin összefoglalását, amit azon a reggelen Craignek is felolvastam:

Máté evangéliumában amikor Mária Magdolna és a másik Mária hajnaltájt megérkezik a sírhoz, kő van elé hengerítve. Földrengés támad,

megjelenik egy angyal, aki elhengeríti a követ. Márknál az asszonyok napfelkeltekor érkeznek a sírhoz, ahol a követ elhengerítve találják. Lukácsnál, amikor az asszonyok kora hajnalban megérkeznek, a követ elhengerítve találják.

Máténál a kövön, a sírbolt előtt egy angyal ül, Márknál pedig egy ifjú tartózkodik a sírkamrában. Lukácsnál két férfi van a sírboltban.

Máténál Mária Magdolna és Mária az a két asszony, akik a sírnál megjelennek. Márknál az asszonyok: a két Mária és Salómé. Lukácsnál Mária Magdolna, Mária, Jakab anyja, Johanna, és más velük lévő asszonyok érkeznek a sírhoz.

Máténál a két Mária nagy félelemmel és örömmel távozik a sírtól, és a tanítványokhoz futnak, miközben találkoznak Jézussal. Márknál az asszonyok nagy félelemmel sietnek el a sírtól, és nem mondanak senkinek semmit. Lukácsnál az asszonyok beszámolnak a történtekről a tanítványoknak, akik nem hisznek nekik; arról nem történik említés, hogy találkoztak volna Jézussal.4

– Továbbá - tettem hozzá - Martin rámutat arra, hogy János a legtöbb ponton ellentétben áll a másik három evangéliummal. Végül ezt a következtetést vonja le: „Összességében megállapíthatjuk, hogy a sírnál történtekről szóló beszámolók nem következetesek, és csak valószínűtlen és erőltetett magyarázatokkal hozhatók összhangba.

Befejeztem az olvasást, és felnéztem a jegyzeteimből. Szememet Craigre emeltem, és egyenesen nekiszegeztem a kérdést: - Ezek után hogyan tekinthetnénk szavahihetőnek az üres sírról szóló beszámolót?

Craig szemmel láthatóan felélénkült. Amíg általánosságban beszélgettünk, vagy amikor a szokványos ellenvetéseket tárgyaltuk az üres sír kapcsán, egykedvűen válaszolt a kérdéseimre. Ám minél keményebb kérdéssel és minél nagyobb kihívással került szembe, annál élénkebb és koncentráltabb lett. Testbeszéde is azt árulta el, hogy alig várja, hogy fejest ugorhasson e látszólag veszélyesebb vizekbe.

Torkát köszörülve kezdett bele a válaszba: - Michael Martin bizonyára nagyszerű filozófus, de nem történész, és nem is hiszem, hogy ért a történészek szakmájához. Ha egy filozófus következetlenséggel találkozik, akkor az ellentmondás törvénye alapján kijelenti: „Ez nem lehet igaz, dobjuk ki!" A történész azonban így gondolkodik: „Vannak bizonyos

következetlenségek, de ezek csak a másodlagos fontosságú részleteket érintik."

– A történet lényege ugyanaz: arimátiai József kikéri Jézus testét, és egy sírba helyezi. Vasárnap kora reggel néhány asszony Jézus követői közül elmegy a sírhoz, amit üresen találnak. Angyalok jelennek meg előttük, akik tudatják velük, hogy Jézus feltámadt.

– Egy körültekintő történész, a filozófussal ellentétben, nem önti ki a fürdővízzel együtt a gyereket, hanem azt mondja: „Mindez arra utal, hogy van az elbeszélésnek egy történeti magja, ami megbízható, és amire támaszkodhatunk, még akkor is, ha a másodlagos részletek között látszólag ellentmondások vannak/'

– Van tehát az elbeszélésnek egy teljesen megbízhatónak tekinthető közös fonala, amivel az újszövetség-kutatók többsége egyetért, még akkor is, ha vannak bizonyos eltérések az asszonyok nevében, a pontos reggeli időpontban, az angyalok számában és így tovább. Az ilyen másodlagos eltéréseknek a történészek nem tulajdonítanak jelentőséget.

Még a többnyire szkeptikus Michael Grant, a Cambridge-i Trinity College előadója és az Edinburghi Egyetem professzora is elismeri a könyvében (*Jesus: An Histórián 's Review ofthe Gospels* - „Jézus: egy történész reflexiói az evangéliumokról"): „Bár a négy evangélium eltérő módon adja elő az üres sír felfedezésének történetét, ha a többi ókori iratra alkalmazott kritériumok alapján vizsgáljuk őket, hiteles és megbízható forrásoknak bizonyulnak, és valószínűsítik azt a következtetést, hogy a sírt valóban üresen találták."

ÖSSZEEGYEZTETHETŐK AZ ELLENTÉTEK?

Többször tapasztaltam, amikor büntető perekről tudósítottam, miként szedi ízekre a védőügyvéd több tanúnak a legapróbb részletekbe menően megegyező vallomását, rájuk bizonyítva, hogy összejátszottak. Erre gondolva jegyeztem meg Craignek: - Feltételezem, hogy ha a négy evangélium minden részletre kiterjedően megegyezne egymással, az már a plágium gyanúját vetné fel.

– Valóban így van - mondta. - Az üres sírról szóló beszámolók közötti különbségek pontosan azt mutatják, hogy több, egymástól független szövegtanúnk van, melyek mind alátámasztják, hogy a sír üres volt.

Időnként felröppen egy-egy ilyen vád: „Máté és Lukács Márkot plagizálja!" Ám ha a beszámolókat közelebbről megvizsgáljuk, az eltérések arra mutatnak, hogy Máténak és Lukácsnak voltak Márktól független és saját forrásból származó információi az üres sírral kapcsolatban.

– Nincs az a történész, aki egy ilyen többszörösen alátámasztott és független forrásokból származó történetet valótlannak tartana, csak azért, mert a másodlagos részletek nem teljesen egyeznek. Hadd említsek erre egy világi példát!

– Két elbeszélés maradt fenn arról, hogy Hannibál átkelt az Alpokon, hogy megtámadja Rómát. Ezek a beszámolók összeegyeztethetetlen és kibékíthetetlen ellentmondásban állnak egymással. Ennek ellenére egyetlen ókorkutató történész sem kételkedik Hannibál hadjáratának történetiségében. Ez a Biblián kívüli példa is azt illusztrálja, hogy a másodlagos részletek eltérései nem ássák alá egy történelmi esemény hitelességét.

Meghajoltam az érvek súlya alatt, és Martin ellenvetéseit alaposabban szemügyre véve úgy tűnt számomra, hogy az állítólagos ellentmondások könnyen kibékíthetők egymással. Erről kérdeztem Craiget: - Össze lehet-e hangolni a beszámolók közötti eltéréseket?

– Feltétlenül - felelte Craig. - Vegyük például a sír felkeresésének időpontját! Az egyik szerző azt mondja, még sötét volt, a másik pedig, hogy pirkadt. De ez olyan, mint amikor az optimista és a pesszimista arról vitatkozik, hogy a pohár félig tele van, vagy félig üres. Közeledett a hajnal, és ezt a tényt két különböző szemszögből fejezték ki.

– Ami pedig az asszonyok számát és nevét illeti, egyik evangélium sem kíván kimerítő listát adni. Mindegyik említi Mária Magdolnát és más asszonyokat. A tanítványok egy csoportjáról lehetett szó, akik közül néhányat név szerint említenek a beszámolók, de rajtuk kívül mások is voltak. Ezt ellentmondásnak nevezni kukacoskodás.

– És mit tegyünk az ezt követő eseményekről szóló tudósítások eltéréseivel? - kérdeztem. - Márk szerint az asszonyok nem mondták el senkinek, amit láttak, a többi evangélium szerint viszont elmondták.

– Márk teológiáját megvizsgálva azt látjuk - magyarázta Craig -, hogy előszeretettel hangsúlyozza az istenivel szemben megnyilvánuló félelmet és csodálatot, illetve riadalmat és tiszteletet. Az asszonyok viselkedésének

leírása - megijednek és elszaladnak, és félelmükben nem szólnak senkinek - része Márk irodalmi és teológiai stílusának.

– Valószínű, hogy egy ideig hallgattak, majd visszatérve a többiekhez elmondták, amit láttak. Az biztos - mosolygott -, hogy a hallgatásuk nem tartott örökké, máskülönben maga Márk sem tudott volna beszámolni róla.

Áttértem egy másik gyakran hangoztatott eltérésre: - Jézus a Máté 12,40-ben azt mondja: „Mert ahogyan Jónás három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld belsejében három nap és három éjjel." Ezzel szemben az evangéliumok szerint Jézus egy egész napot, két teljes éjszakát, és két fél napot töltött a sírban. Nem arról van szó, hogy Jézus nem töltötte be a saját próféciáját?

– Néhány jószándékú keresztény e vers alapján azt állította, hogy Jézust szerdán és nem pénteken feszítették keresztre - mondta Craig. - A legtöbb kutató ugyanakkor elismeri, hogy az ókori zsidók a nap bármely hányadának elteltét teljes napnak számították. Jézus péntek délután került a sírba, ott volt szombaton egész nap egészen vasárnap hajnalig. A zsidó felfogás szerint ez három nap.

– Ez egy újabb példa arra - foglalta össze -, hogy némi háttérismerettel és értő elemzéssel a látszólagos ellentmondások megmagyarázhatók vagy minimalizálhatók.

MEGBÍZHATÓK-E A TANÚK?

Az evangéliumok egyetértenek abban, hogy az asszonyok, akik az üres sírt felfedezték, Jézus barátai illetve követői közé tartoztak. Ám Martin úgy véli, hogy bizonyságtételük gyanús, mivel „valószínűleg nem voltak objektív megfigyelők".

Ezzel a kérdéssel fordultam hát Craighez: - Kérdésessé teszi-e az asszonyok szavahihetőségét az a tény, hogy kapcsolatban álltak Jézussal?

Akaratlanul Craig kezére játszottam a labdát. - Ez az érv valójában visszaüt azokra, akik elsütik - mondta válaszul. - Az asszonyok kétségkívül Jézus barátai voltak. Ám ha ismerjük a nők helyzetét az I. századi zsidó társadalomban, rendkívül figyelemre méltó, hogy a történet főszereplői, akik az üres sírt felfedezték, éppen nők voltak.

– Az I. századi Palesztinában a nők igen alacsony helyet foglaltak el a társadalmi ranglétrán. Ilyen rabbinikus mondásokat ismerünk: „Inkább

égjenek el a törvény betűi, semhogy asszonyoknak magyarázzák őket!" Vagy: „Áldottak, akiknek fiúgyermekei vannak, de átkozottak, akiknek leánygyermekei születnek." Annyira értéktelennek tekintették a nők vallomását, hogy hivatalosan nem is tanúskodhattak a bíróság előtt.

– Ennek fényében nagy jelentősége van annak, hogy az üres sír koronatanúi asszonyok, Jézus barátai. Minden későbbi legenda férfi tanítványokkal fedeztette volna fel az üres sírt, például Péterrel vagy Jánossal. Azt a tényt, hogy a sír üres volt - akár tetszik, akár nem -, éppen az valószínűsíti leginkább, hogy asszonyok fedezték fel. Ez azt mutatja, hogy az evangélisták úgy írták le az eseményeket, ahogy azok valóban megtörténtek, még akkor is, ha ez zavarba ejtőnek tűnt számukra. Mindez a hagyomány torzulásmentessége mellett szól, és cáfolja a legendás elemek megjelenését.

MIÉRT LÁTOGATTAK EL AZ ASSZONYOK A SÍRHOZ?

Craig magyarázata egy kérdést nyitva hagyott: Miért mentek az asszonyok a sírhoz, ha tudták, hogy az alaposan le volt zárva? - Van értelme a buzgalmuknak? - kérdeztem.

Craig néhány pillanatig gondolkodott, mielőtt megszólalt volna - ezúttal nem a vitázó hangján válaszolt, hanem sokkal szelídebben: - Nézze, Lee, én komolyan azt gondolom, hogy azoknak a kutatóknak, akik nem ismerik a szeretetnek és tiszteletnek azt az érzését, amit ezek az asszonyok éreztek Jézus iránt, nincs joguk hideg fejjel kétsége vonni a tettük indokoltságát.

– Gyászolnak, mert elvesztettek valakit, akit nagyon szerettek és tiszteltek. El akarnak menni a sírjához, mert kétségbeesetten remélik, hogy megkenhetik a holttestét. Nem hiszem, hogy egy kései bírálónak joga van ahhoz, hogy kijelentse, nem kellett volna odamenniük - mintha robotok lettek volna.

Vállát megvonva hozzátette: - Talán arra gondoltak, lesznek ott férfiak is, akik majd segítenek elhengeríteni a követ. Talán éppen az oda kivezényelt őrség tagjai. Nem tudhatjuk.

- Kétségtelen, hogy régi zsidó szokás volt olajat önteni a halottak testére. Csak az a kérdés, mit gondoltak, hogyan fogják megoldani a kő elmozdítását. Nem hinném, hogy abban a helyzetben volnánk, hogy kijelenthessük, jobban tették volna, ha otthon maradnak.

MIÉRT NEM HIVATKOZTAK A KERESZTÉNYEK AZ ÜRES SÍRRA?

Amikor a Craiggel készítendő interjúra készültem, interneten felkerestem néhány ateista szervezet honlapját, mert kíváncsi voltam, milyen érveket hoznak fel a feltámadással szemben. Valamilyen oknál fogva kevés ateistát foglalkoztat ez a kérdés, ám az egyik kritikus felvetett egy olyan ellenérvet, amit érdemesnek láttam megosztani Craiggel.

Az egyik legfőbb érv az üres sírral szemben - írta -, hogy sem a tanítványok, sem a későbbi igehirdetők nem hivatkoztak erre. így folytatja: „Azt gondolnánk, hogy az első keresztény prédikátoroknak mindenképpen kellett volna mondaniuk valami ilyesmit: 'Nem hisztek nekünk? Győződjetek meg róla magatok! Ötödik parcella, harmadik sír jobbra."

Péter azonban, szól a kifogás, meg sem említi az üres sírt az Apostolok cselekedetei második részében. Végül erre a következtetésre jut: „Ha még a tanítványok sem vették komolyan az üres sír hagyományát, miért tennénk mi?"

Craig szemei tágra nyíltak, amikor mindezt előadtam. - Egyszerűen nem hiszem, hogy ez igaz volna - mondta, némi megütközéssel a hangjában, miközben a Bibliáját kinyitotta az Apostolok cselekedetei második fejezeténél, amely Péter pünkösdi beszédét tartalmazza.

– Igenis szó van az üres sírról Péter beszédében - jelentette ki. -A 24. versben kijelenti: „De őt az Isten, miután feloldotta a halál fájdalmait, feltámasztotta."

– Majd egy zsoltárt idéz, mely szerint Isten nem engedi meg, hogy az ő Szentjét romlás érje. Ezt Dávid írta, majd Péter így folytatja: „Nyíltan megmondhatom nektek ősatyánkról, Dávidról, hogy meghalt és eltemették, sírja is nálunk van mindmáig." De, mondja, Krisztus „nem marad a halottak birodalmában, és teste sem lát elmúlást. Ezt a Jézust támasztotta fel Isten, aminek mi valamennyien tanúi vagyunk."

Felnézett a Bibliából. - Ez a beszéd Dávid sírját, amely egészen addig fennmaradt, szembeállítja azzal a próféciával, amelyben Dávid megjövendölte, hogy Krisztus fel fog támadni, és a testét nem éri romlás. Ez magától értetődően azt is jelenti, hogy a sírja üres volt.

Craig ismét fellapozta a Bibláját. - Az Apostolok cselekedetei 13,29-31-ben Pál ezt mondja: „Amikor véghez vitték mindazt, ami meg van írva róla, levették a fáról, és sírba tették. De az Isten feltámasztotta őt a halálból, és ő

több napon át megjelent azoknak, akik együtt mentek fel vele Galileából Jeruzsálembe." Ebben is benne értendő, hogy a sír üres volt.

Összecsukva a Bibliát még hozzátette: - Szerintem eléggé erőltetett és ésszerűtlen azt állítani, hogy az első igehirdetők nem hivatkoztak az üres sírra, egyedül azon az alapon, hogy nem mondták ki ezt a két szót: *üres sír.* Nem kérdéses, hogy tudták - és a prédikációik hallgatói is úgy értelmezték -, hogy Jézus sírja üres volt.

MEGERŐSÍTŐ BIZONYÍTÉKOK

Az interjú első részében az üres sírt vitató ellenvetéseket és érveket zúdítottam Craig nyakába. De hirtelen ráébredtem, hogy még nem adtam neki alkalmat arra, hogy a megerősítő bizonyítékokról beszéljen. Bár már említett néhány okot, melyek alapján meg van győződve arról, hogy Jézus sírja üres volt, ezzel a kérdéssel fordultam hozzá: - És mi az ön legfőbb érve? Győzzön meg a négy-öt legelsöprőbb érvvel arról, hogy az üres sír történelmi tény!

Craig felvette a kesztyűt. Tömör és meggyőző érveket sorakoztatott fel.

– Először is - mondta - az ősegyház egyik legkorábbi hitvallása - amit Pál az lKorinthus 15-ben közöl - határozottan tartalmazza az üres sír tényét. Ez a himnusz egyben nagyon régi és megbízható információ a történelmi Jézusról.

– Másodszor, Jézus sírhelye keresztények és zsidók körében egyformán ismert volt. Vagyis ha nem lett volna üres, akkor lehetetlen lett volna egy egész mozgalmat alapozni a feltámadásba vetett hitre éppen abban a városban, ahol Jézust nyilvánosan kivégezték és eltemették.

– Harmadszor, Márk evangéliumának nyelvezete, nyelvtani szerkezete és stílusa egyaránt arról árulkodik, hogy az üres sírról szóló történetet, sőt az egész szenvedéstörténetet egy korábbi forrásból vette át. Bizonyíték támasztja alá, hogy ezt Kr. u. 37 előtt jegyezték le, ami túlságosan korai időpont ahhoz, hogy legendaképződésről lehessen beszélni.

– A. N. Sherwin-White, az Oxfordi Egyetem görög-római ókorkutató professzora szerint a történelemben sehol sincs példa arra, hogy ilyen rövid idő alatt legenda keletkezett volna, amely jelentős torzulást idézhetett volna elő az evangéliumi beszámolóban.

– Negyedszer, érdemes megfigyelni a Márk által leírt üres sír történetének egyszerűségét. A II. századból származó apokrif írások már díszes elbeszélő elemeket tartalmaznak, és úgy jelenítik meg Jézust, mint aki dicsőséggel és hatalommal, a papok, a zsidó hatóságok és a római őrök szeme láttára jön elő a sírból. Ez a fajta ábrázolás a legendák természetéből adódik, melyek jóval a szemtanúk halála után kapnak lábra, gyakran több generációval az eseményeket követően. Ezzel szemben Márk leírása az üres sír felfedezéséről éppen egyszerűsége révén erőteljes, és azért, mert mentes a teológiai reflexióktól.

– Ötödször, az evangéliumok egybehangzó állítása arról, hogy asszonyok fedezték fel az üres sírt, szintén hitelesíti a történetet, mivel a tanítványok számára minden bizonnyal kínos volt ezt a tényt elismerni. Tény az is, hogy ez a részlet semmiképp sem kerülhetett volna bele a történetbe, ha az a legendairodalom része lenne.

– Hatodszor, a legelső zsidó vitairatok eleve feltételezik az üres sír történetiségét. Nem akadt senki, aki azt állította volna, hogy Jézus teste még mindig a sírban van. Mindig is az volt a kérdés: „Mi történt a holttesttel?"

– A zsidók erre azzal a nevetséges válasszal álltak elő, hogy az őrök elaludtak. Nyilvánvalóan ez volt az utolsó szalmaszál, amibe még megkapaszkodhattak. A lényeg azonban ez: abból indultak ki, hogy a sír valóban üres volt! Miért? Mert tudták, hogy ez az igazság!

ALTERNATÍV ELMÉLETEK

Craig érvei mély benyomást tettek rám. Ugyanakkor szerettem volna kizárni minden lehetséges ellenvetést, mielőtt a kérdést lezárjuk.

– 1907-ben Kirsopp Laké fölvetette, hogy az asszonyok egyszerűen eltévesztették a sírt - mondtam. - Szerinte eltévedtek, és a temetőőr egy üres sírhelynél mondta nekik: „A názáreti Jézust keresitek? Nem itt van." Erre aztán az asszonyok megijedtek és elszaladtak. Hihető ez a magyarázat?'

– Laké nem sok hívet szerzett magának ezzel a teóriával - legyintett Craig. - Ugyanis Jézus sírhelye ismert volt a zsidó hatóságok előtt. Még ha az asszonyok tévedtek is, a zsidó vezetők nem késlekedtek volna megmutatni a sírbolt pontos helyét, hogy helyreigazítsák a tanítványokat,

akik Jézus feltámadását kezdték hirdetni. Senkiről sem tudok, aki ma Laké elméletét vallaná.

A többi elmélet sem állt erősebb lábakon. A tanítványokat nyilvánvalóan semmi sem motiválta arra, hogy ellopják Jézus testét, majd később életüket adják egy hazugságért. A zsidó vezetőknek szintén nem állt érdekében, hogy eltüntessék a holttestet. - Most már csak egy elmélet van hátra - mondtam -, mely szerűit az üres sír egy kései legenda, és mire ez kialakult, már nem lehetett megcáfolni, mert időközben feledésbe merült a sír pontos helye.

– Ez az elgondolás 1835-ben kapott lábra, amikor Dávid Strauss kijelentette, hogy ezek a történetek legendás elemeket tartalmaznak - felelte Craig. - Azért hangsúlyoztam, hogy az üres sírról szóló elbeszélés mindössze néhány évvel az események után keletkezett, hogy rámutassak a legendaelmélet tarthatatlanságára. Még ha a másodlagos részletek tartalmaznak is bizonyos legendás elemeket, az elbeszélés történeti magja hiteles.

Az alternatív elméletek tehát nem megdönthetetlenek. Gondos elemzéssel mindegyik teória összeroppan a bizonyítékok és a logika súlya alatt. Egyetlen lehetőség marad fenn a szűrőn: az, hogy a megfeszített Jézus valóban feltámadt - még akkor is ha ezt a rendkívüli végkövetkeztetést sokan nem akarják elfogadni.

Egy pillanatig azon gondolkoztam, hogyan tudnám ezt a gondolatot kérdésbe önteni. Végül ezzel a kérdéssel álltam elő: - Bár kétségtelen, hogy az alternatív magyarázatoknak sok gyenge pontja van, mégis, nem tartalmaznak több valóságelemet, mint az a hihetetlen gondolat, hogy Jézus, a megtestesült Isten, feltámadt a halálból?

– Pontosan erről van szó - mondta előrehajolva. - Az hiszem, hogy akik ezeket a teóriákat kiagyalják, így érvelnek magukban: „Igen, a magyarázataink valóban eléggé valószínűtlenek, de annál az elgondolásnál semmi sem valószínűtlenebb, mint hogy ez a látványos csoda tényleg megtörtént." És innentől kezdve már nem történelmi tényekről van szó, hanem arról a filozófiai kérdésről, hogy lehetségesek-e a csodák.

– És erre a kérdésre ön hogyan felelne?

– Azzal érvelnék, hogy az a feltételezés, mely szerint Isten feltámasztotta Jézust a halálból, egyáltalán nem valószínűtlen. Sőt, a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján ez a legelfogadhatóbb magyarázat. Sokkal

valószínűtlenebb az a feltételezés, hogy Jézus feltámadása természetes jelenség volt. Ez aztán tényleg elfogadhatatlan. Bármelyik hipotézisnek nagyobb a valószínűsége annál, mint hogy Jézus spontán módon tért vissza az életbe.

– Ám az a hipotézis, hogy Isten támasztotta fel Jézust a halálból, nem mond ellent sem a tudománynak, sem a tapasztalati tényeknek. Ehhez mindössze abból kell kiindulnunk, hogy Isten létezik -márpedig úgy vélem, jó okunk van hinni ebben.

Majd Craig egy végső érvvel zárta le a kérdést: - Ha nyitva hagyjuk azt a lehetőséget, hogy Isten létezik, akkor az sem lehetetlen, hogy ő cselekvő módon részt vett a történelemben, és feltámasztotta Jézust a halálból.

KÖVETKEZTETÉS: A SÍR ÜRES VOLT

Craig meggyőzően érvelt: az üres sír - ez a minden képzeletet felülmúló csoda - igenis kiállja a bizonyítási eljárás próbáját. És ez csupán a feltámadás egyik bizonysága a sok közül! Craig atlantai otthonából távozva Virginiába vettem az irányt, hogy interjút készítsek egy hírneves szakértővel a feltámadt Jézus megjelenéseinek bizonyítékairól, ahonnan Kaliforniába készültem egy másik kutatóhoz, akivel a cseppet sem elhanyagolható közvetett bizonyítékokról akartam beszélgetni.

Miközben köszönetét mondtam Craignek és feleségének, Jannek a szíves vendéglátásért, arra gondoltam, hogy Craig farmerben és fehér zokniban egyáltalán nem tűnt olyan félelmetes vitapartnernek, aki könnyedén zsebre vágta a feltámadás legrátermettebb kritikusait. A magnófelvételek azonban önmagukért beszéltek.

A kételkedők tehetetlennek bizonyulnak a tényekkel szemben: Jézus testét nem lehet visszatuszkolni a sírba. Pedig küszködnek, kínlódnak, minden szalmaszálba belekapaszkodnak, ellentmondanak önmaguknak, elkeseredett és fülüknél fogva előrángatott teóriákkal próbálják kimagyarázni a bizonyítékokat. Erőfeszítésük azonban hiábavaló: a sír minden egyes vita végén üresen marad.

Mindez eszembe juttatta minden idők egyik legnagyobb jogászi intellektusának, a cambridge-i végzettségű Sir Norman Andersonnak egyik észrevételét. Anderson - aki a Princetoni Egyetem előadója volt, a Harvardon örökös professzorrá nevezték ki, és sokáig a Londoni Egyetem

jogi fakultásának dékánjaként működött - ebben az egyetlen mondatban foglalta össze mindazt, amire jogászként e tárgyban egy egész élet kutatómunkája után jutott: „Az üres sír valóságos kősziklaként magasodik, melybe a feltámadás racionalista kritikái beleütköznek, és kártyavárként omlanak össze."

13. A feltámadás utáni megjelenések bizonysága

Találkoztak a tanítványok Jézussal a kereszthalála után?

1963-ban az alabamai Birminghamben eltemették a tizennégy éves Addie Mae Collinst, egy fekete diáklányt, aki három társával együtt egy fehér rasszisták által végrehajtott templomi bombamerénylet során vesztette életét. A család tagjai éveken keresztül rendszeresen látogatták a sírt: imádkoztak, virágokat helyeztek el rajta. 1998-ban a holttest exhumálása mellett döntöttek, mert az elhunyt földi maradványait egy másik temetőben kívánták elhelyezni.

A sírásók kivonultak a sírhoz, ám megdöbbentő felfedezéssel tértek vissza: a sírt üresen találták.

A családtagokat érthető módon rendkívül felzaklatta a hír. A temető vezetősége megpróbálta kideríteni, mi történt, ám ebben akadályozta őket a rosszul vezetett nyilvántartás. Több lehetőséget is fontolóra vettek, melyek közül azt tűnt a legvalószínűbbnek, hogy a sírkövet rossz helyen állították fel.

Miközben sokféle találgatás kapott lábra azzal kapcsolatban, hogy mi is történhetett valójában, egy magyarázat soha nem vetődött fel: senki sem feltételezte, hogy a fiatal Addie Mae feltámadt, és újra megjelent a földön. Miért? Mert egy üres sírból önmagában még nem következik a feltámadás.

A dr. William Lane Craiggel folytatott beszélgetés meggyőző bizonyítékokkal támasztotta alá, hogy Jézus sírja a keresztre feszítést követő vasárnap reggelre üres volt. Miközben tudtam, hogy Jézus feltámadásának ez fontos és szükséges bizonyítéka, tisztában voltam

azzal is, hogy ez az adat önmagában még nem perdöntő. Több tényre van szükség ahhoz, hogy kijelenthessük, Jézus valóban feltámadt a halálból.

Újra repülőre ültem. Úti célom ezúttal Virginia volt. Miközben gépem enyhe dőléssel az erdős dombság irányába fordult, belelapoztam egy könyvbe, melyet Michael Martin, a Bostoni Egyetem professzora írt, aki elhatározta, hogy lerántja a leplet a kereszténységről. Szavai megmosolyogtattak: „A mai napig talán Gary Habermas védelmezte a feltámadást a legmeggyőzőbb érvekkel."

Órámra pillantottam. Épp annyi időm lesz leszállás után, hogy autót béreljek, és Lynchburgba hajtsak, ahol magával Habermasszal van találkozóm pontban kettőkor.

TIZENKETTEDIK INTERJÚ: GARY HABERMAS, PH.D, D.D.

Két hokijátékos autogrammal ellátott fotója díszeleg Habermas szerény dolgozószobájának falán. Az egyiken a chicagói „Fekete héják" halhatatlan játékosa, Bobby Hull látható, a másikon pedig Dave „Kalapács" Schulz, a philadelphiai „Repülők" acélkemény támadója.

- Hull a kedvenc hokijátékosom - mondja Habermas. - Schulz viszont a kedvenc harcosom. - Mosolyogva teszi hozzá: - A kettő nem ugyanaz.

A szakállas, szókimondó, tagbaszakadt Habermas maga is nagy harcos, tudós „pitbull", aki inkább látszik egy éjszakai lokál kidobóemberének, mint elefántcsonttoronyba zárkózó entellektüelnek. Borotvaéles érvekkel és jól megalapozott történelmi bizonyítékokkal felfegyverkezve nem ijed meg egy kis párviadaltól.

Antony Flew, a világ egyik vezető ateista filozófusa is rájött erre, amikor összecsapott Habermasszal a nagy port kavart „Valóban feltámadt Jézus?" című vitaműsorban. Az eredmény: kilátástalan, egyoldalú küzdelem. A különböző főiskolákról és egyetemekről felkért független filozófusok közül, akik a vita tartalmát értékelték, négyen egyértelműen Habermas győzelme mellett voksoltak, csupán egyikük szavazott döntetlenre. Flew egyetlen szavazatot sem kapott. Az egyik bíró így nyilatkozott: „Meglepődtem (talán pontosabb lenne azt mondani: megdöbbentem), milyen gyenge lábakon áll Flew érvrendszere... A magam részéről ezt a következtetést vontam le: Mivel a feltámadással szemben felvonultatott érvek általában nem

jobbak annál, mint amivel Flew előhozakodott, úgy látom, itt az ideje, hogy komolyan vegyem a feltámadás esetőségét."

Öt másik bíró, akik a vitázók érvelési technikáit értékelték, szintén Habermast ítélték győztesnek. Egyikük így indokolta döntését: „Arra a meglátásra jutottam, hogy a történeti bizonyítékok, még ha töredékesek is, elég alapot szolgáltatnak ahhoz a következtetéshez, hogy Krisztus valóban feltámadt a halálból. ... Habermas 'igen meggyőző bizonyítékokat' sorakoztatott fel a feltámadás történetiségére vonatkozóan, melyekre azonban 'nem hangzott el kellő súlyú ellenérv'. Ezért véleményem szerint a vitát Habermas nyerte."

Habermas a Michigani Állami Egyetemen írta doktori disszertációját a feltámadásról, majd az oxfordi Emmanuel College-on szerzett teológiai doktori fokozatot. Hét könyvet írt Jézus feltámadásának témájában: *The Resurrection of Jesus: A Rational Incjuiry* (Jézus feltámadása - észérvek); *The Resurrection of Jesus: An Apologetic* (Jézus feltámadása - apologetika); *The Historical Jesus* (A történelmi Jézus); *Did Jesus Risefrom the Dead? The Resurrection Debate* (Valóban feltámadt Jézus a halálból? Vita a feltámadásról), melyben a Flew-val folytatott vitát dolgozta fel. Egyéb könyvei között említést érdemel: *Dealing with Doubt* (A kételkedés természetrajza); és (J. P. Morelanddel közösen): *Beyond Death: Exploring the Evidence fór Immortality* (A halál után - A halhatatlanság bizonyítékai).

Ezenkívül társszerkesztőként közreműködött az *In Defense of Miracles* (A csodák védelmében), illetve társszerzőként a *Jesus under Fire* (Jézus kereszttűzben) és a *Liviiig Your Faith: Closing the Gap between Mind and Heart (A* hit megélése - az értelem és a szív közötti távolság áthidalása) című könyvekben. Mintegy száz cikke jelent meg olyan népszerű kiadványokban, mint a *Saturday Evening Post*, szaklapokban (pl. *Faith and Philosophy* vagy *Religious Studies),* kézikönyvekben (pl. *The Baker Dictionary of Theology).* Korábban az Evangéliumi Filozófiai Társaság elnöke volt.

Nem szeretném azt a benyomást kelteni, mintha Habermas indokolatlanul harcias lenne, inkább barátságos és szerény embernek ismertem meg kötetlen beszélgetéseink során. Mindenesetre nem szívesen állnék az általa feldobott labda útjában - legyen szó akár hokilabdáról, akár érvekről. A fejében belső radar működik, amely pontosan felderíti az

ellenfél gyenge pontjait. Ugyanakkor érző szívű is, amit - meglehetősen váratlanul - beszélgetésünk végén fedeztem fel.

Habermas igénytelenül berendezett dolgozószobájában fogadott a Liberty Egyetem Filozófia és Teológia Tanszékén, melynek köztiszteletben álló tanszékvezető professzora, valamint apologetikából a doktori program vezetője. A fekete iratszekrényekkel, fautánzatú íróasztallal, kopott szőnyeggel és összecsukható székekkel felszerelt iroda kétségtelenül nem nagy látványosság. Külsőségektől mentes, mint a lakója.

„HALOTTAK NEM TESZNEK ILYET"

Habermas íróasztala mögött ült, és miközben bekapcsoltam a magnót, feltűrte kék inge ujját. Kezdődhetett a beszélgetés.

– Igaz, hogy Jézus feltámadásának nem volt egyetlen szemtanúja sem? - kezdtem egy ügyész rideg tárgyilagosságával.

– Tökéletesen igaz: a feltámadást senki sem látta - válaszolta Habermas teljes egyetértéssel, ami talán meglepően hangzik azok számára, akik kevésbé jártasak a témában.

– Fiatalkoromban C. S. Lewis egyik könyvét olvastam, amelyben azt írja, hogy az Újszövetség semmit sem mond a feltámadásról. Hatalmas betűkkel a margóra írtam: NEM IGAZ! Később azonban rájöttem, hogy mindössze annyit akart ezzel mondani, hogy senki nem ült a sír belsejében, és nem látta, hogy a test remegni kezd, feláll, leveszi magáról a gyolcsokat, és gondosan összehajtja, majd el-hengeríti a követ, és távozik.

Úgy tűnt, ez felvet néhány problémát. - Nem csökkenti ez az ön érveinek súlyát, mellyel a feltámadás történetiségét igyekszik alátámasztani? - kérdeztem.

Habermas hátrébb tolta a székét, és kényelmesen elhelyezkedett. - Nem, emiatt egy hajszállal sem kerülünk hátrányos helyzetbe, mivel a tudomány okokkal és okozatokkal foglalkozik. Nem látunk dinoszauruszokat, de tanulmányozzuk a fossziliákat. Lehet, hogy nem ismerjük egy bizonyos betegség eredetét, de látjuk a tüneteit. Előfordul, hogy egy bűnténynek nincs szemtanúja, de a rendőrség a tények alapján összeilleszti a bizonyítékokat.

– így lehet összerakni a feltámadás bizonyítékait is. Először is, meghalt Jézus a kereszten? Másodszor, megjelent később az emberek előtt? Ha erre

a két kérdésre tudunk válaszolni, nyert ügyünk van, mert halottak nem tesznek ilyet.

A történészek egyetértenek abban, hogy Jézus keresztre feszítését számos bizonyíték támasztja alá, és dr. Aexander Metherell egy korábbi fejezetben kimutatta, hogy Jézus nem élhette túl a kivégzés megpróbáltatásait. Ez azonban csak az első kérdésre ad választ. A második kérdés továbbra is nyitva marad: Valóban megjelent Jézus a halála után?

– Mi bizonyítja, hogy többen látták őt? - kérdeztem.

– Egy olyan bizonyítékkal kezdem - felelte, miközben kinyitotta a Bibliáját - amit gyakorlatilag minden kételkedő alapállású kutató elfogad. Senki nem kérdőjelezi meg, hogy Pál írta az Első korinthusi levelet, amelyben két helyen is megerősíti, hogy találkozott a feltámadott Krisztussal. Ezt mondja az lKorinthus 9,1-ben: „Nem vagyok apostol? Nem láttam Jézust, a mi Urunkat?" És az lKorinthus 15,8-ban: „Legutoljára pedig, mint egy torzszülöttnek, megjelent nekem is."

Felismertem, hogy az utóbbi részlet ahhoz a kora keresztény egyházi hitvalláshoz tartozik, amit korábban Craig Blomberg is idézett. Ahogy William Lane Craig rámutatott, a hitvallás első része (3-4. vers) Jézus kivégzésére, eltemetésére és feltámadására hivatkozik.

A himnusz befejező része (5-8. vers) a feltámadás utáni megjelenésekkel foglalkozik: „És megjelent Kéfásnak, majd a tizenkettőnek. Azután megjelent több, mint ötszáz testvérnek egyszerre, akik közül a legtöbben még mindig élnek, néhányan azonban elhunytak. Azután megjelent Jakabnak, majd valamennyi apostolnak." És ehhez teszi hozzá a következő verset: „Legutoljára pedig, mint egy torzszülöttnek, megjelent nekem is."

Ránézésre ez hihetetlenül hatásos bizonyság amellett, hogy Jézus feltámadt és megjelent a halála után. Konkrét személyek és csoportok vannak benne megnevezve, akik találkoztak Jézussal, és akkor íródott, amikor még bárki ellenőrizhette, hogy állítása megfelel-e a valóságnak. Mivel tudtam, hogy ez a hitvallás a feltámadás kulcs-fontosságú bizonyítéka, szükségesnek tartottam, hogy alaposabb vizsgálatnak vessük alá. Miért biztosak a történészek abban, hogy hitvallásról van szó? Mennyire megbízható? Milyen időpontra megy vissza?

– Megengedi, hogy keresztkérdéseket tegyek fel önnek a hitvallással kapcsolatban? - kérdeztem.

A kezét kinyújtva, mintegy elébe ment a kérdéseknek. - Kérem -mondta udvariasan -, kérdezzen bátran!

VALÓBAN HITVALLÁS?

Először is azt szerettem volna megtudni, hogy Habermas, Craig, Blomberg és mások miért vannak meggyőződve arról, hogy ez a korai egyház hitvallása, és nem Pál saját szavai, aki a korinthusi gyülekezetnek írta levelét.

Ezzel az egyszerű és egyenes kéréssel fordultam Habermashoz: - Győzzön meg arról, hogy ez egy hitvallás!

– Nos, több nyomós érvvel is alá tudom ezt támasztani. Először is, Pál ezekkel a szavakkal vezeti be: „átadtam" és „kaptam", melyek a rabbinikus szóhasználatban azt jelzik, hogy szent hagyományról van szó.

– Másodszor - mondta Habermas, miközben ujjain számolta a pontokba szedett érveket a szöveg parallelizmusa és stilizált tartalma is jelzi, hogy hitvallásról van szó. Harmadszor, Péter apostol arám neve, Kéfás szerepel a szövegben. Az arám nyelvhasználat már önmagában is jelzi a szöveg igen korai eredetét. Negyedszer, a hitvallás néhány olyan régies kifejezéssel él, amit Pál nem használt a leveleiben, ilyen például a „tizenkettő", a „harmadik napon" és egyebek. Ötödször, némely szavak használata az elbeszélés héber-arámi tradícióira emlékeztet.

Ujjai végére érve rám nézett. - Folytassam? - kérdezte.

– Jó, jó rendben - feleltem. - Azt mondja tehát, hogy ezek a tények önt mint konzervatív evangéliumi keresztényt arról győzik meg, hogy ez a szöveg egy igen korai hitvallás.

Habermas találva érezte magát e kétségkívül szúrós megjegyzésemtől. - Nem csupán konzervatív keresztények vannak erről meggyőződve - jelentette ki kissé bosszúsan. - A legkülönbözőbb teológiai felfogású kutatók is osztják ezt a nézetet. Joachim Jeremiás, a kiváló bibliakutató szerint e hitvallás „a legősibb hagyomány része", Ulrich Wilckens pedig azt állítja, hogy „kétségkívül a korai kereszténység történetének legkorábbi szakaszából származik".

– Mennyire korán keletkezhetett? - tértem rá a következő kérdésre.

– Pál Kr. u. 55 és 57 között írta az Első korinthusi levelet. A 15,1-4-ben emlékezteti olvasóit, hogy korábban már átadta a gyülekezetnek ezt a

hitvallást, ami azt jelenti, hogy az 51-ben történt látogatása előtti időkből való. Tehát már a feltámadást követő húsz éven belül használatban volt, ami rendkívül korai időpont.

– Ugyanakkor a magam részéről azokkal a kutatókkal értek egyet, akik még korábbra helyezik a hitvallás keletkezésének időpontját, mégpedig a feltámadás utáni második és nyolcadik esztendő közé. Ebben az időszakban ismerhette meg Pál Damaszkuszban vagy Jeruzsálemben. Tehát egy hihetetlenül korai szöveggel van dolgunk, amely ősi és sallangoktól mentes bizonysága annak a ténynek, hogy Jézus feltámadt és megjelent olyan kételkedők előtt, mint amilyen Pál vagy Jakab volt, de megjelent Péternek és a többi tanítványnak is.

– De - tiltakoztam - nem lehet első kézből való beszámolónak tekinteni! Pál másod- vagy harmadkézből kapja. Ez nem gyengíti a bizonyító erejét?

Habermas szerint egyáltalán nem. - Ne feledje, hogy Pál személyesen erősíti meg, hogy Jézus neki is megjelent, és ezzel máris első kézből származó bizonyságtételnek számít! És a névsort nem idegenektől szedte össze az utcán. A legelterjedtebb felfogás szerint szemtanúktól, Pétertől és Jakabtól vette át, és nem sajnálta a fáradságot, hogy mindennek személyesen is utánajárjon.

Ez kissé megalapozatlan állításnak tűnt számomra. - Ezt honnan tudja? - kérdeztem.

– Azokkal a kutatókkal értek egyet, akik szerint Pál megtérése után három évvel ismerte meg ezt a szöveget, amikor jeruzsálemi látogatása idején találkozott Péterrel és Jakabbal. A Galaták 1,18-19-ben számol be erről az utazásáról, ahol egy érdekes görög szót használ: *hisztoreó.*

Nem ismertem a szót. - Ennek miért van jelentősége?

– Mert azt jelzi, hogy amikor találkozott velük, nem kötetlenül csevegtek, hanem nagyon komoly tisztázó beszélgetést folytattak. Pál alaposan kikérdezte a két szemtanút, akiket - Pétert és Jakabot - név szerint említ a hitvallásban. Pinchas Lapide, a zsidó újszövetségkutató azt mondja, hogy e hitvallást olyan jól megalapozott bizonyítékok támasztják alá, hogy egyenesen „szemtanúktól származó kijelentésnek tekinthető".

– És később - tette hozzá Habermas, mielőtt közbeszólhattam volna - Pál az lKorinthus 15,11-ben hangsúlyozza, hogy ugyanazt az evangéliumot és feltámadásról szóló üzenetet hirdeti, mint a többi apostol. Ez annyit jelent,

hogy Pál, a szemtanú, pontosan ugyanazt mondja, mint amit Péter és Jakab - szintén szemtanúk - mondanak.

Elismerem, mindez valóban meggyőzően hangzott. De még mindig voltak fenntartásaim a hitvallással kapcsolatban, és nem akartam, hogy Habermas magabiztos kijelentései eltérítsenek a további kérdésfeltevéstől.

AZ „ÖTSZÁZ" TITKA

Az első korinthusi levél 15. fejezetén kívül az ókori irodalomban sehol máshol nem olvasunk arról, hogy Jézus egyszerre ötszáz embernek jelent meg. Óvatosságra int, hogy ezt nem erősítik meg az evangéliumok, és nem említik a világi történetírók.

Ha ez valóban így történt, miért nem szól róla más is? - kérdeztem Habermast. - Azt gondolná az ember, hogy az apostolok bármerre jártak, erre a tényre hivatkoztak mint bizonyítékra. Mint az ateista Michael Martin megjegyzi: „arra a következtetésre kell jutnunk, hogy nagyon valószínűtlen, hogy ez az esemény valóban megtörtént", és ez „közvetve árnyékot vet Pál szavahihetőségére is".

Habermas nem értett ezzel egyet. - Nos, egyszerűen ostobaság arról beszélni, hogy ez beárnyékolja Pál szavahihetőségét - felelte egyszerre bosszúsan és megdöbbenve azon, hogy akad, aki ilyet állít.

– Hadd magyarázzam ezt meg! Először is, bár valóban egyedül itt történik erről említés, történetesen ez a legkorábbi és leginkább hitelesíthető szövegrész az összes közül. Ez azért számít, nem?

– Másodszor, Pál nyilvánvalóan kapcsolatban állt az itt említett személyekkel. Ő maga mondja, hogy „legtöbben még mindig élnek, néhányan azonban már elhunytak". Pál többeket ismerhetett közülük, mindenesetre tudta, hogy el lehet őket érni, és készséggel tanúskodnak arról, amit láttak.

– Gondoljunk csak bele: Pál nem írta volna ezt le, ha nem lett volna abszolút biztos abban, hogy ezek az emberek megerősítenék, hogy valóban találkoztak a feltámadt Jézussal! Gyakorlatilag felszólítja az olvasóit, hogy maguk járjanak utána. Ezt csak az mondhatja ki, aki teljesen biztos a dolgában.

– Harmadszor, ha egyetlen forrás áll csupán rendelkezésre, fel lehet tenni a kérdést: „Miért nincs több?" Azt azonban senki sem mondhatja, „Ez a

forrás nem megbízható, mert nem akad más, aki ugyanezt állítja." Martin csak szeretné, ha ez árnyékot vetne Pál szavahihetőségére, de ilyen alapon nem lehet megkérdőjelezni.

– jó példa ez arra, hogy egyes kritikusok önmaguknak mondanak ellent. Az evangéliumok feltámadásról szóló beszámolóit Pálra hivatkozva támadják, akit első számú tekintélynek tartanak. Ugyanakkor ebben a kérdésben Pált is megkérdőjelezik, mégpedig olyan szövegrészek alapján, amit egyébként nem tartanak megbízhatónak. Ez sokat elárul a módszereikről.

Én azonban továbbra sem tudtam magam elé képzelni Jézust, amint megjelenik egy ekkora tömeg előtt. - Hol találkozhatott Jézus ötszáz emberrel? - kérdeztem.

– Vélhetően Galilea hegyvidékén - gondolkodott el Habermas. -Ha meg tudott vendégelni ötezer embert, akkor miért ne prédikálhatott volna ötszáz embernek is? Máté megemlíti, hogy Jézus egyik feltámadás utáni megjelenése egy hegyen történt. Nem kizárt, hogy ekkor a tizenegy tanítványon kívül mások is voltak jelen.

Próbáltam a jelenetet elképzelni, és még mindig azon tűnődtem, hogy vajon miért nem számoltak be mások is erről. - Nem gondolja, hogy a történetíró Josephusnak említést kellett volna tennie egy ilyen nagyszabású eseményről?

– Nem feltétlenül. Josephus mintegy hatvan évvel az események után írta műveit. Mennyi ideig foroghat közszájon egy-egy esemény híre, mielőtt a szóbeszéd lassan elhal? - tette fel a kérdést. - Lehet, hogy Josephus nem is hallott róla, de az is lehet, hogy szándékosan nem tett róla említést, hiszen mint tudjuk, ő nem volt Jézus követője. Nem várhatjuk el tőle, hogy Jézus védelmében emeljen szót.

Mielőtt szóhoz juthattam volna, Habermas így folytatta. - Nézze, szerfelett kedvemre való volna, ha erről az eseményről legalább öt forrás állna rendelkezésünkre. De nincs. Van viszont egy kiváló forrásunk, egy hitvallás, amely annyira hiteles, hogy a német történész, Plans von Campenhausen azt mondja róla: „Ez a beszámoló minden tekintetben megfelel azoknak a feltételeknek, melyeket a történészek elvárnak egy megbízhatónak tekintett szövegtől." Ráadásul nem az ötszázra való hivatkozás az egyetlen hely, ami a feltámadás tényét bizonyítja. A magam részéről általában meg sem szoktam említeni.

Volt logika Habermas válaszában. Ugyanakkor volt még egy problémám a hitvallással kapcsolatban: eszerint Jézus először Péternek jelent meg, miközben János azt állítja, hogy Mária Magdolna találkozott először a feltámadt Jézussal. Sőt a hitvallás az asszonyokat meg sem említi, holott az evangéliumi beszámolók kiemelten emlékeznek meg róluk.

– Nem csökkentik ezek az ellentmondások a hitvallás szavahihetőségét? - kérdeztem.

– Egyáltalán nem! - válaszolta. - Ha figyelmesen elolvassuk, nem az derül ki belőle, hogy *először* Péternek jelent meg. Mindössze Pétert nevezi meg elsőként. És mivel az I. század zsidó kultúrájában a nőket nem tekintették tanúként mértékadónak, nem meglepő, hogy a hitvallás őket nem is említi. Az akkori gondolkodásmódban az ő tanúságuknak nem lett volna súlya. Péter első helye logikai elsőbbséget jelent, nem pedig időbeli elsőséget.

– A hitvallás megbízhatósága - vonta le a következtetést - ezúttal is érintetlen marad. Ön felvetett néhány kérdést, de remélem, belátja, hogy ezek nem ássák alá azokat a meggyőző bizonyítékokat, melyek szerint ez a hitvallás igen korán keletkezett, nem ragadtak rá legendás elemek, egyértelműen és konkrétan fogalmaz, és szemtanúk bizonyságtételén alapul.

Kénytelen voltam elismerni, hogy igaza van. Világos és meggyőző bizonyítékok szólnak amellett, hogy az idézett hitvallás hathatósan erősíti meg Jézus feltámadás utáni megjelenéseit.

William Lane Craig, a feltámadás előző fejezetben meginterjúvolt szakértője elmondta, hogy a világ talán legnagyobb élő rendszerező teológusa, Wolfhart Pannenberg „megrázkódtatta a modern szkeptikus német teológiát azzal, hogy teológiájának egészét Jézus feltámadásának történelmi bizonyosságára építette fel a páli megjelenés-listára alapozva."

Miután meggyőztek az lKorinthus 15-ben szereplő hitvallás megbízhatóságára felhozott bizonyítékok, ideje volt rátérni a négy evangéliumra, melyek részletesebben adják elő a feltámadt Jézus megjelenéseinek történetét.

AZ EVANGÉLIUMOK TANÚSÁGA

Bevezetésképpen megkértem Habermast, hogy foglalja össze Jézus feltámadás utáni megjelenéseit Máté, Márk, Lukács és János beszámolója alapján.

– Az evangéliumok és az Apostolok cselekedetei Jézus megjelenéseinek számos esetéről adnak hírt, melyek néha egyes emberek, máskor egész csoportok előtt történtek; néha zárt helyen, máskor a szabadban; néha olyan melegszívű emberek előtt, mint János, máskor olyan kételkedésre hajlamosak előtt, mint Tamás - magyarázta.

– Egyes esetekben meg is érintették Jézust, vagy együtt ettek vele, Jézus tehát testi valójában volt jelen. A megjelenések heteken át folytatódtak. Jó okunk van megbízni ezekben a beszámolókban, például azért, mert olyannyira mentesek a jellegzetesen mitikus ábrázolás-módtól.

– Kérem, sorolja fel Jézus megjelenéseit!

Habermas fejből sorolta az alábbi listát.

Jézus megjelent

► Mária Magdolnának (Jn 20,10-18);

► más asszonyoknak (Mt 28,8-10);

► Kleofásnak és egy másik tanítványnak az emmausi úton (Lk 24,13-32);

► tizenegy tanítványnak és másoknak (Lk 24,33-49);

► tíz apostolnak és másoknak, miközben Tamás nem volt jelen (Jn 20,19-23);

► Tamásnak és a többi apostolnak (Jn 20,26-30);

► hét apostolnak (Jn 21,1-14);

► a tanítványoknak (Mt 28,16-20);

► végül mennybemenetele előtt együtt volt az apostolokkal az Olajfák hegyén (Lk 24,50-52 és ApCsel 1,4-9).

– Külön érdekesség - tette hozzá Habermas -, hogy C. H. Dodd, a Cambridge-i Egyetem professzora elemezte ezeket a megjelenéseket, és

úgy találta, hogy közülük több különösen is korai hagyományanyagon alapul, így Jézus találkozása az asszonyokkal (Mt 28,8-10), megjelenése a tizenegy apostol előtt, melynek során kinyilvánította a missziós parancsot (Mt 28,16-20), valamint az a találkozása a tanítványokkal, amikor megmutatta a kezét és oldalát (Jn 20,19-23).

Jézus tehát sok helyen és sok ember előtt megmutatkozott. Nem arról van szó, hogy egy-két ember látott valami homályosan elsuhanó alakot. Többször megjelent számos ember előtt, és egyes megjelenéseiről több evangélium is beszámol, s ezenfelül az lKorinthus 15 hitvallása.

– Vannak további megerősítések is? - kérdeztem.

– Olvassa csak el az Apostolok cselekedeteit! - válaszolta Habermas az Újszövetségnek arra a könyvére hivatkozva, amely az egyház kezdeteit beszéli el. Ebben nem csak Jézus megjelenéseinek említésével találkozunk, hanem ezek részleteivel is, és csaknem valamennyi leírás kiemeli, hogy a tanítványok mindennek szemtanúi voltak.

– Ez azért is fontos - mondta Habermas -, mert az Apostolok cselekedetei 1-5,10. és 13. fejezetei szintén tartalmaznak hitvallásokat, melyek az lKorinthus 15 krédójához hasonlóan igen korai időpontra datálható tudósítások Jézus haláláról és feltámadásáról.

Ezzel felemelt egy könyvet, és felolvasta John Drane összegzését: A feltámadásról rendelkezésre álló legkorábbi bizonyítékainkról csaknem teljes bizonyossággal elmondható, hogy közvetlenül a feltámadás megadott időpontja utáni időből származnak. Ez derül ki az Apostolok cselekedeteinek első prédikációiból... nem lehet kétség afelől, hogy a Cselekedetek első fejezeteiben a szerző igen korai források anyagát dolgozta fel/

Az Apostolok cselekedetei valóban bővelkedik a Jézus megjelenéseire való hivatkozásokban. Különösen Péter apostol tesz erről gyakran említést. A 2,32-ben például ezt mondja: „Ezt a Jézust támasztotta fel az Isten, aminek mi valamennyien tanúi vagyunk." A 3,15-ben pedig megismétli: „Az élet fejedelmét pedig megöltétek. Az Isten azonban feltámasztotta őt a halálból, aminek mi tanúi vagyunk." A 10,41-ben ismét megerősíti Kornéliusz és házanépe előtt, hogy „együtt ittunk és ettünk vele, miután feltámadt a halálból".

Pál pedig ezt mondja a 13,31-ben: „O több napon át megjelent azoknak, akik együtt mentek fel vele Galileából Jeruzsálembe, és akik most az ő

tanúi a nép előtt."

– A feltámadás - erősítette meg Habermas - kétségkívül kezdettől fogva az ősegyház igehirdetésének középpontjában állt. Az első keresztények nem csak Jézus tanításának a követői voltak, hanem arról is meg voltak győződve, hogy élve látták őt a keresztre feszítés után. *Ez az,* ami megváltoztatta az életüket, és útjára indította az egyházat. Mivel ez a meggyőződés állt hitvallásuk fókuszában, semmi kétséget nem hagytak ennek igazsága felől.

Az evangéliumok és az Apostolok cselekedeteinek számos bizonysága - az események, tanúságtételek, apró mozzanatok, és megerősítő részletek bősége - igen mély benyomást tett rám. Hiába próbáltam az ókori történelemben hasonlóan jól dokumentált eseményt felidézni, egy sem jutott eszembe.

Ugyanakkor volt még egy kérdés, amit fel kellett tennem, ezúttal azzal az evangéliummal kapcsolatban, amelyről a kutatók többsége úgy véli, hogy az első írásbeli beszámoló Jézusról.

MÁRK ÉS AZ ELMARADT BEFEJEZÉS

Amikor tanulmányozni kezdtem az evangéliumi leírásokat a feltámadásról, egy zavarba ejtő megjegyzésen akadt meg a szemem a Biblia margóján: „A Márk 16,9-20 a legmegbízhatóbb korai kéziratokban nem szerepel." Más szóval a kutatók többségének az a véleménye, hogy Márk evangéliuma véget ér a 16. rész 8. versénél, vagyis azon a ponton, ahol az asszonyok megtalálják az üres sírt, és nem folytatódik a feltámadt Jézus megjelenéseivel. Ezt különösnek találtam.

– Nem zavarja önt az a tény, hogy a legkorábbi evangélium nem ad hírt egyetlen feltámadás utáni megjelenésről sem? - kérdeztem.

Habermast ez a legkevésbé sem zavarta. - Számomra ez nem okoz problémát - mondta. - Persze jó lenne, ha Márk írt volna egy felsorolást Jézus megjelenéseiről, ugyanakkor figyelembe kell vennünk a következőket.

– Még ha Márk evangéliuma itt véget érne is (amivel egyébként nem mindenki ért egyet), benne van az üres sírról szóló beszámoló, és az is, hogy egy ifjú kijelenti: „Feltámadt!",> majd jelzi az asszonyoknak a

várható megjelenéseket. Tehát megtaláljuk Márknál a feltámadásról szóló híradást, és az ezt követő megjelenések bejelentését is.

– Kedvenc regényét kiolvasva kijelentheti: „Kár, hogy a szerző nem írta meg a következő epizódot!" Azt azonban nem mondhatja: „Kár, hogy a szerző nem hisz a következő epizódban!" Márk hite felől nem lehet kétségünk. Egyértelműen vallja, hogy a feltámadás megtörtént. Azzal fejezi be, hogy az asszonyok megtudják, hogy Jézus meg fog jelenni Galileában, majd mások később megerősítik, hogy ez valóban így történt.

Az egyházi hagyomány szerint Márk Péter, a szemtanú útitársa volt. - Nem furcsa - kérdeztem -, hogy Márk meg sem említi, hogy Jézus megjelent Péternek?

– Márk egyetlen megjelenést sem említ, ezért semmi különleges nincs abban, hogy Péter esetét sem említi - felelte. - Ám figyelje meg, hogy külön kiemeli Pétert, amikor a 16,7-ben azt írja: „De menjetek el, mondjátok meg a tanítványainak és Péternek, hogy előttetek megy Galileába: ott meglátjátok őt, amint megmondta nektek!"

– Ez egybecseng az lKorinthus 15,5-tel, amely kijelenti, hogy Jézus megjelent Péternek. És említhetjük még a Lukács 24,34-et, egy másik korai hitvallást, amely így szól: „Valóban feltámadt az Úr, és megjelent Simonnak!", azaz Péternek.

– Tehát amit Márk Péterre vonatkozóan megjövendöl, annak beteljesedését az egyház két korai és megbízható hitvallása is megerősíti, és maga Péter is beszámol róla az Apostolok cselekedeteiben.

ALTERNATÍV MAGYARÁZATOK

A Jézus feltámadás utáni megjelenéseiről szóló szemtanúi beszámolók és a megerősítő bizonyítékok mennyisége valóban lenyűgöző. Gondoljunk bele: ha minden egyes tanút beidéznénk a bíróságra, és mindegyikükre tizenöt percet szánnánk anélkül, hogy szünetet tartanánk, akkor a folyamat hétfő reggeltől péntek estig tartana. A tanúk 129 órán át tartó meghallgatása után ugyan ki távozna a teremből úgy, hogy nincs meggyőzve?

Mivel törvényszéki újságíróként rengeteg büntető és polgári perről tudósítottam, egyet kell értenem a Brit Legfelső Bíróság elnökének, Sir Edward Clarke-nak azzal a megállapításával, amit húsvét első napjának alapos, jogi szempontú elemzése alapján jelentett ki: „Számomra a

bizonyítékok perdöntőek, és a Legfelső Bíróságon számtalan alkalommal mondtam ki ítéletet olyan bizonyítási eljárások után is, melyek közel sem voltak ennyire megalapozottak. Jogászként az evangéliumok beszámolóját szavahihető tanúk kellően alátámasztott vallomásának fogadom el minden fenntartás nélkül."

De nem lehetséges, hogy vannak olyan alternatív értelmezések, melyek más megvilágításban tüntetik fel a feltámadt Jézus megjelenéseiről szóló beszámolókat? Nem képzelhető el, hogy legendás elemek tapadtak ezekhez a beszámolókhoz? Vagy hogy a tanúk csupán hallucináltak? Úgy döntöttem, kikérem erről Habermas véleményét.

1. feltételezés: Jézus megjelenései legendák

Ha igaz az, hogy Márk evangéliuma eredetileg a megjelenésekről való beszámolók előtt ért véget, fel lehet hozni azt az ellenérvet, hogy az evangéliumok evolúciós fejlődésen mentek keresztül: Márk egyáltalán nem foglalkozik a feltámadás utáni megjelenésekkel, Máté alig, Lukács már többet jegyez le, és János említi a legtöbbet.

– Nem arra utal ez, hogy Jézus megjelenései pusztán legendák, melyek az idő múlásával egyre jobban kikerekedtek? - kérdeztem.

– Több okból sem - szögezte le Habermas. - Először is, nem mindenki osztja azt a véleményt, hogy Márk evangéliuma íródott legkorábban. Egyes kutatók, bár kétségkívül a kisebbséget képviselik, azt vallják, hogy Máté evangéliuma íródott legelőször.

– Másodszor, még ha igaznak fogadnánk is el az ön által említett tézist, ez csak azt igazolná, hogy az idő múlásával megszaporodnak a legendás elemek. Ám ez nem érinti azt az eredeti állítást, hogy Jézus feltámadt a halálból. Történt valami, ami az apostolokat arra késztette, hogy a feltámadást helyezzék az ősegyház üzenetének középpontjába. A legendaelmélet nem magyarázza az első szemtanúk beszámolóit. Más szóval csak arra ad némi magyarázatot, hogy egy történet hogyan változott az idők során. Arra azonban nem ad választ, hogy miként keletkezett ez a történet, melynek a szereplői szemtanúk, akik igen korán lejegyezték a beszámolóikat.

– Harmadszor, ön megfeledkezik arról, hogy az lKorinthus 15 hitvallása előbb keletkezett, mint bármelyik evangélium, és fontos adatokat közöl a

megjelenésekkel kapcsolatban. A legnagyobb szabású állítás, hogy tudniillik a feltámadt Jézust egyszerre ötszáz ember látta, erre a legkorábbi forrásra megy vissza! Ez nem illik bele a legendafejlődés elméletébe. Éppen az lKorinthus 15 és az Apostolok cselekedetei a legendaelmélet legfőbb cáfolatai, hiszen mindkettő előbb keletkezett az evangéliumoknál.

– És végül negyedszer, hogyan magyarázzuk az üres sírt? Ha a feltámadás csupán legenda, akkor a sír nem lehetett üres. Ám húsvét reggelén üresen találták! Ez a tény egy újabb hipotézist tesz szükségessé.

2. feltételezés: Jézus megjelenései hallucinációk voltak

Lehet, hogy a tanúk őszintén hittek abban, hogy találkoztak Jézussal, majd pontosan lejegyezték, amit látni véltek. Ám nem lehetséges, hogy csupán hallucináció áldozatai voltak, és valójában nem találkoztak senkivel?

Habermas elmosolyodott a kérdésen. - Ismeri Gary Collinst? -kérdezte.

Meglepett a kérdés. Persze hogy ismertem. - Nemrég vele készítettem interjút e könyv számára - mondtam.

– Elhiszi, hogy ő képzett pszichológus? - kérdezte Habermas.

– Igen - feleltem óvatosan, mert éreztem, csőbe akar húzni. - Doktorátusa van, húsz éve professzor, több tucatnyi pszichológiai témájú könyv szerzője, egy országos pszichológiai társaság elnöke. Egyértelmű, hogy szaktekintélynek fogadhatjuk el!

Habermas átadott egy papírlapot. - Megkérdeztem Garyt, mi a valószínűsége annak, hogy Jézus megjelenései hallucinációk voltak, íme a szakvéleménye - mondta. Elolvastam az írást.

A hallucinációk mindig egyéni történések. Természetüknél fogva egy bizonyos hallucinációt egyszerre csak egy ember láthat. Sosem fordul elő, hogy emberek egy csoportja ugyanazt hallucinálja. Az sem lehetséges, hogy valaki hallucinációt kelt másokban. Mivel a hallucináció kizárólag az egyén szubjektumában, egyéni érzékeiben létezik, teljesen nyilvánvaló, hogy mások ennek nem lehetnek tanúi.

– Ez tehát eleve kétségessé teszi a hallucinációs elméletet - mondta Habermas -, hiszen több beszámolót is olvashatunk arról, hogy Jézus egyszerre több ember előtt jelent meg feltámadása után, akik mind ugyanarról számoltak be.

– Még sok más érvvel is alá lehet támasztani, hogy a hallucináció miért nem lehet a megjelenések magyarázata - folytatta. - A keresztre feszítés után a tanítványok tele voltak félelemmel, kétséggel és elkeseredéssel, míg a hallucináláshoz a készséges várakozás állapotára van szükség. Péter keményfejű ember volt, könyörgöm, Jakab pedig kételkedő típus - egyik sem megfelelő alany a hallucinációra.

– Továbbá a hallucinációk viszonylag ritkák. Általában kábítószer vagy erős fizikai kimerültség váltja ki. Biztos vagyok abban, hogy senkivel sem találkozott, akinek e két kiváltó okon kívül más okozta volna a hallucinációját. Hogyan hihetnénk el, hogy több héten keresztül különböző háttérből érkező, eltérő vérmérsékletű emberek, több különböző helyszínen hasonló hallucinációs élményben részesültek? Ez azért kissé megingatja ezt a hipotézist, nem gondolja?

– Ráadásul, ha megbízhatónak tekintjük az evangéliumi beszámolókat, mire véljük, hogy a tanítványok együtt ettek Jézussal és megérintették őt? Hogyan kísérhette kettejüket az emmausi úton? És hogyan magyarázzuk az üres sírt? Ha csak úgy vélték, hogy látták Jézust, a teste máig a sírjában pihenne.

Rendben, gondoltam, ha nem volt hallucináció, attól még lehetett valami ennél rafináltabb is.

– Nem lehetséges, hogy arról a jelenségről volt szó, melynek során egy csoport tagjai bebeszélnek maguknak valamit, amit igaznak vélnek anélkül, hogy annak valóságalapja lenne? - kérdeztem. - Mint Michael Martin megjegyezte: „Egy vakbuzgó vallásossággal teli személy azt látja, amit látni akar, és nem azt, ami a valóság."

Habermas elnevette magát. - Tudja, Anthony Flew, az egyik ateista vitapartnerem mondta egyszer, hogy azért nem szereti ezt az utóbbi érvet, mert ez kétirányú zsákutca. Ahogy ő fejezte ki magát: „A keresztények azért hisznek, mert hinni akarnak, az ateisták viszont azért nem hisznek, mert nem akarnak hinni."

– De a kérdésére visszatérve, a tanítványok több okból sem beszélhették ezt bele egymásba. Mivel ez állt a hitvallásuk középpontjában, túl sok forgott kockán: halálba mentek érte. Bizonyára akadt volna köztük valaki, aki később az egészet újragondolva visszavonta volna ezt az állítást, vagy szép csendben elvonult volna? És mi történt Jakabbal, aki nem hitt

Jézusban, vagy Pállal, aki üldözte a keresztényeket? Nekik hogyan lehetett volna ilyesmit bebeszélni? És akkor még mindig ott van az üres sír kérdése.

– Ezenkívül ez a hipotézis nem számol a sokat emlegetett hitvallás és a többi leírás sallangmentes nyelvezetével. A szemtanúk mind meg voltak győződve arról, hogy *élve látták* Jézust, amire nem ad magyarázatot a csoport nyomása.

Habermas szünetet tartott, de csak azért, hogy elővegyen egy könyvet, és érvelését egy ismert teológus és történész, Cári Braaten szavaival támassza alá: „Még a legszkeptikusabb történészek is egyetértenek abban, hogy a korai kereszténység számára... Jézus halálból való feltámadása valós történeti esemény volt, a hitük alapja, és nem a hívők kreatív képzeletvilágából támadt mitikus elgondolás"

- Vannak, akik még az utolsó szalmaszálba is belekapaszkodnak - fejezte be Habermas -, csak hogy kétségbe vonják Jézus feltámadás utáni megjelenéseit. De nincs jobb magyarázat, ami minden tényt számításba vesz, mint az, hogy Jézus valóban feltámadt.

„NINCS ÉSSZERŰ KÉTELYNEK HELYE"

Jézus meghalt a kereszten - Alexander Metherell ezt szemléletesen bizonyította. Húsvét reggelén a sírja üresen állt - William Lane Craig semmi kétséget nem hagyott efelől. A tanítványai és mások is látták, sőt megérintették őt, és együtt ettek vele a feltámadása után - ahogyan azt Gary Habermas számos érvvel alátámasztotta. Michael Green, a neves brit teológus ezt írja: „Jézus megjelenései legalább annyira hitelesek, mint bármely más ókori esemény... Nincs ésszerű kételynek helye arra vonatkozóan, hogy ezek megtörténtek, és éppen ezeken a megjelenéseken alapult az első keresztények feltámadásba vetett hite. Bizonyossággal tudták kimondani: 'Láttuk az Urat!' Tudták, hogy ő volt az."

És mindez még nem merítette ki a bizonyítékok tárházát! Máris lefoglaltam egy repülőutat az ország túlsó felébe, hogy még egy szakértővel interjút készítsek a bizonyítékok utolsó kategóriájáról, mely a feltámadás történetisége mellett szól.

Mielőtt azonban kiléptem volna Habermas dolgozószobájából, feltettem neki utolsó kérdésemet. Őszintén szólva tétováztam, hogy megkérdezzem-e, mert attól tartottam, sablonos választ fogok kapni rá.

A kérdés a feltámadás jelentőségére vonatkozott. Biztos voltam benne, hogy Habermas azt a szokásos feleletet adja, hogy ez a keresztény tanítás középpontja, a tengely, amelyen a keresztények hite áll vagy bukik. És jól számítottam: ehhez hasonló szabvány választ kaptam.

Mégis meglepődtem, mert ezenkívül mást is mondott. Ez a két lábbal a föld ön járó tudós, ez a nyers modorú és mindig harcra kész hitvitázó bepillantást engedett a leikébe, amikor feltárta előttem élete mély fájdalmát.

DEBBIE FELTÁMADÁSA

Habermas deresedő szakállát simogatta. Hangjából eltűnt minden harci hév. Nem idézett szaktekintélyeket, nem hivatkozott a Szentírásra, nem sorakoztatott fel érveket. A feltámadás jelentőségéről kérdeztem, ő pedig az 1995-ös esztendőt idézte fel, amikor a felesége, Debbie, hosszan tartó betegség után gyomorrákban meghalt. Készületlenül ért a pillanat meghittsége, és megilletődötten hallgattam.

– Kinn ültem a tornácon - kezdte semmibe révedő tekintettel. Mélyet sóhajtott, majd így folytatta. - Feleségem az emeleti szobában haldoklott. Néhány hét kivételével az egész időszakot otthon töltötte. Borzalmas volt. A legrosszabb, ami történhetett.

Felém fordult és a szemembe nézett. - De tudja, mi volt az egészben a csodálatos? Több tanítványom is felhívott, és azt kérdezték: „Egy ilyen nehéz időszakban nem talál vigasztalást a feltámadásban?" Minden kétségbeesésem ellenére mosolyognom kellett. Egyrészt azért, mert a tanítványaim a saját tanításommal igyekeztek megvigasztalni, másrészt pedig azért, mert sikerült nekik.

– Amint ott ültem, Jób jutott eszembe, aki annyi szörnyűségen ment keresztül, és kérdésekkel ostromolta Istent. De Isten megfordította a szerepeket, és ő tett fel néhány kérdést Jóbnak.

– Tudtam, ha Isten meglátogatna, csupán egyetlen kérdést tennék fel neki: „Uram, miért kell Debbie-nek odafent feküdnie?" És azt hiszem, Isten szelíden ezt kérdezné tőlem: „Gary, tudod, hogy a Fiamat feltámasztottam a halálból?"

– „Persze, Uram - felelném - hét könyvet is írtam erről. Tudom, hogy feltámasztottad őt a halálból. De én most Debbie-ről kérdeztelek."

– És azt hiszem, hogy ő újra csak megkérdezné: „Feltámasztottam a Fiamat a halálból?" És lassan megértettem, hogy ha a feltámadás arról szól, hogy ha Jézus kétezer éve feltámadt a halálból, akkor 1995-ben is van válasz Debbie halálára. És tudja, ez valódi vigasztalást jelentett számomra akkor, ott a verandán, és mind a mai napig.

– Érzelmileg borzasztóan szenvedtem, mégis mindvégig abba kapaszkodtam, hogy a feltámadás *valóban válasz* Debbie szenvedésére. Továbbra is elkeserített és nyomasztott a kérdés, hogyan fogok négy gyereket egyedül fölnevelni. Mégis minden pillanatban vigaszt találtam ebben az igazságban.

– Feleségem elvesztése a legfájdalmasabb dolog volt, amit valaha átéltem, de ha a feltámadás átsegített ezen, akkor mindenen átsegít. Ez az igazság megállta a helyét Kr. u. 30-ban, megállta a helyét 1995-ben, megállja a helyét ma is, és a jövőben is.

Plabermas rám szegezte a tekintetét. - Ez most nem prédikáció -mondta csendesen. - Teljes szívemből hiszek ebben. Ha van feltámadás, van mennyország. Ha Jézus feltámadt, feltámad Debbie is, és egykor majd én is. És akkor megláthatom mindkettőjüket.

14. Közvetett bizonyítékok

Milyen közvetett tények támasztják alá a feltámadást?

Senki sem látta, amikor Timothy McVeigh két tonna műtrágyából előállított robbanóanyaggal rakta meg a bérelt Ryder teherautót. Annak sem volt szemtanúja, hogy leparkolt vele Oklahoma City szövetségi irodaháza előtt, majd felrobbantotta a bombát, melynek következtében 168 ember vesztette életét. Nem készült videofelvétel arról sem, hogyan hagyta el a tett színhelyét.

Mindezek ellenére az esküdtszéknek semmi kétsége nem volt McVeigh bűnössége felől. Miért? Mert a vádhatóság a közvetett bizonyítékok alapján tényről tényre, bűnjelről bűnjelre, tanúról tanúra haladva képes volt megdönthetetlen vádat felépíteni ellene.

Jóllehet a tanúk emelvényére szólított 137 ember egyike sem látta, amint McVeigh elkövette a bűncselekményt, tanúvallomásaik alapján közvetve bizonyítani lehetett a bűnösségét. Egy üzletember elmondta, hogy McVeigh Ryder teherautót bérelt. A vádlott egyik barátja elmondta, hogy McVeigh beszélt arról, hogy képes lenne felrobbantani a kormányzat épületét. Egy szakértő kijelentette, hogy McVeigh letartóztatása után robbanószer-maradványokat találtak a ruházatán.

A vádhatóság mindezt hétszáznál is több tárgyi bizonyítékkal támasztotta alá: szállodai és taxis nyugtáktól kezdve telefonbeszélgetésekről készült felvételeken és egy teherautó slusszkulcsán át egy kínai étteremből származó számláig.

A szemtanú vallomása közvetlen bizonyítékot jelent, mert eskü alatt vallja, hogy látta, amint a vádlott elkövette a bűncselekményt. Bár ez többnyire rendkívül hatásos, néha a homályos emlékezet, az előítéletek, vagy a szándékos torzítás gyengíti a megbízhatóságát. Ezzel szemben a

közvetett bizonyíték olyan indirekt tényekből áll össze, melyekből logikus következtetések vonhatók le. Ezek együttes hatása legalább olyan perdöntő lehet, mint a szemtanúk beszámolói, sőt sok esetben még megbízhatóbbnak bizonyulnak.

Kérdezzék meg Timothy McVeigh-t! O talán azt gondolta, hogy tökéletes bűntényt követett el, mert tettének egyetlen szemtanúja sem akadt. Mégsem kerülhette el a halálbüntetést, mert a közvetett bizonyítékok olyan egyértelműen vallottak ellene, mintha szemtanúk egész sorát sikerült volna felvonultatni.

Miután áttekintettük az üres sír mellett szóló nyomós érveket, és a szemtanúk beszámolóit a feltámadt Jézusról, ideje rátérni a feltámadás mellett tanúskodó közvetett bizonyítékokra is. Tudtam, hogy ha egy ilyen rendkívüli esemény, mint Jézus feltámadása valóban megtörtént, akkor a történelem bőven szolgáltat erre bizonyítékokat.

Utam újra Dél-Kaliforniába vezetett, ezúttal egy olyan professzor irodájába, akinek szakértelme mesterfokon ötvözi a történészi, filozófusi és természettudományos képzettséget.

TIZENHARMADIK INTERJÚ: J. P. MORELAND, PHD.

Az ötvenes J. P. Moreland kissé idősebbnek látszik a koránál, de ez csupán sötétszürke hajának, ezüstös bajuszának és aranykeretes szemüvegének tulajdonítható. Valójában tele van fiatalos lendülettel és energiával. Élénken és nagy lelkesedéssel beszél, mondanivalója hangsúlyos pontjainál gyakran előredől forgószékében, néha szinte nekem ugrik, mintha le akarna hengerelni az érveivel.

– Nagyon szeretem ezt a témát! - lelkendezett, mikor szünetet tartottunk, bár ez szavak nélkül is nyilvánvaló volt.

Moreland olyan rendszerezetten és logikusan építi fel a mondanivalóját, és minden erőlködés nélkül olyan összeszedetten és szabatosan fejezi ki magát egyetlen felesleges szó és csapongó gondolat nélkül, hogy a vele készült interjú szerkesztés nélkül is nyomdakész állapotban volt. Mikor leállt a magnóm, ő is megállt, megvárta, míg kicserélem a kazettát, majd pontosan ott folytatta, ahol abbahagyta.

Moreland közismert filozófus (a Dél-Kaliforniai Egyetemen doktorált), aki otthonosan mozog Kant és Kierkegaard fogalmi világában, mégsem

csupán az elvont kérdésekben van otthon. Természettudományos végzettsége (a Missouri Egyetemen vegyészi diplomát szerzett), valamint elmélyült történelemismerete (mint azt kiváló könyve, a *Scaling the Secular City* - „A világi város megmérettetése" bizonyítja) nem engedi, hogy elrugaszkodjon a valóság talajáról.

Moreland, aki a Dallasi Teológiai Szemináriumon teológusi diplomát is szerzett, jelenleg a Talbot School of Theology professzora, ahol a doktori program keretében filozófiát és etikát tanít.

Cikkei harmincnál is több szaklapban jelentek meg, például a következőkben: *American Philosophical Quarterly*, *Metaphilosophy*, *Philosophy and Phenomenological Research.* Tucatnyi könyv szerzője, társszerzője vagy szerkesztője, közöttük az alábbiaknak: *Christianity and the Natúré of Science* (A kereszténység és a tudomány természete); *Does God Exist?* (Létezik Isten? - amely Kai Nielsennel folytatott vitáját tartalmazza); *The Life and Death Debate* (Vita életről, halálról); *The Creation Hypothesis* (A teremtés mint hipotézis); *Beyond Death: Exploring the Evidence of Immortality* (A halál után - A halhatatlanság bizonyítékai); *Jesus under Tire* (Jézus kereszttűzben); *Lőve Your God with All Your Mind* (Szeresd Istenedet teljes elméddel).

Amikor leültünk Moreland szűkös, de otthonos irodájában, tisztában voltam azzal, hogy a közvetett bizonyítékok egymást erősítik, ezért sosem állhatnak magukban. Más szóval, tégláról téglára haladva kell felépíteni azt a szilárd alapot, amely alkalmas arra, hogy megbízható következtetések épülhessenek rá.

Rögtön az interjú elején a következő kérdést szegeztem Moreland-nek: - Felsorolna öt olyan közvetett bizonyítékot, amelyek meggyőzik önt arról, hogy Jézus feltámadt a halálból?

Moreland figyelmesen hallgatta a kérdésemet. - Ötöt? - kérdezte.

– Öt olyan pontot, amelyet senki sem vitat?

Bólintottam. Ezzel Moreland eltolta székét az asztaltól, és belekezdett az első általa fontosnak ítélt közvetett bizonyíték kifejtésébe: a tanítványok élete megváltozott, és a halált is vállalták azért a hitükért, hogy Jézus feltámadt a halálból.

1. KÖZVETETT BIZONYÍTÉK - A TANÍTVÁNYOK ÉLETÜKET ADTÁK A HITÜKÉRT

– Amikor Jézust megfeszítették - kezdte Moreland -, követői elbátortalanodtak és csalódottak voltak. Már nem bíztak abban, hogy Jézust csakugyan Isten küldte, mert a közhiedelem szerint, akit keresztre feszítettek, azon Isten átka volt. Azt tanulták, hogy Isten nem engedi, hogy a Messiás halált szenvedjen. Ezért szétrebbentek, és úgy tűnt, hogy a Jézus-mozgalom hamvában elhal.

– Kis idő múlva azt látjuk, hogy felhagynak a foglalkozásukkal, újra összejönnek, és egy rendkívül sajátos üzenetet kezdenek hirdetni: Jézus Krisztus az Isten Messiása, aki meghalt a kereszten, feltámadt, és ők találkoztak vele.

– Életük hátralévő részében ezt az üzenetet hirdették, jóllehet emberi szemmel nézve ez egyáltalán nem volt kifizetődő. Nem tengerparti nyaraló várt rájuk, hanem küzdelmes élet. Gyakran éheztek, a szabadban aludtak, kinevették, megverték, bebörtönözték őket. Végül pedig a legtöbben kínhalált szenvedtek.

– Miért? Mert olyan szentek voltak? Nem, hanem azért, mert tökéletesen meg voltak győződve arról, hogy Jézus Krisztus feltámadt a halálból. Nincs más magyarázat erre, csak az, hogy személyesen találkoztak a feltámadt Krisztussal.

– Igen, a halált is vállalták a hitükért - vetettem közbe. - De ugyanezt megtették muzulmánok, mormonok, Jim Jones vagy David Koresh követői is. Lehet, hogy egyszerűen csak fanatikusak voltak, de ez még nem bizonyítja, hogy amiben hittek, az igaz volt.

– Várjunk csak! Gondoljuk végig a különbségeket! - figyelmeztetett Moreland, miközben szemtől szembe fordult velem, és két lábát megvetette a padlón.

– A muzulmánok abban hisznek, hogy Allah kinyilatkoztatta magát Mohamednek, ez a kinyilatkoztatás azonban nem történt nyilvánosan, mások által is megfigyelhető módon. Tehát fennáll a tévedés lehetősége. Talán őszintén hisznek benne, de tényszerűen nem tudhatják, mivel nem volt tanúja ennek az eseménynek.

– Ezzel szemben az apostolok olyasmiért vállalták a halált, amit a saját szemükkel láttak, és a kezükkel tapintottak. Abban a különleges helyzetben

voltak, hogy nemcsak hitték, hogy Jézus feltámadt a halálból, hanem biztosan tudták is. Itt van ez a tizenegy szavahihető ember, akiket semmilyen hátsó szándék nem vezérel, akik semmit sem nyerhetnek, viszont annál többet veszíthetnek, és egybehangzóan állítják, hogy a saját szemükkel láttak valamit - ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Elmosolyodtam, mert amikor az ellenvetésemet előadtam, csak az ördög ügyvédjét játszottam, valójában egyet értettem Moreland-del. Ez az alapvető különbség saját életutamon is fordulót jelentett.

Magam számára a következőképpen egyszerűsítettem le a dolgot: Az emberek vállalják a halált a vallásos meggyőződésükért, ha őszintén hisznek annak igazságában, de nem áldozzák fel az életüket, ha tudják, hogy hiedelmeik hamisak.

Míg a legtöbb ember hittel elfogadja, hogy amiben hisz, az igaz, a tanítványok abban a helyzetben voltak, hogy teljesen biztosan tudták, hogy Jézus feltámadt a halálból. Azt állították, hogy látták őt, beszéltek vele, együtt ettek vele. Ha nem lettek volna ebben teljesen biztosak, nem hagyták volna a feltámadás hirdetéséért halálra kínoztatni magukat.

Rendben! Megadom magam! - mondtam - Lássuk a további érveket!

2. KÖZVETETT BIZONYÍTÉK - A KÉTELKEDŐK MEGTÉRÉSE

– Egy másik közvetett bizonyíték - folytatta Moreland - az a néhány megrögzött kételkedő, akik a keresztre feszítés előtt nem hittek Jézusban, és ellenségesek voltak a kereszténységgel szemben, Jézus halála után azonban elfogadták a keresztény hitet. Ennek csak az lehet a magyarázata, hogy találkoztak a feltámadt Krisztussal.

– Nyilván Jakabra, Jézus testvérére gondol, illetve a tarzuszi Saulra, akiből Pál apostol lett - szólaltam meg. - De mivel tudja alátámasztani, hogy Jakab kételkedő volt?

– Az evangéliumok szerint - mondta - Jézus családját, melybe Jakab is beletartozott, zavarták Jézus önmagával kapcsolatos kijelentései. Nem hittek benne, és összeütközésbe kerültek vele. Az ókori judaizmusban megütköztek azon, ha egy rabbit nem fogadott el a családja, ezért az evangéliumok szerzőinek semmi indítéka nem lehetett arra, hogy előálljanak egy ilyen történettel, ha ez nem volt igaz.

– A történetíró Josephus Flavius feljegyezte, hogy Jakabot, Jézus testvérét, aki a jeruzsálemi gyülekezet elöljárója volt, a testvérébe vetett hite miatt halálra kövezték. Miért változott meg Jakab élete? Pál megmondja: megjelent neki a feltámadt Jézus. Erre nincs más magyarázat.

Nekem se jutott eszembe egyéb magyarázat. - És Saul? - kérdeztem.

– Ő, mint farizeus, gyűlölt mindent, ami ellentétben állt a zsidó nép hagyományaival. Számára ez a kereszténységnek nevezett ellenmozgalom a hűtlenség csúcsa volt. Haragos indulatában kíméletlenül üldözte a keresztényeket, és ahol csak tudta, halálra adta őket – magyarázta Moreland.

– Ám hirtelen nemcsak megenyhül a keresztények iránt, hanem csatlakozik is hozzájuk! Hogyan történhetett ez? Nos, mindenki egyetért abban, hogy a galatákhoz írt levelet Pál írta, és ebben ő maga mondja el, hogy mi késztette a száznyolcvan fokos fordulatra, és miért vált a keresztény hit élharcosává. Saját kezűleg írja le, hogy látta a feltámadott Krisztust, és hallotta, amint Krisztus elhívta a követői közé.

Számítottam arra, hogy Moreland ezt említem fogja, és készenlétbe helyeztem egy ellenvetést, mely Michael Martintól, a kereszténység bírálójától származik. Martin kijelentette, hogy ha Pál apostol megtérését a feltámadás egyik bizonyítékának tekintjük, akkor Mohamed megtérését az Allah-hitbe annak bizonyítékául kellene felfognunk, hogy Jézus nem támadt fel, hiszen a mohamedánok tagadják a feltámadást.

– Lényegében tehát azt állítja, hogy Pál megtérése és Mohamed megtérése kölcsönösen kizárják egymást - mondtam Morelandnek. - Ez elég jó érvnek tűnik. Elismeri, hogy igaza van?

Moreland nem kapott a szívéhez. - Vessünk egy pillantást Mohamed megtérésére - mondta magabiztosan. - Erről senki nem tud semmit. Mohamed azt állítja, hogy egy barlangban vallási élményben volt része, melynek során Allah kinyilatkoztatta neki a Koránt. Nincs szemtanú, aki ezt igazolná. Mohamed sem adott nyilvánosan olyan csodajeleket, melyekkel bizonyította volna, hogy igazat mondott.

– Ráadásul sokaknak érdekében állt, hogy Mohamedhez csatlakozzanak, mert az iszlám eleinte többnyire hadviselés útján terjedt. Mohamed követői politikai befolyást szereztek a meghódított falvakban, melyekben karddal „térítették" a lakosságot a muzulmán hitre.

– Ezzel szöges ellentétben áll Jézus követőinek, köztük Pálnak a fellépése. Azt állították, hogy olyan nyilvánosan megtörtént eseményeknek voltak a tanúi, melyeket mások is láttak. Ezek a dolgok rajtuk kívül történtek, nem csupán a gondolatvilágukban.

– Pál továbbá a második korinthusi levélben - melynek hitelességét senki sem vitatja - arra emlékezteti a korinthusiakat, hogy amikor korábban náluk járt, csodákat vitt végbe közöttük. Ostobaság lett volna ilyet állítani, ha ez nem így történt.

– Hová akar kilyukadni? - kérdeztem.

– Ne feledje - mondta -, nem csupán arról van szó, hogy Pál megváltoztatta a korábbi véleményét. Magyarázatot kell adni arra a gyökeres fordulatra, ami egész addigi hitével és neveltetésével szembefordította. Hogyan láthatta a feltámadt Jézust, aminek mások is tanúi voltak, bár nem egészen értették, mi történt? És hogyan tett csodákat, melyek alátámasztották apostoli küldetését?

– Jó, jó - mondtam - értem már, mire gondol. És elfogadom ezt az érvet is - mondtam, majd intettem, hogy térjen rá a következő bizonyítékra.

3. KÖZVETETT BIZONYÍTÉK - TÁRSADALMI STRUKTÚRÁK MEGVÁLTOZÁSA

Mielőtt rátért volna a következő bizonyítékra, Moreland szükségesnek tartotta, hogy némi háttérinformációt adjon a zsidó kultúrával kapcsolatban.

-Jézus korában a zsidók már hét évszázada üldözést szenvedtek a babilóniaiaktól, az asszíroktól, a perzsáktól, majd a görögöktől és a rómaiaktól. Sokan közülük szétszóródtak, és fogságban éltek e népek között.

– Ennek ellenére még ma is élnek zsidók, a hettiták, perizziták, ammoniták, asszírok, perzsák, babilóniaiak és más ókori népek viszont régen kihaltak. Miért? Mert ezeket a népeket más nemzetek hódították meg, házasságok révén keveredtek velük, míg végül elvesztették nemzeti öntudatukat.

– Miért nem így történt a zsidókkal? Azért, mert azt, ami őket zsidóvá tette - a nemzeti identitásukat biztosító társadalmi struktúrákat rendkívül nagy becsben tartották. Átadták a gyermekeiknek, minden szombaton megünnepelték a zsinagógákban, és szertartásaikkal újra és újra

megerősítették, mert tudták, ha nem így cselekszenek, a zsidóság rövid időn belül eltűnik a föld színéről, azaz asz-szimilálódik a környező kultúrákhoz.

– Azért is ragaszkodtak ezekhez a társadalmi struktúrákhoz, mert hitték, hogy Isten bízta rájuk, és hitük szerint ezek elhanyagolásával lelkűk pokolra jutását kockáztatták volna.

– Ilyen körülmények között lép fel egy Jézus nevű rabbi, aki az ország egyik alacsony presztízsű térségéből származik. Három éven keresztül tanít, követői a társadalom alsóbb rétegéhez tartoznak, szembekerül a hatóságokkal, és a kereszten végzi ahhoz a mintegy harmincezer zsidóhoz hasonlóan, akiket ebben az időszakban szintén kivégeztek.

– De öt héttel a keresztre feszítése után már több, mint tízezer zsidó követi őt mint egy új vallás alapítóját. És ami egyszerűen megfoghatatlan: hajlandók feladni vagy megváltoztatni szokás-rendszerüknek mind az öt elemét, melyeknek társadalmi és teológiai fontosságát az anyatejjel szívták magukba.

– Csak az lehet e mögött, hogy valami nagy dolog történt -mondtam.

Moreland nyomatékosan megismételte: - Valami *nagyon* nagy dolog történt!

A zsidó szokások forradalmi átalakulása

Arra kértem Morelandet, hogy vegyük sorra, hogyan változtatták vagy szüntették meg Jézus követői a fent említett öt társadalmi intézményt.

– Először is - kezdte -, Ábrahám és Mózes óta bűneik engesztelésére a zsidók évente egyszer engesztelő áldozatot mutattak be a bűneikért, amivel elnyerték Isten bocsánatát, és igaz emberekként állhatták meg előtte. Ám a názáreti ács halála után a keresztménnyé lett zsidók felhagytak az állatáldozat bemutatásával.

– Másodszor, a zsidók hangsúlyozták, hogy engedelmeskedni kell azoknak a törvényeknek, melyeket Isten Mózesen keresztül adott nekik. Felfogásuk szerint ez különböztette meg a zsidó népet a pogányoktól. Ezzel szemben, röviddel Jézus halála után, ugyanezek a zsidók azt kezdték hangoztatni, hogy aki közösségük tagja kíván lenni, annak nem elegendő egyedül Mózes törvényeit betartani.

– Harmadszor: a zsidók aggályos gonddal megtartották a szombatot, c napon csak vallási tevékenységet végeztek. így akarták elnyerni Isten

tetszését, és biztosítani a maguk és családjuk üdvösségét. A názáreti ács halála után azonban ez a másfél évezredes hagyomány teljesen megváltozott. A keresztények vasárnap kezdtek

istentiszteletet tartani. Miért? Mert Jézus akkor támadt fel a halálból.

– Negyedszer, hitük tiszta monoteizmus volt: egyetlen Istent imádtak. Bár a keresztények is a monoteizmus talaján állnak, az egy Isten számukra az Atyát, a Fiút és a Szentlelket jelenti. Ez gyökeresen eltér a zsidók hitétől, akik az eretnekség netovábbjának tartották azt a tanítást, hogy Jézus Isten és ember egy személyben. Ennek ellenére számos zsidó Istenként kezdte imádni Jézust már a kereszténység létrejöttének első évtizedében.

– Végül ötödször, ezek a keresztények azt vallották, hogy a Messiás a világ bűneiért szenvedett és halt meg, míg a zsidók politikai vezért láttak a Messiásban, aki legyőzi a római hadakat.

Miután Moreland a felsorolás végére ért, átható tekintetét rám szegezve ezzel a kérdéssel fordult hozzám: - Lee - mondta -, mivel magyarázza, hogy rövid idő alatt nem csak egyetlen zsidó, hanem egy legalább tízezres lélekszámú zsidó csoport feladta ezt az öt alapvető gyakorlatot, mely társadalmilag és teológiailag évszázadokon keresztül létfontosságú volt számukra. Számomra egyszerű a magyarázat: látták a feltámadt Jézust.

Bár Moreland érvelése rendkívül szuggesztív volt, úgy éreztem, nagyon nehéz mai gondolkodásunkkal megérteni ezt a radikális átalakulást.

– Manapság annyira képlékeny az emberek hite - mondtam. -Ide-oda csaponganak a kereszténység és New Age között. Belekóstolnak a buddhizmusba, kiválogatják, ami nekik tetszik, és megalkotják a saját vallásosságukat. A mai ember számára az ön által említett változások nem tűnnek olyan rendkívülinek.

Moreland bólintott. Nyilván már hallotta ezt az ellenvetést. - Az ilyen emberektől meg szoktam kérdezni: „Miben hiszel, ami mindennél fontosabb számodra? Abban, hogy a szüleid jó emberek voltak? Vagy abban, hogy a gyilkosság erkölcstelen? Gondolj arra, milyen rendkívüli eseménynek kellene bekövetkeznie ahhoz, hogy ezt a hitet feladd! Ez valamivel közelebb visz minket a kérdés lényegéhez."

– Ne feledjük, egy egész közösség adta fel nagy becsben tartott hitét, melyet évszázadokon át őriztek, és hitték, hogy Istentől ered. Annak ellenére tették ezt, hogy az életük veszélyben forgott, és hitük szerint tévedésük esetén lelkük üdvösségét tették kockára.

– És ami ennél is több, nem azért tették ezt, mert megérett bennük a változtatás szándéka. Nagyon is meg voltak elégedve a hagyományaikkal. Hogy mégis szakítottak velük, az csakis azért történhetett, mert látták azokat a csodákat, amelyeket nem tudtak megmagyarázni, és amelyek arra indították őket, hogy másképp lássák a világot.

– Mi, nyugati individualisták, szeretjük a technológiai és társadalmi változásokat - vetettem közbe. - Nekünk a hagyományok már nem jelentenek sokat.

– Ez így van - jelentette ki Moreland. - De ezek az emberek nagyra becsülték a hagyományaikat. Olyan korban éltek, amikor annál jobbnak tartottak valamit, minél ősibb volt. Minél messzebbre vissza tudtak vezetni egy gondolatot az időben, annál igazabbnak tartották. Az újonnan szárnyra kelt gondolatok éppen ezért a maival ellentétes hatást váltottak ki.

– Higgye el - fejezte be -, a zsidó társadalmi struktúrák megváltoztatása nem apró kis módosítás volt, hanem hatalmas fordulat! Afféle társadalmi földrengés. És a földrengéseknek mindig van kiváltó oka.

4. KÖZVETETT BIZONYÍTÉK - ÚRVACSORA ÉS KERESZTSÉG

Moreland kijelentette, hogy a korai egyházban az úrvacsora és a keresztség szentségeinek megjelenését is a feltámadás közvetett bizonyítékának tekinthetjük. Én azonban némileg kételkedtem ebben.

– Nem arról van szó csupán, hogy a vallások természetes módon kitermelik a maguk szertartásait és hitgyakorlatát? - kérdeztem. - Minden vallásban vannak ilyenek. Miért bizonyítaná ez a feltámadást?

– Nézzük először az úrvacsorát! - felelte. - Különös módon Jézus első követői nem azért jöttek össze, hogy megünnepeljék a tanítását, vagy azt, hogy milyen csodálatos volt ő. Azért gyűltek össze rendszeresen ünnepi lakomára, mert emlékezni akartak arra, hogy Jézust nyilvánosan és megalázó módon megölték.

– Gondoljuk át ezt mai fogalmainkkal! Tegyük fel, hogy vannak emberek, akik szeretik John F. Kennedyt! Elképzelhető, hogy rendszeresen összejönnek, és megemlékeznek a politikai tevékenységéről és a karizmatikus személyiségéről. De azt nem fogják megünnepelni, hogy Lee Harvey Oswald meggyilkolta őt!

– Pedig ez jó analógiája annak, amit az első keresztények tettek. Mivel magyarázza ezt, ha nem azzal a felismeréssel, hogy Jézus halála valójában győzelem volt? Nem azok mondták ki az utolsó szót, akik megölték. Az utolsó szó az, hogy legyőzte a halált, mert feltámadt. Azért ünnepelték a kivégzését, mert meg voltak győződve arról, hogy látták a feltámadt Jézust.

– És a keresztség? - kérdeztem.

– Az ősegyház a bemerítésnek azt a formáját gyakorolta, amit a zsidó hagyomány szerint a prozeliták esetében alkalmaztak. Azokat a pogányokat, akik Mózes törvénye szerint kívántak élni, a zsidók bemerítették Izrael Istenének nevében. Az újszövetségi időkben az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében merítették be az embereket, ami azt jelenti, hogy Jézust Istennel egy szintre emelték.

– Ezen túlmenően a keresztség az úrvacsorához hasonlóan szintén Jézus halálának a megünneplése volt. A víz alá merülés Jézus halálára emlékeztet, a vízből való kiemelkedés pedig arra, hogy Jézus feltámadt.

– Tehát ön azt állítja, hogy a keresztények e szentségeket nem az úgynevezett misztériumvallásokból vették át? - vetettem közbe.

– Jó okom van ezt állítani - felelte Moreland. - Először is, nincs megalapozott bizonyíték arra vonatkozóan, hogy már az újszövetségi kor előtt megjelentek volna a misztériumvallásokban az istenek haláláról és feltámadásáról szóló tanok. Tehát ha kölcsönzés történt, akkor csakis ezek a vallások kölcsönözhettek a kereszténységtől.

– Másodszor, a bemerítés gyakorlata a zsidó szokásokból ered, márpedig a zsidók óvakodtak attól, hogy istentiszteleti formáik közé pogány vagy görög elemeket beengedjenek. Harmadszor, ez a két szentség már a legelső keresztény gyülekezetekben is jelen volt – olyan korán, amikor más vallások még semmilyen hatást nem gyakorolhattak jézus halálának az értelmezésére.

5. KÖZVETETT BIZONYÍTÉK - AZ EGYHÁZ MEGJELENÉSE

– A jelentős kulturális változások mögött a történészek mindig valami olyan eseményt keresnek, ami indokolja azokat - vezette be Moreland az utolsó pontot.

– Igen, ez logikus - mondtam.

– Nos, akkor gondolkodjunk el az egyház kezdeteiről! Vitán felül áll, hogy az első gyülekezetek Jézus halálát követően hamarosan megjelentek, és olyan rohamosan terjedtek, hogy húsz év múlva már a császár római palotáját is elérte a hírük. Ráadásul ez a mozgalom egy sereg ideológiát legyőzött, míg végül az egész Római Birodalomban elterjedt.

– Nos, ha ön egy marslakó lenne, aki lenéz a földre az I. században, vajon a kereszténység vagy a Római Birodalom túlélését jósolná? Valószínűleg egy fabatkát sem adna ezért a szedett-vedett csoportosulásért, amelynek legfőbb üzenete az volt, hogy egy Isten háta mögötti faluból származó megfeszített ács legyőzte a halált. Annyira sikeres volt ez a mozgalom, hogy ma a gyermekünket Péternek vagy Pálnak nevezzük, a kutyánkat viszont Cézárnak vagy Nérónak.

– Nézze - mondta -, ha valaki megvizsgálja ezt a közvetett bizonyítékot, és azt a következtetést vonja le, hogy Jézus nem támadt fel a halálból - ám legyen! De akkor ajánljon egy olyan alternatív megoldást, amely mind az öt közvetett bizonyíték fényében megállja a helyét! Ne feledje, a tények valódisága felől nincs kétség! Csak az kérdés, hogyan magyarázzuk e tényeket. A magam részéről sohasem hallottam jobb magyarázatot annál, mint hogy Jézus valóban feltámadt.

Gondolatban visszapörgettem a felsorolt közvetett bizonyítékokat: a tanítványok halálmegvető bátorsága; a korábban kételkedő Jakab és Saul radikálisan megváltozott élete; a zsidók sok évszázados társadalmi struktúráinak gyökeres változása; az úrvacsora és a keresztség hirtelen megjelenése; az egyház erőteljes kibontakozása és terjedése.

Ennek az öt vitathatatlan ténynek a fényében egyet kellett értenem Morelanddel abban, hogy mindez egyedül a feltámadásban nyer értelmet. Nincs más hihető magyarázat. És ezek csupán a közvetett bizonyítékok! Ha ehhez hozzátesszük az üres sírról és a feltámadás utáni megjelenésekről szóló meggyőző bizonyságtételeket, akkor a kérdés már el is dőlt.

Ugyanígy látta ezt Sir Lionel Luckhoo, a kiváló jogász, aki azzal került be a Guinness rekordok könyvébe mint minden idők legsikeresebb ügyvédje, hogy egymásután 245 felmentő ítélet született az általa védett gyilkossági ügyekben.’ Luckhoo, aki korábban törvényszéki bíró, majd diplomata volt, és akit Erzsébet királynő kétszer is lovaggá ütött, éveken át tanulmányozta a feltámadás történelmi tényeit, mielőtt erre a megállapításra jutott: „Egyértelműen kijelenthetem, hogy Jézus Krisztus feltámadásának

bizonyítékai annyira elsöprőek, hogy ezek súlya alatt csak egyetérteni lehet, a kétely árnyékának sem marad helye."

AZ UTOLSÓ LÉPÉS

Az interjú végeztével, miközben a magnó zsinórját kihúztam a konnektorból, és kezdtem összeszedni a jegyzeteimet, még váltottunk néhány szót az amerikai futballról. Bár már sietnem kellett, hogy elérjem a chicagói gépet, Moreland mondott valamit, ami lázas tevékenységem abbahagyására késztetett.

– Van még egy típusa a bizonyítékoknak, amiről nem kérdezett -jegyezte meg.

Gyorsan végiggondoltam az interjút. - Szabad a gazda! - mondtam. - Mi az?

– Arra gondolok, hogy a kezdeti idők óta világszerte sokan találkoztak a feltámadt Krisztussal, a legkülönfélébb kultúrából és háttérből származó emberek - képzettek és képzetlenek, gazdagok és szegények, racionálisak és érzelmesek, férfiak és nők - mondta. - Ok valamennyien tanúsíthatják, hogy az életüket semmi sem változtatta meg olyan radikálisan, mint Jézus Krisztus.

A nagyobb hangsúly kedvéért előrehajolt. - Számomra ez jelenti a végső bizonyítékot, nem az egyetlent, de a végső megerősítő bizonyítékot arra nézve, hogy Jézus üzenete kaput nyit a feltámadt Krisztussal való közvetlen találkozásra.

– Gondolom, önnek is volt ilyen találkozása - mondtam. - Kérem, beszéljen róla!

– 1968-ban a Missouri Egyetem kiábrándult és cinikus vegyészhallgatója voltam. Ekkor szembesültem azzal a ténnyel, hogy ha Jézus kijelentéseit kritikusan, de nyitott elmével tanulmányozom, akkor több mint elegendő bizonyítékot gyűjthetek ahhoz, hogy a hitem megalapozott legyen.

– Végül megtettem a hit lépését abba az irányba, amerre a bizonyítékok mutattak, és elfogadtam Jézus bocsánatát és vezetését - így kezdődött személyes kapcsolatom a feltámadt Krisztussal.

– Az azóta eltelt három évtized alatt több száz imameghallgatást tapasztaltam, olyan dolgok történtek körülöttem,

melyekre nincs természetes magyarázat, és annyira megváltozott az életem, hogy azt korábban elképzelni sem tudtam volna.

– De - vetettem ellen -, az emberek más vallásokban is átélik életük megváltozását, amelyek tanítása ellentétben áll a kereszténységgel. Nem veszélyes dolog egyéni tapasztalatok alapján hozni döntéseket?

– Hadd világítsak rá két dologra! - mondta. - Először is, nem szeretném azt sugallni, hogy hagyatkozzunk az élményeinkre. Inkább azt mondom: „Használd a fejedet, mérlegeld a bizonyítékokat, és hagyd, hogy a tapasztalat megerősítő bizonyítékká váljon!" Másodszor, ha az, amire e bizonyítékok rámutatnak, igaz, vagyis ha a bizonyítékok valóban megerősítik Jézus feltámadását, akkor tapasztalati próbát kell tennünk.

– Ez mit jelent? - kérdeztem.

– A tapasztalati próba igénye ezt mondatja velem: „O még most is él, és erről meggyőződhetek, ha hozzá fordulok/' Ha egy esküdtszék tagja lennék, és a bizonyítékok súlya meggyőzött volna a vádlott bűnösségéről, nem lenne értelme megtorpanni a végső lépés, a bűnösség kimondása előtt. Ugyanígy, ha elfogadjuk Jézus feltámadásának bizonyítékait, de nem tesszük meg a tapasztalati próba végső lépését, akkor nem járjuk végig az utat, melyet a bizonyítékok kijelölnek.

– Tehát - foglaltam össze - ha a bizonyítékok megalapozottan egy bizonyos irányba mutatnak, akkor ésszerű és logikus ezt az irányt követni tapasztalati úton is.

– Pontosan erre gondoltam - mondta egy jóváhagyó bólintás kíséretében. - Ez jelenti a bizonyíték végleges igazolását. Én ezt így szoktam megfogalmazni: A bizonyíték tapasztalati próbáért kiált.

Következtetés: A történelem ítélete

Mire mutatnak a bizonyítékok, és mit jelent mindez számunkra?

1981. november 8., vasárnap. Bezárkóztam a dolgozószobámba, és egész délután azzal foglalkoztam, hogy gondolatban visszajátszottam az utóbbi huszonegy hónap szellemi utazásait.

A Jézus-dosszié kutatásaim anyagát tartalmazta, melynek kisebb hányada volt az interjúk elkészítése, nagyobbrészt könyvek és történelmi kutatások tanulmányozásából állt. Kérdéseket fogalmaztam meg, és elemeztem a kapott válaszokat, s mindezt a tőlem telhető legnagyobb szellemi nyitottsággal tettem. Mostanra elértem a „kritikus tömeget". A bizonyítékok feltárultak előttem, csak az a kérdés, mit kezdjek vele.

Elővettem egy jegyzetfüzetet, és felsorakoztattam a kutatásaim kezdetekor felmerült kérdéseket, majd sorra vettem a legfontosabb eredményeket, amelyekre jutottam.

- MEGBÍZHATÓAK-E A JÉZUS-ÉLETRAJZOK?

Azt gondoltam egykor, hogy az evangéliumok nem egyebek vallásos propagandánál, melyek anyagát reménytelenül eltorzította a csapongó képzelet és a missziói buzgalom. Ezzel szemben Craig Blomberg, a téma egyik legfőbb országos szaktekintélye meggyőzően bizonyította, hogy az evangéliumi beszámolók szemtanúk vallomásán alapulnak, és a tényszerűség ismertetőjegyeit hordozzák magukon. Annyira koraiak ezek az életrajzok, hogy nem tapadhattak hozzájuk legendás elemek, sőt a Jézus csodáiba, feltámadásába és istenségébe vetett hit valójában a kereszténység hajnalára vezethető vissza.

- KIÁLLJÁK-E JÉZUS ÉLETRAJZAI AZ ALAPOS VIZSGÁLÓDÁS PRÓBÁJÁT?

Blomberg meggyőzően érvelt amellett, hogy az evangéliumok szerzői arra törekedtek, hogy hitelesen számoljanak be a történtekről, ezt meg is valósították, és őszinteségüket bizonyítja, hogy a nehezen magyarázható részleteket sem hallgatták el, és nem engedték, hogy az elfogultság vezérelje őket az elbeszélésben. Az evangéliumok történelmi hitelességét erősíti a beszámolók lényegi összhangja éppúgy, mint az egyes részletkérdésekben mutatkozó különbözőségeik. Mi több, a korai egyház nem verhetett volna gyökeret, és nem virágozhatott volna éppen Jeruzsálemben, ha olyan tényeket állított volna Jézusról, amit a kortársak túlzásnak vagy hamisnak ítéltek volna. Röviden: az evangéliumok mind a nyolc próbát kiállják, melyek a bizonyítékok érvényességét vizsgálják.

- MEGBÍZHATÓ MÓDON HAGYOMÁNYOZÓDTAK ÁT AZ EVANGÉLIUMOK?

A világszerte elismert nagyszerű kutató, Bruce Metzger szerint az Újszövetség kéziratainak nagy száma példa nélküli a többi ókori dokumentumhoz viszonyítva, és e másolatok rendkívül közeli időpontra datálhatok az eredeti kéziratok keletkezési idejéhez képest. A ma kezünkben tartott Újszövetség 99,5 százalékban mentes a szövegeltérésektől, ami azt jelenti, hogy a meglévő eltérések nem érintenek egyetlen alapvető keresztény tanítást sem. Az a kritériumrendszer, melynek alapján a korai egyház a kánont összeállította, biztosítékot jelent arra nézve, hogy a gyűjteménybe csak a legmegfelelőbb anyagok kerülhettek bele.

- VANNAK-E MEGGYŐZŐ BIZONYÍTÉKOK JÉZUSSAL KAPCSOLATBAN AZ EVANGÉLIUMOKON KÍVÜL IS?

„Tény, hogy a Jézussal kapcsolatos történelmi tények sokkal jobban vannak dokumentálva, mint amit bármelyik másik ókori vallásalapítóval kapcsolatban elmondhatunk" - mondta Edwin Yamauchi. Biblián kívüli források egész sora erősíti meg, hogy sokan hitték, hogy Jézus betegeket

gyógyított, hogy ő a Messiás, hogy keresztre feszítették, és hogy szégyenletes halála ellenére a követői, akik hitték, hogy él, Istenként imádták. Egy szakértő harminckilenc ókori forrásról mutatta ki, hogy ezek együttesen több mint száz tényt rögzítenek Jézus életéről, tanításáról, keresztre feszítéséről és feltámadásáról. Hét világi forrás és több korai hitvallás foglalkozik Jézus istenségével, azzal a tanítással, amely - mint Gary Habermas megerősítette - „határozottan jelen volt az ősegyházban".

• MEGERŐSÍTI-E A RÉGÉSZET AZ EVANGÉLIUMOK HITELESSÉGÉT?

John McRay archeológus szerint nem kérdéses, hogy a régészeti feltárások nagyban alátámasztották az Újszövetség megbízhatóságát. Egyetlen felfedezés sem cáfolta a bibliai beszámolókat, sőt a régészeti feltárások megerősítették, hogy Lukács, aki az Újszövetségnek mintegy negyedét írta, rendkívül alapos történetíró volt. Amint azt az egyik szakértő megállapítja: „Ha Lukács ilyen kínosan vigyázott a pontosságra történelmi beszámolóinak legapróbb részleteit illetően is, milyen alapon állíthatnánk, hogy hiszékeny vagy pontatlan volt olyan dolgok leírásában, amelyek ennél sokkal nagyobb horderejűek voltak, nem csak számára, hanem mások számára is?" Mint például Jézus feltámadása.

• A TÖRTÉNELEM JÉZUSA ÉS A HIT JÉZUSA EGY ÉS UGYANAZ A SZEMÉLY?

Gregory Boyd azt nyilatkozta a nagy publicitásnak örvendő Jézusszemináriumról - amely vitatja, hogy valóban Jézustól származnak a neki tulajdonított mondások hogy „tagjai a kutatók társadalmának egy rendkívül szűk és radikális köréhez tartoznak, annak is a szélsőséges nézeteit képviselik". A szeminárium eleve kizárja a csodák előfordulásának lehetőségét, vitatható kritériumokat alkalmaz, és némelyik tagja igencsak kétes eredetű, mitikus elemekkel átszőtt dokumentumokra hivatkozik. Nem felel meg a valóságnak az az állításuk sem, mely szerint Jézus története a meghalt és feltámadt istenek mitológiájában gyökerezik. „Annak bizonyítékai, hogy Jézus az, akinek őt a tanítványai mondták ..., fényévekkel meghaladják a Jézus-szeminárium képviselői által

felsorakoztatott érveket" - mondta Boyd. Röviden: a hit és a történelem Jézusa egy és ugyanaz a személy.

- VALÓBAN MEG VOLT ARRÓL GYŐZŐDVE JÉZUS, HOGY Ő ISTEN FIA?

Visszanyúlva a legkorábbi hagyományokig, melyekre még nem rakódhattak legendás elemek, Ben Witherington kimutatta, hogy Jézus valóban Isten Fiának tartotta magát. A bizonyítékokra alapozva így fogalmazott: „Hitte Jézus, hogy ő Isten Fia és Isten felkentje? Igen. Emberfiának tekintette magát? Igen. Tudta, hogy ő a Messiás? Igen. Feltételezte, hogy Istenen kívül más is megválthatja a világot? Nem, nem hiszem, hogy ezt gondolta volna."

- ŐRÜLT VOLT JÉZUS, AMIKOR ISTEN FIÁNAK VALLOTTA MAGÁT?

Gary Collins, az ismert pszichológus szerint Jézus semmilyen rendellenes érzelmi megnyilvánulásnak nem adta jelét. A valóság talaján állt, kiváló szellemi képességei voltak, mélyen ismerte az emberi természetet és mély és tartós kapcsolatban állt másokkal. „Semmi jelét nem látom annak, hogy Jézus bármiféle ismert elmezavarban szenvedett volna" - foglalta össze a mondanivalóját. Csodálatos gyógyításokkal, a természeti erők feletti hatalmával, egyedülálló tanításával, az emberi természet isteni ismeretével, és mindenekelőtt feltámadásával bizonyította, hogy ő valóban Isten.

- RENDELKEZETT-E JÉZUS ISTEN TULAJDONSÁGAIVAL?

Bár a megtestesülés - amikor Isten emberré, a végtelen végessé lett - meghaladja az emberi képzelet határait, a neves teológus, D. A. Carson kifejtette, hogy számos bizonyság szól amellett, hogy Jézus isteni vonásokkal rendelkezett. A Filippiekhez írt levél 2. fejezete alapján sok teológus úgy gondolja, hogy Jézus önként lemondott ezeknek az isteni tulajdonságoknak az önálló használatáról az emberi megváltás érdekében. Az Újszövetség ugyanakkor határozottan megerősíti, hogy Jézusban

megvolt Isten valamennyi tulajdonsága: mindentudása, mindenütt jelenvalósága, mindenhatósága, örökkévalósága és változhatatlansága.

- CSAK - ÉS KIZÁRÓLAG - JÉZUS TÖLTÖTTE BE A MESSIÁSI PRÓFÉCIÁKAT?

A próféták már több száz évvel Jézus születése előtt megjövendölték az Isten népét megváltó Messiás, a Felkent eljövetelét. Ószövetségi próféciák tucatjaiból rajzolódik ki az az ujjlenyomat, amely egyedül a Messiásra illik. Izrael ennek alapján kiszűrhette a csalókat, és azonosíthatta a valódi Messiást. Annak valószínűsége, hogy az összes bibliai prófécia egyetlen személyben teljesüljön be, ilyen csillagászati léptékben fejezhető csak ki: egy a billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billiószor billióhoz. A prófétai ujjlenyomat egyesegyedül Jézusra illik. Ez a tény hihetetlen bizonyossággal erősíti meg Jézus önmagával kapcsolatos állításait.

- JÉZUS HALÁLA ÁMÍTÁS, ÉS FELTÁMADÁSA CSALÁS?

Orvosi és történelmi adatok elemzése útján dr. Alexander Metherell azt a következtetést vonta le, hogy Jézus nem élhette túl a keresztre feszítés borzalmait, azt pedig végképp nem, amikor lándzsával átszúrták a tüdejét és a szívét. Minden valóságalapot nélkülöz az a feltételezés, hogy Jézus csak tetszhalott volt. A római kivégzőosztagok kegyetlenül hatékonyak voltak, mert saját életükkel feleltek azért, hogy az áldozat semmiképpen se élhesse túl a keresztre feszítést. De még ha Jézus túl is élte volna a kínokat, olyan borzalmas állapotban látták volna viszont a tanítványai, hogy bizonyára nem alapoznak egy egész világmozgalmat arra a tényre, hogy Jézus dicsőségesen legyőzte a halált.

- TÉNYLEG NEM VOLT A SÍRBAN JÉZUS TESTE?

William Lane Craig meggyőzően érvelt amellett, hogy a húsvét máig érvényes szimbóluma, az üres sír - történelmi valóság. Rendkívül korai beszámolók tanúsítják, hogy Jézus sírja üres volt. Márk evangéliuma és az lKorinthus 15-ben található hitvallás a feltámadás után olyan rövid idővel

keletkezett, hogy teljességgel kizárható a legendaképződés eshetősége. Az a tény, hogy az evangéliumok szerint asszonyok fedezték fel az üres sírt, tovább erősíti a beszámoló hitelességét. Jézus sírjának a helyszíne keresztények és zsidók körében egyaránt ismert volt, a kételkedők tehát könnyen ellenőrizhették a tényeket. Ennek ellenére sem a római hatóságok, sem a zsidó vezetők nem állították, hogy Jézus teste a sírban van. Inkább azt az abszurd elgondolást terjesztették, hogy a tanítványok ellopták Jézus holttestét, jóllehet ez nem állt érdekükben, és módjuk sem lett volna rá. Ma már a legszkeptikusabb kritikusok sem hisznek ebben az elméletben.

- TALÁLKOZTAK A TANÍTVÁNYOK JÉZUSSAL A KERESZTHALÁLA UTÁN?

A feltámadás utáni megjelenésekről szóló beszámolók nem évek hosszú sora alatt fejlődtek ki, miközben mitikus elemek rakódhattak volna rá. Gary Habermas, a feltámadás kutatója kijelentette, hogy a feltámadás „kezdettől fogva az ősegyház igehirdetésének középpontjában állt". Az lKorinthus 15-ben leírt ősi hitvallás felsorol néhány konkrét személyt, akik találkoztak a feltámadott Jézussal, sőt Pál arra szólította fel kételkedő kortársait, hogy járjanak utána az igazságnak. Az Apostolok cselekedetei Jézus feltámadásának számos igen korai bizonyságát tartalmazza, míg az evangéliumok több találkozásról részletesen is beszámolnak. Michael Green, brit teológus erre a következtetésre jutott ezzel kapcsolatban: „Jézus megjelenései legalább annyira hitelesek, mint bármely más ókori esemény ... Nincs ésszerű kételynek helye arra vonatkozóan, hogy ezek valóban megtörténtek."

- MILYEN KÖZVETETT TÉNYEK TÁMASZTJÁK ALÁ A FELTÁMADÁST?

A feltámadás alátámasztására utolsóként J. P. Moreland sorakoztatott fel néhány közvetett bizonyítékot. Először is, a tanítványok abban a különleges helyzetben voltak, hogy ők *tudták,* hogy Jézus feltámadt, és még az életük árán is vallották ezt az igazságot. Egy hazugságért senki sem vállalná a halált. Másodszor, egyedül a feltámadás ténye késztethetett olyan kételkedőket, mint Pál és Jakab arra, hogy megtérjenek, és életüket adják a

hitükért. Harmadszor, néhány héttel a keresztre feszítés után sok ezer zsidó szakított korábbi gyakorlatával, és kezdett olyan életet élni, amelynek évszázadokra szóló társadalmi és vallási kihatásai voltak. Úgy hitték, a kárhozatot kockáztatják, ha tévednek. Negyedszer, az úrvacsora és a keresztség ősi szentségei ugyancsak Jézus feltámadására és istenségére mutatnak. És végül ötödször, az egyház csodálatos gyarapodása és terjedése a brutális római üldözések ellenére „olyan lyukat hasított a történelem szövetén, amely csak a feltámadáshoz mérhető" - amint azt C. F. D. Moule mondta.

MÜLLER KÉRDÉSE MEGVÁLASZOLATLAN MARAD

Elismerem, lehengerelt a bizonyítékok mennyisége és minősége, melyek mind arra mutatnak, hogy Jézus Isten Fia. Egy vasárnap délután ültem az íróasztalomnál, és lenyűgözve ingattam a fejemet. Életemben sok olyan esetet láttam, amikor ennél jóval kevésbé meggyőző bizonyítékok alapján ítélték halálra a vádlottat. A tények és adatok hatalmas tömege olyan egyértelmű következtetésekre mutatott, amire nem voltam felkészülve.

Őszintén szólva, sokkal jobban örültem volna annak a felfedezésnek, hogy Jézus megistenülése a legendaképződés következménye volt csupán, melynek során egy bölcs tanítóból jó szándékú, ám félrevezetett emberek fokozatosan mitologikus istenfiát faragtak. Ez hihetőnek és megnyugtatónak tűnt volna számomra, hiszen egy I. századi vándorprédikátor apokaliptikus tanai semmire sem köteleztek engem. Ellenben, bár úgy kezdtem bele a kutatásaimba, hogy a legendateóriát készpénznek vettem, végül arra a felismerésre jutottam, hogy eredeti elgondolásom minden alapot nélkülöz.

Sarokba szorított A. N. Sherwin-White, az Oxfordi Egyetem ókorkutatójának híres tanulmánya, amire William Lane Craig is utalt a vele készült interjúban. Sherwin-White alaposan tanulmányozta a legendák kialakulásának kérdését az ókorban, és kijelentette, hogy nem egészen két teljes generáció kellett ahhoz, hogy a legendás elemek eltorzítsák a történelmi igazságot.

Lássuk akkor Jézus történetét! Történelmileg nézve az üres sírról szóló hírek, a szemtanú-beszámolók a feltámadás utáni megjelenésekről, és az a szilárd meggyőződés, hogy ő egyedülálló módon Isten Fia, gyakorlatilag már a kereszténység kezdeteinél tetten érhető.

Az lKorinthus 15 hitvallása - amely megerősíti, hogy Jézus meghalt a bűneinkért, és megnevez szemtanúkat, akik a feltámadást követően találkoztak vele - már a keresztre feszítést követő huszonnégy hónapon belül közszájon forgott a keresztények között. Márk beszámolója az üres sírról olyan forrásból származik, melyet már az eseményeket követő néhány éven belül lejegyeztek.

A Jézus tanításait, csodáit és feltámadását hírül adó evangéliumok akkor keletkeztek, amikor még sokan éltek Jézus kortársai közül, akik azonnal helyreigazították volna a feljegyzéseket, ha azokba túlzó elemek vagy hamis állítások kerültek volna. A legkorábbi keresztény himnuszok ugyancsak Jézus isteni természetét tanúsítják.

Blomberg így összegezte ezt: Jézus követői „a halálát követő két éven belül formába öntötték azt a meggyőződésüket, hogy Jézus meghalt az emberek bűneiért, testben feltámadt a halálból, és Istennel egyenlő, továbbá hitték, hogy mindezt az Ószövetség is alátámasztja."

William Lane Craig pedig erre a következtetésre jutott: „A legendaképződés folyamata csak a Kr. u. II. században torzíthatta volna el számottevő mértékben az evangéliumi leírásokat, és *éppen ez az az időszak, amikor a legendákat tartalmazó apokrif evangéliumok keletkeztek.* Ezek valóban tartalmazzák mindazokat a mitologikus elemeket, amelyeket a kritikusok előszeretettel emlegetnek."

Egyszerűen nem volt idő arra, hogy mitikus elemek megjelenése károsítsa a Jézusról szóló történelmi beszámolókat, már csak azért sem, mert a keletkezésükkor még éltek szemtanúk, akik személyesen ismerték Jézust. Julius Müller német teológus 1844-ben felszólította a kollégáit, hogy mutassanak akár csak egyetlen példát arra, hogy ilyen hamar legendává alakult volna egy történet - kérdésére azonban máig nem érkezett válasz.

1981. november 8-án rájöttem, hogy a Jézussal szemben felhozott legnyomósabbnak tűnő ellenérvem nem állja meg a helyét a történelmi tények fényében. Ironikus mosolyra késztetett a felismerés, hogy épp az ellenkezője történt annak, mint amire számítottam.

A kutatásaim közben felszínre került meggyőző tények és bizonyítékok által elindított elsöprő lavina hatására - számomra is meglepő módon - ezzel zártam le a Jézus-dossziét: sokkal nagyobb hiszékenységre lenne szükségem ahhoz, hogy továbbra is ateista maradjak, mint ahhoz, hogy higgyek a názáreti Jézusban!

VÁRATLAN FORDULAT

Emlékeznek még James Dixon esetére a könyv elejéről? A rendelkezésre álló tények azt a gyanút erősítették meg, hogy bűnös a chicagói rendőrőrmester lelövésében. És még beismerő vallomást is tett!

Ám az alaposabb vizsgálat hatására minden a visszájára fordult: sokkal jobban megfelelt a tényeknek az a forgatókönyv, amely szerint az őrmester hamis vallomásra bírta Dixont, aki ártatlan volt a pisztoly elsülésében. Dixont végül szabadlábra helyezték, és a rendőr jutott a vádlottak padjára.

Most, amikor lezárjuk a bizonyítási eljárást a Jézus-ügyben, érdemes újra átgondolni e történet két nagy tanulságát.

- *Első tanulság - Kellő alapossággal történt a bizonyítékok összegyűjtése?*

Igen, kellő alapossággal történt. Olyan szakértőket választottam, akik tárgyszerűen és történelmi bizonyítékokkal alátámasztva fejtették ki álláspontjukat, és kiállták a keresztkérdések próbáját is. Nem pusztán a véleményük érdekelt, hanem elsősorban a tények. Választ kaptam tőlük az ateista és liberális professzorok által felvetett kérdésekre is. Pályafutásuk, referenciáik, tapasztalataik és jellemük alapján ezek a tudósok minden tekintetben alkalmasnak mutatkoztak a Jézusra vonatkozó megbízható történelmi adatok feltárására.

- *Második tanulság - Melyik magyarázat felel meg legjobban a rendelkezésre álló összes bizonyítéknak?*

1981. november 8-ra legendaelméletem - amelyhez oly sok éven keresztül ragaszkodtam - a porban hevert. Mi több, a Jézus feltámadását alátámasztó lélegzetelállító történelmi bizonyítékok hatására fel kellett adnom újságírói szkepszisemet a természetfelettivel szemben. Egyetlen más

magyarázatot sem sikerült találnom, amely lég-alább annyira megfelelt volna a történelmi tényeknek, mint az, hogy Jézus valóban az, akinek mondta magát: Isten Fia.

A történelmi igazság súlya alatt összeomlott ateizmusom, amibe oly kétségbeesetten kapaszkodtam. Nem voltam felkészülve erre a megdöbbentő és váratlan végeredményre, ami nagyon is ellentétben állt mindazzal, amire kutatásaim kezdetén számítottam. A tények azonban kényszerítő erővel nehezedtek rám.

Mindez egyre erőteljesebben vetette fel a „hogyan tovább" kérdését. Ha mindez igaz, mit kell tennem ezek után? Néhány magától értetődő következtetés máris nyilvánvaló volt számomra.

- Ha Jézus Isten Fia, akkor tanításainak jóval nagyobb a jelentősége annál, mintha csupán egy bölcs tanító mondásai lennének; akkor ezek a szavak isteni útmutatások, amelyekre bizalommal alapozhatom az életemet.
- Ha Jézus erkölcsi mércét ad, akkor döntéseimet és választásaimat a haszonelvűség és az önközpontúság homokos talaja helyett megingathatatlan alapra építhetem.
- Ha Jézus feltámadt a halálból, akkor ma is él, és személyesen lehet vele találkozni.
- Ha Jézus legyőzte a halált, akkor előttem is ki tudja tárni az örök élet kapuját.
- Ha Jézus isteni hatalommal rendelkezik, akkor képes engem természetfeletti módon vezetni és átformálni, miközben őt követem.
- Ha Jézus maga is ismeri a szenvedés és a veszteség fájdalmát, akkor bátorítást és vigasztalást tud nyújtani az élet viharai között, melyekről ő maga mondta, hogy elkerülhetetlenek egy bűntől fertőzött világban.
- Ha Jézus, mint mondja, szeret engem, akkor szívén viseli a sorsomat, tehát nincs veszítenivalóm, csak nyerhetek, ha rábízom magam.
- Ha Jézus az, akinek mondja magát (és ne feledjük, egyetlen vallásalapító sem állította magáról, hogy ő Isten) - engedelmességgel, hűséggel és tisztelettel tartozom neki mint Teremtőmnek.

Emlékszem, amint következtetéseim végére érve hátradőltem a székemben. Csaknem két éven át tartó bolyongásom végkifejletéhez érkeztem. Immár nem odázhattam el a kérdést: „Hogyan tovább?"

A HIT KÉPLETE

Több, mint hatszáz napot és megszámlálhatatlan órát felemésztő személyes kutatás és nyomozás után egyértelművé vált saját, személyes ítéletem a Jézus-ügyben. Ott, az íróasztal mellett ülve ugyanakkor az is világos volt számomra, hogy nem elég pusztán intellektuális döntést hoznom. El kellett még végeznem a tapasztalati próbát, amiről Moreland szólt az utolsó interjúban.

Miközben azon tanakodtam, hogyan tegyem ezt, a Bibliáért nyúltam, és kinyitottam a János 1,12-nél, annál a versnél, amely kutatásaim közben szöget ütött a fejemben: „Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekei legyenek; mindazokat, akik hisznek az ő nevében."

Ennek a mondatnak az igéi matematikai pontossággal mutatnak rá arra, hogy mit jelent Jézus istenségének pusztán értelmi elfogadásán túl élő kapcsolatba lépni vele, és az ő családjának tagjává válni: *hit + elfogadás = változás.*

1. Hit

Mint újságíró és jogász megszoktam, hogy alaposan megvizsgáljam az elém kerülő tényeket, bárhová is vezetnek. Kutatásaim meggyőzően igazolták, hogy Jézus az Isten Fia, aki helyettem halt meg, hogy megfizessen azokért a bűnökért, amelyeket én követtem el.

Bűnöm aztán volt elég! Anélkül, hogy részletekbe mennék, be kell vallanom, hogy részeges, önző és erkölcstelen életmódot folytattam. Munkám során nem haboztam hátba támadni a kollégáimat azért, hogy bizonyos előnyökhöz jussak, és egy-egy jó sztori kedvéért nem riadtam vissza a jogi és etikai normák megszegésétől sem. A siker oltárán feláldoztam feleségemet és gyermekeimet. Röviden, hazug és csaló gazember voltam.

A szívem kőkeménnyé dermedt mindenki iránt. Egyedül az vezérelt, hogy jól érezzem magam, de minél inkább belevetettem magam az élvezetbe, annál elérhetetlenebbé és önpusztítóbbá vált.

Amikor a Bibliában azt olvastam, hogy a bűneim elválasztanak a szent és tiszta Istentől, mélyen átéreztem ennek igazságát. Isten, akinek létét évek óta tagadtam, nagyon távolinak tűnt, és nyilvánvalóvá vált számomra, hogy

egyedül Jézus keresztje képes áthidalni ezt a távolságot. Ahogy Péter apostol mondja: „Mert Krisztus is szenvedett egyszer a bűnökért, az Igaz a nem igazakért, hogy Istenhez vezessen minket." (lPt 3,18)

Mindezt már én is hinni kezdtem. A történelem tényei és saját tapasztalataim önmagukért beszéltek. Egyszerűen nem lehetett kitérni előlük.

2. Elfogadás

Minden más hitrendszer, amit tanulmányoztam, a „tedd, ne tedd" szabályára épül, más szóval az emberi cselekedeten alapul: használj imamalmot, ossz alamizsnát, járj zarándoklatra, szüless újra, küzdd le a karmát, fejleszd a jellemedet - próbáld kiérdemelni Isten tetszését. De hiába minden őszinte igyekezet, az ember nem képes megváltani magát.

A keresztény hit azért páratlan, mert az „Elvégeztetett!" szabályára épül. Jézus helyettünk megtette a kereszten azt, amit mi magunktól nem tudunk megtenni: megfizette a halálbüntetést, amit a lázadásunkkal és a bűneinkkel megérdemeltünk, és ezért békességünk lehet Istennel.

Nem kell küzdenem azért, ami egyébként is lehetetlen: hogy magamat méltóvá tegyem. A Biblia újra és újra hangsúlyozza, hogy Jézus ingyenes ajándékként adja a megbocsátást és az örök életet, és ezt nem lehet kiérdemelni (lásd: Róm 6,23; Ef 2,8-9; Tit 3,5). Ez a kegyelem lényege. Mindenki részesülhet benne, aki a bűnbánat őszinte imádságával elfogadja. Még egy olyan ember is, mint én.

Igen, a hit lépését kellett megtennem, ahogyan az életben minden döntéshez erre van szükség. A különbség azonban ezúttal óriási volt: többé nem próbáltam a bizonyítékok erős sodrával dacolva az árral szemben úszni, hanem úgy döntöttem, hogy arra megyek, amerre a tények rám zúduló árja hajt. Ez ésszerű, ez logikus, ezt kell tennem. És mindezen túl, valahol mélyen belül éreztem, hogy Isten Lelke gyengéden terel ugyanebbe az irányba.

1981. november 8-án végül Istenhez fordultam, és egy szívből fakadó, dadogó imában beismertem és megtagadtam a bűneimet, és elfogadtam a megbocsátás és az örök élet ajándékát.

Nem hallatszott mennydörgés az égből, nem jött hallható válasz, és nem törtek rám elsöprő érzelmek. Vannak, akiket életüknek ebben a pillanatában

kitörő érzelmek ragadnak el. Ami velem történt, az is éppen ilyen felemelő volt: világosság járta át az értelmemet.

3. Változás

Miután megtettem ezt a lépést, a János 1,12 alapján tudtam, hogy átléptem egy küszöböt, ami után új tapasztalatok várnak rám. Más lettem, mint aki voltam: a feltámadt Jézus által Isten gyermeke lettem, az ő családjának örökös tagja. Pál apostol így ír erről: „Ezért, ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre." (2Kor 5,17)

Miközben igyekeztem Jézus tanításait követni, és megnyitni magamat az ő átformáló ereje előtt, fokozatosan változni kezdett az értékrendem és a jellemem. Azt kívántam, hogy Jézus indítékai és látásmódja egyre inkább a sajátom legyen. Martin Luther King szavait némileg átfogalmazva: lehet, hogy nem az vagyok, akinek lennem kellene, vagy akivé Krisztus segítségével válók majd egykor -de Istennek hála, már az sem vagyok, aki voltam!

Talán kissé misztikusnak hangzik ez a megfogalmazás. Nem is olyan régen, legalábbis számomra, annak tűnt volna. De ma már tudom, hogy ez a valóság. Olyan radikálisan megváltozott az életem alig néhány hónappal azután, hogy Jézus követője lettem, hogy egy nap ötéves lányunk, Alison, így szólt a feleségemhez: „Mama, azt akarom, hogy Isten velem is tegye azt, amit a papával."

Ennek a kisgyereknek addig egy közönséges, haragos és hangos apja volt, aki túlságosan sokat volt távol otthonról. S bár ő sosem készített interjút egyetlen kutatóval sem, nem elemzett adatokat, nem nyomozott történelmi bizonyítékok után - de közelről látta, hogy milyen hatással lehet Jézus egy ember életére.

Az eltelt csaknem két évtizedre visszatekintve világosan látom, hogy az a nap, amikor Jézus mellett döntöttem, az egész életem legjelentősebb eseménye volt.

ÍTÉLETHOZATAL

És most az Olvasón a sor... Könyvem elején arra kértem Önöket, hogy amennyire lehetséges, próbálják meg egy pártatlan és méltányos esküdt módjára mérlegelni az itt felsorakoztatott bizonyítékokat, és ezek súlya alapján levonni a következtetéseket. Az ítéletet végül mindenkinek magának kell meghoznia. Senki más nem teheti ezt meg helyettünk.

Végigolvasva a szakértők fejtegetéseit, átgondolva érveiket, logikusan és józan ésszel mérlegelve a bizonyítékokat, talán sokan úgy vélik - ahogyan én is -, hogy a Jézus mellett szóló érvek meggyőzően hangzanak.

A hit összetevője tehát adott a János 1,12 képletéből. Nincs más hátra, mint elfogadni Jézus kegyelmét, és belépni az ő családjába. Ezzel egy olyan lelki kaland veszi kezdetét, ami nemcsak életünk hátralévő részének ad új irányt, hanem elkísér az örökkévalóságba is. Arra bátorítom az olvasókat, hogy szánják rá magukat a tapasztalati próba elvégzésére.

Ugyanakkor talán még mindig vannak nyitott kérdések. Lehet, hogy épp azt az ellenérvet nem vetettük fel, ami az Olvasót leginkább izgatja. Egyetlen könyvben nem lehet minden apró részletre kitérni. De bízom abban, hogy az információk mennyisége, amit e könyv tartalmaz, minden Olvasót meggyőz arról, hogy érdemes -sőt muszáj - folytatni a kutatást.

Jegyezzük fel magunknak, hogy hol érezzük szükségét a bizonyítékok jobb alátámasztásának, és kutassunk további válaszok után! Ha úgy véljük, hogy más magyarázatot találtunk, amely jobban megfelel a tényeknek, vessük alá szigorú vizsgálatnak! Használjuk fel a könyvben ajánlott olvasmányokat, kutassuk a Bibliát - ássunk mélyebbre!

Határozzuk el, hogy ha elegendő információt áttekintettünk, döntést kell hoznunk - tudva azt, hogy képtelenség minden egyes kérdésnek a végére járni! Közben elrebeghetünk egy imát Istenhez -még ha még nem is vagyunk biztosak a létezésében - kérve őt, hogy vezessen el az igazságra.

Úgy érzem, kötelességem mindenkit figyelmeztetni arra, hogy ez a lelki kutatómunka mindannyiunk életének a legégetőbb kérdése. Ne odázzuk el, és ne kezeljük félvállról, mert túl sok múlik azon, hogy milyen következtetésre jutunk! Amint azt Michael Murphy találóan megfogalmazta: „Ebben a kutatásban nem az igazság, hanem mi magunk forgunk kockán/"’ Más szóval, ha helyes konklúzióra jutottam a Jézus-dosszié áttanulmányozása után, akkor egész jövőnk és örök életünk azon múlik, hogyan válaszolunk Krisztusnak, aki szeretetteljes aggodalommal

figyelmeztet: „Ha nem hiszitek, hogy én vagyok, meghaltok bűneitekben." (Jn 8,24)

Végül hadd emlékeztessek arra, hogy a felhalmozott tények fényében bizonyos utak járhatatlanná válnak! Ahogy C. S. Lewis, a Cambridge-i Egyetem nagyszerű professzora írta, aki egykor kételkedő volt, de végül fejet hajtott a Jézus mellett szóló bizonyítékok előtt:

Itt próbálom meg elejét venni annak, hogy bárki is azt az igazán ostoba dolgot állítsa, amit sok ember mond Róla: „Kész vagyok elfogadni Jézust mint az erkölcs nagy oktatóját, de nem fogadom el állítását, hogy Isten." Ez az, amit nem szabad mondanunk. Az olyan valaki, aki csak ember volt, és olyanokat mondott, mint Jézus, nem lenne nagy, erkölcsi tanítómester. Az vagy eszelős volna - egy szinten azzal, aki magát buggyantott tojásnak tartja -, vagy pedig maga a pokol ördöge. Választanunk kell. Vagy Isten Fia volt ez az ember, és ma is az, vagy őrült, s valami annál is rosszabb. Elzárhatjuk, mint egy bolondot, leköphetjük, megölhetjük, mint egy démont; vagy lába elé borulhatunk, és Urunknak, Istenünknek nevezhetjük. De ne hozakodjunk elő semmi olyan leereszkedő zagyvasággal, hogy nagy erkölcstanító volt! Ezt a lehetőséget nem hagyta nyitva számunkra. Nem volt szándékában.